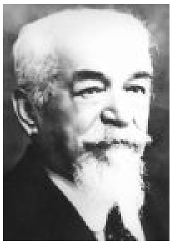

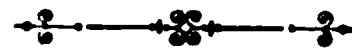
СБОРНИКЪ

НА

БЪЛГАРСКИТѢ ЮРИДИЧЕСКИ ОБИЧАИ.

СЪБРАЛЪ И НАРЕДИЛЪ

С. С. БОБЧЕВЪ.

ЧАСТЬ ПЬРВА

ГРАЖДАНСКО ПРАВО.

ОТДѢЛЪ I.

СЕМЕЙНО ПРАВО.

ПЛОВДИВЪ
Друж. Печатница „Единство“
1896.

Този мой **Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи** е работенъ много години, а приготвенъ въ този си видъ окончателно въ 1888 година, когато трудътъ ми се прѣведе на русски и награди съ срѣбърна медаль отъ Императорското Русско Географическо Общество.

Отъ тогазь азъ все чакахъ добра сгода да допълня Сборника си.

Виждамъ обаче, че едва ли ще ми се прѣдстави скоро подобна доброчестина.

Поради това, рекохъ си, нека поне събраното види бѣлъ свѣтъ.

Може би, сбирката ми ще принесе своята полза и така, колкото и да е непълна.

Съ такава мисъль азъ се рѣшихъ да пустнѫ въ свѣтъ *Семейното право*, т. е. първия отдѣлъ отъ моя „Сборникъ за българскитѣ юридически обичаи.“

Пловдивъ, 26 авг. 1896.

С. С. Бобчевъ.

ПРѢДВАРИТЕЛНА БѢЛѢЖКА.*)

Йоще когато бѣхъ студентъ въ Москва, подъ влиянието на лекциитѣ по „Историята на иностраннитѣ учреждения“ на моя профессоръ М. М. Кавалевски, намислихъ да се занимая съ българскитѣ юридически обичаи и съ тѣхното събирание. Слѣдъ врьщаньето си въ Пловдивъ първитѣ ми опити посрѣщнѫхѫ доволно голѣми спънки. Виждахъ, че единственното дѣйствително срѣдство за достигание на тъзи цѣль бѣше самъ да тръгнѫ и записвамъ това, което ми трѣбваше. Но обстоятелствата и службата не ми допущахѫ да направя това.

Послѣ идванието въ Пловдивъ на П. А. Матвѣева, добрийтъ познавачь на обичайното право, и слѣдъ нѣкои негови напомнювания изново се заловихъ за работа.

Въ началото на 1883 година първи пѫть съставихъ программа: „За събиранието и изучванието на народнитѣ юридически обичаи.“ Тъзи программа се появи най-напрѣдъ въ пловдив. периодическо списание „Наука“ (год. II. 1883 г.). Сѫщата година издадохъ въ особна брошурка съ малки допълнения тая программа и около 300 екземпляра отъ нея азъ расспроводихъ до разни лица познати и непознати по всички кѫтове на България. Сѫщеврѣменно се обърнѫхъ съ лична молба къмъ нѣкои околийски и мирови сѫдии и се надѣвахъ, че този пѫть все ще се сполучи. И тоя пѫть обаче дѣлото като че щѣше да остане безъ никакъвъ резултатъ! Единъ добъръ приятель, П. Ивановъ, тогазь окрѫженъ управитель въ Хасково, занимающъ се съ литература и публицистика, заинтересувалъ се, за мое щастие, твърдѣ много съ прѣдприятието ми и самъ заставилъ едного священника отца Станча Кожухарова отъ Хасково да напиши отговори по въпроситѣ на моята программа. Неописана бѣше моята радость когато Хасковскийтъ префектъ ми прѣпроводи събранитѣ отъ отца Станча Кожухарова юридически обичаи. За насърдчавание и на другитѣ съ-

---

*) Не излагамъ тукъ нищо по българското обичайно право, неговото происхождение и книжнина, защото за тъзи цѣль съмъ издалъ особна брошура: „Нѣколко думи за българското обичайно право,“ Пловдивъ 1893 год.

биратели и за да имъ посочѫ единъ видъ образецъ на тѣхната прѣдстояща работа азъ прибързахъ да напечатамъ първитѣ отговори въ „Наука“ (вижъ книжки отъ II—V г. III. 1883—84 г.).

Прѣпорѫката съ която придружихъ печатанието на първата си „Сбирка отъ правни обичаи“ показва въсторга, съ който тогазь посрѣщнахъ труда на отца Кожухарова. Ето часть отъ нѣколкото думи къмъ тъзи Сбирка:

„Не се минѫ много врѣме, откакъ распроводихъ своята упѫтвателна книжка: *За събиранието и изучванието на народнитѣ юридически обичаи* до разни приятели, учители, священници и други пó-развити лица въ България, и азъ вече добихъ отъ нѣколко мѣста не само обѣщания и насърдчавания, но и материалъ за своята „Сбирка.“ Нѣкои отъ тия материали сѫ доволно откѫслечни, т. е. тѣ се касаятъ само до извѣстенъ отдѣлъ отъ моята программа; други сѫ испроводени безъ всѣка система, въ видъ на описания, малко сѫ редовнитѣ, сполученитѣ.

„Въ купа на тия съобщения за сега добихъ едно, което нарекохъ йоще при първото му получвание драгоцѣнность и до сега оставамъ на сѫщото си мнѣние. Това е съобщението, което, съ прѣпорѫката на Хасковский префектъ г. П. Иванова, азъ добихъ отъ Хасковский священникъ отца Станча Кожухарова.

„Отецъ Кожухаровъ е обърналъ на моето упѫтванье комахай всичкото внимание, което се изисква отъ единъ вѣщъ, сериозенъ и опитенъ събирачь на паметницитѣ отъ народното юридическо творчество. И въ своето съобщение той е отговирилъ удовлетворително почти на всички въпроси отъ программата ми.

„Като бившъ учитель по селата въ Хасковската околия и като священникъ, отецъ Кожухаровъ е ималъ възможностьта и удобствата да наблюдава самъ лично тия обичаи, които той излага съ една общедостѫпна ясность. Той показва твърдѣ често примѣри, напомнюва пословици и поговорки, посочва на случки, които, скупомъ взети, идватъ да обяснѭтъ по единъ най-ясенъ начинъ не само питанието, но и отговора. Любознателностьта на почитаемийтъ Хасковски събирачь е била толкова голѣма и силна, щото той е гледалъ да не остане нѣкой пунктъ необяснимъ или нѣкое питание безъ отговоръ.

„Азъ съ въсторгъ посрѣщнахъ съобщението на отца Кожу-

харова и бързамъ да го обнародвамъ съ малки поправки въ редакцията му. Това прѣбързано обнародванье, надѣвамъ се, ще принесе своята полза. Отъ една страна то ще послужи йоще единъ пѫть за практическо опѫтванье, за образецъ на събирателитѣ, които сѫ се заловили съ тая колкото тежичка, толкова важна и полезна работа, отъ материалитѣ на която ще може да се състави единъ систематически сборникъ на Българскитѣ правни обичаи."

Трудно и бавно отиваше подкачената отъ менъ работа. Благодарение само на лични и многократни молби къмъ едни и сѫщи лица едвамъ успѣхъ да събера една часть отъ онова, което желаехъ. По цѣлата моя программа най-послѣ получихъ отъ нѣколко мѣста отговори. Като се надѣвамъ съ врѣме да допълнѭ сбирката си, намислихъ да наредѭ за сега първата ѝ часть *по семейното право*, ако тя йоще и да има нужда отъ нѣкои допълнения.

Въ тая часть влазятъ отговори получени или събрани отъ слѣдующитѣ мѣста: Ахѫ-Челебийско, Добричь, Евджилери, Еленско, Казанлѫшко, Копривщица, Лѣсковецъ, Македония, Руссчукско, Старо-Загорско, Т.-Пазарджикско, Хасковско и Хисарско.

1) *Ахѫ-Челебийско.* — Подъ Ахѫ-Челебийско се разбиратъ мѣстата и селата въ коритото на рѣка Арда въ южната часть на Родопитѣ. Обичаитѣ сѫ записвани отъ Хр. П. Константинова, корреспондентъ на в. „Марица" отъ София, уроженецъ Ахѫ-Челебийски и стенографъ на Народното Събрание въ София. Обичаитѣ се касаятъ главно до непотурченитѣ българи въ коритото на р. Арда. У Ахрянитѣ (потурченитѣ българи) има нѣкакви различия въ правнитѣ обичаи, промѣнения станѫли макаръ и подъ слабото влияние на исляма. Така, напр. старитѣ обичаи по домакинството останѫли сѫ непокътнати, когато обичаитѣ при годежь и женидба сѫ съвършенно изоставени по простата тъзи причина, че ислямътъ запрещава явнитѣ (публични) церемониали и излаганието на невѣстата прѣдъ обществото. Тукъ сми длъжни да кажемъ, че споредъ свидѣтелството на наший почитаемъ корреспондентъ — събирателъ въ Ахѫ-Челебийско и другадѣ, има таквизъ „Ахрянски села," гдѣто потурчаванието въ нищо не е измѣнило station народнитѣ обичаи, гдѣто хорóто се играе, многоженството се счита за грѣхъ и има се за грѣхота, ако не се колятъ курбани на старитѣ черковища и „грамади" (могили,

кургани). Така правѫтъ помацитѣ въ Чепинско, Неврокопско Юте-юсъ [селата върху наклонностьтата на Родопитѣ къмъ Бѣло-море по пѫтьтъ за Скеча (Ксанти)] и Дари-дерско.

2) *Добричъ.* — Добричь се нахожда въ Хасковско не далече отъ Источно-Румелийската желѣзница на Пловдивъ — Харманлии. Събирательтъ на тия обичаи младийтъ Добри Кожухаровъ въ това врѣме (1883 г.) бѣше старши ученикъ въ Хасковското реално училище. При всичко, че неговитѣ обичаи иматъ много сходство съ тия на отца Кожухарова, записани за цѣло Хасковско, азъ имъ дадохъ мѣсто, защото съдържатъ нѣкои вариянти по разнитѣ части на моята программа.

3) *Евджилери.* — Евджилери е село въ Чирпанско (Старо-Загорски окрѫгъ). Материалътъ е събранъ съ грижата на г. Христо Ивановъ Велевъ, тогава секретарь при околийский началникъ въ Казанлѫкъ.

4) *Еленско.* — Обичаитѣ въ Елена сѫ записани и издирени непосредственно отъ менъ.

5) *Казанлѫшко.* — Главнийтъ събиратель отъ Казанлѫкъ и Казанлѫшко е г. Христо Ивановъ Велевъ. Чрѣзъ него сьмь получилъ материалъ отъ г. Б. Н. Богдановъ за обичаитѣ въ Мѫглишъ и отъ г. Христо Б. Карабаджакова за нѣкои обичаи въ Шипченско.

6) *Копривщица.* — Материалътъ отъ Копривщица (паланка станала историческа отъ събитията на 1876 г.) ми е доставенъ отъ многозаслужившийтъ и всепознатъ старъ учитель Хр. В. Пулековъ.

7) *Лѣсковецъ.* — Обичаитѣ отъ тая паланка, находяща се не далечь отъ В. Търново, сѫ извадени изъ извѣстнийтъ сборникъ на Богишича по правнитѣ обичаи у южнитѣ словени. Богишичу; тѣ сѫ съобщени йоще въ турско врѣме отъ г. Оджакова юристъ и въспитанникъ на Новороссійскій университетъ.

8) *Македония.* — Цѣнната сбирка на Македонскитѣ правни обичаи ми се доставихѫ отъ многогодишний Македонски дѣятель г. К. А. Шапкарева. Опитностьта и вѣщината на г. Шапкарева въ случайтъ сѫ достатъчна за тѣхъ хубава прѣпорѫка.

9) *Руссчукско.* — Обичаитѣ за Руссчукско ми сѫ доставени отъ единъ тогава народенъ учитель по селата (Гагаля и пр.) Михаилъ С. Касевъ.

10) *Старо-Загорско.* — Обичаитѣ отъ тоя окрѫгъ ми

се съобщихѫ отъ многогодишнийтъ учитель Георги П. Руссески.

11) *Т.-Пазарджикско.* — Обичаитѣ за тая мѣстность сѫ извлечени изъ Богишичива сборникъ, за който сѫ били събрани отъ покойний учитель Стефанъ Захариевъ.

12) *Хасково.* — Както се каза пó-горѣ съобщительтъ ми отъ Хасковско е отецъ Станчо Кожухаровъ.

13) *Хисарско* или *Хисаръ-Кисилерско.* — Тая околия се намѣрва на 5—6 часа ѣзденье отъ Пловдивъ, между Пловдивъ и Карлово. Бѣлѣжкитѣ сѫ събирани отъ мень на мѣстото.

Одесса, 20 авг. 1888 год. **С. С. Бобчевъ.**

ПРОГРАММА

ПО КОЯТО СѦ

събирани народнитѣ юридически (правни) обичаи въ България *).

ПО ГРАЖДАНСКОТО ПРАВО.

ОТДѢЛЪ I.

За лицата

Домакинство (фамилия).

1. Какъ живѣѭтъ по васъ: въ голѣми или малки домакинства? Ако има повече голѣми домакинства, то по колко души сѫ въ тѣхъ? Смѣтатъ ли се и слугитѣ въ домакинството?

Бѣлѣжка. *Голѣмо домакинство* се казва, кога живѣѭтъ наедно баща съ жененитѣ си синове, съ внуцитѣ си и пр. Малко домакинство се казва, кога само е баща съ синове и дъщери йоще неженени.

Какъ се казва на домакинството (домъ, родъ, челядь кѫща)?

2. Кой е главата на домакинството и какъ го наричатъ (старийтъ, домовладика, домакинъ, дѣдо или какъ?) Жена може ли да бѫде домовладика и въ какви случаи? Въ голѣмото домакинство могѫтъ ли да бѫдѫтъ повече домовладики?

3. Избира ли се домовладиката или той си е по право, т. е. става такъвъ по наслѣдство? Ако се избира, какъвъ се гледа да бѫде (старъ, или само кадѫренъ да е, та макарь и младъ)? Може ли да бѫде нежененъ?

4. Какви сѫ правдинитѣ и длъжноститѣ на домовладиката? Може ли той, безъ съгласието на домашнитѣ, да прави какво ще, да продава и купува нивя и лозя? Може ли да сѫди и наказва домашнитѣ самичъкъ или за това се допитва и съ други въ кѫщи? Съ кого се допитва и става ли това въ домашенъ съвѣтъ.

5. Какъ се свършва властьта на домовладиката? Може ли да се махне той, поради нѣкои сторени отъ него грѣшки

*) Тъзи программа първи пѫть е печатана въ „Наука“ (год. II, кн. XI—XII) а сетнѣ прѣпечатвана въ отдѣлна брошура съ едно обширно прѣдисловие върху обичайното право.

или недостатъци? Кога умрѣ или се махне, тозь часъ ли се постави други, или нѣкой врѣменно на мѣсто него урежда домакинството?

6. Отъ кога взема да се слуша гласътъ на синъ или внукъ? Ако правѭтъ домашни съвѣти, кога и какво се рѣшава на тѣхъ? Кои взематъ участие въ тия съвѣти? Женитѣ иматъ ли гласъ? Дѣвойкитѣ?

7. Могѫтъ ли членоветѣ на домакинството да иматъ отдѣлно свои имоти, ниви или пари? Какъ се хранѭтъ всички членове; наедно ли и кой плаща за облѣкло, за покѫщнина и пр. Когато нѣкой отъ домакинството иде на печалба, напр. ратай, кой пребира печалата? Ако тоя, който е отишелъ на печала, се не върне нѣколко години, що става? Какво става съ жената и дѣцата на такъвъ отсѫтствующъ?

8. Иматъ ли женитѣ нѣкои нѣща, които сѫ тѣхни и които тѣ могѫтъ да располагатъ както щѫтъ? Кой распрѣдѣля работата между женитѣ? — Има ли отдѣлно имущество и въ какво състои то?

9. Синоветѣ, щомъ се оженѭтъ, искатъ ли да се отдѣлятъ и защо отъ бащината си кѫща? Какъ гледа народътъ на тия отдѣлвания? Ако не се съгласи бащата какво става?

10. Кой плаща данъцитѣ на домакинството и какъ распрѣдѣлятъ тия данъци? Отъ коя година е обичай единъ членъ отъ домакинството да дава данъкъ?

Родъ и роднини.

11. Прави ли народътъ разлика между роднини по кръвь и роднини по сватовщина (свойство)? Различава ли кръвно родство по мѫжско и по женско колѣно? Има ли народътъ понятие за стъпенитѣ и колѣната (пояситѣ) на роднинството и какъ ги опрѣдѣля?

Бѣлѣжка. Тукъ да се покажѫтъ подробно всичкитѣ дѣления на роднинството и названията му (дѣдо, баба, леля, стринка, вуйко, вуйна, и пр деверъ, шурей, зетъ, сватъ, сватя, братанецъ, сестринецъ и пр.)

12. Какъ гледа народътъ на роднинството на кръстника съ роднинитѣ на кръстеното дѣте? Може ли да се женѭтъ дѣцата на кръстника съ дѣцата на кръстений.

13. Какъ става побратимяване въ народа? Има ли и посестримяване? Има ли обичай да се кумуватъ женитѣ въ

нѣкой праздникъ (напр. на Врьбница) и какви обряди ставатъ въ тоя случай?

14. Какви прѣдания и вѣрвания има за ония, които се женѭтъ ближни роднини? До кой поясъ споредъ народътъ може да се взимѫтъ роднини? Храненицитѣ могѫтъ ли се ожени съ тия, които сѫ ги прибрали или съ чедатата имъ?

15. Какъ живѣѭтъ по-между си роднинитѣ? Какъ и кога се сбиратъ (на угощение, въ праздници, ходѭтъ на прим. на заговѣзни за прошка)? Носѭтъ ли едно име всички мѫжски роднини отъ единъ родъ? Има ли нѣкое особенно название на всички роднини? (Еди-кои сѫ отъ Хаджи Ивановъ родъ отъ Догановъ корень, *задруга* и пр.)

Годежъ и женидба.

16. Има ли много неженени и по какви причини? Какво се говори и вѣрва за умрѣлитѣ неоженени?

17. Кое кара момцитѣ да се женѭтъ? Само взаимното влѣчение на младоженцитѣ или има и други причини, като да се прибере момчето, да се добие йоще една работница въ кѫщи?

18. Каква гледатъ да е годеницата (момата), отъ добъръ родъ, богата, кадѫрна за работа само или кротка, добра?

19. Какъ мисли народътъ за женитбата съ мома отъ друго село? Допуща ли се отъ обичаитѣ женяние за турчинъ, евреинъ?

20. Какъ става „сгледата“ (огледванието, русски: смотрины) т. е. вижданието и харесванието на дѣвойката, за която иска да се ожени единъ момъкъ? Дѣ най-обикновенно се срѣщатъ залибенитѣ? Кой отива на сгледата? Какво се приказва и свършва?

21. Какъ става годежьтъ (мѣната)? Става ли малка и голѣма мѣна? Какво даватъ (размѣняватъ) по между си годенитѣ? На роднинитѣ на момата дава ли се нѣщо на годежьтъ и какво?

22. Ходи ли годеникътъ често у годеницита, приспива ли у дома ѝ, или това се не дозволява отъ обичайтъ? Нѣкои поговорки или пѣсни има ли за това?

23. Кога и защо се разваля годежьтъ (мѣната)? Какъ и и прѣдъ кого се разваля редовно? плаща ли се нѣщо нѣкому, какво се плаща и повръща между годенитѣ? Какъ гледа на-

родътъ на разваляванието на годежь? Ако стане сѫдебна кой я рѣшава.

24. Въ коя годишна възрасть се женѭтъ момцитѣ? А момитѣ? Знае ли се да се женѭтъ до гдѣ сѫ йоще твърдѣ малки? Пази ли се щото по-малката сестра (коританата) или по-малкий братъ да не испрѣварятъ (прѣженватъ) по-старитѣ?

25. Счита ли се за необходимо позволението на бащата или майката за женидба? Счита ли се за нуждно позволението на масторъ или на господарь?

26. Ставатъ ли женидби съ побѣгвание скришомъ отъ моминитѣ или и момковитѣ родители? Защо ставатъ бѣгания? Отпослѣ родителитѣ признаватъ ли тѣзи бракове или се сѫдѭтъ съ момъка и лишаватъ дъщеря си отъ наслѣдието?

27. Каратъ ли родителитѣ *на-сила* чадата си да се оженѭтъ единъ за други? Сполучватъ ли такива женидби или става нѣщо лошаво? Ако се откаже нѣкой синъ да послуша баща си, лишава ли го отъ наслѣдство? Биватъ ли случаи щото самата община да пригоди за нѣкоя женидба?

28. Има ли обичай да идва момъкътъ съ обрѫжена дружина и да открадва дѣвойката? Опишете какъ става това крадение?

29. Какви подарки се даватъ на моминитѣ родители и роднини? Даватъ ли се нѣкакви пари или подаръци на момина баща; защо му се даватъ, колко и какъ се наричатъ подаръцитѣ? Нѣма ли обичаи да се взема отъ годеника плата, ако той е отъ друго село (агърлъкъ, баба хакѫ)?

30. Даватъ ли моминитѣ родители нѣщо на дъщеря си освѣнъ дрѣхитѣ? Какъ се казватъ подаръцитѣ на годената (зестра, прика, вѣно, чеизъ); Не се ли дарява на младата нѣщо отъ момъкътъ или отъ родителитѣ му прѣди свадбата или за самата свадба?

31. Въ кое врѣме на годината и кой мѣсецъ ставатъ най-много свадби и защо? Колко врѣме се минва между годежьтъ и свадбата?

32. Расправете какъ става свадбата; отъ кой день се подкача и въ кой день свръшва; какво се прави всѣки день? Отъ кога се счита за свършена свадбата? Колко разноски сѫ ставали и ставатъ? Какъ се наричатъ лицата, които зематъ участие въ свадбата, кой що прави и какъ се зове (деверь, стари-сватъ, кумъ, заложникъ, зълва, калина, малина, драгин-

ко и пр.? Сутрината слѣдъ свадбата какви подаръци се даватъ на невѣстата или на нейнитѣ родители? Какво става, ако невѣстата излѣзе, че не е запазила дѣвственностьта (моминството) си? Връщатъ ли я на родителитѣ ѝ или само нѣщо се сърдѭтъ и правѭтъ?

Бѣлѣжка. — На това питание е желателно да се отговори, колкото се може повече точно и пространно. Да се гледа да се опишѫтъ точно всички обряди, поговорки и имена въ всичко, що става прѣзъ денетѣ на свадбата. Да се забѣлѣжѫтъ: названията на равнитѣ дѣйствия (забуляние, изваждание, кѫпание) подаръцитѣ, здравицитѣ и на яденията. Ако нѣщо сега не става да се каже, че така е ставало или приказва се да е ставало въ старо врѣме.

33. Какъ разбира народътъ прикята и какви сѫ названията ѝ (чеизъ, вѣно, зестра)? Какви нѣща се даватъ за прикя? Ставатъ ли и записки за тия подаръци? Кога се принася прикята у момкови? Ставатъ ли за това неспоразумѣния и гдѣ се рѣшаватъ?

34. Кому принадлежи прикята? Смѣта ли се все, че е на жената или влазя въ общий имотъ на домакинството? Може ли мѫжьтъ да се располага съ прикята, както ще? Какво става съ прикята, ако умрѣ жената? Ако е съ дѣца? А безъ дѣца?

35. Ставатъ ли често распущания (развождания, парясвания) въ селата и кои сѫ на това причинитѣ? Какъ гледа народътъ на тия распущания? Прѣдъ кого ставатъ распущанията? Какви сѫ сѣтнинитѣ отъ распущанието, т. е. какво става съ прикята и съ дѣцата? Кой издържа подиръ това жената? А случватъ ли се доброволни напущания, така що безъ сѫдъ и владика, мѫжьтъ да се раздѣля отъ жената?

36. Колко врѣме слѣдъ смъртьта другий може да се ожени? Вдовицата може ли слѣдъ смъртьта на мѫжа си да си иде у бащини си? Нѣма ли у народа нѣкои вѣрвания, поради които вдовицитѣ не бива да се оженѭтъ втори пѫть?

Взаимнитѣ отношения.

37. Каква е властьта на мѫжа надъ жената: има ли право да иска отъ нея подчинение, да я бие и даже до осакатявание? Има ли нѣкое прѣдание, или приказка щото нѣкога въ старина мѫжьтъ да е можалъ да има повече отъ една жена, да е можалъ да я продава, залага, като добитъкъ?

Бѣлѣжка. На тоя послѣденъ въпросъ струва да се обърне

особенно внимание. Той има голѣмо историческо и етнологическо значение.

38. Какво правѭтъ женитѣ, когато мѫжетѣ имъ се обнасѭтъ съ тѣхъ така злѣ: отиватъ у бащини си, или се оплакватъ нѣкому и кому? Кой рѣшава такива оплаквания и сѫдби между мѫжь и жена: старѣитѣ на селото или роднинитѣ на съпрузитѣ?

39 Еднакво ли селянитѣ гледатъ, кога мѫжь или жена нарушаватъ съпружеската си вѣрность? Какъ постѫпватъ въ такива случаи съпрузитѣ?

40. Какъ се дѣли работата между мѫжа и жената? Мѫжьтъ дълженъ ли е да се грижи за прѣхраната и обличанието на жената? Ако тя е богата, а той сиромахъ, какви сѫ обнасянията имъ? Може ли мѫжовийтъ дългъ да се плаща съ паритѣ на жената? Може ли мѫжьтъ да вземе и да не даде паритѣ на жена си?

41. Какви сѫ отношенията между родителитѣ и дѣцата? Каква власть иматъ бащата и майката надъ дѣцата? могѫтъ ли да ги даватъ на работа, да ги принуждаватъ за женидба, да ги биѭтъ до осакатяване? Туря ли народътъ прѣдѣлъ на тъзи власть? Запазвали се властьта и надъ ожененитѣ? Какъ се отнасѭтъ пастрокътъ или мащихата съ своитѣ нéсѫщи синове и дъщери?

42. Какви обязанности иматъ родителитѣ къмъ дѣцата си (да ги хранѭтъ, учатъ и пр.)? А какви обязанности иматъ дѣцата къмъ родителитѣ си (да ги слушатъ, гледатъ на старость)? Какъ постѫпватъ родителитѣ кога единъ синъ или дъщеря не ги слушатъ или не рачатъ да ги гледатъ на старость? Длъжни ли сѫ синоветѣ и дъщеритѣ да погребѫтъ родителитѣ си слѣдъ смъртьта и да имъ служѫтъ парастасъ? Какви вѣрвания и предания има у народа за родителската благословия или проклетия?

Бѣл. Голѣма важность иматъ прѣданията у народа за старо или сегашно врѣме, когато може бащитѣ да сѫ убивали, залагали, продавали своитѣ дѣца—или пъкъ синоветѣ прѣстарѣлитѣ си родители.

43. Иматъ ли бащитѣ право да продаватъ и даряватъ имотътъ на дѣцата си, който имъ се е induced падналъ отъ подаръкъ, наслѣдие или тѣ сѫ си спечелили? Или само могѫтъ да го располагатъ? Дѣцата, догдѣ сѫ малки, могѫтъ ли да продаватъ и купуватъ? Отъ кога тѣ могѫтъ да продаватъ и купуватъ? От-

говаря ли бащата за синови дългове станжли безъ негово съгласие или и наопаки? А за данъцитѣ?

44. На кои се пó-радватъ селянитѣ на синоветѣ или на дъщеритѣ? Що думатъ кога се роди момче, а що — кога дѣвойче? Какви обичаи има при ражданьето и какви подаръци се правжтъ на новороденото или на родителката? Отъ какво се отличаватъ малкитѣ отъ голѣмитѣ момичета? Какво е *коритана?* Какъ се отнасятъ братията и сестритѣ йоще неженени?

45. Какви сж правдинитѣ и обязанноститѣ на незаконно-роденитѣ дѣца къмъ родителитѣ имъ? Кое име носжтъ, майчино или бащино; нѣматъ ли особни названия и какви? Кой е длъженъ да гледа такива дѣца?

46. Става ли често усиновления (вэематъ чуждо дѣте за свое) и кога? Само момчета или и дѣвойчета се усиновляватъ? Какво отношение става между усиновенний и тогова, що го е взелъ? Може ли да се усинови възрастенъ, жененъ човѣкъ? Гледа ли се усиновенитѣ да сж роднина? Какви названия има за усиновения (храненикъ)?

Какви обряди и обичаи ставатъ за усиновлението? Какво фамилно име зема усиновения? Какви правдини и длъжности се свързватъ между усиновенитѣ и усиновителя?

Какво ще каже зеть на *привод̀ъ?* Какви сж неговитѣ правдини и длъжности въ кжщата, гдѣто е той приведенъ? Правжтъ ли се нѣкои книги, записки както за усиновението, така сжщо и за привежданьето на зеть?

Настойничество (опека).

47 Кой бере грижа и настоява за сирацитѣ подиръ смъртьта на баща имъ? Какъ го наричатъ тогава настойника? Кой прибира тѣхнитѣ пари и кой управлява имота на дѣцата? Все едно ли е, ако е жива или умрѣла майката?

48. Общината намѣсва ли се, кога види, че майката или настойникътъ пилѣжтъ имота на сирачетата? Какво прави: тегли ли ги на сждъ и прѣдъ кого? Настойникътъ само за имота ли се грижи или йоще за възпитанието на сирацитѣ? Плаща ли се нѣщо на настойника за негова трудъ и какво? Кой гледа сирачетата, ако сж сѣтни сиромаси?

49. Кога и какъ ставатъ пълнолѣтни сирацитѣ за да могжтъ да си прибержтъ въ ржцѣ всичко? На коя година момчето, а на коя дѣвойчето?

50. Кой избира настойницитѣ и непрѣменно ли се гледа да сѫ роднини или стига да сѫ кадѫрни и добри людье? Майката или вуйкото, или чичото не сѫ ли считатъ за естественни опекуни?

ОТДѢЛЪ II.

За вещитѣ (имоти).

51. Дѣли ли народътъ имота на движими и недвижими и нѣма ли нѣкои особенни названия за тия вещи (държава, имотъ, мѫка, добро)? Знае ли народътъ за родово (останжло наслѣдственно бащина и дѣднина) и спечелено имущество?

52. Различава ли народътъ ясно що е собственность (propriété), а що владѣние (possession) и ползуванье (узуфруктусъ) на едно имущество?

Бѣлѣжка. Тука да се обьрне внимание на всички думи, които употрѣблява народътъ за да обозначи понятието на собственность и владѣние (ступанство, господарство, владѣяние и пр.)?

53. Какви бѣлѣзи (нишани) се употрѣбляватъ за да се означи ступанството както на нѣща, животни, така и на ниви, кории и пр. (звънци, дамги, надписи или крьстове по сѫдове, колове, камьни, нѣкои дървета)?

54. Какъ се бѣлѣжѫтъ границитѣ на владѣнията и какъ се наричатъ? Синури (сѫнжръ), прѣдѣли, бодки? Какъ мисли народътъ за границитѣ: пословици нѣкои има ли?

Бѣлѣжка. Добрѣ е да се разскаже какви прѣдания, разскази и вѣрвания сѫществуватъ въ народа заради прѣдѣлнитѣ бѣлѣзи. Въ нѣкои мѣста, напр., народътъ вѣрва, че на междата има нечиста сила, че тамъ се сбиратъ самодивитѣ, сладки и медяни, които сбѫхтуватъ човѣка и пр.

55. Случва ли се селенитѣ да завладѣѭтъ нѣкое пусто мѣсто или да искоренѭтъ нѣкоя гора за нива и да мислѭтъ, че вече става тѣхно?

56. Кому се пада намѣреното и какъ се дѣли намѣреното, ако сѫ го намѣрили наедно нѣколко души? Какъ се постѫпва, когато намѣри нѣкой на своя земя чужди домашенъ добитъкъ, птици и пр.? Кому се продава или занася намѣреното нѣщо? Дава ли се нѣщо на този, който е намѣрилъ нѣщо и какво му се дава?

57. Какъ гледа народътъ на *иманьето*? Може ли да

се дири иманье на чужда земя? Кому принадлежи иманьето, т. е. на тогова, който го намѣри, на ступанина на земята, или и на двамата наедно?

58. Има ли въ народа нѣкакво мнѣние за това, кому принадлѣжи мѣстото, което се притуря при една нива, ливада и пр., като надоди пѣсъкъ или пръсть отъ рѣката или се прѣмѣсти коритото на близката рѣка, т. е. кога стане прирастяние? Пакъ ли се ползува отъ рѣката по-напрѣшний съсѣдъ, макарь, че тя вече е измѣнила полога си и не минава покрай неговий имотъ? Какъ се дѣли ползуванието на една рѣка отъ двама съсѣдски владѣлци? Ако стане на срѣдъ рѣката островъ (ада), чий се смѣта да е?

59. Ако нѣкой грѣхомъ направи на чужда земя сгради, посади дърво или посѣе, кому се пада отпослѣ дървото, сградата или жътвата?

60. Има ли домакинътъ право да иска, щото съсѣдътъ му да не излива къмъ двора му вода, да не прави прозорци къмъ двора му, да не спуща стрѣха (сачакъ) и пр.? Биватъ ли за това прѣпирни и отъ кого се рѣшаватъ?

61. Допуща ли се на самата межда (синуръ) да се гради кѫща, да се сади дърво? Длъженъ ли е единъ ступанинъ да търпи клоноветѣ на съсѣдското дърво надъ неговата земя и кой се ползува отъ плодоветѣ му?

62. Какво мисли народътъ за прѣминаванието прѣзъ чужди ниви, лозя и пр.? Кога само може да се минава по чужди ниви и ливади?

Какви обичаи сѫществуватъ за поението на добитъкъ въ чужда рѣка, за пасение на чужди мѣста и относително прѣкарвание на добитъкъ? Какви правила се пазѭтъ за сѣчение на дърва въ чужда курия, за *прѣминавание* (хакъ-меруръ) безплатно или съ пари? Съсѣдътъ има ли право да минава прѣзъ двора или нивата, за да иде по вода или за друго?

63. Може ли селянинътъ да иде въ чужда гора да си бере гѫби, ягоди, мъхъ, жъладъ и какъ гледа на това народътъ? Не правѭтъ ли разница между гората на частнитѣ люде и селската или мерийската (беглишката) гора?

64. Може ли селянинътъ да ходи по ловъ, за дивячь или по риба въ чужди гори и рѣки? Дава ли нѣщо нѣкому? Кому?

65. Има ли по васъ щото цѣло село да владѣе ниви,

лозя, ливади или воденици за обща полза, напримѣръ за училището?

Какъ се нарича такова владѣние (общо, другарско)? Случва ли се нѣколко люде да иматъ общо (орташки) кладенецъ, баня, пѫтека, воденица? Какъ се ползуватъ отъ това общо нѣщо: единъ управлява, а ортацитѣ дѣлѭтъ печала; единъ днесь или цѣлъ мѣсецъ, а други послѣ; или какъ?

66. Може ли всѣки другарь да си продаде дѣлътъ комуто ще? Трѣбва ли за това да има и съгласието на другитѣ ортаци, които иматъ по-напрѣдъ право да купѭтъ тоя дѣлъ?

67. Какъ мисли народътъ за съсѣдското право, т. е. мисли ли, че съсѣдътъ има пó-голѣмо право да купи кѫщата или нивата до него, а че ако не му трѣбва, тогава да се продава другиму?

ОТДѢЛЪ III.

А). За наслѣдванието.

68. Кога синоветѣ или другитѣ членове отъ домакинството добиватъ дѣлежь, каквото има да имъ се падне отъ бащa? Догдѣ е живъ йоще бащата, раздѣлѭ ли той свойтъ имотъ? Изведнъжь между всички ли се дѣли или по единъ? Какъ се казва на това дѣление? Какъ се казва на дѣлението слѣдъ смъртьта.

69. Какви обряди (церемонии) и други символически дѣйствия се правѭтъ при отдѣлянието въ селата и, особенно, когато бащата приживѣ дѣли съ своето съзнание дѣцата си (благословии)? Какви поговорки има за това? Какъ става дѣлението? Еднакъвъ ли е редътъ, кога е живъ бащата и кога умре, кога е съ волята му или противъ волята му? Дѣловетѣ какъ се падатъ по взаимно погодѣвание или съ жреби (чопъ)? Какво се употрѣблява за жребий: кѫсове отъ дьрво, прьчка, прьсть или друго?

70. Кое се счита за по-хубаво: раздѣлението догдѣ е живъ бащата или подиръ смъртьта? Случва ли се да се не дѣлѭтъ братя и слѣдъ смъртьта на бащата и не е ли туй подобро споредъ народа?

71. Какъ се дѣлѭтъ изобщо кѫщя, воденици, сгради, дюгени? Признаватъ ли се такива нѣща за дѣлими или тоя, който ги вземе върху си, доплаща на другитѣ съ пари или пъкъ

се строи всѣкиму изъ общото домъ? Какъ се дѣлжтъ нивитѣ, ливадитѣ, оградитѣ (градинитѣ), добитъкътъ, паритѣ? Дава ли се нѣкому повече, кому и защо? Дъщеритѣ вземать ли дѣлъ отъ бащина си имотъ? Отъ какво и какво земать? По колко имъ се пада? Има ли нѣщо, което да се дѣли по равно?

72. Какъ се дѣлжтъ бащинитѣ дългове (борчове), данъцитѣ? Остава ли подиръ дѣлбата нѣщо въ общо владѣяние? Остава ли си нѣщо и бащата, ако той дѣли приживѣ и що? Кой е длъженъ да го гледа догдѣ е живъ?

73. Правжтъ ли се писменни записки за дѣлбитѣ, присжтствуватъ ли нѣкои свидѣтели? Кои присжтствуватъ и какво участие взема общината, старѣитѣ, попътъ?

74. Кому отъ синоветѣ се пада бащината кжща: на найстарий или на най-малкий и защо? Може ли бащата да даде кжщата на тогова, когото повече обича? Ако се прави разлика въ раздаванието на дѣловетѣ, то защо, т. е. защо едному се дава повече, другиму по-малко?

75. Може ли бащата догдѣ е живъ да измѣни раздѣлението, да си вземе назадъ веднъжь даденото?

76. Кому се пада стоката, кога единъ домакинъ умрѣ безъ никого наслѣдника? Храненицитѣ (момчетата или момичетата) наслѣдоватъ ли и какво?

77. Наслѣдватъ ли родителитѣ подиръ умрѣлитѣ отдѣлени чада и прави ли се разници въ имотя, който дѣцата сж спечелили или добили отъ родителитѣ си?

78. Наслѣдватъ ли единъ отъ другиго мжжьтъ и жената и какъ ги наслѣдватъ? Какъ се наслѣдватъ тѣ, ако нѣматъ дѣца и какви дѣлове получватъ? Получва ли жената мжжовий си дѣлъ (когато мжжьтъ е умрѣлъ) отъ свекаръ, или мжжьтъ на умрѣлата си жена дѣла отъ дѣда си (тесть си)? Измѣнява ли се редътъ на наслѣдванието, ако мжжьтъ или жената се оженжтъ повторено?

79. Какъ се постжпва съ имота на отдѣлений при бащинъ си животъ синъ, който е умрѣлъ и оставилъ жена безъ дѣца? Когато умрѣ наслѣдодательтъ, та нѣма свои прями родени (внуци, синове, родители) то наслѣдватъ ли отъ страна роднини (братя, чичовци, вуйчовци) и въ какъвъ редъ?

80. Имотътъ, който е донесла жената въ кжщата на мжжа, подиръ смъртьта ѝ кому се пада? Само на дъщеритѣ, или и на синоветѣ? Ако нѣма дъщери, само синоветѣ ли вземать?

Връща ли се такова имущество отъ гдѣто е дошло, ако нѣма ни синове, ни дъщери?

81. Има ли обичай при живота на майката да се дѣли дѣдово или бащино имущество, безъ нейното съгласие? Тогава тя какво получава? Ако не получи дѣлъ, кой е длъженъ да я храни?

82. Правятъ ли се по васъ духовни завѣщания (диетикъ), устни или писменни и кога? Какво съдържа това завѣщание: на едного ли се дава всичко или завѣщательтъ се разпорежда кому що да се даде между обикновеннитѣ наслѣдници за да не се каратъ? Ако имуществото се завѣщава на едного само сина, тó може ли? Може ли и майката да завѣщае своя имотъ и кому — на дъщеритѣ или синоветѣ?

83. Скрито ли се правятъ завѣщанията или явно? Кой се подписва на тѣхъ и кога се считатъ за дѣйствителни? Иска ли се свидѣтели и колко? Иска ли да се подпише попътъ, старѣитѣ или не? Бливо при смъртьта или по-напрѣдъ се правятъ? Кои се назначаватъ обикновенно да испълняватъ завѣщанието (душе-прикащики)? Гдѣ се прави завѣщанието и отъ кого?

84. Какви обязанности иматъ синоветѣ на завѣщателя къмъ жена му, дъщеритѣ и пр. (да ги хранятъ до смьрть, да оженятъ сестритѣ и пр.)?

85. Може ли мжжьтъ, като нѣма дѣца, да завѣщае имота си на жената, и ако може не искатъ ли да развалятъ това завѣщание родителитѣ на мжжа?

86. Какъ се отнасятъ наслѣдницитѣ и роднинитѣ на завѣщателитѣ къмъ тѣхната воля, т. е. испълня ли се както си е завѣщанието или се оспорва? Ако се види, споредъ народното възрѣние, че завѣщанието не е право, то счита ли се за развалимо?

87. Кой пази имота слѣдъ смъртьта на бащата, кога дѣцата сж малки? Описва ли се тоя имотъ и отъ кого? Може ли синъ или други наслѣдникъ да се отрѣче доброволно отъ наслѣдството и защо? Може ли да се отрѣче за това, че бащата има повече дългъ, отъ колкото стока?

88. Може ли нѣкой прѣ-живѣ да *подари* (харижe) комуто ще нѣщо (кжщи, ниви)? Какъ става това даряванье? Може ли да се повърне даряванието и кога? Има ли у васъ обичай прѣ-живѣ да се дари нѣщо на черкови, училища и пр.?

Б.) За обязателствата.

89. Счита ли народътъ за грѣхъ, срамъ или грѣшка да се даде дума или обѣщание, а послѣ да не се устои на тия думи? Какви пословици има за договора, за обязателствата и обѣщанията (примѣръ: Човѣкъ се върже за язикътъ; — казано сторено)? Какви думи сѫществуватъ въ народа за да се обозначатъ въобще разни видове договори? Нѣма ли особенни дни въ които обикновенно селянитѣ правѭтъ разни договори? (Прим. — повечето записи се правѭтъ отъ Гергьовъ-день до Димитровъ-день. —Ратаитѣ се главяватъ по Гергьовъ-день и пр.)

90. Какви обичаи има прѣди да се ѕключѫтъ договоритѣ? Какви обряди и символически дѣйствия се правѭтъ при свършваньето на договоритѣ? (Хващанье за рѫка, пиенье кръчма, благословия и пр.). Подирь кое се счита свършенъ договорътъ? Кой дава почерпнята, кому и колко? Какъ става рѫкобиението? Кой раздѣля и какво значи?

91. Трѣбва ли, споредъ обичая, лицето, което прави договора (продава, купува напр.) да е на пълни години, съ здравъ умъ? Трѣба ли да има свидѣтели и колко сѫ необходимо нуждни? Единъ стига ли?

92. Кои договори селянитѣ мислѭтъ, че трѣбва да станѫтъ на книга? — Съ какво се осигурява испълняваньето на единъ договоръ (залогъ, пей, поручителство (кефилъ), пишманлѫкъ)?

93. Кой дава пей (капаро), тоя който се глави, се наеме или който главява, наеме? Залогъ не се ли счита и тогава, когато селянинътъ остави торбата си, калпака си, тезкерето си, или кога му взематъ на сила дрѣшката?

94. Пишманлѫкъ (плата за неустояванье на думата си) има ли у селянитѣ и голѣмъ ли е? Защо се взема пишманлѫкъ, защото нѣщо е загубилъ единътъ, или само за да си е устоялъ на думата другий?

95. Какъ се прѣкѫсва, разваля единъ договоръ? Съ съгласието на двѣтѣ страни ли или прѣдъ сѫдилището? Поради какви причини се разваля договорътъ, (че единътъ билъ пиянъ, не на себе си, малолѣтенъ)?

96. Какъ става продажбата у селянитѣ? На мѣсто пари дава ли се друго нѣщо? (брашно, жито и пр.)? За кои нѣща най-много не се плаща, а само се прави *мѣна* (трампа)? На

почекъ (вересия) продава ли се? Какъ става продажбата на кѫща, нива, лозье, кория? Не трѣбва ли да става писано нѣщо? Трѣбватъ ли свидѣтели и колко? Може ли да се продаде нѣщо, което не се види, а може ли, което йоще не е станѫло (жътва на посѣвъ)? Какъ гледа народътъ на скѫпитѣ продажби? На сила продажба става ли?

97. Подаряватъ ли стари хора имота си нѣкому само за да ги гледатъ догдѣ сѫ живи?

98. Отъ кога се счита продажбата за свършена и че не може да се повърне: отъ когато се направи договорътъ или отъ когато се продаде нѣщото? Какъ се прѣдава (теслими) волъ, бакъръ, нива, кѫща, кория? Подиръ теслимъ не може ли да се развали (да се повърне) продажбата? Ако купувачътъ не си плати на врѣме, разваля ли се продажбата? Може ли да се развали продажбата когато е продадено много ефтино, или много скѫпо, или пъкъ когато продаденото нѣщо има нѣкои недостатъци (кусури)?

99. Какво отдаватъ селенитѣ подъ наемъ (иджреть, кирия) и какъ? Освѣнъ нива, кѫща, отдаватъ ли добитъкъ, сѣчива или други нѣща? Съ какъвъ срокъ, съ каква цѣна и кой отговаря за поврѣденото нѣщо на поврѣдений добитъкъ, ако му стане нѣщо у наемший? — Става ли наемъ не съ пари, а за часть отъ добитото, изработеното нѣщо, или пъкъ за работа? (Напр. нива на работение исъ-полу). Трѣбва ли да се извѣстява по рано отъ срока наемодателя, че наемший ще остави нѣщото?

100. Що нарича народътъ *заемъ* и какво може да се заема (мѣдникъ, корито, рало и пр. брашно, хлѣбъ, жито и пр.)? Какъ се смѣта тоя заемъ съ плата или безъ плата? Поврьщаньето на сѫщото заето нѣщо какъ става?

101. Заемътъ на пари какъ става? Има ли между селянитѣ людье, които си заематъ пари съ тежки лихви? По колко се чува или се е чувало да вzематъ лихви? Отъ кога до кога се взема на заемъ пари? Ако не ги плати длъжникътъ? Счита ли се за грѣхъ голѣмата лихва (фаизъ)? Заемодавеца взема ли за здравина нѣкой залогъ (да държи мѣдникъ, обици, прьстени)? Какъ се доказва заемътъ? Свидѣтели, записи, рѫбоши употрѣбляватъ ли се?

102. Става ли нѣкой порѫчитель за врьщаньето на зае-

тото нѣщо? Плаща ли се на поржчителя? Кога сж много поржчителитѣ, какъ отговарятъ?

103. Даватъ ли селянитѣ да имъ се държи и пази нѣщо у нѣкого (примѣръ: жито, пшеница, въ чужди хамбари)? Плаща ли се за това и какво? Кой отговаря ако се поврѣди нѣщото, оставено за пазение и кога?

104. Залагатъ ли селянитѣ своитѣ имоти и какво залагатъ най-много? Залоговземачьтъ има ли право да употрѣблява заложеното нѣщо?

105. Даватъ ли селянитѣ своитѣ чада (синове и дъщери) за слуги и по какви условия? Какъ ги даватъ на занаятъ? Колко години трѣбва да работи на масторъ безплатно единъ работникъ за да изучи занаята и да взема плата?

106. Какъ си хващатъ селянитѣ овчарь, козарь, говедарь? Що се плаща на тия както и на пазачитѣ на селскитѣ кории? Какви дарове се даватъ на пастиритѣ и кога? Кога имъ се плаща? Не се ли дава нѣкое угощение на пастиритѣ и защо? Що прави пастирьтъ кога не му се плати? Въ какви случаи отговаря пастирьтъ прѣдъ ступанина за загубванието на добитъкътъ? Какви доказателства се искатъ отъ овчаря за това, че загубената овца е паднжла или изѣдена отъ звѣрь?

107. Може ли по селата господарьтъ да наказва, да гълчи и да бие работницитѣ си? Може ли масторътъ да бие, да налага глоби и какви други наказания може да прилага? Какъ гледа народътъ на лошавитѣ обнасяния: осжжда ли ги и ставатъ ли оплаквания и прѣдъ кого?

108. Има ли въ селата и до сега обичай да се сбиратъ и да си помагатъ въ свършванието на нѣкоя работа (да пожънжтъ на едного нивата скупомъ)? Какво е длъженъ да направи тоя, комуто се прави това добро? Какъ се зове тая работа (тлака и меджия)?

109. Нѣма ли обичай нѣколко селяни да се съортачватъ за обща работа съ коне, волове, кола? Нѣма ли обичай да се сбиратъ другарски много млади момци или моми и да отиватъ по работа, за да вземжтъ пари за угощение или за друга общеполезна цѣль?

110. Не сжществуватъ ли у васъ нѣкои дружини (компании) за да ходжтъ по печалба на Бѣло море, по дърводѣлство (дюлгерликъ), по багчии (на чужбина)? Какъ ставатъ тия дружини, кой ги води и кому що се плаща? Какъ се рѣ-

шаватъ прѣпирнитѣ въ тия дружини? Какъ се избира водачьтъ на дружината?

111. Какъ сѫ уредени по васъ еснафитѣ? Кой управлява, кой държи кассата на еснафитѣ? Какъ се избиратъ главнитѣ (просто: най-старитѣ)? Лесно ли може да се постѫпи въ единъ еснафъ и какъ? Какво е длъженъ единъ членъ на еснафътъ къмъ своитѣ събратия? Има ли случаи и защо да се исключи нѣкой отъ еснафътъ?

112. Какъ се погодѣватъ по васъ, когато се случѫтъ прѣпирни за нѣкое вземание-давание? Има ли обичай скаранитѣ страни да избиратъ отъ страна единъ или нѣколко души, които каквото отсѣкѫтъ, това да бѫде? Колко души изобщо се избиратъ за погодба и какви людие се гледѫтъ да бѫдѫтъ погождачитѣ? Отсѣченото отъ погождачитѣ почита ли се за свято, или се случва да сѫ недоволни отъ него? Може ли да се развали погодбата и кога може? Плаща ли се или дири ли се нѣщо на погождачитѣ?

113. Има ли по васъ обичай — щото тоя, който е завладѣлъ едно имущество, което не е негово, като се минѫтъ нѣколко години да става неговъ ступанинъ? Колко години трѣбва за такова нѣщо?

Пловдивъ, 1882 год.

СЕМЕЙНО ПРАВО.

I.

За лицата.

1-й въпросъ. — *Какъ живѣжтъ по васъ: въ голѣми или малки домакинства? Ако има повече голѣми домакинства, то по колко души сж въ тѣхъ? Смѣтатъ ли се и слугитѣ въ домакинството? Какъ се казва на домакинството* (домъ, родъ, челядь, кжща)?

Бѣлѣжка. Къмъ въпроса. „Голѣмо домакинство" се казва, кога живѣжтъ наедно баща съ жененитѣ си синове, съ внуцитѣ си и пр. „Малко домакинство" се казва, кога е само баща съ синове и дъщери йоще не женени.

Отговори. — Ахж-Челебийско. — Отъ незапомнени врѣмена въ цѣлата Ахж-Челебийска околность хората живѣжтъ въ малки домакинства. Домакинството се състои отъ мжжьтъ, жената и нежененитѣ синове и дъщери. Ратаитѣ и ратакинитѣ не се смѣтатъ въ домакинството. Чирацитѣ и калфитѣ—тоже.

За доказателство на това, че ратаитѣ, чирацитѣ и пр. не съставляватъ часть отъ домакинството, служи ни единъ народенъ обичай, забѣлѣженъ въ нашето село. На 5 януарий вечерь, т. е. срѣщу водици, въ всѣко домакинство или както се нарича по насъ *кжща*, се пече *пита*, въ която замѣсватъ една срѣбърна пара и варжтъ пшеница. Кога ще да вечерятъ, запалватъ една вощена свѣщь прѣдъ иконата, каквато има въ всѣка кжща на нарочно опрѣдѣлено мѣсто, наломватъ питата, та че я раздѣлятъ на толкова парчета, колкото души сж *вжтрѣшнитѣ* (тъй се казватъ членоветѣ на домакинството), безъ да смѣтатъ въ това число *вънишнитѣ*, т. е. ратаитѣ и пр. Въ чието парче се найде срѣбърната пара било му на добро.

Домакинството се зове *кжща*. *Нова кжща* се основава, когато единъ синъ, слѣдъ като си направи или купи кжща, ожени се и излѣзе отъ старата кжща.

Добричь и Мусатлии. — Въобще живѣжтъ на *голѣми челяди*, които се брожтъ за една *кжща*. Женени или не, синоветѣ живѣжтъ при баща си. Така и дъщеритѣ догдѣ се оженжтъ. Слугитѣ не се брожтъ за членове на домакинството.

Домакинството се зове *кжща*.

Евджилери (Чирпанско). — Въ нашето село Евджилери живѣжтъ повече въ малки домакинства. Случва се да има и голѣми домакинства. Въ такъвъ случай животътъ е добръ, ако се слушатъ помежду си и работата имъ се свършва много пó-скоро.

Еленско.—Въ Еленско живѣжтъ размѣсено: както въ голѣми, така и въ малки домакинства. Голѣмитѣ домакинства сж рѣдкость. Случва се, че единъ баща гледа кжщата си пълна не само съ своитѣ синове и дъщери, но съ внуци и правнуци. Това е обаче прѣимущество на селата или, както се наричатъ тукъ, на *колибитѣ*. Има челяди по колибитѣ отъ 15—20 членове.

Въ домакинството слугитѣ не се смѣтатъ, но тѣ сж като *половинъ членове отъ домакинството*, защото, особенно по селата, ядктъ наедно, съвѣщаватъ се наедно, оженватъ ги като свои и пр. Ако слугитѣ сж прибрани като храненици, или сж нѣщо родъ, смѣтатъ се въ домакинството.

На домакинството въ Еленско казватъ *кжща*, *домъ* и *челядь*.

Казанлжшко.—Въ градъ Казанлжкъ обикновенно живѣжтъ въ малки домакинства. До прѣди 7—8 години имаше нѣколко 4—5 голѣми домакинства, но сега и тѣ не сжществуватъ. По селата има голѣми домакинства.

Въ малкитѣ домакинства живѣжтъ тъй: бащата като отхрани синоветѣ си, ако е въ състояние, поддържа ги и ги храни догдѣ се оженжтъ и слѣдъ това ги отдѣля. Ако ли не е въ състояние, той ги поддържа догдѣ отрастжтъ, дава ги сетнѣ на занаятъ или на работа и тѣ захващатъ сами да се поддържатъ и да се грижжтъ за себе-си йоще отъ малки.

Въ голѣмитѣ домакинства живѣжтъ тъй: бащата като прѣхрани синоветѣ си и дъщеритѣ, всички работжтъ наедно общата работа и каквото се спечели отъ страна, прѣбира го бащата. Догдѣто не умрѣ стария, синове и дъщери не се дѣлжтъ. Само слѣдъ смъртьта му всѣки става отдѣленъ кжщовникъ.

Слугитѣ не се смѣтатъ въ домакинството. Домакинството се казва: кѫща, челядь или домъ.

Въ **Мъглижъ** на домакинството се казва *челядь* и тамъ има доволно голѣмки домакинства. Въ село *Яйнаклий*, догдѣ сѫ живи старитѣ, домакинството не се раздѣля. Слѣдъ смъртьта на старийтъ, неожененитѣ синове и дъщери оставатъ или при нѣкого отъ женениtѣ си *батювци* (батю е пó-голѣмий братъ) или при старата майка, но никога при женени *какини* (пó-голѣми сестри). На малкото домакинство се казва *домъ* и *кѫща*, а на голѣмото — *родъ*. Слугитѣ не се смѣтатъ въ домакинството.

Копривщица.—По насъ живѣѭтъ въ малки домакинства. Слугитѣ не се смѣтатъ въ домакинството. По насъ казватъ на домакинството *доморoдство* или *вѣнчило*.

Лѣсковецъ.—Въ Лѣсковецъ и околностьта, догдѣ е живъ бащата, всичкитѣ му дѣца живѣѭтъ въ една кѫща подъ управлението на бащата. Това се казва *голѣма челядь*. Има и такива синове, които, като се оженѭтъ, слѣдъ нѣколко години се отдѣлятъ отъ общата челядь и тогава въ истий дворъ или другадѣ съгражда си кѫща и си управлява самъ имотътъ. Има и братя женени, които не се дѣлѭтъ и живѣѭтъ наедно съ ожененитѣ си синове, и слѣдъ смъртьта на баща си; така тѣ съставляватъ *задруга* (голѣма кѫща или домакинство), напр. Матровци, Буровци, Беровци и пр. Но това е рѣдкость. Сѫщо е рѣдкость роднини въ пó-далечна степень отъ сестри и братя съ дѣцата си да живѣѭтъ въ една задруга, както е у Сърбитѣ. Но Шопитѣ и Полянцитѣ въ Видинско, Софийско и другадѣ живѣѭтъ въ задруги и съ пó-нататъшнитѣ си роднини. Сѫщото е и въ Плевенско и Полянцитѣ между Търново и Руссчукъ. Въ Шопско сѫ въобще отъ 15—30 души въ една челядь.

Домакинството, кога е голѣмо казватъ: *общо живѣѭтъ, ваедно, братски*, кога е малко: *отдѣлно си живѣе, башка, самичъкъ, господарь въ кѫщата си.* За всѣко домакинство има особно име: *Първановци, Зайовци*, отъ Първанъ, Зайо. Може да бѫдѫтъ нѣколко кѫщи съ едно подобно название. Примѣръ: родътъ Джаковци.

Слугитѣ въ Лѣсковецъ, ако и като подчинени, не усѣщатъ тая подчиненность, защото се иматъ комахай като членове на челядьта.

Македония. — По селата и по нѣкои градове въ Македония Българитѣ живѣѭтъ въ голѣми домакинства, сир. не само синоветѣ женени и неженени живѣѭтъ заедно съ родителитѣ си, догдѣ тия послѣднитѣ сѫ живи или и двамата или единий само отъ тѣхъ, но и слѣдъ тѣхната смърть братьята живѣѭтъ пакъ заедно догдѣто остарѣѭтъ и тѣ; а на много мѣста, както Робевската фамилия въ Охридъ и други въ Прилѣпъ живѣѭтъ и внуцитѣ (братанцитѣ) съ стриковцитѣ си. Често даже се срѣщатъ и такива домакинства, у които съ старитѣ дѣдо и баба живѣѭтъ не само женитѣ и остарѣлитѣ имъ вече синове, а и жененитѣ синове на послѣднитѣ, т. е. внуцитѣ на старитѣ съ чадата имъ, които се падатъ прѣвнуци на старитѣ, слѣдователно, всѣко подобно домакинство състои отъ 20—30—50, а по нѣкога и повече членове.

Забѣл. Не знаѭ положително да ли въ такивато голѣми домакинства влазятъ и слугитѣ като тѣхни членове или се смятрятъ като отдѣлни; по всѣка вѣроятность обаче слугитѣ не могѫтъ да правѭтъ часть отъ домакинството.

Въ чисто българскитѣ градове, като: Охридъ, Струга, Ресенъ, Прилѣпъ, Велесъ, Щипъ и пр., които нѣматъ ближне съприкосновение съ другитѣ народности, Българитѣ живѣѭтъ въ голѣми домакинства, но въ пó-малькъ размѣръ отколкото въ селата; а въ ония градове, които иматъ близосѣдство и пó-често работа съ други народности, както що е градътъ Кукушъ и други, тамъ Българитѣ живѣѭтъ въ малки домакинства; — синоветѣ живѣѭтъ при родителитѣ си, догдѣ сѫ малки и неженени, догдѣто иматъ нужда отъ услуги, а щомъ се оженѭтъ, не имъ се живѣе при тѣхъ и се чудѭтъ какъ пó-скоро да ги оставѭтъ, та да се оттърватъ отъ тия *старища*. И ето ги, гледашъ, една вечерь, мѫжь и жена нарамили си пъртиитѣ и, „добрѣ ви намѣрихъ“ у „тещa си.“

Освѣнъ горѣспоменѫтото съприкосновение съ чуждитѣ народности, отъ които много нѣща по живота заемватъ тѣзи Българи, други главни причини за расцѣплението на домакинствата имъ на малки частици сѫ и женитѣ. Щомъ като въ една кѫща се съберѫтъ двѣ жени, двѣ етърви или снаха и свекърва, ето че се породи распря; тѣ не могѫтъ да живѣѭтъ заедно по причина, че снахата не зачита свекърва си, не рачи да слугува на свекърва си, нито иска да ги припознае за живи. Това става, казахми, въ послѣдний видъ градове, а въ

градове отъ първий видъ догдѣ сѫ живи старитѣ, вситѣ братя, женени и неженени, живѣѭтъ си наедно; снахитѣ почитатъ свекървитѣ и свекроветѣ си искренно или поне лицемѣрно и точно имъ се покоряватъ, а често и етървитѣ, които въ случай че нѣматъ свекърва, отдаватъ свекървина почесть на пó-старата отъ помежду си, а послѣдователно, всѣкоя етърва —на пó-старата си. Да ти е мило и драго да гледашъ, когато една стара свекърва повела по себе си, като гѫска гѫсчетата си, нѣколко снахи и тръгнѫла да отива на цьрква, на гостье или на нѣкоя свадба. Така е правила моята отъ татка баба съ шестьтѣ си снахи, която като вървѣше напрѣдъ, кокорѣше се (гордѣеше се), като паунъ съ лъскавитѣ си пера.

Разликата на поведението на снахитѣ къмъ свекървитѣ си или къмъ етървитѣ си въ поменѫтитѣ два вида градове, произлазя отъ разликата на домашната имъ отхрана и отъ еднаквостьта на възрастьта въ женението на еднитѣ и на другитѣ.

Въ първитѣ градове момитѣ се отхранватъ патриархално (освѣнъ въ послѣднитѣ врѣмена), както патриархално живѣѭтъ и всичкитѣ имъ у дома, учѫтъ се да почитатъ по-старитѣ си, като никакъ не имъ е позволено распустнатото обхождение къмъ пó-старъ человѣкъ, нито абсолютна свобода. Даже и споредъ турскийтъ обичай, криехѫ се на старо врѣме, а въ послѣдне, по-малко.

За домашната отхрана на дѣвойкитѣ въ тия градове, виждъ и пѣснята въ сборника ми:

„Долеталъ соколъ во дворье, дѣй гиди млада
„Излѣзи на дворъ да видишъ, дей гиди млада
„Що дошълъ, що зборъ донесълъ, дей гиди млада“ и пр...

Въ вторитѣ градове, момитѣ йоще отъ малки нѣматъ никакво страхопочитание нито къмъ самитѣ си родители, а камо ли къмъ други, които и да били тѣ, по-стари отъ себе!

Забѣл. Отъ нѣкое врѣме насамъ, именно отъ 20—30 години и у първитѣ градове, вве, речи, да се дига отъ младитѣ това първобитно страхопочитание, както между женский, така и между мѫжский полъ.

За втората причина ще се каже въ отговора за женидбата.

Домакинството у насъ се казва: родъ, кукя (кѫща), колѣно; а челядь значи: само чедата на едно семейство, вземени

вкупъ;[1]) а пъкъ думата домакинство — значи: достойнството, способностьта на домакина.

Старо-Загорско. — По насъ живѣжтъ и въ малки и въ голѣми домакинства. Домакинствата се зовжтъ *кжща*, *дворъ*, *ступанство* и пр. Слугитѣ не се считатъ въ числото на кжщнитѣ. Но ако се застоятъ у господаритѣ си, оженватъ ги и това се счита като едно много голѣмо добро, сторено тѣмъ.

Въ село Кючюкъ-Хасанъ азъ съмь запомнилъ нѣкои голѣми кжщи, които сж живѣли както въ патриархалнитѣ врѣмена. Напр. дѣдо Хаджи Ангелъ (овчаръ) имаше многочисленна кжща и самъ я управляваше. Той имаше 5 синове и 5 дъщери. Синоветѣ му бѣхж тримата женени. Кжщитѣ имъ бѣхж една до друга, ядѣхж наедно и пр.

Татаръ-Пазарджикско. — Както изобщо по градоветѣ въ България, кжщята сж малки и безъ широки дворове, така и тукъ — въ всѣка кжща живѣе само мжжьтъ съ жената си и дѣцата си. Рѣдко е оженени синове да продължжтъ живота си съ баща си въ една кжща, а обикновенно се отдѣлятъ и прѣминаватъ въ друга кжща и така става особна малка фамилия. Бройтъ на членоветѣ е отъ 5—10 души.

На домакинството се казва изобщо *кжща, челядь.*

Бѣлѣжка. Въ Цѣпинско помацитѣ живѣжтъ, както и българитѣ на челяди повечето малки, но има и голѣми. На голѣмитѣ челяди казватъ „родъ."

Хасковско. — По насъ въ града Хасково живѣжтъ въ малки домакинства, а по селата повечето въ голѣми, а редко — въ малки домакинства. Въ малки домакинства въ градъ Хасково живѣжтъ така: като отхрани бащата синоветѣ си, богатскитѣ живѣжтъ съ родителитѣ си, догдѣ се оженжтъ и послѣ се отдѣлятъ отъ тѣхъ. Сиромашкитѣ пъкъ синове живѣжтъ съ родителитѣ си, догдѣ сж йоще малки и догдѣ ходжтъ въ училището или изучжтъ нѣкой занаятъ, а послѣ, кога взематъ да печелжтъ, тѣ се отдѣлятъ отъ родителитѣ си.

Въ голѣми домакинства по селата живѣжтъ така: като отхрани единъ баща колкото синове му даде Господь, тѣ работжтъ и печелжтъ всички *наедно*. Послѣ кога дойде врѣме

---

[1]) „Челядь" въ сжщата тъзи смисъль на чада употрѣблява се и другадѣ: Копривщенско, Хисаръ-Киселерско. Въ Елена челядь има двояко значение: „нашата челядь е голѣма," разбира се съвокупностьта на „семействата;" — „Товъ челякъ отхрани лошава челядь"—разбира се за дѣца.

за жененье ще ги ожени бащата и пакъ ще работжтъ и печелжтъ вси заедно, догдѣто живѣе баща имъ. А кога умра бащата, тогазь се подѣлжтъ, и всѣки ще си има особенъ домъ и се нарича особно *домакинъ* или *кжщовникъ*.

Слугитѣ не се считатъ никакъ въ домакинството.

На домакинството по насъ се казва: *кжща*. Напр. дѣдо Вълчанъ имаше петмина женени синове и, догдѣ живѣеше той, думаше се: дѣдо Вълчановата кжща.

Хисаръ-Киселерско. — Тукъ живѣжтъ обикновенно въ малки домакинства. Случва се наистина, че нѣкое домакинство е голѣмо, но то е рѣдкость и за него се приказва между всички: „Ако се погодятъ — каже баба Мария — живѣжтъ всички наедно, както далъ Господь; тъй по-лесно се живѣе, защото по-много люде по-лесно и по-скоро си вършжтъ работата.“

2-й въпросъ. — *Кой е главата на домакинството и какъ го наричатъ (старийтъ, домовладика, домакинъ, дѣдо или какъ?) Жена може ли да бжде домовладика и въ какви случаи? Въ голѣмото домакинство могжтъ ли да бждятъ повече домовладики?*

Отговори. — Ахж-Челебийско. — Главата на кжщата е мжжьтъ. Въ това си качество той се зове *ступанъ*. Жената зове мжжьтъ си *старецъ*, а той нея *бабица*. Тѣзи названия тѣ си употрѣбяватъ между себе си и прѣдъ другитѣ людие.

Жената може да бжде ступанка; а) кога овдовѣе и дѣцата й останжтъ маловъзрастни; б) когато мжжьтъ е побърканъ въ ума и в) кога отсжтствува.

Добричъ. — Всѣка кжща си има управникъ, който нарежда всѣкиго отъ членоветѣ на семейството, кой каква работа да върши. Този управникъ е *старийтъ* баща и него наричатъ *дѣдо, старецъ* и пр. Кога нѣма, т. е. се е поминжлъ, дѣдото, за домовладика се счита ступанката му. Ако и да състои отъ много членове т. е. души едно семейство, никогажь нѣма повече отъ единъ домовладика.

Евджилери. — Дѣдото е глава на челядьта и господарь на кжщата. Той распорежда всичко у дома, казва всѣкому що има да работи, държи смѣткитѣ, плаща всички данъци, хваща ратаи, ако е потрѣбно. Той ходи и по сждилища, дава момчетата на занаятъ и пр. Всички членове на че-

лядьта сж длъжни да му се покорявать, догдѣ се отдѣлжть оть него. Жената става домовладика, кога умре мжжь ѝ, но ако е способна; ако не е, тя прѣдава управлението на кжщата на способния оть синоветѣ си.

Еленско. — Главата на домакинството е бащата на всички или дѣдото. Той се казва различно. Външнитѣ му викать: *домакинъ*, *чорбаджия*, *евъ-сайбия* и пр. Близнитѣ му казвать: *стария*, *дъртия;* жената — *гядуто* (дѣдото), *ступана*, *чиляка*.

Жената може да бжде домовладика и зове се тогазь *домакинка*, *чорбаджийка* или *баба*. Но това бива само, ако подирь смъртьта на ступанъть, въ кжщи нѣма отрасналь членъ (синъ, брать).

Бѣлѣжка. — Турцитѣ по нашенско употрѣблявать думитѣ *домакинъ* и *домакинка* като обидно изражение. Въ голѣмо или малко семейство не могжть да бждать повече оть единъ домовладика.

Казанлжшко. — Глава на кжщата е бащата (въ малкитѣ домакинства) и се казва *старийть*.

Жена може да бжде глава на кжщата до като синоветѣ ѝ сж йоще малки. Въ малкитѣ и голѣмитѣ домакинства домовладиката бива само единъ. Кога се ожени повторно майката, то вторийть ѝ мжжь става глава на малкитѣ ѝ дѣца, ако нѣма назначенъ опекунъ.

Въ Мъглишъ жена може да бжде *домакинъ*, само ако е нейно имуществото, инъкъ по право домакинството минава на най-старий синъ, безъ да се гледа на способность.

Въ Яйканлий жена може да бжде домовладика, но само на малолѣтни дѣца. Ако има старъ, голѣмъ синъ, той поема домакинството и се грижи за всички и всичко, както бащата.

Копривщица. — Глава на домакинството бива старий баща; наричать го различно — *домовникъ*, *домакинъ*, *старей* или *кжщовникъ*. Жена не може да бжде домовладика, освѣнъ ако остане вдовица съ малки дѣца, безъ нѣкои ближни на възрасть оть тоя родъ.

Лѣсковецъ. — Глава на домакинството е бащата. Той се зове: *кжщовникъ*, *домакинъ*, *чорбаджия*, *господарь*, *дѣдо*, *ступанъ*, *сайбия* (*евъ-сайбия*, *мюлкъ-сайбия*), *глава*.

Жена, и дору мома, може да бжде домовладика, кога нѣма отрастнали синове или братя.

Обикновенно *домакинка* бива жената на домакина; ако тя не може, то — жената на най-старий въ кжщата синъ или братъ. Може да бжде и мома.

Пословици: Добрата кжщовница по кжщата се познава. Добрата мома за мжжь кефъ дава. — Въ една кжща единъ е главата. — Въ една кжща двама господари не бива.

Македония. — Глава на домакинството — семейството обикновенно бива пó-старий отъ помежду членоветѣ му, таткото напримѣръ, или пó-старий братъ, който се казва „домакина.“ Въ случай, че нѣма старъ мжжь въ домакинството, длъжностьта на „домакинъ“ приема и най-старата жена, ако е способна да я испълнява. Двама домакини не бива въ едно и сжщо домакинство, освѣнь въ случая, показанъ пó-долу.

Старо-Загорско. — Главата на кжщата е всѣкога пó-старийтъ — бащата; кога прѣстарѣе — първенството се отдава на най-голѣмий му синъ. Домовладика се казва *кжщовникъ*, или *заповѣдникъ*, и по нѣкога *ступанинъ*, а жената – *ступанка*.

Жената бива домовладика, догдѣ нѣма отрасълъ синъ.

На най-голѣмитѣ кжщи не могжтъ да бждатъ двама домовладики.

Т.-Пазарджикско. — Първий въ кжщата е *домакинътъ* или *главатарьтъ*. Той трѣбва да е жененъ, старъ или младъ все едно, стига да е способенъ да кара работитѣ. Кога нѣма възрастенъ мжжь за домовладика, може да стане и жена. Майката, слѣдъ смъртьта на бащата, е по-право домакинка, стига да е умна и способна. Мома не може, но вдовица може да бжде домовладика.

Хасковско. — Глава на домакинството е най-старий въ дома и той се нарича *сждникъ* на кжщата. Напр. попитватъ нѣкого така: „Стояне, гдѣ Ви е сждника на кжщата, че имаме съ него дума.“

И жена може да бжде домовладика, въ случай кога умрѣ мжжь й́, а тя е способна да управлява дома, и когато се слушатъ и *сгадятъ* (погодѣватъ) синоветѣ й́. Кога умрѣ бащата и останжтъ дребни дѣца, тогава домовладика бива майката, разбира се, догдѣ се не ожени повторно. Това нейно право се продължава догдѣ отраснжтъ синоветѣ й́. Въ голѣми и малки домакинства всѣкога бива единъ домовладика.

Хисаръ-Киселерско.—Главата на челядьта е дѣдото. Подъ думата „челядь“ тукъ разбиратъ само дѣцата, т. е. всич-

ки происходящи и подчинени на домовладиката, но не и сжщий него, нито пъкъ и неговата ступанка, както това се разбира въ Источна България, особенно въ Търновско. И жената може да бжде домовладика кога остане вдовица, а нѣма кой да ѝ управлява други кжщата.

3-й въпросъ.—*Избира ли се домовладиката или той си е по право, т. е. става такъвъ по наслѣдство? Ако се избира какъвъ се гледа да е: старъ, или само каджренъ, та макаръ и младъ? Може ли да бжде нежененъ?*

Отговори.—Ахж-Челебийско (отговоръ нѣма).

Добричъ.—Домовладиката не се избира, а става си по право, даже и когато е пияница, мързеливъ и пр. Има исключения по нѣкога, кога видмтъ, че старийтъ съвсемъ не върши работа, ослѣпѣе, напримѣръ, тогавъ управлява работитѣ най старий въ кжщи; но въ сжщность името „домовладика“ носи пакъ най-старий. до гдѣ да умрѣ.

Домовладиката може и нежененъ да бжде, стига да му е право.

Евджилери.—По право. А кога умрѣ бащата, по право домовладика е майката, ако не се ожени повторно. Това нейно право се пази доклѣ порастнжтъ синоветѣ.

Еленско.—Изобщо домовладиката си е такъвъ по право, т. е. защото той е бащата или дѣдото, или най-старий въ кжщи. За избора по насъ не се знае. Колко за нежененъ домакинъ, то е рѣдкость и гледа се по-скоро да се ожени.

Пословица. — Рибата отъ къмъ главата се овонява.

Казанлжшко. — По право. Въ Мъглишъ той е най-старий и винжги по право, никога не се избира. Той може да бжде и нежененъ, кога е най-старий членъ въ кжщи.

Въ село *Яйканлии* ставало и по изборъ да се падне нѣкому да бжде домовладика и се гледало да бжде способенъ, та макаръ и младъ да е.

Копривщица. — Домовладиката се не избира, а всѣкога е старий баща въ кжщата.

Лѣсковецъ. — Обикновенно домакинството минава по наслѣдство къмъ най-старий братъ, който ако не е каджренъ, дава се на по-младий и по-способний. Избиратъ го братята; но, може и незабѣлѣжено да си присвои нѣкой туй право, особенно като излѣзе по-разуменъ и по-способенъ отъ другитѣ и така добие първенство въ водението на кжщнитѣ работи.

Македония. — Домакинътъ нѣма да се избира за такъвъ; той добива това достойнство по право на възрастьта или на способностьта си.

Нѣкога длъжностьта на домакинството се раздѣля между двама братя, въ случай когато единий е по-старъ, а другий по-способенъ. Въ такъвъ случай първий управлява вѫтрѣшнитѣ работи на домакинството и имуществата, а вторий външната, т. е. чаршийската, както ще се рече и по-долу.

Старо-Загорско.—Домовладиката не се избира, а става по право и наслѣдство. До колкото съмь наблюдавалъ селский животъ, не съмь видѣлъ, чулъ или узналъ подиръ смъртьта на баща да е лишаванъ старий братъ отъ туй право. Въ случай на смъртьта му наслѣдва слѣдующий братъ и пр.

Т.-Пазарджикско. — Домакинътъ или е показанъ отъ умрѣлий старъ, или се избира отъ членоветѣ на домакинството по способность. Доклѣ е живъ бащата, той е по право; а слѣдъ смъртьта му, по право домовладика е най-старий братъ въ кѫщата.—По-добрѣ е да е жененъ. На старъ, младъ не се гледа.

Хасковско. — По право, най-старий.

Хисарско. — Домакинътъ е такъвъ, защото е най-старий, защото всичкитѣ сѫ произлѣзли отъ него или сѫ негови подчинени по роднинство. Той е обикновенно бащата на всички и за това го наричатъ: *старийтъ, дѣдо*. Синоветѣ, кога ще поменѫтъ за него, викатъ: *старийтъ*.

4-й въпросъ. *Какви сѫ правдинитѣ и длъжноститѣ на домовладиката? Може ли той, безъ съгласието на домашнитѣ, да прави каквото ще, да продава и купува нивя и лозя? Може ли да сѫди и наказва домашнитѣ самичъкъ или затова се допитва и до други въ кѫщи? Съ кого се допитва и става ли това въ домашенъ съвѣтъ?*

Отговори.—Ахѫ-Челебийско.—Главата на кѫщата колко и да е ступанътъ, вътрѣшното управление принадлежи на ступанката; ступанътъ работи, печели и принася въ кѫщи, а ступанката го прибира, скрива и се распорежда съ всичко по кѫщната работа. Ступанинътъ пита за всичко, което мисли да купи. Той пита и ступанката си и голѣмитѣ си синове, за да ги учи съ това на домо-управителство. Ступанката тоже е длъжна да пита другитѣ членове отъ кѫщата. Бащата наказва дѣцата слѣдъ прѣдварително говарянье съ майката. Наказанията сѫ:

мжмрение и лишаванье нѣколко часа отъ ядение. Ступанинътъ не може да налага никакво наказание на ступанката.

Добричь. – Длъжноститѣ на единъ домовладика сж: да управлява и върти домакинството. Той нарежда, кой каква работа има да прави. Наказания той налага за малки погрѣшки съ смжмрюванье. Испъждание изъ кжщата става рѣдко и то на нѣкой синъ или дъщеря, когато направжтъ нѣкой голѣмъ кабахатъ. Въ Добричь и Мусатлий нѣма обичай да ставатъ съвѣти.

Евджилери. — Въ старо врѣме домовладиката ималъ много правдини и власть. Той поржчва кой що да прави, държи и располага съ паритѣ. Едно врѣме той е можалъ да продаде и да купи кое ще и кога ще. Приказва се дору, че въ старо врѣме бащата можалъ да хвани сина си за ухото, да го закара на пазаря и да го продаде. Сега бащата прави какво намѣри за добрѣ догдѣ сж малки дѣцата, а щомъ порастнжтъ, той вземе и да ги запитва, па и тѣ зематъ да се бъркатъ и да искатъ да ги слушатъ.

Еленско.—Домовладиката има право да се распорежда съ вжтрѣшното и вънкашното управление на кжщнитѣ работи. Той продава, купува, държи паритѣ, ходи на сждъ, въ управлението, прѣдставлява кжщата въ общината, на събранията и пр.

Въ продажбата на недвижимитѣ имоти той е ограниченъ 1) отъ възгледитѣ на съжителитѣ си, които на всѣка такъва продажба гледатъ като на срамно дѣйствие и начало на растурвание на дома; 2) отъ домашнитѣ, ако сж порасли, защото тѣ се опиратъ много пжти противъ такава продажба на *бащиния*. „Ний ще се нагърбимъ и ще си платимъ, ако има борчь да се плаща,“—казватъ синоветѣ.

Повечето пжти домовладиката наказва малкитѣ, безъ да има нужда да се допитва до кого и да било.

Въ редки случаи вечерь, край огнището, ставатъ кжщни съвѣщания, на които се рѣшаватъ разни кжщовни и кжрски нѣща.

Казанлжшко.—Властьта на домовладиката е доволно голѣма, догдѣто синоветѣ сж малки: но щомъ тѣ порастнжтъ взематъ да се мѣсжтъ и да искатъ всичко да става съ тѣхно знание. Въ пó-прѣдишнитѣ врѣмена правдинитѣ на стария сж биле пó-голѣми. Сега той продава, купува и върши или нарежда да се върши всичко, като се допитва и до жена си, и до порастнжлитѣ си дѣца.

Въ *Мъглишъ* правдинитѣ и длъжноститѣ на домакинътъ състоѭтъ: а) да управлява и нарежда членоветѣ на челядьта; б) да се грижи за разработванье на имущества и прибиранье на доходитѣ отъ тѣхъ; в) наказание на виновнитѣ и дору лишение отъ наслѣдство чрѣзъ завѣщание прѣдъ старѣйшинский съвѣтъ; г) задомяванье и нарежданье на синове и дърщери.

Относително до продаванье и купуванье на движими и недвижими пази се тоя редъ: ако е баща домовладиката, върши що ще и се допитва, ако ще; ако ли не е баща, а е нѣкой отъ най-старитѣ въ кѫщи членове, той е длъженъ да се допитва.

Горѣ-долѣ сѫщитѣ обичаи сѫ и въ *Яйканлий*. Тукъ се наказватъ свадливитѣ снахи и синове съ одлѣляние и дору испѫждание.

Копривщица. — Правдинитѣ на домовладиката сѫ тиа, че той е самовластенъ владѣтель на движимото и недвижимо имѣние. Той независимо купува и продава по свое разсѫждение. Може и да наказва домашнитѣ си безъ допитвание. Въ старо врѣме имало е обичай да живѣѭтъ нѣколко домакинства (баща и синове) въ една кѫща; но това сега е изчезнало, и обикновенно единъ синъ като се ожени отдѣлява се отъ баща си.

Лѣсковецъ. — Домакинътъ управлява и нарежда кѫщата и кѫщнитѣ, като посочва всѣкиму, кой каква работа има да прави. Той е длъженъ да пази и защищава както своитѣ дѣца, така и имотитѣ си. Той не може да купува нищо безъ съгласието на домашнитѣ, жена и синове. Дребни работи само може да купи безъ съвѣщание, но не може и прода.

Пословици: Азъ продавамъ, ами чакай да попитамъ и онзи, който го е работилъ, какво ще каже. — Който е събиралъ, ще продава. — Който се е горилъ и пекълъ лѣтѣ по слънце, той ще сборува зимѣ.

Домакинътъ може да наказва само дѣцата си безъ съвѣтъ съ кѫщнитѣ, а и жена си — за малки погрѣшки, сплетни, мързелъ и пр. За по-голѣми погрѣшки той свиква кѫщнитѣ на съборъ, на който могѫтъ да бѫдѫтъ всички, па и жени. Домакинътъ гълчи или бие съ пръчки. Никой нѣма право да се оплаква за това прѣдъ правителството, а може само прѣдъ общината, попа или владиката да се оплаче и то за нѣкое тежко наказание. Кога нѣкоя снаха се осѫди, то се дава мѫ-

жу си да ѭ накаже. Сѫдението бива всѣкога вечерь, около огнището, слѣдъ вечеря или на свѣщь. За по голѣми грѣшки сѫдътъ става въ недѣля или други голѣмъ праздникъ, — слѣдъ черковенъ отпускъ.

Македония. — Правдинитѣ и длъжноститѣ на домакинитѣ сѫ сѫщитѣ почти ония, които били и у старитѣ родоначалници, патриарситѣ, като отъ нихъ зависи цѣлото управление на домакинството; така напр. домакинътъ заповѣдва и нарежда: каква работа да върши всѣкой отъ членоветѣ на домакинството; той се грижи за набавлението на всичко, що е потрѣбно въ кѫщата; той го прѣдставлява прѣдъ селенитѣ, както и прѣдъ гражданското и църковното началство. А въ случай, че домакинскитѣ длъжности сѫ раздѣлени между двама, както се каза и въ отговоръ на 3-й въпросъ, първий управлява домакинството вѫтрѣшно, а вторий – вѫншно; т. е. първий гледа работническата, домашната и имотническата часть, а вторий — икономическата, т. е. послѣдний отива на пазарь, продава, що има за продавание и купува потрѣбнитѣ; плаща данъцитѣ и прѣдставлява домакинството прѣдъ властьта, колчимъ би се изискало.

Забѣл. Колкото дали може да върши домакинътъ самъ, безъ да се допитва съ другитѣ, нѣмамъ точни свѣдѣния; до колкото обаче знаѭ, когато дойде случай да се купи или продаде нѣкое недвижимо имущество, домакинътъ се съвѣтва съ по-старитѣ членове на домакинството.

За наказание на погрѣшающитѣ членове въ домочадията употрѣблява се мѫмрение, или върху по-маловъзрастнитѣ и бой, често и въ присѫтствието и на другитѣ.

Старо-Загорско. — Правдинитѣ на домакинътъ сѫ: да надзирава все що се върши въ кѫщи, заповѣдва кой на коя и каква работа да иде, опрѣдѣлява врѣмето, ходи по вънъ да прѣдставлява кѫщата било въ общината при расхвърлянието на данъкътъ, било по сѫдилища. За купуванье и продаванье той се допитва до кѫщнитѣ. Рѣшава се покупка само „ако има сила и врѣме;“ ако ли не, отлага се за друга година. Изобщо копуванье и продаванье ставатъ по селата зимѣ. Продаванье на нѣкоя нива пакъ става подиръ едно обсѫждание, бива ли, не бива ли, колко дава тя; че тогазь.

Наказание става съ мѫмренье, заплашванье и бой (плѣсници). Тоягата е послѣдното срѣдство.

Т.-Пазарджикъ.—Домакинътъ има право да отрежда какъ и колко работа има да се свърши, да нагледва работеньето и поведението на къщнитѣ, да събира и пази къщнитѣ печалби. Ако е старъ, той може да купува и продава всичко, кое ще безъ да пита другитѣ къщни, ако е младъ трѣбва да вземе мнѣнието на по-старитѣ въ къщи.

Редко се правятъ общи съвѣти, па и кога се чуе мнѣнието на старитѣ членове на челядьта, пакъ волята на домакинътъ има рѣшающи гласъ.

Хасковско. — Правдинитѣ и длъжноститѣ на домовладикитѣ въпрѣдишни врѣмена бѣхѫ много и голѣми. Властьта имъ бѣше силна. Напр. домовладиката заповѣдваше на всичко и на всички въ кѫщи. Той казваше: Днесь тая работа ще се работи, а утрѣ оная. Стоянъ ще отиде на тая работа, а Петко на оная. И гласътъ му се слушаше. Той държеше кесията (паритѣ), продаваше, купуваше, както знаеше самъ. Сега домовладиката прави така, догдѣ сѫ йоще малки дѣцата, а кога станѫтъ на възрасть, тѣ не оставятъ домовладиката да се располага, както си ще, но искатъ и тѣ да знаѭтъ за всичко, що остава въ дома. И тѣ искатъ да се чуе гласътъ имъ. Поради това ставатъ много раздори, карания и несъгласия въ кѫщи. Приказва се, че въ старо врѣме бащата ималъ власть да хване сина си за ухото, да го заведе и продаде на пазаря.

Хисарско. — Дѣдото е господарьтъ на кѫщата: той распорежда всичко у дома, посочва всѣкиму що има да работи, държи смѣткитѣ, плаща даваньето (данъка), хваща ратаи, козарь, воловарь, свинарь и пр. Ходи на сѫдилище дава момчетата си или момичетата си да шетатъ и да работѭтъ и тѣ сѫ длъжни да му се подчиняватъ безропотно, догдѣ се оженѭтъ или отдѣлѭтъ. Той има право да ги побие, да ги накаже, да ги лиши отъ имотъ и наслѣдство (най-тежкото наказание е послѣдното).

5-й въпросъ.—*Какъ се свършва властьта на домовладиката? Може ли да се махне той поради нѣкои сторени отъ него грѣшки или недостатъци? Когато умрѣ, или се махне, тозъ часъ ли се поставя други, или нѣкой врѣменно на мѣсто него урежда домакинството?*

Отговори. — Ахѫ-Челебийско. — По нашитѣ мѣста властьта на ступанина се свършва съ исчезванието на

душевнитѣ и тѣлеснитѣ му сили. Старостьта, като го натисне, той е принуденъ да изостави управлението на кѫщата и да се прѣдаде на грижитѣ на сина или синоветѣ му, а въ случай — че нѣма — на дъщерята или дъщеритѣ му, които сѫ длъжни да хранѭтъ, гледатъ и облачатъ прѣстарѣлитѣ ступанъ и ступанка. Нищо друго, освѣнь старость или душевна болесть, не може да лиши ступанътъ отъ неговата власть. Ако умрѣ, неговата власть наслѣдва жена му, ако нѣма отрасли синове, а ако има, тогива ступанъ става най-възрастния дорасълъ неожененъ синъ; но щомъ се ожени, той съставлява ново ступанство и става новъ ступанъ, а старото ступанство пакъ остава подъ управлението или на старата ступанка или на втория синъ и т. н. т. до гдѣто начене остарѣванието или дойде смъртьта на старитѣ ступани и изженванието на тѣхнитѣ синове и дъщери, които съставляватъ нови ступанства. Когато умрѣ ступанътъ вдовецъ, ступанството прѣминава на найстарий членъ отъ мѫжскитѣ. Ако ли въ такъвъ случай има и малки дѣца и ожененъ синъ, то послѣдний е длъженъ да надзирава старото си бащино ступанство и да го управлява догдѣ израстѫтъ малкитѣ. Тозъ надзоръ на оженений синъ има привремененъ характеръ.

Добричь. — Властьта на домовладиката се свършва или като умрѣ, или като исчезне и го нѣма години въ домътъ. За грѣшки или други лоши постѫпки не се знае да е бивалъ лишаванъ нѣкой отъ това си право. Слѣдъ смъртьта на домовладиката управлението минава въ рѫцѣтѣ на най-старий синъ, или пъкъ на майката, която прѣживѣва ступанътъ. Врѣмененъ управитель по Добричь и Мусатлий не се полага.

Евджилери. — Ако е баща, властьта на домовладиката се свършва кога умрѣ; догдѣ той е живъ никой не може да му ѭ отнеме.

Ако ли домовладиката въ кѫщи е братъ, то̀ поради некадѫрность или поради нѣкоя погрѣшка, промѣнява се и за такъвъ се избира най-способния братъ.

Еленско.—Властьта на домовладиката се свършва въобще съ смъртьта му. Никой не може да му отнеме това право, освѣнъ ако самъ той се съгласи да прѣдаде нѣкому отъ старитѣ си синове своята власть и то пакъ, като си запазва почетното право, а само рѫководеньето на работитѣ отстѫпва. Това става или кога го сполѣти старость, или го налегнѫтъ нѣкои не-

мощи. Кога умрѣ домовладиката, мѣстото му се замѣства отъ старий въ кжщи и безъ никакъвъ изборъ. Мълчишката всички признаватъ тогози за домовладика.

Казанлжшко. — Властьта на домовладиката-баща се простира до животъ, освѣнъ кога се случи некаджрность, произведена отъ дълбока старость, или отъ друго подобно обстоятелство. Кога домовладиката е братъ, въ градъ той е домовладика догдѣ поотрастжтъ другитѣ, а въ село бива и до животъ. За нѣкое злоупотрѣбление може да му се отнеме тая власть.

Въ *Мъглишъ* щомъ умрѣ старий до 40 дни нѣма замѣститель; а послѣ най-старий синъ поема работитѣ.

Копривщица.—Властьта на домовладиката се свършва когато умрѣ. Въ врѣме на малолѣтнитѣ сирачета управлението въ кжщата на умрѣлий може да вземе задомений му братъ и да управлява имота му до зрѣлий възрастъ на сирачетата.

Лѣсковецъ. — Домакинътъ свършва властьта си: ако е съвсѣмъ старъ, полудѣлъ, ако е станжлъ пияница, убийца, разбойникъ, нечестенъ (?) и пр. Лишаватъ го отъ това право въ общи съвѣтъ всички членове на кжщата. Изведнъжь слѣдъ смьртьта на домакина не се избира новъ, а се чакатъ до 40 дни. Привремѣнно управлява най-старий кжщенъ членъ или оня, който е най-вѣщъ, когото и слѣдъ това врѣме избиратъ за постояненъ домовладика.

Пословици. — Комуто сѣче главата той ще буюрдисва. — Не питай старо, ами патило.

Македония.—Властьта на домакина е пожизненна; тя се свършва съ смьртьта му. Не може по никакъвъ начинъ да се замѣсти той поради собственни негови погрѣшки, освѣнъ въ случай на крайна старость или многоврѣменна тежка болесть. А въ случай, че неговото обхождание не се нрави на другитѣ членове, негодующитѣ братя и синове, раздѣлятъ се отъ него, ако той продължава сжщото си поведение, безъ да се поправи и то или вси купно се раздѣлжтъ, или нѣкои само заедно, или пъкъ всѣкой отдѣлно и така, като се расчлени старото домакинство съставжтъ се толкова нови, но малки, домакинства и домакини, на колкото части би се раздѣлило старото.

Когато въ едно домакинство умрѣ домакинътъ, ако останжлитѣ по него сж синове, властьта му наслѣдва по право

най-старийтъ отъ помежду нихъ; ако ли сѫ братя, — непосрѣдственно по-младийтъ отъ умрѣлий и т. н. Ако ли братята сѫ млади и иматъ майка жива и способна,—домакинската власть взема тая; но това става твърдѣ рѣдко, тъй като рѣдки сѫ способнитѣ жени; при всичко това виждалъ съмь по селата такива способни жени, които заслужватъ домакинското достойнство много повече отъ мнозина мѫже домакини. А често слѣдъ смъртьта на бащата, синоветѣ, ако не сѫ помежду си сговорни или тия сами или женитѣ имъ, раздѣлятъ се на особни домакинства.

Старо-Загорско. — Властьта на кѫщний глава или на кѫщника-сѫдникъ се свършва тогава, когато умрѣ. Кога го набѣдѭтъ въ нѣкое злоупотрѣбление, той, особно кога е братъ, дава си оставката, като казва: „ето азъ отъ тука на тъй не се мѣсѭ, правете каквото знайте; азъ не отговарямъ нито за работата въ кѫщи, нито за исплащанието на данъка, нито за нѣщо друго.“ И наистина той се отстрани, работитѣ тръгнѫтъ доволно разбъркано, викатъ отъ селото нѣкого да иде на съвѣтъ, нѣма кой да иде, пакъ токо взематъ да се молѭтъ пакъ на първий той да иде и въобще се погодѣватъ.

Кога умрѣ домовладиката веднага не го замѣнява други. Чакатъ да му се отсторѭтъ 3-тини, 9-тини и до 40-денье. Най-сетнѣ, ако има старъ синъ, той взема властьта и сѫдничеството въ кѫщи и подкача да управлява работитѣ като сѫщи домовладика.

Въобще, старитѣ бащи привикватъ по-старитѣ си синове догдѣ сѫ живи на нѣкоя вънкашна работа, както и да походватъ било прѣдъ сѫдъ, било въ управление, било на съвѣтъ. Така щото слѣдъ бащината си смърть обикновенно се знае кой ще замѣсти домовладиката.

Т.-Пазарджикско. — Домакинътъ прѣстава да бѫде такъвъ, като умре. По-напрѣдъ той не може да се лиши отъ тая честь, освѣнъ ако е пиеница, или ако подпадне подъ наказание за нѣкое прѣстѫпление. Кога умрѣ той кѫщата до 40 дни се управлява по общо съгласие, безъ да избиратъ врѣменно глава, а сетнѣ се дава управлението на най-способний.

Хасково. — Домовладиката, ако е дѣдо или баща, властьта му се свършва, кога умрѣ, а догдѣ е живъ никой не може да му вземе тъзи власть.

Ако ли домовладиката е най-старий братъ въ кѫщи, то

поради голѣми погрѣшки или некадѫрность, той се промѣнва и тозъ часъ се опрѣдѣля други на мѣстото му. Така и кога умрѣ.

6-й въпросъ. — *Отъ кога взема да се слуша гласътъ на синъ или внукъ? Ако правѭтъ домашни съвѣти, кога и какво се рѣшава на тѣхъ? Женитѣ иматъ ли гласъ? Дѣвойкитѣ (момичетата)?*

Отговори. — Ахѫ-Челебийско. — Синътъ не може да има власть, било надъ бащата, било надъ ступана на кѫщата. Като не му се налага никаква отвѣтственность за кѫщата, то и гласътъ му много не се слуша въ ступанството. Колкото по-голѣмъ става и приближава да може да направи отдѣлно ступанство, толкозь повече взематъ да го иматъ за „човѣкъ“ съ гласъ. Отъ като запечели, той печели самъ за себе си и се грижи да си прави кѫща (домъ), да си купи добитъци и недвижими имущества. До 15 год. възрасть той е подъ прѣката власть на баща си, който до тогава може да му вземе и заплатата, но слѣдъ това врѣме до оженванието му, той има особенна кисия и сермия. Това не се отнася до онѣзи синове, които сѫ *самци*, т. е. единъ синъ на баща и майка и за тозъ свѣтъ и за онзи. Едничкитѣ синове работѭтъ за бащитѣ си и бащитѣ имъ за тѣхъ.

Домашни съвѣти се правѭтъ, когато да се купи или продаде движимо или недвижимо имущество, когато да дадѫтъ за ратай или ратайкиня, чиракъ и пр. нѣкого отъ членоветѣ въ ступанството, когато да углавѭтъ (загодѭтъ) синъ или дъщеря. Тия съвѣти се казватъ „кѫщни сдумвания.“ Въ тия сдумвания, главнитѣ рѣшители сѫ ступанътъ и ступанката; другитѣ синове и дърщери само фигуриратъ въ сдумваньето, безъ да иматъ даже съвѣщателенъ гласъ.

Добричь. — Думата на синове и внуци хваща да се слуша, когато тѣ се оженѭтъ. *Домашни съвѣти* ставатъ вечерь, кога се съберѫтъ всички отъ вънъ отъ работа, слѣдъ вечеря. Въ тия съвѣти се рѣшава за работата на слѣдующий день, кой какво да работи. Напр. *бабата* (дъртата) остава да шета въ кѫщи, да мѣси, да сготви; нѣкои отъ *булкитѣ* (булки се казватъ снахитѣ, т. е. женитѣ на дѣдовитѣ синове) отиватъ да прашѫтъ лозе, други да работѭтъ на тютюни; единъ отъ синоветѣ да иде съ кола и пр. По-голѣми прѣдприятия

въ този съвѣтъ се не рѣшаватъ. Въ тѣзи съвѣти взематъ участие само по-голѣмитѣ и по-старитѣ.

Евджилери. — Гласътъ на синъ или внукъ взема да се слуша, кога порастне (отъ 18 год.).

Домашни съвѣти ставатъ и въ тѣхъ се рѣшава: какво да се продаде и купи, кой кждѣ ще иде по странство на работа, или занаятъ, или търговия. Женитѣ не взематъ участие; ако поискатъ да се намѣсжтъ, казватъ имъ: „Ти си имашъ хурка, прѣди си; то не е твоя работа!“ И женитѣ отдѣлно правжтъ помежду си домашни съвѣти, какво и какъ ще прѣджтъ, тъчжтъ, кому какви дрѣхи ще ошижтъ и много други домашни работи. А ако мжжетѣ имъ се мѣсжтъ въ женскитѣ работи, тѣ имъ казватъ: „недѣй става женски кехая.“

Еленско. — Гласътъ на синъ или *унука*, (както казватъ по насъ) взема да се слуша, „кога му стигне умътъ въ главата,“ „кога влазятъ въ реда на другитѣ хора.“

Домашни съвѣти, особно по колибитѣ, се правжтъ за нѣкои по-важни нѣща; но съвѣтитѣ не сж задължителни за домовладиката. „Отъ десеть глави умъ земай, ама пакъ своя си слушай“ — „Отъ чужда глава умъ не щж.“

На съвѣтитѣ присжтствуватъ всички женени или порастнжли домашни. Женитѣ могжтъ да присжтствуватъ и да кажжтъ нѣкое мнѣние, но не и момитѣ. Момитѣ се слушжтъ, ако закжснѣжтъ да се не оженжтъ: нѣщо рѣдкость.

Казанлжшко. — Гласътъ на синъ или внукъ взема да се слуша по селата отъ 15 — 16 год. Домашни съвѣти ставатъ и въ тѣхъ се рѣшаватъ, какво ще се купи, продаде, кога ще женжтъ или годяватъ. Въ нѣкои случаи взематъ участие и женитѣ, но гласътъ имъ малко се слуша. Дѣвойкитѣ не взематъ участие, освѣнъ въ съвѣтитѣ на женитѣ по кжщнитѣ работи, като за тканье, преденье и др. т.

Въ *Маглишъ.* — Женитѣ взематъ участие въ съвѣтитѣ, а дѣвойкитѣ само сж слушатели. Ако майката притежава недвижими имущества тя прѣдсѣдателствува.

Въ *Яйканлий.* — Отъ 18 год. възрасть вече се слушатъ момчетата. Нѣкои се женжтъ и отъ 15 год., та пó-рано имъ се чува гласа. Женитѣ иматъ гласъ и сжщо пó-възрастнитѣ дѣвойки, ако и твърдѣ да не ги слушатъ.

Копривщица. — Гласътъ на синъ и внукъ се слуша кога се задоми, или кога стигне по на зрѣла възрасть.

Лѣсковецъ. — Кога се оженѭтъ, или отъ 25 год. Може и отъ 20, ако сѫ зрѣли и разумни.

Пословици: Гледай му ума, че му крой шапка. Поникнѫтъ ли му мустаци, той се не учи вече. — Порастнѫтъ ли на мома гърди, тя не се учи вече. – Не питай старо, а патило. — Оженило се, чолѣкъ станѫло.

Отъ женитѣ се слушатъ само старитѣ снахи, и то съвѣщателно, само даватъ едно мнѣние: жена дългокоса, ама плитко-умна. — Жена да си гладѝ хурката. — Мѫжъ калпакъ носи, а не жена. — Царвулъ кѫща храни. — Да си попитамъ калпака, а че послѣ жената.

За важнитѣ работи трѣбва да се съберѫтъ всички кѫщни членове, а за малки — които се намѣрѭтъ.

Македония. – Гласътъ на синътъ или внуката въ едно домакинство взема да се слуша, до колкото могѫ да знаѭ, или отъ когато хване пó-силна работа и, може би, самъ на глава, както казватъ, или, както е по обикновенно, отъ когато се ожени. А женитѣ и дѣвойкитѣ никакъ нѣматъ право да гласоподаватъ. Въ противенъ случай домакинскитѣ расприи сѫ неизбѣжни и слѣдственното имъ расчленение на домакинството е повече отъ готово.

Старо-Загорско. — У селенитѣ 17—18, у гражданитѣ 20 - 22 год. кога навърши, тогазь взема да се чува гласътъ на синъ или унука.

Домашни съвѣти ставатъ. Въ тѣхъ се вэематъ такива рѣшения: кой да иди да пасе овцитѣ прѣзъ лѣтото, кой друго ще работи, кой ще ходи по градъ и пр. Въ тия съвѣти присѫтствуватъ всички членове на кѫщата, па дори и малкитѣ отъ 8—12 год. дѣца (?). Въ маловажнитѣ работи иматъ гласъ и женитѣ, и даже момитѣ. Малкитѣ момчета и момичета (отъ 14 год. надолу), ако и да присѫтствуватъ, не само нѣматъ рѣшающъ, но нито съвѣщателенъ гласъ. Тѣ само слушатъ и се подчиняватъ.

Хисарско. — Самъ ли управлява и само по своя глава ли върши всичко домакинътъ въ Хисаръ-Киселерско, или ставатъ домашни съвѣщания, както баба Мария, така и баба Недѣля отъ Синджирлий, така и други, които распитвахъ, ми отговаряхѫ: „допитва се зеръ; кога иска пита, кога не ще, какво ще пита?“ Но колкото за женитѣ, можехъ да заключѫ, че освѣнъ домакинката, т. е. жената на домакинътъ, други

нито се пита, нито има гласъ; особно же това безгласие е абсолютно за момитѣ.

7-й въпросъ. *Могжтъ ли членоветѣ на домакинството да иматъ отдѣлно свои имоти, ниви или пари? Какъ се хранжтъ всички членове, наедно ли и кой плаща за облѣкло, за покжщнина и пр.? Когато нѣкой отъ домакинството иде на печалба, напр. ратай, кой прибира печалбата? Ако тоя, който е отишълъ на печала нѣколко години се не върне, що става? Какво става съ жената и дѣцата на такъвъ отсжтствующъ?*

Отговори.—Ахж-Челебийско. - Членоветѣ отъ ступанството могжтъ да иматъ свои имоти движими и недвижими. Могжтъ да си иматъ отдѣлни ниви, ливади кжщя, пари, прѣди да сж се отдѣлили отъ старото ступанство. Момчетата йоще отъ дѣца си събиратъ особенно парицитѣ и сé гледа да се не смѣсватъ съ тия на бащата. Йоще отъ дѣтинство баща имъ дава на заговѣзни, за да опита честьта имъ, ярета, агнета, кокошки, пѣтли и пр.

Членоветѣ отъ кжщата, когато сж всички въ домътъ или ступанството, хранжтъ се заедно на една софра. На главното мѣсто (въ бужакътъ) сѣда ступанътъ, а до него се нареждатъ дѣцата споредъ годинитѣ си, като сѣда най-голѣмото дѣте до него. Майката сѣда на другий край на цордата или колелото. Ако въ кжщата има прѣстарѣли отъ старото ступанство, тѣ сѣдатъ на първото мѣсто; ако ли сж съвсѣмъ прѣстарѣли, тѣмъ даватъ особенно, защото не могжтъ да ядатъ скоро, както младитѣ, та бихж останжли гладни (?) ако ядѣхж заедно.

За всичко въ кжщи плаща ступанътъ. Мжжскитѣ членове отъ кжщата слѣдъ 15 год. възрасть могжтъ да си правжтъ сами дрѣхи и да си приготовляватъ сами покжщнина за бждящето имъ ново ступанство, защото слѣдъ 15 годишната си възрасть, ако и да живѣжтъ въ бащината си кжща, считать се като господари на мюлка си.

Когато нѣкой отъ кжщата отиде за ратай, ратайкиня и пр. до 15 год. баща му прѣбира заплатата и ж харчи за домашни общи потрѣби, или ако е състоятеленъ, скътва я на страна за да му я даде кога порастне. Ако ли е пó-голѣмъ отъ 15 години, самъ прѣбира заплатата си; ако е момче

за да си готви сермия за занаятъ или ново ступанство, ако е момиче за да си приготви спапъ*) (прикѫ, зестра).

Ако ступанътъ отсѫтствува много години на чужбина по печалба, той е длъженъ да проважда пари за поддържание на ступанството. Ако ли не проважда, каквито случаи сѫ твърдѣ рѣдки, — пакъ се счита за ступанъ на кѫщата догдѣ е живъ. Жената на такъвъ *забѣгнѫлъ* работи, колкото може за поддържанието на кѫщата и прѣхраната на дѣцата, ако има такива и тя прѣзъ това врѣме е ступанка съ всички длъжности и права на ступанинъ.

Добричь. — Членоветѣ на едно домакинство не могѫтъ да иматъ отдѣлни имоти, ниви, лозя; всичко имъ е общо, чакъ когато дойде домакинътъ до дълбока старость, тогава само помислюватъ, че може да иматъ дѣлба отъ общото. Всички ядѫтъ наедно една храна. Облѣклото си правѭтъ у дома. Купено иматъ само обуща, шапки и разни други дребни работи за мѫжски и женски. Всички тия нѣща купува домовладиката. Всичката печалба на ратаи, ратайкини и пр. прибира домовладиката. Въ случай, че иди на печалба или другадѣ домовладиката, па не се завьрне, замѣства го голѣмий му синъ, или ако нѣма — жена му остава домовладика. Ако ли и тя е много стара, кѫщата се май раскѫсва, защото отъ дъщеритѣ всѣка взема нѣкое дѣте при себе си.

Евджилери. — Отдѣлно не могѫтъ да иматъ нищо имотъ. Всички се хранѭтъ отъ една обща трапеза. За облѣкло и покѫщнина се грижи домовладиката. Когато нѣкой отъ домакинството иди на печала или става слуга нѣйдѣ, колкото пари спечели прибира ги домовладиката.

Еленско. — Могѫтъ да иматъ отдѣлно имущество, но повече нѣкои движими нѣща, като пари, сѫдове, добитъкъ и пр. Рѣдко могѫтъ да иматъ и недвижими нѣща, толкова рѣдко, щото тó е като едно исключение. А пари отдѣлно тѣ иматъ отъ подаръци за кръщение, за сóрваки, за испроводякъ и пр.

Всичката челядь исцѣло се храни отъ общото; домакинътъ е, който плаща за всичко. Ни на едно дѣте не се пипатъ паритѣ, освѣнъ въ крайно притѣснение на домакинътъ и тогазъ пакъ гледа се да се „турѭтъ на мѣстото имъ."

---

*) Думата „спапъ" происхожда отъ турската дума *еспапъ*, т. е. дрѣхи. Въобще прикага по селата лека-полека се е обьрнала въ дрѣхи, които момата е длъжна да занесе у момкови. Б. на Р.

Когато се върне отъ печалба нѣкой (напр. отъ бахча въ Влашко, Нѣмско (Австрия), Сърбия или Бѣло-море, кѫдѣто ходѭтъ да рѣжѫтъ дъски) спечеленитѣ пари ги прибира домовладиката, но ги дьржи и има за оногозь, който си ги е спечелилъ. Случава се обаче и друго. Печалбата се внася въ общото, но тогазь спечеливший не се грижи ни за дрѣхи, ни за обуща, ни за даванье. Всичко това се плаща отъ общото.

И женитѣ и момичетата ходѭтъ *по кяра* (напримѣръ на Румѫнья, т. е. прѣзъ балкана на Тракия, да жьнатъ чужди ниви). Паритѣ, които се взематъ въ такъвъ случай, сѫ тѣхни и никой не може да имъ ги свои́. Съ тѣхъ тѣ си купуватъ нѣкои потрѣбици, като дрѣхи и др. т.

Ако нѣкой отиде на печала и години не се върне, дѣцата му се хранѭтъ отъ челядьта. Прѣгледватъ ги съсѣдски, ако нѣматъ свой човѣкъ, майка, стрика и пр. отъ рода си.

Казанлѫкъ. — Въ града Казанлѫкъ, синътъ, когото поддьржа баща му, прѣди да се е оженилъ, притѣжава всичко, което си е спечелилъ като свое. А въ селата никой отъ членоветѣ на домакинството не може да има отдѣлно имущество, особенно въ голѣмитѣ домакинства, гдѣто и трапезата и облѣклото сѫ общи. Ако нѣкой е испратенъ на печала или е даденъ ратай, печалата се прѣбира отъ домовладиката. Това става и въ голѣмитѣ и въ малкитѣ домакинства. Ако ли отишлий на печала е билъ жененъ и не се върне, жената му и дѣцата му се поддьржатъ отъ общото, за което и работѭтъ, а кога доде врѣмето за дѣлъ, дава имъ се дѣла що се пада на изгубений.

Въ *Айкѫнлий*, кога отсѫтствующий не мисли да се върне, дѣлътъ му се присвоява отъ другитѣ, или той посочва, кой да го вземе, разбира се ако той нѣма жена и дѣца. Ако има дѣца и жена, тѣ се хранѭтъ отъ общото. Ако ли жената поиска да се жене, то туй става само откакъ се издири, че той я е напустнѫлъ и вече не ще се върне, или загинѫлъ. Въ такъвъ случай дѣцата взематъ бащината си дѣлба отъ имуществото на дѣда си. Ако нѣма дѣца, тогазь снахата (майката) както е дошла, така и ще си иде.

Копривщица. — Членоветѣ на домакинството могѫтъ да иматъ отдѣлно свои имоти и стежания, кога стигнѫтъ да купѭтъ съ свои спечелени пари. За облѣкло, храна и покѫщнина се грижи главата (бащата) на домакинството. Кога нѣкой отъ членоветѣ (дѣцата) спечели отъ служба, ако има воля,

дава печалата на баща си. Но обикновенно който спечелва, той си и прибира. Ако нѣкой задоменъ синъ отиде въ отсжтствие много врѣме, тогава баща му, ако е въ състояние, грижи се за нуждитѣ на дѣцата и жената му. Ако ли не, то клетата жена се труди да работи и да искарва за нуждитѣ на дѣцата си и на кжщата си.

Лѣсковецъ. — Могжтъ. И особенно такъвъ имотъ се състои въ нѣкое животно, нѣкои подаръци отъ дѣда или баба, но управлява и пази такъвъ имотъ бащата. Могжтъ да иматъ и движими и недвижими имоти.

На печалба ходжтъ. Ако сж момчета, то единъ, по редъ, остава да пази кжщата, а другитѣ отиватъ по вънъ и що добижтъ, пазжтъ го у баща си или домакиня. На печалба ходжтъ лѣтѣ, а се връщатъ зимѣ.

Върнжлий се отъ печалба дава нѣщо отъ дѣла си, ако кжщата се нуждае. Ако ли не се нуждае, то не дава нищо, а въ напанагонъ хранжтъ го и го облачатъ цѣла зима, даже му се отпуща и повечко за да може да си състави капиталъ за работа.

Македония. — Никой мжжски членъ на домакинството не може да има свой отдѣленъ имотъ, освѣнъ жененъ, ако жена му го е довела отъ татка си.

Хранението на цѣлото домакинство е общежителско (κοινόβιον). За облѣкло и покжщнина плаща домакинътъ, а приготвляватъ ги женитѣ сами или съ помощьта на нѣкой шивачь, колкото за шевътъ на горнитѣ дрѣхи, разумѣва се.

Печалбата на който и да е членъ отъ домакинството, придобита, било на мѣстото, било на чужбина, прибира домакинътъ, който е и *кеседаръ*. Особни кеседари не могжтъ да сжществуватъ. Въ противенъ случай пораждатъ се расприи и раздѣления на кжщата.

Когато нѣкой членъ отъ домакинството, който е отишълъ на чужбина за печалба закжснѣе да се върне за много години, жена му и дѣцата му никаква друга скудность не усѣщатъ, освѣнъ лишението на съпругъ и на баща. Сжщо става когато нѣкой умрѣ. Живитѣ членове на домакинството смятржтъ дѣцата на умрѣлийтъ имъ или братъ като свои собственни чада; а вдовицата — като снаха на живъ братъ или като своя щерка или сестра, която никакъ не отстраняватъ отъ дома си, догдѣ не пожелае или поне догдѣ не за-

бѣлѣжжтъ у неѭ желание сама да се прѣмжжи. А често свекърътъ (домакинътъ) или деверитѣ ѝ загрижватъ се, ако е млада да я удомжтъ за другиго, като собственна своя щерка и сестра и слѣдъ удомяванието ѝ пакъ като съ своя се обхождатъ.

Старо-Загорско.—По селата имотътъ на домакинството е общъ. Догдѣ е живъ бащата, никой нѣма свое отдѣлно имущество. Но даденото на булка кога се ожени, а именно *кебиньтъ* (една часть отъ „баба-хакж") и др. т. подаръци, каквото теле, пчела, бакъръ и пр. си оставатъ като имотъ на булката, а по нѣкждѣ на двамата младоженци. Спечеленитѣ отъ нѣколко братя пари се употрѣбляватъ скупомъ за купуванье на нѣкоя нива и пр. Други пъкъ си печелжтъ отдѣлно и прилагатъ спечеленото на кебинитѣ си;*) но братята негодуватъ на това. Яденье и пиенье става заедно отъ общото въ най-старата кжща. Сжщо така и облѣклото става изобщо, приготвя се въ кжщи отъ домашнитѣ. Когато се бърза свикватъ се *попрѣлки*, меджии и др. Кога иде нѣкой на печала, паритѣ, що спечели, му се взематъ за общото, защото отъ тамъ е хранена жената и дѣцата. Ако нѣкой вземе да дѣли, тогазъ нему не даватъ отъ друго, освѣнъ отъ бащиното, т. е. отъ общото той не взема. Който отиде да печели и не се е завърнжлъ, дѣцата му и жена му се хранжтъ отъ общото.

Т.-Пазарджикско. — Дѣцата при живота на бащата нѣматъ нищо отдѣлно. Невѣститѣ отдѣлно иматъ нѣкои нѣща, които сж донесли отъ бащини си, и онова, което сж добили отъ мжжа си, като прѣдвѣнчални дарове (прѣдбрачни дарове). А общото правило е, че отдѣлно може да се ступанисва само движимъ имотъ.

Когато въ една челядь нѣма работа за всичкитѣ членове, тогазъ нѣкои отъ „бекяритѣ" (нежененитѣ) отиватъ на чужда работа въ сжщото село или навънъ, за пастирь, орачь и пр. Ако ли знаѭтъ нѣкои занаятъ и йоще сж оженени, тѣ тогава отиватъ на чужбина да печелжтъ и спечеленото пакъ принадлежи на домакинството.

Ако единъ членъ отъ домакинството иде и остане дълго врѣме на чужбина, и въ това врѣме умрѣ баща му, а послѣ кога се върне пакъ поиска да влѣзе въ тоя си родъ, той е длъженъ

---

*) *Кебиньтъ* е дѣлъ отъ баба-хакж или агърлжка, отдѣлянъ за момата въ размѣръ на 1/3 часть отъ цѣлий агърлжкъ. Б. на Р.

да даде всичко спечелено домакину, ако ли не, дава му се дѣлътъ и той остава отдѣленъ.

Хасковско. — Членоветѣ на едно домакинство не могжтъ да иматъ никакъ отдѣлно свои имоти, нито пари, нито жива, нито друга стока. Всичко въ дома е общо и всички се хранжтъ отъ една обща трапеза. За облѣкло, за покжщнина и пр. всичко плаща домовладиката.

Кога нѣкой отъ домакинството иде на печала, напр. глави се нѣкждѣ за ратай, печалата пребира домовладиката. Ако тоя, който е отишълъ, се не върне нѣколко години или съвсѣмъ, то жена му и дѣцата му никакъ не се дѣлжтъ отъ домакинството, догдѣ се то подѣли. Само тогазъ и тѣ си вземать бащиний дѣлъ.

Хисарско. — Домакинството е цѣло и недѣлимо. Никой отъ членоветѣ му не може да има отдѣлно имущество. Да има синъ такова имущество е рѣдкость голѣма, за приказъ достойна.

---

8 й Въпросъ. — *Иматъ ли женитѣ нѣкои нѣща, които сж тѣхни и които тѣ могжтъ да располагатъ както щжтъ? Кой расподѣля работата между женитѣ? Има ли отдѣлно имущество дѣвойката и въ какво състои то?*

Отговори.

Ахж-Челебийско. — Жената може да има особенно движими или недвижими имущества, дадени ней отъ баща ѝ или майка ѝ приживѣ или останжли ней като наслѣдство слѣдъ умиранието на родителитѣ ѝ, или пъкъ дадени ѝ при извѣстни обстоятелства отъ мжжа ѝ — чрѣзъ *прѣписванье.*

Приживѣ баща ѝ *може* да ѝ харижe нива, ливада или гора, а е *длъженъ* да ѝ даде *спапъ* въ нѣколко ката дрѣхи, халища, сжнджци, торби и др. покжщнини. Като собственно притѣжание на жената се счита и даденото ней отъ годеника ѝ при углавяванието отъ *гиздила* въ разни сребърни накити, като трѣпка, курешница, герданъ, синджире, молокеро и прьстенъ. Съ това гиздило тя може да располага. Въ случай на обща домашна нужда тя има право да го заложи, или продаде, или, като ще, харизва го на онѣзи синове и дъщери, на които иска тя. Жената може да има йоще особенни пари, спечелени отъ ратакинството, кога тя е била момиче; дадени отъ баща ѝ или отъ мжжътъ ѝ за да си опита честьта. Жената

располага съ тия пари, може да ги дава съ лихва, да прави и прѣпродава аби и да ги *плоди* по тоя начинъ. Въ голѣми домашни нужди и въ усилни дни тя харчи тия пари за стопанството, и при улучшение на домашнитѣ обстоятелства, пакъ ѝ се повръщатъ за да си ги държи за старость.

И дѣвойката може да има особенно иманье, спечелено отъ ратакинството или харизано отъ баща или майка приживѣ. Дѣвойката може да има движими и недвижими имущества, на които е притѣжателка прямо, както прѣди оженваньето, така и слѣдъ оженваньето. Тя може да е притѣжателка на пари, добитъци, покѫщнина, ниви. ливади и пр.

Добричъ. — Женитѣ при живота на мѫжа си, и да иматъ малки нѣща, като овца и пр. не личи да притѣжаватъ своя собственность. Тѣ ставатъ дѣйствителни притѣжателки, кога наслѣдятъ слѣдъ смъртьта на мѫжа си.

Домакинката (бабата) въ кѫщи разпорежда всички работи по женитѣ.

Дѣвойката подкача да се грижи за свое имущество чакъ кога се углави, т. е. годи. Но и тогазь имуществото ѝ състои въ постелки и разни облѣкла, бакърени сѫдове и добитъци, които ѝ обѣщаватъ нейнитѣ роднини.

Евджилери. — Жената може да има отдѣлно имущество само добититѣ ѝ подарки отъ мѫжь, баща, свекъръ и пр. Момичетата нѣматъ никакво имущество догдѣ се оженятъ. Найглавното имущество на жената е *дрѣхитѣ*.

Еленско. — Могѫтъ и женитѣ да иматъ нѣкои нѣща, но повечето движими, като пари, сѫдове и пр. Рѣдко, много рѣдко, и то отъ скоро врѣме сѫ захванѫли нѣкои да претендиратъ и недвижими, каквото за извѣстни ниви, които имъ сѫ паднали отъ баща имъ (бабалъка на мѫжа), или купени съ нейни пари: „тѣ сѫ мои,“ казва жената. Пари отдѣлно тѣ си иматъ, каквото отъ подарки, отъ бащинъ дѣлъ (мирасъ) и пр.

Работата между женитѣ въ кѫщи распорежда домакинката. Нея сѫ длъжни да слушатъ всички пó-млади моми и снахи. Щомъ се появи непослушанье, свжданье, то послѣдва раздѣла. Младата снаха обикновенно не се подчинява на старата домакинка и често за хатъръ на женското синътъ се отдѣля *башка*. Народътъ не гледа съ добро ако на подобно дѣленье.

Казанлѫшко. — Жената може да има свои имущества, каквото мѣната, дадена ѝ отъ годеника, това, що е до-

несла отъ дома си и това, що ѝ се харизва (дава) отъ свекървата на вратата, кога сѫ я ввела млада булка въ кѫщи съ младоженика на първий день слѣдъ вѣнчилото.

Дѣвойкитѣ нѣматъ никакво имущество, освѣнъ ако имъ е подарено нѣщо отъ дѣдо или баба, но не могѫтъ да располагатъ съ него прѣди да се оженѭтъ. Това е и въ Яйканлий, гдѣто догдѣ сѫ йоще моми дѣвойкитѣ нѣматъ отдѣлни имущества.

Работата между женитѣ се распорежда отъ домакиновата жена.

Копривщица. — Женитѣ почитатъ за свое стѣжание това, което сѫ принесли отъ родителитѣ си и което имъ е подадено на сватбата отъ мѫжа, роднини и ближни. Жената може да располага съ своето както ще, но повечето пѫти съ съизволението на мѫжа.

Дѣвойката нѣма отдѣлно имущество, освѣнъ това, което ѝ подаряватъ.

Лѣсковецъ. — Иматъ и женитѣ имущества. Продаватъ грозде, овошки, кокошки, яйца, брашно и други градински произведения и паритѣ отъ тая продажба си държѫтъ отдѣлно, та съ тѣхъ приготвятъ прикя на дъщеря си.

Домакинката нарежда, коя жена или дѣвойка има да работи всѣки день и какво, тя ги поучава и нарежда на всичко, придружава ги за да не хедѭтъ сами.

Пословици: Каквото рече мама, то ще стане.—Ако ме майка пустне, ще дойдѫ.—Татко ме дава, мама ме не дава.—Да прѣдумами мама, за да е лесно. — Старитѣ баби напрѣдъ вървѭтъ.—Младото не питатъ, а старото не дирѭтъ.

Македония. — Женитѣ не могѫтъ да иматъ своя собственность друга, освѣнъ оная, що сѫ донесли отъ родителский си домъ, като прика или като наслѣдие, или което имъ сѫ подарили: а) на вѣнчанието; б) когато измили нозѣтѣ на домашнитѣ люде—на свекъра, свекървата и деверитѣ; в) което имъ сѫ подарили ближни роднини — посѣтители, на които като млади невѣсти цѣлували имъ рѫка.

Работата между женитѣ расподѣля: домашната — домакинката, свекървата; а външната, кърската—домакинътъ.

Забѣл. а). Домашната работа касателно до готвеньето, мѣсеньето хлѣбъ, чистеньето кѫщата и пр. е опрѣдѣлена и распрѣдѣлена прѣдварително по общий обичай.

Въ всѣко домакинство, колкото жени сѫ у него, расподѣлѭтъ

си работното врѣме и кѫщната работа на по една седмица, т. е. всѣка жена върши тая работа по една седмица наредъ, когато другитѣ ѝ дружки, етърви или каквито да сѫ, занимаватъ се съ други работи кѫрски или домашни отъ другъ видъ, приготвуванье напр. дрѣхи, тѫкание платна, плетение чорапи, прѣдение и пр. Тая жена тогазь, догдѣ се намира на тая работа, нарича се „ратаица.“ Споредъ численностьта на домакинството, „ратаици“ може да бѫдѫтъ двѣ или повече. Така се обредватъ всички жени периодически.

Забѣл. б). Обичайтъ за ратаицитѣ пази се и до день днешенъ и въ самий градъ Охридъ, кѫдѣто женитѣ работѭтъ тоже домашната работа редомъ всѣкоя по една седмица.

Забѣл. в). Когато една жена е: „Ратаица,“ а има малки дѣца, които се нуждаѭтъ отъ майчино гледанее, тогазь майчинитѣ длъжности къмъ нихъ, освѣнъ цицанието, въсприиматъ другитѣ жени, етървитѣ ѝ.

Дѣвойкитѣ нѣматъ никакво свое имущество, освѣнъ онова, що си приготвятъ въ ковчега си за прика, състояще отъ кушули (ризи) и други дрѣхи; но това повечето е на расположението на майката.

Забѣл. Въ Кукушъ, момитѣ лѣтно врѣме отиватъ на жътва и колкото пари получѫтъ отъ двумѣсечната си жетварска работа, сматрятъ се за нихна собственность, съ която си правѭтъ дрѣхи.

Старо-Загорско. — Женитѣ иматъ само ония нѣща, които имъ сѫ подарени, каквото чеизъ и други подарки: дрѣхи, ризи, сукмани, гердани, обици, кошлипици (редъ пари), гривни (пелешки), пафти, прьстени, черга, плъстъ, китенка черга, станъ, бакъръ, тиганъ, тенджера, овца, крава и пр. Жива стока се дава и като прика и отдѣлни подаръци.

Тия сѫ подъ власть на мѫжътъ, но безъ съгласието на жената не могѫтъ да се продаватъ или даватъ нѣкому. Сама да ги продава или пъкъ располага безъ съгласието на мѫжа си, и жената не може. Това бива само когато тя овдовѣе.

Дъртата домакинка, въ отсѫтствието ѝ, най-старата снаха распорежда кѫщнитѣ жени и работи.

Дѣвойката (момата) за свое отдѣлно имущество има само чеиза си, който състои въ: нѣколко ризи, сукмани, скѫпи кюркя, момии, кърпи, рѫкави и огърлета, женски пояси, ножче, пафти, гривни, герданъ, нѣколко сребърни или пиринчени прьстени. *Слѣдъ бащина смърть дѣвойки не се дава нищо;* само ѝ се прави свадбата и чеиза отъ общото, т. е. оженва се отъ кѫщи. Ако щѫтъ въ такъвъ случай братята даватъ до-

броволно нѣщо на сестра си и така се свършва нейното право да иска бащино.

Т.-Пазарджикско. — Женитѣ могжтъ да иматъ нѣкои нѣща като свои, отъ това що добиятъ, като продаватъ на пазарь: масло биволско или кравье, кисело млѣко, кокошки, патки, гжски; но и това съ знанието на домакинътъ. — Всѣка майка прави и кърпи дрѣшкитѣ на своитѣ дѣца и тия на мжжа си. Ако се случи да има въ челядьта сирачета, безъ майка, или нѣкой овдовѣлъ членъ, то всички жени въ кжщи сж длъжни да имъ готвятъ дрѣхи и да ги държжтъ въ редъ. Кога женитѣ идатъ да работятъ нѣкждѣ, каквото спечелятъ, държжтъ го за себе си, правятъ си отъ него гердани, огърлици и пр.

Хасковско. — Женитѣ могжтъ да иматъ свое отдѣлно имущество, като мѣната, що ѝ е далъ годеника, когато се е годила дори да се вѣнчее, онова, що е донела отъ бащината си и майчината си кжща, като *придавакъ*, или *прикя*, *прикия*. Съ тия тя се располага, както си ще, безъ да ѝ се мѣси нѣкой. Дѣвойкитѣ нѣматъ никакво отдѣлно имущество, догдѣ се не оженжтъ.

Хисарско. — Колкото за имущества, нито дума става да могжтъ да иматъ и женитѣ. Отъ гдѣ да иматъ, отъ гдѣ ще спечели и какво може да спечели жената? Кога дойде отъ *чужда кжща*, т. е. отъ бащини си тя носи нѣколко дрипели (дрѣхи). Всичко друго се добива съ мжжа и около мжжа. Пъкъ неженениті какво искатъ? Не имъ ли стига, гдѣто ги хранятъ, гдѣто ще ги оженятъ и наредятъ, гдѣто ще имъ направятъ дрѣхи?

Колкото да питахъ и распитвахъ: не може ли жената, момата да си има нѣкакъвъ имотецъ, все получвахъ отрицателенъ отговоръ. Отъ това азъ сьмь наклоненъ да заключа, че йоще не е настанжла пълна индивидуализация на собственостьта, че кжщний имотъ е недробимъ, както и въ родопскитѣ села*), споредъ моитѣ издирвания.

9-й Въпросъ. *Синоветѣ, щомъ се оженятъ, искатъ ли да се дѣлятъ и защо отъ бащината си кжща? Какъ гледа народътъ на тия отдѣлвания? Ако не се съгласи бащата, какво става?*

---

*) Изворъ, Добролжкъ, Сотиръ, Ситово, Дѣдово, Селча, Дойвленъ и пр.

Отговори.

Ахъ-Челебийско. — Щомъ се ожени синътъ, той е поради това отдѣленъ отъ баща си, защото съставлява ново ступанство и става ступанъ. На това отдѣлване населението гледа като на традиционенъ обичай, подъ който всички сж подложени. Съ очудванье се слуша по насъ, кога нѣкой ни приказва, че въ полскитѣ села на Конушката нахия (окржгъ Пловдивски), бащата и жененитѣ му синове живѣяли заедно и всичкитѣ снахи и синове си готвѣли, ѣли и работѣли по полето заедно. На бащитѣ, особно ако сж стари, не е толковъ драго, но обичаитѣ прѣодолѣватъ и всѣки младъ ще се счита посраменъ, ако не може да си отвори кжща, „домъ да върти“ и „куминь да турми.“

Добричь.—По селата Добричь и Мусатлии (Хасковско) синоветѣ, кога се оженжтъ не се дѣлжтъ, а живѣжтъ заедно при дѣда и татка си; въ случай че сж трима или четирма, пакъ живѣжтъ задружно като работжтъ кротко и съгласно на татка си. Много редко се случава да се дѣли синъ отъ баща и то кога синътъ или жена му (снахата) сж нѣкои проклети и лѣви.

Ако бащата се съгласи, той отдѣля нѣщо сину си и го пуща, ако ли не, тогазь синътъ се отдѣля безъ да вземе нѣщо. Народътъ гледа съ много лошаво око на таквозь дѣленье. Като се отдѣли такъвъ синъ, мжчи се да си направи отдѣлно домакинство, или пъкъ отива у бабалжка си.

Евджилери. — Въ нашето село има *нѣкои синове*, които щомъ се оженжтъ отдѣлжтъ се отъ баща си; но на това народътъ гледа съ много лошаво око и осжжда причинителитѣ на таквозь дѣленье. Причинитѣ за дѣленье сж: да не скършжтъ хатжра на жена си, или че бащата подяждалъ сина и пр. Ако бащата не е съгласенъ на дѣленьето, синътъ нѣма никакво право да иска нѣкой дѣлъ отъ бащина си домъ.

Еленско. — Обикновенно по колибитѣ не се дѣлжтъ отъ бащината си кжща, и на такива дѣленья, кога ставатъ, народътъ гледа съ лошо око.

Въ сама Елена тия дѣления ставатъ по-често, особенно щомъ се ожени втори синъ. Двѣ снахи наедно мжчно е да се погаждатъ. Отъ тамъ е и главната причина за дѣлежа. Ако бащата не се съгласи за туй, синътъ се оттегля на отдѣлно

домакинство, но безъ да вземе, догдѣ е живъ старий, що годѣ отъ имота му.

Казанлѫшко.—Вѫтрѣ въ градътъ Казанлѫкъ има разни случаи: синътъ щомъ се ожени и слѣдъ малко се отдѣля отъ бащиния си домъ, или въ сѫщийтъ дворъ, или въ отдѣлно помѣщение или съвсѣмъ въ чужда кѫща. Който пъкъ ожененъ синъ има задружна работа съ баща си, той обикновенно не напуща бащината си кѫща, ако ли се принуди отъ жена си на това, тогазь той получава самъ толкозь, колкото щѐ баща му да му даде, било отъ имущества, било отъ пари; по нѣкога бащата и нищо не дава сину си, освѣнъ онова, което си е той спечелилъ. На дѣлежа безъ врѣме и противъ волята на бащата народътъ гледа съ лошо око.

По селата синоветѣ и да се оженѭтъ не се дѣлѭтъ отъ бащитѣ си, освѣнъ въ крайна нужда. На отдѣленитѣ безъ важна причина синове народътъ гледа съ прѣзрѣние. Въ случай на отдѣлянье противъ волята на бащата той обикновенно не дава на отдѣлений си синъ нищо и често го лишава и съвсѣмъ отъ наслѣдство.

Копривщица. — Синътъ когато се ожени, отдѣля се отъ общежитието съ баща си по много причини: 1) или че не ще да спомага въ общитѣ разноски; 2) или че иска да си живѣе свободно, безъ да има кой да го спрѣпина и 3) или че жена му не ще да слугува и другиму, като на свекъръ и пр. Такива и други тѣмъ подобни причини принуждаватъ да стане раздѣляньето. Народътъ гледа на такива отдѣлвания не съ добро око. Тукъ се не дири бащино съгласие.

Лѣсковецъ. — Народътъ е повече наклоненъ да се дѣли. Причинитѣ на дѣлидбата сѫ: малкото мѣсто въ кѫщи, малкото земя, която остава отъ бащата, ограничената свобода поради властьта на домакина и домакинята, многото дѣца у едни и малкото у други. Освѣнъ това главна причина сѫ женитѣ, които постоянно наговарятъ мѫжетѣ си да се отдѣлѭтъ отъ старата кѫща. По нѣкога се раздѣлѭтъ само отъ кѫщата, а имотътъ остава общъ. Особенно до гдѣ е живъ бащата, мѫчно е да си дѣлѭтъ дѣцата и даже възрастнитѣ синове кѫщното (общо?) пмущество.

Пословица. — Орташкото месо и кучетата го не ѣдѫтъ.

Македония.—Причината за отдѣлянието на синоветѣ отъ бащитѣ си или братята помежду си е, освѣнъ горѣизложената йоще, но по нѣкогажь и неискренностьта имъ, когато братята почнжтъ да крижтъ отъ печалбата. Народътъ гледа на таквато, като на непрокопсани синове или като на нелюбовни братя.

Когато нѣкой синъ иска да се отдѣли отъ татка си доброволно, ако послѣдний не се съгласява, ожененийи желающий да се отдѣли отъ татка си синъ, взема жена си заедно съ прикето ѝ безъ нищо друго, та отива да сѣди обикновенно и приврѣменно у теста си, до гдѣто си намѣри кжща съ наемъ. По нѣкогажь и самийтъ татко, когато види нѣкого отъ синоветѣ да се обхожда непокорно и не като къмъ родитель, испъжда го, макаръ и да е жененъ, заедно съ жена му. По нѣкога, когато нѣкой татко забѣлѣжи взаимната нелюбовь на синоветѣ си, происходяща обикновенно или отъ поменжтата печалбна причина, или отъ каприцитѣ и несъгласието на женитѣ имъ, за да прѣкрати всѣкидневнитѣ расприи карания, раздѣля ги самъ, като опрѣдѣля всѣкиму по една стая отъ своята кжща. Въ такъвъ случай старитѣ родители останватъ да живѣжтъ обикновенно и законно (споредъ обичайнийтъ народенъ законъ) у най-малкий. Но често се случва, щото ако послѣдний, или жена му, или *обата* да сж наперничави и опорити, старитѣ родители прѣдпочитатъ живѣнието си у оногова отъ синоветѣ си, който, или той, или жена му поне да е кротка и любовна. Сжщото става и когато, слѣдъ смъртьта на бащата, синоветѣ се раздѣлжтъ, а остане майката. Тогава у когото умрѣ старата и който истегли разноскитѣ за погрѣбението ѝ, той наслѣдва ковчега ѝ.

Старо-Загорско. — Изобщо догдѣ е живъ домовладиката никога не може да стане дума за дѣленье и раздѣлянье. Ако ли той вземе да не може и въ кжщата влѣзе безредие, тогазь поменаватъ за дѣленье. Бащата има право да изгони безъ нищо таквато синове, които искатъ да се дѣлжтъ. Народътъ на такива дѣления гледа като на неприлични постжпки.

Т.-Пазарджикско. — Повече се обича дружното живѣнье наедно, защото колкото се по-събрано наедно живѣе, толкозь има повече имотность и почить. Има челяди недѣлени отъ 150 — 200 години. Причинитѣ на дѣленье отъ бащина кжща сж: ако домакинътъ умрѣ, а кжщнитѣ не могжтъ

кого да изберхтъ за домакинъ; или кога се оженыхтъ мхжскитѣ членове, а женитѣ имъ не могхтъ да се погаждатъ и съ постояннитѣ си свраждания отслабватъ домашната работа.

Хасковско. — Има нѣкои синове, които щомъ се оженыхтъ отдѣлыхтъ се отъ бащиний си домъ за тия причини: ако е бащата пиянъ и не е за търпѣние, а нѣкои за да печелыхтъ повече и да ги не подяждатъ (да имъ не разнасыхтъ паритѣ) домашнитѣ, а най-повече за хатхра на женитѣ, които не сх съгласни да живѣыхтъ въ дома на родителитѣ на мхжетѣ си и пр. На такива *дѣления* народътъ гледа като на *беззаконни* и укорява причинителитѣ на дѣлението. Ако не е съгласенъ бащата на такива дѣления, то синътъ нѣма никакво право да вземе или да иска нѣщо отъ *бащовий* си (бащиний) домъ. — А има и такива синове, които женитѣ си оставятъ, но бащиний си домъ не напущатъ.

Хасарско. — Колкото се касае до синоветѣ, то тѣ се дѣлыхтъ отъ бащината си кхща, кога станхтъ обикновенно двѣ снахи. Отъ тукъ може да се прѣдполага, че, между прочимъ, и женитѣ сх, които, споредъ свойственнитѣ имъ спрѣчквания, извикватъ раздѣлата.

10-й въпросъ. *Кой плаща данъцитѣ на домакинството и какъ распрѣдѣлыхтъ тия данъци? Отъ коя година е обичай единъ членъ отъ домакинството да дава данъкъ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Данъцитѣ плаща стопанинътъ за всичко; въ негово отсхтствие—стопанката. Мхжскитѣ членове отъ домакинството захващатъ да плащатъ даванье, когато станхтъ възрастни за бедель.

Добричь. — Данъцитѣ въ едно домакинство плаща домовладиката. Отъ 14 години нагорѣ се смѣта, че едно момче може да носи даванье.

Евджилери. — Данъцитѣ на домакинството плаща домовладиката.

Единъ членъ отъ домакинството се задължаваше въ турско врѣме отъ 15 год. на горѣ да плаща даванье.

Еленско.—Данъцитѣ се плащатъ за домакинството отъ самий домакинъ. Личнитѣ пъкъ данъци, каквото въ турско

врѣме *харачьтъ* и по-сетнѣ бедели аскерие сѫ се плащали различно: ако синоветѣ сѫ прѣдавали всичко спечелено тейку си, той имъ е плащалъ и даваньето, както се е грижилъ за всичко; ако ли тѣ сѫ си имали отдѣлна *кисия*, то синоветѣ сѫ си плащали и самички.

Колкото за годината отъ която трѣбвало да се плаща харачь, тя се е мѣнявала, споредъ врѣмето, отъ 14 — 21. Обикновенно се е гледало печели ли момчето или не; ако не печели, и 20 год. да има, пакъ не му се е вземало харачь. Така напр., отъ всички които се учѫтъ било въ Елена, било въ чужбина, не имъ се взема ни харачь, ни другъ данъкъ.

Казанлѫшко. — Данъцитѣ на домакинството се плащатъ отъ домовладиката.

Отъ 15 години нагорѣ единъ членъ е длъженъ да си плаща данъкътъ.

По селата обаче, каквото Яйканлии, домовладиката плаща всички данъци. Въ Шипка отъ 18 год. нагорѣ единъ синъ може да дава даванье.

Копривщица.—Домакинътъ плаща данъцитѣ. Кога се ожени синътъ, тогава му опрѣдѣляватъ да дава особно и данъкъ.

Лѣсковецъ.—По отношение къмъ общината, държавата и църквата, домакинътъ е който отговаря.

Македония. — Данъцитѣ на домакинството плаща домакинътъ, но какъ тия се распрѣдѣлѭтъ по селата нѣмамъ никакви свѣдѣния; знаѭ само, че вмѣсто съ тефтери, неукитѣ селени си служѫтъ съ рабоши. По градоветѣ распрѣдѣлѭтъ ги първенцитѣ градски или махалски старци наричани въ Охридъ и то споредъ царскитѣ постановления.

Отъ коя година единъ момъкъ или членъ на едно домакинство е обичай по селото да почне да дава данъкъ, тоже не знаѭ; а по градоветѣ постѫпѭтъ по царскитѣ наредби, т. е. харачьтъ бѣше по-напрѣдъ на 15-годишна възрасть половинъ харачь, т. е. 15 гроша, а отъ 20 год. words послѣ — цѣлъ, т. е. 30 гроша или споредъ — 60 гроша. Сега обаче йоще отъ пеленаче всѣко мѫжско дѣте плаща на година по 27 гр. и 32 пари. Другъ данъкъ плаща всѣкой когато се захване на работа — тиджаретъ.

Старо-Загорско.—Данъцитѣ на домакинството се плащатъ отъ самий глава или кѫщовникъ—сѫдникъ, който увѣ-

домява мжжскитѣ членове; колко е хвърлено отъ селото и на тѣхната кжща. Въ турско врѣме се е много злоупотрѣблявало съ тия данъци и съ годинитѣ, отъ които единъ момъкъ трѣбва да плаща харачь и пр. Старитѣ приказватъ за единъ данъкъ: *шапка парасж* — налаганъ на млади отъ 13 и 14 години нагорѣ. За да оттървжтъ дѣцата си отъ тоя данъкъ, кога идвалъ да ги пише харачеринътъ по селата, правили такъва дяволия: облачали малкитѣ момчета въ женски дрѣхи и така не можали да ги познажтъ, та ги незаписвали. — Сжщински данъкъ вече селенитѣ сж имали обичай да налагатъ отъ 18 години нагорѣ.

Т.-Пазарджикско. — Домакинътъ.

Хасковско.—Данъцитѣ на домакинството плаща домовладиката.

Единъ членъ на домакинството се задължава да плаща данъкъ отъ 15 години нагорѣ.

Родъ и роднини.

11-й Въпросъ. *Прави ли народътъ разлика между роднини по кръвь и роднини по сватовщина (свойство)? —Различава ли кръвно родство по мжжско и по женско колѣно? — Има ли народътъ понятие за стъпенитѣ и и колѣната (пояситѣ) на роднинството и какъ ги опрѣдѣлява?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — По насъ роднинството е два вида: по кръвь и по сватовщина. Първото се нарича *стрикущина,* а второто *сватовщина.* И отъ едина и отъ другия видъ роднинство, била по мжжско, била по женско колѣно, еднакво значение има. Не правжтъ никаква разлика.—Близостьта или далечнината на роднината се мѣри по пояси, единъ, два, три и т. н. Между двѣ лица пояситѣ се мѣрятъ, като захванжтъ отъ едното лице, което брожтъ единъ или първий поясъ, баща му—втори поясъ, майка му — трети (?) тогава се минава въ сватовщината, та се брои или отъ майка му на майка ѝ, или отъ брата ѝ и т. н. до гдѣто достигнжтъ до второто лице, което мѣрятъ. По кръвното родство, двата братя сж два пояса, братовчеди сж четири пояса далече, втори братовчеди шесть пояса, вторъ и третъ седемь пояса, трети братовчеди

сж на осемь пояса далече отъ роднина. За да изобразжтъ пояситѣ на трети братовчеди, захващатъ отъ единъ третъ братовчедъ, баща му, дѣдо му, прадѣдо му, братъ на прадѣдо му, неговътъ синъ, неговътъ внукъ до неговътъ правнукъ, — другия третъ братовчедъ.

Названията на роднинитѣ сж слѣдующитѣ:

Татко — баща ми;
Майка — майка ми;
Мащиха — втора жена на баща ми;
Стрико — братъ на баща ми;
Чича — жена на стрико;
Леля — сестра на баща ми и на майка ми;
Калеко — мжжь на леля ми;
Уйко — майчинъ ми братъ;
Учина — жена на уйка ми;
Зетъ — мжжь на дъщеря ми или на сестра ми;
Каинче — братъ на жена ми;
Балдкза — сестра на жена ми;
Дѣдо — баща на баща ми, на майка ми или на жена ми;
Баба — майка на баща ми, на майка ми или на жена ми;
Деверъ — (за жената) братъ на мжжътъ ми;
Леля — (за жената) сестра на мжжътъ ми;
Стричина — жена на мжжовия ми по-старъ братъ;
Невѣста — жена на синътъ ми или на мжжовия помалъкъ братъ.

Добричь. — Почитанието на рода и роднини стои на първо мѣсто по селата. Тукъ се броятъ роднини аратлицитѣ, тѣхнитѣ дѣца и унуци, твърдѣ далечнитѣ даже сватства и пр. — Народътъ прави различие между кръвь и сватовщина. Роднини по кръвь сж: дѣдо, баба, чичо, уйчо, уйчина, леля, калеко, братовчедъ, братовчедка, аратликъ (побратимъ), посестрима; роднини по сватовщина сж: сватанакъ, сватя, зетъ, шурей, булка, деверъ, зълва и пр. Роднината по кръвь се има въ по-голѣмо уважение, като се счита, че сжщинскитѣ роднини, безъ които се не може, сж тѣзи. – За стъпенитѣ на роднинство си иматъ понятие отъ старо врѣме. Съ тия стъпени се занимаватъ най-много кога има да се годи нѣкой момъкъ или нѣкоя мома.

Евджилери.—Народътъ въ наше село почита роднинството по кръвь, по сватовщина, по кумство. Роднинството по

кръвь се счита до осмий поясъ, по сватовщина — до четвъртий, а по кумство—до третий поясъ.—Роднинскитѣ названия сж: дѣдо, баба, първи братовчедъ, втори братовчедъ, трети братовчедъ, вуйчо, вучиная, калеко, леля, калина, деверъ, етърва, чина, чичо, побратимъ, посестрима, сватъ, сватя, кръстникъ, кумъ, кумецъ и пр.

Еленско.—Отъ старо врѣме йоще въ Елена сж пазили внимателно родството както по кръвь и по сватовщина, така и по кумство до извѣстна стъпень. Освѣнъ това различавали сж и роднини по *мжжь* (agnati) и роднини по *жена* (cognati). Колкото за стъпенитѣ колко и да нѣма ясно понятие народътъ, той ги опрѣдѣлява по своему. Така напр. за двама братя казва, че сж *на единъ поясъ*, за двама стриковчета, че сж на четири пояса и пр. — *Колѣно* казватъ на потеклото, родътъ или фамилията, напр.: Иванъ е отъ Момчиловото колѣно, Пена е отъ Хаджи Стояновото колѣно и пр. Вмѣсто колѣно употрѣбяватъ йоще думата *сой*, *кьокъ* (коренъ) и родъ. — Колкото за опрѣдѣлението на пояситѣ, въ повечето села има старци, които сж запомнили родоветѣ, защото въ разни случаи сж питали и распитвали попове, духовници и дору владици, та умѣжтъ да опрѣдѣлжтъ единъ родъ по черковному. Когато въ едно село се случи да нѣма человѣкъ, който ясно и точно да опрѣдѣли едно роднинство отъ еленскитѣ селца (наричани колиби) идватъ въ Елена и тукъ нѣкой вѣщъ старѣй (чорбаджия) ще имъ обясни по-тънко всичко; ако ли и той се не наема проважда ги при най-учения попъ на мѣстото.

Названията на роднинството въ Елена много приличатъ на лѣсковскитѣ и на другитѣ градове отъ Търновский окржгъ. Тѣ сж слѣднитѣ въ сравнително изложение съ френскитѣ, руски и сърбски съотвѣтственни названия:

1. Баща (звателно: текю, тетю и татю, които се употрѣбляватъ по нѣкога и повѣствователно: тукъ ли е текю ти?), фр. père, рус. отецъ (папаша), сърб. отац.

2. Майка (зв. мáмо и мáле), фр. mère (maman), рус. мать (мамаша), с. мати.

3. Дѣдо (гядо и дядо), фр. grand-père, р. дѣдъ, с. дјед. — Казва се както за бащата на баща ми, така и за бащата на майка ми и на жена ми.

4. Баба (ба́бо), фр. grande-mère, р. бабка (бабушка), с. баба.—Дума се както за майката на баща ми и на майка ми, така и за тая на жена ми.

5. *Пра́дѣдо* (прагядо), фр. bisaïeul (proavus), р. прадѣдъ, с. прадјед.

6. *Пра́баба* (прябаба) фр. aisaïeule (proavia), р. прабабка, с. прабаба.

7. *Си́нъ*, фр. fils, р. сынъ, с. син.

8. *Дъщеря*, фр. fille, р. дочь, с. кћи.

9. *Уну́ка* (мѫжски, мн. ч. унучета), фр. petit-fils (nepos), р. внукъ, с. унук.

10. *Уну́ка* (женска, мн. ч. унуки), фр. petite-fille, р. внучка, с. унука.

11. *Прѣунука* (чете́ се пряунука), фр. arrière-petit-fils (pronepos), р. правнукъ, с. праунук.

12. *Прѣунука* (женска пряунука), фр. arrière-petite-fille, р. правнука, с. праунука.

13. *Стрика́*, чи́чо (т. е. братъ на баща ми), фр. oncle, р. дядя, с. стрик.

14. *Стри́на* (умалит. стринка, т. е. жена на чича ми), фр. tante, р. тетка, с. стрина.

15. *Бра́товсинъ*, т. е. синъ на брата ми, фр. le fils de mon frère, с. синовацъ.

16. *Се́стринсинъ*, т. е. синъ на сестра ми, фр. le fils de ma soeur, с, синовацъ (за братова или сестрина дъщеря казватъ синовкиня).

17. *Бра́тъ* (мн. ч. братя или бракя), фр. frère, р. братъ родной, с. брат.

18. *Сестра́*, фр. soeur, р. сестра, с. сестра.

19. *Стри́ковче* (жен. р. сѫщо, а мн. ч. стриковчета), фр. cousin, р. двоюродный братъ, двоюродная сестра.

20. *Втори стриковчета* се зовѫтъ cousins issus de germains, р. троюродные братья.

21. *Де́вери* сѫ малкитѣ братя за женитѣ на по-голѣмитѣ; женитѣ имъ казватъ *драгинко*, а деверитѣ: *булѐ!*

22. *Етърва* (споредъ нѣкои етръва) си казватъ по между си снахитѣ, фр. la femme d'un frère pour la femme de l'autre, с. јетрва, ст. слав.—ятровъ.

23. *Снаха́* (снахи сѫ женитѣ за своитѣ свекъръ и све-

кърва, т. е. тия послѣднитѣ викать на синовитѣ си жени: сна́хо!) фр. belle-fille, р. сноха.

24. *Зълва (кали́на* и *мали́на)*. Така казвать женитѣ на мжжовитѣ си сестри; на по-голѣмата казвать кали́на, на по-малката—мали́на. Фр. belle-soeur, р. золовка, с. заова.

25. *Ба́тю* (бакю) казвать по малкитѣ братя, сестри и жени на по-голѣмитѣ братя въ кжщи.—Отъ това батю, бакю, бае, байно се употрѣблява не само за по-стари братя, но като почетно название за всѣкиго по-старъ или по-младъ твърдѣ се не дири,—за почить. По нѣкога въ сжщий смисълъ се употрѣбяватъ роднинскитѣ: чичо, вуйчо, свако и пр. Така сжщо за жени се употрѣбяватъ думитѣ: како, стрино, лельо и пр.

26. *Ка́ка* (зв. ка́ко!) казвать по-малкитѣ братя и сестри на по-голѣмата си сестра.

27. *Бу́ля* (зв. буле! бульо!) казвать по-малки братя и сестри на по-голѣмата си братова жена.

28. *Уйка́*, т. е. вуйчо и уйна, т. е. вуйна (зв. уйчо и уйне!) казвами на майчина си братъ и на жена му, фр. oncle, tante, р. тетка, с. ујак, ујна.

29. *Сва́ко* е мжжътъ на майчината ми или бащина сестра; фр. пакъ както и за вуйчо — oncle, р. тоже, с. тетак.

30. *Лѐля* (мн. ч. лелини).—Сестра на баща ми или сестра на майка ми, фр. tante, р. тетка, с. тетка.

31. *Зетъ*, мн. зетьове (зв. зетьо, зетько!) фр. gendre, р. зять, с. зет.

32. *Свѐкъръ* (жена му: свекърва) казва жената на мжжовий си баща, — а свекърва на майка му, фр. beau-père, c. a. d. père du mari (belle-mère), р. свекръ, свекровъ, с. свекар, свкрва.

33. *Шурей* (братъ на жена ми), фр. beau-frère, р. своякъ (шуринъ), с. шурјак.—На жена му се казва: шуриѐйка.

34. *Балджва* (сестра на жена ми, мжжь ѝ мой *баджанакъ*), фр. belle-soeur, р. свояченица, с. шурјакинја.

35. *Сватъ, сва́тя* си казвать помежду си родителитѣ на мжжа и жената. Сжщо си казвать и по-разширително и другитѣ роднини отъ двѣтѣ страни.

36. *Тесть (бабалъкъ, дѣдо)* казвамъ на бащата на жена ми; фр. beau-père, р. тесть, с. тест.

37. *Тъща́* (баба) — казвамъ на майката на жена ми; фр. belle-mère, р. тёща.

38. *Па́строкъ* (не сжщи баща); фр. parâtre, р. отчимъ, с. пасторак.

39. *Ма́щиха* (не сжща майка); фр. belle-mère (marâtre), р. мачиха, с. мариха.

40. *Приведени́къ, приведеница* сж доведенитѣ отъ втора жена дѣца.

41. *Заво́реникъ, завареница* сж намѣренитѣ отъ втора жена дѣца.

42. *Хра́неникъ, храненица* сж усиновени момче или момиче.

43. *Поба́щимъ* и помайчима се хортува много нарѣдко въ Еленско.

44. *За́ложникъ* на свадбата обикновенно се счита *зетьтъ* на момъка (кога тоя послѣденъ се жени).

45. *Зетъ на при́водъ* казватъ на оня зеть, който е оставилъ бащината си кжща и е дошълъ да живѣе у дѣдови си като мирасчия (наслѣдникъ). Това става особно въ случай, когато тестьтъ нѣма синове. Има поговорка на подигравка: „по-добрѣ сьмь отъ зетъ на приводъ.“

46. *Кумъ* (жена му кума, зв. не се казва: *ку́ме* и *ку́ма*, освѣнъ отъ вънкашни свадбари; — вѣнчаний му казва: *крьстниче*, на жена му: *крьстницо!*) е оня, който ме е вѣнчалъ; жена ми е негова *кумица*, а азъ му сьмь *куме́цъ*; р. кумъ.

47. *Крьстникъ* (жена му крьстница) е оня, който ме е крьщавалъ; фр. parrain; р. крестний отецъ.

48. *Крьщелникъ, крьщелница* се наричатъ крьстенитѣ отъ своя крьстникъ; фр. filleul, filleule, р. крестеникъ, крестный сынъ, или кр. дочь.

49. *Годени́къ, годени́ца*, фр. fiancé, fiancée, р. женихъ, обрученный, невѣста.

50. *Побра́тимъ, посе́стрима* — обясняватъ се на друго мѣсто.

Освѣнъ тия родственни наименования, има йоще нѣкои други, които не могжтъ да се считатъ за особни, каквото: *младоженци* — скоровѣнчанитѣ, *булка* или *невѣста* — млада жена, *коритана* — по-малката сестра и пр.

Казанлжкъ. — Между роднинството по кръвь и сватовство има разлика. Пояситѣ се опрѣдѣлятъ както въ Хасково (вижь по-долу). — Роднини сж: дѣдо, баба, първи и втори братовчеди, вуйчо, учиная, свѣко, леля, деверъ, калина,

зълва, етърва, сватъ, сватя, шурей, балджза, кръстникъ, кумъ, кумецъ и пр.

Копривщица. — Народътъ прави разлика между роднини по кръвь и сватовщина, по мжжско и женско. Народътъ има малко понятие за стъпенитѣ и поаситѣ, но за точното имъ опрѣдѣление се допитва до священницитѣ и владиката.

Дѣленията на роднинството се намиратъ въ Номоканона, а наименованията сж тия:

На баща ми и майка ми родителитѣ наричамъ *дѣдо* и *баба*. Сжщо и на жена ми родителитѣ наричамъ *дѣдо* и *баба*.

На баща ми брата и жена му — *чичо* и *стрина*.

На майка ми брата и жена му наричамъ *уйчо* и *нана*.

На майка ми сестра ѝ и мжжа ѝ наричамъ *леля* и *уйчо*.

На чичá ми дѣцата сж мои братовчеди. А на сестра ми дѣцата сж мои *сестринчета*.

Родителитѣ на жена ми сж на моитѣ родители *сватъ* и *сваха*, както и моитѣ родители на жена ми на родителитѣ сж *сватъ* и *сваха*.

Мой братъ е *деверъ* на жена ми и тя му вика *драгинко*. И чужденецъ става *деверъ* и *драгинко*.

На моята жена братъ ѝ е мене *шурей*, а жена му — *шурунайка*.

Жена ми нарича моята сестра *зълва* и *калина*.

Който ми кръщава дѣцата е *мой* кумъ, а тѣмъ—*кръстникъ;* а жена му — *кума* и *кръстница*. Азъ сьмь на кръстника ми — *кумче*, а жена ми нему се пада — *кумица*.

Моята жена съ жената на брата ми сж двѣ *етърви*.

Лѣсковецъ. — Роднинството се дѣли на три: *кръвно*, *духовно* и *свойство*. Тó се дѣли йоще по мжжска и женска *лоза* (колѣно). — Категориитѣ на дѣлението сж: роднина по жена или родъ по женска кръвь или лоза, корень, ощарь; — роднина по майка или баба; роднина по мжжь; роднина по баща или дѣдо.

По млѣко роднинство бива и се казва: братъ по млѣко.*) Има и духовно родство: кумство. Народътъ (?) брои така стъпенитѣ на родството: първа стъпень — първи родни братя, все едно отъ единъ баща и майка ли сж тѣ, или отъ двама бащи и една майка, или отъ двѣ майки и единъ баща. *Дѣца*

*) Това роднинство се почита особенно у турцитѣ: сюдъ-кардаши (млѣченъ братъ) у тѣхъ е както горѣ-долѣ побратимъ. Б. Р.

отъ три (?) бащи или майки сж зовжтъ: *доведеничета* и *заварничета*. Четвьрта стъпень сж първи братовчеди, стриковчета. Шеста стъпень сж втори братовчета, малки стриковчета. Осма стъпень сж трети братовчета; съ това се свършва и роднинството по кръвь.

Стъпенитѣ се брожтъ съ зърна отъ кукурузъ или бобъ.

Бълѣжка: Родственници сж: — дѣдо, баба, прадѣдо, прабаба, баща, чичо, майка, стринка, братъ, сестра, синъ, дъщеря, чичо, леля, малъкъ чичо, малка леля, пастрокъ, мащиха, доведениче, заварниче, вуйчо (майчинъ братъ), вуйна (вуйчева жена), леля (сестра на бащата или на майката), свако, свяко (мжжь на майчина сестра), шурря (братъ жениняъ), шуриейка (жена на шурия), балджза (сестра женина), баджанакъ (мжжь на балджза).

Македония. — Между роднинството отъ кръвь и роднинството отъ сватовщина, народътъ прави обикновенно сжществующата разлика. Сжщо различава и сродството по мжжско и по женско колѣно, отъ които първенствува първото.

Понятие за стъпенитѣ на роднинството има, а ги опрѣдѣлява споредъ църковний законъ до осьмь *„пояси,“* т. е. до трети братовчеди, слѣдъ които роднинството вече прѣстанва и тия — трети братовчеди могжтъ да се бракосъчитаютъ, но никакъ и по-напрѣдъ. За това вижъ и пѣсеньта:

„Отишълъ Димо по вино
„Съ два-на коня цървени“ и пр.

При всичко това, намѣрватъ се по селата, а по нѣкогашъ и по градоветѣ, земени роднини и на 6-й поясъ, даже и до 5-й, поради нѣкои уважителни причини. Въ такъвъ случай, вратата на недостжпний владика се отварятъ цѣли срѣщу париченъ подкупъ. За подобно роднинско бракосъчитание или за такъво желание поне има пѣсни.

Ето списъкъ на роднинството:

А. По кръвь; а) Въсходящи роднини: татко и майка, дѣдо и баба, прадѣдо и прабаба; б) Нисходящи: синъ и щерка, внукъ и внука, правнукъ и правнука; в) Косвенни: братъ и сестра, братовчедъ и братовчедка, втори братовчеди и трети братовчеди.

Изясн.: първи братовчеди — чадата на братията и на сестритѣ; втори братовчеди — чадата на първитѣ братовчеди или братовчедки; трети братовчеди — чадата на вторитѣ.

Отъ сжщата категория сж и: стрико и стрина, вуйко и вуйна, тетка (леля, теткова или майчина сестра) и тетинъ (неинъ

мжжь). Внукъ и внука отъ братъ или отъ сестра — братанецъ или сестринецъ и малъ внукъ и внука – отъ братовчеди.

г) Прибавени роднини: Отчувъ=пастрокъ, мащеха; посиникъ=завареникъ и пащерица=заварениц^э, донесеникъ и донесеница.

Б. Роднинство по сватовщина: мжжь и жена, свекъръ и свекърва (мжжевитѣ родители), тестъ и теща (жененитѣ родители), деверъ и етърва (мжжевий братъ и жена му), шуре и шурна (жененийтъ ми братъ и жена му), зълва и зетъ (мжжевата сестра и мжжьтъ ѝ), свѣска и баджанакъ (жененатa сестра и мжжьтъ ѝ). Всички тия сж отъ два стрька или отъ двѣ страни (челяди) роднини, наречени въобще по сватовщина. Всѣкой членъ отъ всѣкоя страна въ отношение къмъ другата страна, освѣнъ опрѣдѣленитѣ отношения, нарича се сватъ; напр. деверътъ за шурейтъ или баджанакътъ на брата си е *сватъ* и обратно тѣ за него. Така и зълвата или свекървата на една невѣста е *сватя* за майка ѝ или за сестра ѝ и обратно тия за първитѣ. Женитѣ на синоветѣ или внуцитѣ, наричатъ се и сж *снахи* на родителитѣ или дѣдовцитѣ имъ. Снахи сж и женитѣ на братята или братовчедитѣ въ отношение къмъ нѣкого отъ тѣхъ. Чадата на всѣкой членъ отъ всѣкоя страна въ отношение къмъ членоветѣ на другата страна, сж сватичина, а въ отношение къмъ членоветѣ отъ сжщата тѣхна страна, ако сж пó-малки на възрасть (отъ по-доленъ поясъ), наричатъ се „внучина."

В. Роднинство по кумство: кумъ, (крьстительтъ или който вѣнчалъ) кума или кумица (жената на кумътъ или крьстителката или пъкъ оная що вѣнчала), крьщенникъ (крьстенийтъ или вѣнчанийтъ).

По селата кумътъ го наричатъ: нунко, а кумата—нунка, а пъкъ крьщенникътъ — кресникъ. Чадата имъ се наричатъ кумчина. У насъ голѣма честь отдаватъ на кумството.

Г. Роднинство по побратимяванье и посестримванье, което въ селата сжществува, а въ градоветѣ исчезнжло вече почти.

Д. Роднинство по осиновяванье тукъ тамѣ се случва.

Стара-Загора.—Народътъ различава роднини по кръвь и роднини по сватовщина. За роднини се считатъ: дѣдо, баба, баща, майка, чича, уйчо, чина, вуйна, калеко, леля, (сестра на майката и сестра на бащата), братовчедъ, втори бра-

товчедъ, зълва, етърва, калина, деверъ (синъ на побащимъ), деверко, (по малкий братъ на мжжа), кумъ и кума (които вѣнчаватъ), кумецъ и кумица (вѣнчанитѣ), зетъ и шурей." — А по сватовщина роднина сж: побащимъ, помайчима, зълва при булката, деверъ при вѣнчаванието на булката, посестрима и побратими при вѣнчаванието. Народътъ по насъ съ своитѣ роднини по кръвь допуща да се вземжтъ отъ осмий поясъ нататъкъ, а по сватовщина единъ поясъ или два най-много по близко.

Татаръ-Пазарджикъ. Народътъ раздѣля роднинството на четири разряда: *по кръвь, сватовщина, природа и кръщенье.* За роднинство по млѣко не се знае. — Роднинството по кръвь е еднакво за мжжска и женска страна. — Въ роднинството *по кръвь* спадатъ: дѣдо, баба, братя, сестри, първи братовчеди, втори братовчеди до седма стъпень; — *по сватовщина:* — чичо, стрина, калеко, леля, уйчо, учиная, до шеста стъпень; — *по природа* (сродяванье) шуря, шуриейка, балдъза, баджанакъ, до четвърта стъпень; — *по кумство* кумътъ, кумецътъ и тѣхнитѣ дѣца, които се сматрятъ като братя.

Хасковско.—По между роднинството по кръвь и сватовство у насъ има голѣма разлика; така: роднинството по кръвь се почита до осмий поясъ, а сватовщинското — до трети и четвъртий. — Роднини сж: дѣдо, баба, първи братовчеди, втори братовчеди, трети братовчеди, уйчо, учиная, калеко, леля, етърва, стрина, деверъ, зълва, побратимъ, посестрима, сватъ, сватя, кръстникъ, кумъ, кумецъ и пр. — Въ *кинайскитѣ села,* т. е. въ тѣзи села, които сж на ю. и. отъ Хасково и които сж добили това название, защото на мѣсто въпросителното мѣстоимение: *какво* говорятъ: кина и котро (Ирббасъ, Хасáбасъ, Теке-кюй, Саржюртъ, Корешли, Илясиръ) употрѣбляватъ слѣдующитѣ родствени названия: на чичо, казватъ мúжо, на чина или стрина — жúжа. Поаситѣ на роднинството се опрѣдѣляватъ така: вземе нѣкой старецъ царевичани или други зърна и нарѣжда така:

Стоянъ баща родилъ два сина
Петко * * * и Божила; Божилъ родилъ
Петю родилъ Мите * * Тодора; Тодоръ родилъ
Мите—Злате * * Петка; Петко родилъ
Злате—Генчо * * Неда.

И така, като прѣброжтъ зърната. освѣнъ първото, осъмъ

пояса. Но, пакъ питайте попове и учени хора за да не направимъ нѣкоя грѣшка. Така нарежда и смѣта дѣдо Момчилъ отъ село Кара-Орманъ и много други старци отъ селата.

Хисарско.—Подъ названието родъ се разбиратъ всички роднини скупомъ взети. Мѫчно може да се разбере както трѣба, ясно, поне на мене така се прѣдставя, какъ дѣли народътъ родството. Види се обаче, че той раздѣля роднинство по кръвь, по сватовщина, по кумство и по побратимство. — Роднинскитѣ названия сѫ: дѣдо, баба, баща, майка, сестра, братъ, дъщеря, внука, правнукъ, вуйчо, вучиная, калеко, калековица (леля), калина, малина, деверъ, побащимъ, зетъ, свекъръ, свекърва, сватъ, сватя.

Споредъ казванието на баба Мария, кръстниковитѣ дѣца не могѫтъ да се вземѫтъ съ кумецовитѣ, но внуцитѣ имъ се взимѫтъ. За роднинскитѣ работи селенитѣ се допитватъ до попа или до владиката.

12-й Въпросъ. — *Какъ гледа народътъ на роднинството на кръстникътъ съ роднинитѣ на кръстеното дѣте? — Може ли да се женѭтъ дѣцата на кръстника съ дѣцата на кръстений?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Кумущина. — Роднината по „кумущина“ се тачи както и роднината по кръвь и сватовщината, но само до три пояса. Който кръсти нѣкое дѣте, той го има като негово дѣте. Всѣки има длъжность да бѫде кръстникъ най-малко на едно дѣте и се казва, че той е *държалъ* дѣте; *ако нѣкой не държи (не кръсти) дѣте, той на другия свѣтъ държи жаби*. За това всѣки и всѣка се грижѫтъ да бѫдѫтъ кръстници за да не бѫдѫтъ осѫдени на другия свѣтъ да държѫтъ жаби. — Дѣцата на кръстникътъ или на „калтятата“ се считатъ като братя съ кръстенитѣ отъ него дѣца (кумчета) и не бива да се женѭтъ едни за други. Тъй сѫщо и държанитѣ отъ единъ *калтята* или отъ една *калмана* кумчета, ако и да нѣматъ родъ не се женѭтъ едни за други. Много *главилки* сѫ били разглавени, защото слѣдъ заглавяньето е ставало явно, че *главеницата и главеникътъ* сѫ били държани при кръщаваньето си отъ единъ калтята или отъ една калмана. Казва се, че тѣ сѫ по-близо отъ колкото

братъ и сестра. Когато си бѣхъ въ Пятково учитель, станѫ дума, че съмь щѣлъ да се оженѭ за една мома, която била държана отъ сѫщата моя калмана; укоритѣ и натякванията се сипвахѫ едни връзъ други, щото станѫ нуждно да се опровергае публично прѣдъ комшиитѣ този слухъ. Други случай: едно момиче и едно момче отъ Горнята махала се заглавихѫ безъ да знаѭтъ, че сѫ кумчета на единъ калтята. Нѣкои и други отъ съсѣдитѣ подушихѫ и го направихѫ въпросъ. Сбрахѫ се попове и чорбаджии да расправѭтъ работата. Главеникътъ казва, че не ги е държалъ единъ калтята, главеницата казва че нищо не знае за това. Най-сетнѣ дохожда калмана имъ, вдовица жена на умрѣлий имъ калтята и казва: „и двѣтѣ ги е държалъ ступанинътъ ми, Господь да го прости; и двѣтѣ си ги знаѭ за дѣца както моитѣ, пакъ ако имъ дадете грѣхъ ви на душа; тѣ си сѫ мои дѣца и на сая дюня и на друга." — Слѣдъ тѣзи думи и понататъшни разисквания бѣхѫ излишни. И двѣтѣ страни доброволно се съгласихѫ и се развали главежьтъ безъ глоба за никого.[1])

Добричь. — Това роднинство у насъ не се е много запазило. Обаче дѣцата на кръстника по никой начинъ не могѫтъ да се женѭтъ съ дѣцата на кръстений, защото кръстникътъ наиваемъ *калтята*, е въ най-голѣма почить и уважение, сравнително съ другитѣ роднини. Нему отдаватъ почить не само кумцитѣ, но и тѣхнитѣ съсѣди; дѣцата се срамуватъ прѣдъ него гологлави и боси. Освѣнъ това, кога дойде въ дома на кумеца, всички какви и да има тамъ събрани, и стари и млади, и богати и сиромаси — всички му ставатъ на крака и съ почтително поздравление му отстѫпватъ мѣсто на башътъ въ кюшето (ѫгълътъ), защото то се брои за първо мѣсто. Изобщо на всѣкждѣ кръстника се посрѣща най-гостоприемно, угощава се богато и весело, въ врѣме на яденьето свирѭтъ му гайди и единъ старецъ отъ неговата възрасть ще му пѣе и ще го весели. Комшиитѣ на кумеца ще дойдѫтъ въ кѫщи при кръстника и ще му донесѫтъ хлѣбове въ мисалъ и като го нагостѭтъ добрѣ, испроваждатъ го пакъ съ гайди или гюла и пр. Съ една рѣчь той се счита за най-първо лице между всичка рода и роднини.

---

[1]) Забѣлѣжителна е дѣйствително тая особенность на Ахѫ-челебийско. Тя се подвтърдява и отъ свѣдѣнията дадени ми отъ г. Василъ Ангеловъ изъ Арда. Кръстенитѣ си дѣца кръстникътъ е длъженъ да има като свои. И роднинството се пази строго до осмий поясъ.

Евджилери. Роднинството на кръстника съ роднинството на кръстеното дѣте се почита. Дѣцата на кръстника не могжтъ да се женжтъ за дѣцата на кръстений.

Еленско. Кръстенитѣ дѣца се относятъ къмъ кръстника, като негови чада. По никой начинъ е немислимо да се вземжтъ съ дѣцата на кръстника. Народътъ гледа съ значително почитание къмъ кръстника. Кумецътъ, напр. е длъженъ всѣка година да му занесе гозба за да го гости. Види се въ по-старо врѣме ще сж го викали на гости или ще сж давали по общо угощение, на което сж били повиквани и други роднини. Особенно при кръстникътъ се ходи съ гозба прѣзъ рождественскитѣ дни, та дори до заговѣзни. Обикновенно се носи между другитѣ ядения пуйка и гърне съ вино. Често пжти повикватъ и свирачи за да направжтъ угощението по-увеселително. На заговѣзни (сирни) кумецътъ е длъженъ непрѣменно да иди у кръстника за прошка наедно съ кумицата.

Казанлжкъ. Роднинството на кръстникътъ съ кръстеното дѣте се почита и дѣцата имъ не могжтъ да се вземжтъ.

Копривщица. — Народътъ не изгледва роднинство на кръстникъ съ роднини на кръстено дѣте. Да се женжтъ дѣца на кръстникъ съ дѣца на кръстений, народътъ чака позволение отъ Номоканона.

Лѣсковецъ. — Народътъ знае кумство по кръщение и кумство по вѣнчанье.—Кумътъ и кумецътъ живѣжтъ помежду си като братя родени, помагатъ си, учатъ единъ другиго на тежичка работа.

Македония. (Вижъ по-долу).

Старо-Загорско. — Народътъ гледа на роднинството на кръстника, както на това по кръвь. Кръстникътъ счита за свое право да вѣнчее кръщелника си; това свое право той прѣдава по наслѣдство въ рода си. Оня кръщелникъ, който мѣни кръстникътъ си, не се гледа съ добро око. Веднъжь азъ видѣхъ съ собственнитѣ си очи единъ скандалъ, извършенъ въ самата черкова въ *Гиокъ-пала* (синю-небе). Единъ кръщелникъ, който се бѣше отказалъ отъ кръстника си, бѣ насила прихлупенъ отъ кръстника, който намѣтнж и булото (по обичая донесено отъ него) но младоженикътъ хвърли туй було и не го прие. При всичкитѣ обаче уговарвания младоженикътъ останж на своето. — И въ града и въ селата между народа се говори, че който кръ-

щелникъ се откаже отъ своя кръстникъ и не го канѝ да го вѣнчее или по други случаи го промѣни, то нему не ще нищо спорѝ и върви напрѣдъ, дѣцата му не ще траѭтъ и пр. — Никога дѣцата на кръстений не могѫтъ да се вземѫтъ съ дѣцата на кръстника. Ако нѣкога по измама или незнаянье се случи такава женидба, то така ожененитѣ никога не прокопсватъ и се считатъ за проклети. Слушалъ съмъ отъ старци да казватъ, че за да може да се свърши рода и да могѫтъ да се вземѫтъ трѣбвало да се изминѫтъ до 4—5 пояса.

Тат.-Пазарджикъ. — Всички роднини на *кумецътъ* зовѭтъ въспроемника *кумъ;* но роднинство между тѣхъ не става.

Хасковско. — Роднинството на кръстника съ роднинството на кръстеното дѣте се почита твърдѣ много. Дѣцата на първий не могѫтъ да се вематъ съ дѣцата на вторий.

Хисарско. — Кръстникътъ се почита твърдѣ много; да се мѣни е грѣхъ; на годината поне веднъжь трѣбва да се гости. Дѣцата му, както ни̂ разказа баба Мария, не могѫтъ да се вземѫтъ съ кумецовитѣ, но внуцитѣ имъ се взиматъ.

Македония. — Роднинството между кумътъ и крьщелникътъ се гледа и уважава отъ народътъ повече почти отъ колкото сѫщето крьвно роднинство; това роднинство се нарича: „Св. Иоанъ." Когато се призоваватъ помежду членоветѣ на това роднинство, не се наричатъ на собственнитѣ си имена, а съ името; „Св. Иоанъ"—по селата, а „куме" по градоветѣ. Дѣцата на непосрѣдственнитѣ роднини по кумство никога не е възможно да се оженватъ помежду си; това се пази съ религиозна точность (само не знаѭ до колко стьпени). Прѣстѫпницитѣ на тѣзи обичаи, ако нѣкога се случи да се намѣрѭтъ такъви, прѣзиратъ се отъ народа, който вѣрва отъ непоколебима вѣра, че такивато съпружества нѣма никога да прокопсатъ, нито челядь здрава да видѭтъ, а ще изгледатъ всѣкога сакати (хроми), крастави, келяви и пр. и каквито отпослѣ нещастия би имъ се случили прѣзъ животътъ, отдаватъ ги на това прѣстѫпление.

13-й. Въпросъ. *Какъ става побратимяванье въ народа? Има ли посестримяванье? Има ли обичай да се кумуватъ женитѣ въ нѣкой праздникъ (напр. на Връбница) и какви обряди ставатъ въ тоя случай?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Побратимяванье. — Когато двама се обичатъ и сгодыжтъ и желаыжтъ приятелството имъ и обичьта имъ да тражтъ до животъ, тѣ се побратимяватъ или както казватъ по насъ „хващатъ се аратлици“ или „аретлици.“ Въ старо врѣме, когато се хващали аратлици, порѣзвали сж си съ ножъ на голѣмия прьстъ, и сж си лизнували отъ кръвьта за да станжтъ като роднина по кръвь. Освѣнъ това тѣ сж се опасвали двамата съ единъ поясъ, като единъ человѣкъ. — Този староврѣмененъ обичай се е извършвалъ въ присжтствието на роднинитѣ и на двамата аратлици; по този случай сж се правили голѣми гозби, клали се овни и даже крави за гозбата. Слѣдъ извършваньето на този обрѣдъ, аратлицитѣ сж се считали като сжщи братя и въ сжщото врѣме като роднина по кръвь.—Въ пó-новитѣ врѣмена, този обичай при нааратличаваньето се е исхвьрлилъ по налѣганьето на духовницитѣ и се е замѣстилъ само съ голѣма гозба, на която трѣбва да присжтствуватъ поповетѣ и роднинитѣ на двѣтѣ лица. Нѣкои правыжтъ и елеосвещение прѣди гозбата. Поаратличанитѣ се брожтъ за близки роднини. Помагатъ си и се отнасятъ едни къмъ други като братя. При поаратличаванието даряватъ се съ разни дарове както поаратличаванитѣ, тъй и присжтствующитѣ. Когато се поаратличватъ, гозбата бива у пó-младия аратликъ. На голѣми праздници ходыжтъ си съ *спредавакъ**) и *фуфулки*, и когато единътъ умрѣ другий го тачи като братъ.

Посестримяванье става между момичета и жени. Казаното за аратлицитѣ се приспособлява и за посестримитѣ. Много пжти женитѣ на два аратлика се хващатъ посестрими. — При поаратличаваньето, или посестримяваньето, по-младия полюбва ржка на по-стария, а двамата или и двѣтѣ—на всички присжтствующи. И до сега аратлицитѣ си помагатъ въ усилни врѣмена на живота, съчувствуватъ си и се утѣшаватъ. Ходыжтъ си на гости въ по-голѣмитѣ праздници и пр.

Добричь. — Всѣкой селенинъ си има по единъ-двама или повече „аратлици“ (побратими) и посестрими. Побратими се улавыжтъ на младость, въ ергенлика, между другото, съ цѣль да могжтъ единъ другиго да защищаватъ отъ разни врави кога ходыжтъ по околнитѣ села да си избиратъ невѣсти.

---

*) Спредавакъ е ходенье съ гозбата за каненье: два хлѣба голѣми, чотри вино и единъ млинъ. Тоя обичай се изражда въ Ахж-Челебийско.

Побратимитѣ си помагатъ особно когато дойде момата да се краде. Никой пжть побратимъ или посестрима не могжтъ да се хванжтъ ако желающитѣ да направжтъ туй сж роднина. Хващатъ се само тия, които иматъ голѣмо приятелство и любовь. Опрѣдѣлений день за побратимяванье е Ивановъ-день. Въ него день момцитѣ си направжтъ китки отъ *чимширъ*, увити по 2 — 3 стръка наедно (зимѣ тоя чимширъ все е зеленъ и го имами болджа). На тѣзи китки завързватъ съ червено парцалче една пара, каква и да е, но гледатъ повечето да е златна, напр. рубе, ирмиликъ и пр. Червеното парцалче означава голѣмата любовь и обичь, що иматъ единъ къмъ други. Прѣди да ги размѣнжтъ тѣ повикватъ 2-ма 3-ма свидѣтели, да свидѣтелствуватъ прѣдъ Бога, че тѣ ставатъ аратлици. Приготвеното ястье се състои отъ едно прасе или патка, нѣколко кокошки, които приготвя тоя отъ побратимящитѣ се, у когото става обряда. До като гоститѣ ѣджтъ, побратимитѣ се приближжтъ при тѣхъ, па се вѣржтъ и кълнжтъ, че отъ сега нататъкъ нищо не ще да ги раздѣли, а свидѣтелитѣ имъ напиватъ бърже-бърже наздравица; а послѣ си разрѣзватъ и двамата побратими пръститѣ и пижтъ единъ на други отъ протеклата кръвь. Това означавало, че отъ сега нататъкъ кръвьта имъ се смѣсяла и ставала една. Слѣдъ това тѣ се приближаватъ до огъньтъ и като го разровжтъ стжпватъ съ крака на жаравата, въ знакъ, че всѣки единъ за другиго е готовъ да се хвьрли въ огъня, въ случай че потрѣбва. Слѣдъ това единий цѣлува ржката на другий, като му закича подъ калпака китката и му подава бъклицата да пие за благоденствието на побратимяваньето. Слѣдъ това дава и на свидѣтелитѣ и си мѣнжтъ разни кърпи помежду си. Тъй закичени побратимитѣ ходжтъ цѣлъ день, тъй игражтъ хоро, посѣщаватъ роднини и приятели.

Посестримяваньето става по сжщий начинъ.

И отъ тогава се има за грѣхъ да спомене по име нѣкой побратима си, а трѣбва да му дума „аратликъ“ (побратимъ или посестрима). — На другата година аратлицитѣ си правжтъ повръщанье. Вечерьта на Ивановъ-денъ се поканватъ въ тъзи кжща всички роднини, близки и далечни, заедно съ съсѣдитѣ и всѣка кжща си взема потрѣбното за яденье. Вечерьта угощението се почва часа по 2 или $2^1/_2$ (по турски). На първо мѣсто сѣдатъ старцитѣ, а най-напрѣдъ въ кюшето

сѣда или домовладиката или нѣкой отъ старцитѣ, който е „най-честенъ.“ Въ това врѣме младитѣ женени, или не, се пошетватъ това-онова изъ кѫщи и често послужватъ (почерпватъ) старцитѣ. Слѣдъ почерпваньето, подкача се сѫщинското угощение и веселбата. Стари, млади, малки, голѣми, дѣца, баби и всички на една трапеза сѣдатъ и едно ястье (изъ една паница) ядѫтъ. Тръгва отъ рѫка въ рѫка и вземе да се подига и полузеленатa „букара“ или шарената „бъклица.“ Найнапрѣдъ пиѭтъ старцитѣ, а послѣ и другитѣ. Въ това сѫщото врѣме чувашъ и гайдарьтъ или цигуларьтъ се провикнѫлъ и заосуквалъ нѣкоя юнашка староврѣмска, на която старцитѣ пригласятъ съ извикванье: хайде-бряя! — Слѣдъ продължителното яденье и пиенье захваща се хорó и безъ да се вдигне трапезата, която е сложена надълго на земята, хорóто се кърши много врѣме. Най-напрѣдъ хорóто подкачѫтъ младитѣ, сѣтнѣ се намѣсятъ и старитѣ. Така дочакватъ до около 8 часа (по турски), па се разнасятъ. — Побратимитѣ йоще прѣзъ деня си размѣняватъ освѣнъ ризи и кърпи и мѣдни сѫдове.

Кумуваньето става на всѣкой праздникъ, а особенно на Богоявление и Врьбница. Така дохожда у крьщелника или самийтъ крьстникъ или пъкъ крьстницата, или нѣкой отъ синоветѣ имъ. Той дохожда съ дисаги (хеби) на рамо, въ които стоѭтъ дрѣшкитѣ, съ които ще прѣмѣни младий крьщелникъ и въ рѫка съ бѫклица; всички го поздравляватъ като му цѣлуватъ рѫка и го каниѭтъ да сѣдни на пьстрата постелка, край огъня. Всички домашни се расшетватъ, растрьватъ, защото „кумътъ дойде.“ — Наскоро около него насѣдватъ старий домакинъ, нѣкои отъ синоветѣ му и други съсѣди и почнуватъ дълги разговори, като запитватъ за това, за онова: кумицата и пр., кумуветѣ добрѣ ли сѫ? Подиръ това, крьстникътъ облача съ новитѣ дрѣхи младоженеца и му дава едно мѣдно блюдо, пълно съ дѣтиштн (дѣтински) залъгвания. Слѣдъ това кумътъ гощаватъ добрѣ, свириѭтъ му свирки, играѭтъ хорó и го испровождатъ.

Еленско. — Побратимяванье съ обряди и церемонии въ Еленско не става. Думата „побратимъ“ обаче се чува въ разговорний и приказкиний языкъ. Въ случай на взаимни услуги, приевший услугата нарича и признава за побратимъ тоя, който му е направилъ тая услуга. Сѫщо така става и посестримяванье.

Но отъ това не слѣдва никакво роднинство, което да прѣчка на женидба между дѣцата на побратими или посестрими.

Има йоще единъ видъ побратимяванье, но тó подпада повече къмъ усиновяваньето и за него ще се говори на мѣстото му (46 въпросъ). Тукъ само ще кажемъ, че то става въ черкова въ отсѫтствие на ония, които ставатъ братя и съ присѫтствието само на оногозъ, или онъзи, които ставатъ като втори баща или майка на дѣтето. Такъвъ старъ баща или майка се хваща на едно дѣте първий и първата. що дойде на черкова, когато съ тъзи цѣль занесѫтъ едно дѣте и пазѭтъ да видѭтъ кой ще се яви. А прави се туй, за да се задържи живо и здраво дѣтето на родители, които не могѫтъ да завъдѭтъ дѣца. По тоя случай попътъ чете особна молитва. Дѣцата на втората майка (помайчима) или втори баща (побащимъ) ставатъ побратими съ така „усиновеното“ само за форма дѣте, което си остава пакъ у сѫщитѣ родители; но като порастне, всѣки праздникъ ходи да „навѣсти“ вторитѣ си родители и да имъ цѣлуни рѫка.

Кумичканье въ Елена става на врьхъ *Врьбница* и по слѣдующий начинъ: кумичкатъ се не само момчета и момичета, но и женени (особно млади булки), по нѣкога, много рѣдко обаче, и мѫжье. Лека-полегка и тоя обичай отживѣва въ Еленско, особно въ града, както и „припѣваньето на пръстенитѣ,“ „сурваканьето,“ „пиперудитѣ“ и пр. Ако искате да издирите и по-често да распитвате за причинитѣ на това явление, ще ви отговорѭтъ: „ехъ! сега отъ освобождението насамъ не ги издирвами тѣзи работи.“ — Които ще се кумичкатъ съберѫтъ се, да кажемъ момичета и млади булки и правѭтъ една дружина. Оплетѫтъ си вѣнци отъ върбитѣ, донесени отъ черкова, защото въ тоя день раздаватъ върбови младочки. Дружината приготвена така отива на рѣката. Тамъ се извършва собственно обрядътъ на кумичканьето. — На една дъска всѣка мома или булка ще сложи своя вѣнецъ, така щото да не сѫ единъ върху други, а единъ до други; нѣкои ги навървятъ на една тояга. Подиръ това ги пустнѫтъ по теченьето на рѣката, като гледатъ гдѣ има бързеи: Съ очи втренчени и напрѣгнато внимание гледатъ кумичкающитѣ се, какъ ще се отдѣлѭтъ вѣнцитѣ и кой вѣнецъ ще замине и върви влаченъ отъ бързия първи. Чийто е тоя венецъ, тая мома или булка се провъзгласява за „кръстница“ на всички; — а за

„кумица“ се проглася тая, чийто е вторий слѣдъ кръстничаний вѣнецъ. — „Кръстницата“ (кумата) се гордѣе съ това си качество, тя е него день весела и радостна, гощава своитѣ другарки, които отиватъ у дома ѝ да ѝ честитятъ. Слѣдъ Великъ-день кръстницата дава пълно и настояще огощѣние. Въ подирньо врѣме, кога кумичканьето става между възрастни хора, кумицата не гощава никого.

Казанлъшко. — Въ Казанлъкъ побратимяванье става само кога нѣкои станѫтъ същеврѣменно нѣкому деверъ и зълва. Побратимъ е деверътъ, а посестрима — зълвата. Слѣдъ това тѣ си проваждатъ и размѣняватъ по между си нѣкои подаръци, каквото обуща, чорапи или други.

Копривщица. — Нѣма у насъ тия обичаи.

Лѣсковецъ. — Въ Лѣсковецъ сѫществува побратимство. Обрядъ не става въ черкова, но само се закълняватъ прѣдъ иконата, че ще бѫдатъ побратими или посестрими. Подиръ това става гощаванье. — Побратимство може да бѫде между мѫжье и жени; а поводъ за посестримяванье на мѫжь съ жена може да бѫде, когато мѫжь нѣкой ѝ направи голѣмо добро, или я избави отъ неволя и опасность. Въ такъвъ случай мѫжьтъ казва на жената „посестрима,“ а тя нему—„побратимъ.“ — Благодарната страна по Великъ-день всѣкога принася на другата нѣкой даръ: обикновенно количе и яйца. — Случватъ се и общи побратимявания, т. е. побратимяватъ се и женени людие по между си за да си помагатъ и да се защищаватъ наедно съ своитѣ жени и дѣца.

Македония. — Побратимявание и посестримявание ставало често. По селата и йоще става, но какъ и съ какви обряди незная, както и за кумствованието на женитѣ.

Старо-Загорско. — Въ градътъ твърдѣ рѣдко се случва да стане побратимявание. Ако стане то все между чифчийското (орачско) съсловие; у занаятчиитѣ се чува названието побратимъ, но обрядъ не става.—По селата обаче и до сега се извършва съ церемониалъ. — Ето какъ: двѣ момчета като се обикнѫтъ, усѣщатъ се толкозъ близки, щото отъ братъ по си животятъ и подкачатъ да си думатъ „побратиме.“ А въ село Кючюкъ-Хасанъ азъ бѣхъ свидѣтель и очевидецъ на побратимяванье, което станѫ въ кѫщата на попа между двама мои ученици 15—16 годишни. Обрядътъ трѣбвало да се извърши вечерьта срѣщу Ивановъ-день. Единътъ отъ бра-

тимищитѣ се бѣше сѫщи синъ на попа. Кѫщата се испълни съ хора—гости. Бѫдящитѣ побратими си приготвихѫ по една китка отъ зимно цвѣте червенъ и бѣлъ тирфилъ и босилекъ. На китката бѣ привързана стара бѣла пара. Китките се накитиха на момчетата на дѣсното имъ ухо. Трапезата се покри съ ястия: баница, кокошка, хлѣбъ и други. Вино и ракия се разбира. Имаше приготвени ризи съ рѫкави ошити добрѣ и съ огърли ошарени съ шевъ. Прѣди да се благослови и подкачи яденьето, дѣдо попъ се обърнѫ къмъ двѣтѣ момчета съ тѣзи думи: „станете Русе и Дѣлчо! (тѣ станахѫ). — „Вий знаете защо сми се събрали тукъ. Вий сте си сторили нѣщо на ума и искате да станете побратими. Но като млади и неопитни вамъ трѣбва да се расправи хубаво какво е нѣщо туй побратимството. — То не е писано въ законитѣ; на споредъ християнската ни вѣра всички сми братя чрѣзъ кръвьта и тѣлото Христово, но то е просто братство. А има едно друго, по-силно останѫло, останѫло по обичай и то не може да стане други пѫть, освѣнъ срѣщу Ивановъ-день. И то е за туй, защото Св. Иванъ, като не искалъ да кръсти Иисуса Христа, като Господъ по-голѣмъ отъ него, Иисусъ го примолилъ и тъй той го кръстилъ. Тъй се появило съгласие по между двамата и се побратимили, тъй както вий искате да станите побратими. Отъ тогази и до сега хората продължаватъ да се спобратимяватъ по примѣра на Господа Иисуса Христа. Чуйте сега какво ще ви кажѫ: отъ сега нататъкъ, вий сте като братя, ще се обичате, ще се слушате, нѣма да се карате и йоще трѣбва да знайте, че вий като се ожените и послѣ Господь да ви даде дѣца, вий нѣма да ги жените за вашитѣ си помежду ви; това се запрѣщава отъ закона. Но да видимъ какво пише въ закона!"

Тогазь попъ Михаилъ извади книгата, гдѣто се описваше обрядътъ за побратимяванието, прочете отъ книгата за него, за родоветѣ, расправи имъ отъ тамъ йоще по-добрѣ. Слѣдъ това, като имъ исчете особна за това молитва, повика ги наблизо и каза имъ да му цѣлунѫтъ рѫка; послѣ цѣлуватъ рѫка на присѫтствующитѣ единъ по единъ и най-подиръ двамата си цѣлуватъ взаимно рѫка и си размѣнѭтъ накиченитѣ китки на главата сами. Слѣдъ това тѣ си казахѫ „побратиме" едни на други и сближихѫ се, т. е. сродихѫ се, станахѫ, черпихѫ по една двѣ ракии стоящитѣ на трапезата,

които имъ честитѣхѫ новий братски животъ, ядохѫ, пихѫ и послѣ станахѫ та се разотидохѫ.

Въ селата рѣдко момъкъ ще срѣщнешъ безъ побратимъ, който по турски се казва „аратликъ.“ Да ли ставатъ посѣщения и угощения и въ други лични денье, него неможахъ да узнаѭ; но, струва ми се, че по Великъ-день и по Георгевъ-день ставахѫ пакъ взаимни сбирания и угощѣния, а на таквизъ не съмь присѫтствувалъ.

Има и *посестримяване* и то става при подобни обряди. Когато ходихъ въ Кара-бунаръ, у село Кършелий (Старо-Загорско), имахъ единъ приятель отъ града, който ме призова на обрядътъ имъ съ посестримата си, направенъ съ една мома отъ селото. Излишно е да казвамъ по на пространно, като ще споменѫ само, че и то станѫ като горѣописаний обрядъ съ китка, даряване, ѣдение и пиение на домакинитѣ и призованитѣ роднини и приятели. Едно само не съмь срѣщалъ, гдѣто „посестримяване“ да става съ обрядъ помежду моми. Много моми съмь чулъ да си думатъ момежду „посестримо,“ но да ли е въ сѫщинското си значение или туку тъй просто безъ обрядъ си се наричатъ едни други посестримо, не знамъ. Знамъ само това, че двѣ моми, наречени въ едни села *дружки*, а други и въ града *хайки*, и тѣ си думатъ посестримо помежду си.

По насъ въ града и повечето въ означенитѣ села *кумуването* става съ мѫжье и жени и то за такъвъ день се прѣдпочита най-много Великъ-день на вторийтъ или третийтъ день. То става тъй: кумецътъ съ кумицата впрягатъ една кола, качва се булката му, ако обичатъ и свекърътъ и свекървата, по нѣкога турятъ яйца, кравай, ястия и други за ѣденье работи, качи се и той и отиватъ у кумътъ на госте; това се казва у народътъ: „утивамъ на прошка.“ Когато се иди у кумътъ, распрѣгне се колата слѣзѫтъ гостетѣ отъ неѭ и като се срѣщнѫтъ, вземѫтъ да се здрависватъ съ дѣсни рѫцѣ и когато ги оттеглѭтъ, турѭтъ ги изново на своето тѣло, у нѣкои отъ гърдитѣ на челото, а у нѣкои отъ брадата на лицето си до челото и тогива ги отпускатъ отвѣсно, па в838зиматъ да се питатъ, *какъ сѫ, живо и здраво ли сѫ?* и си отговарятъ единъ на други за доброто си положение съ думитѣ: *сполай му, добрѣ сми* и т. н. Подиръ този обрядъ, става обрядътъ на кръстосванието съ червени яйца, като вземѫтъ по

три на веднъжь въ дланьта си. Тогава се прѣдлага отъ кумътъ — ступанинътъ обща, голѣма трапеза за гощаванье кумеца си, който често го прощава. Въ означенитѣ три и четири села е обичай булката, т. е. кумицата да не говори прѣдъ кумътъ си да тая обичайна прошка. Като сложжтъ трапезата наредятъ се всички около нея; тогава кумътъ (крьстникътъ) заповѣдва да донесжтъ подаръкътъ, съ когото ще прощава булката. Подаръкътъ се състои, ако е богатъ, отъ голѣмъ бакъръ (мѣдникъ) и отъ нѣколко малки бакърчета съ кипчя за гребенье вода; ако ли е по-сиромахъ, — отъ единъ по малъкъ бакъръ съ кипчя, саханъ или тасъ, така и други сждове, които се слагатъ наредени прѣдъ трапезата. Всички стожтъ до трапезата и не ядятъ и не пиятъ догдѣто кумътъ (крьстникъ) не каже да станжтъ кумецътъ и кумицата да цѣлуватъ ржка. Привиква ги, цѣлуватъ му ржка, подарява ги съ приготвенитѣ нѣща, а тѣ отъ своя страна, особно кумицата го подарява съ риза или шити ржкави, а другитѣ съ кърпа или купешки сини тестемелчега. Слѣдъ това се оттеглятъ пакъ настрана, на мѣстата си; сетнѣ насѣдалитѣ изваждатъ отъ кесията си кой каквото обича за „Крьсть Божий“ и го хвьргатъ вжтрѣ въ бакжрътъ.

Като се испълни и този обрядъ дава се знакъ да се вдигне това нѣщо прѣдъ тѣхъ и се почватъ черпенията съ ракия пакъ отъ кума наредъ и въ врѣме на подаваньето се казва: *на земи отъ моята ракия или вино та пий.* При подаванието сжда съ ракия или вино, ставатъ здрависвания и при вземанието ставатъ крьстосвания, а слѣдъ това захващатъ да ядятъ, да пиятъ и т. н. Като се свърши това, кумицата почва да говори прѣдъ кумата си и прѣдъ домашнитѣ му. Това сэ испълняваше до войната, а сега почнахж да имъ позволяватъ чрѣзъ духовната власть йоще слѣдъ вѣнчанието, но тѣ пакъ не говорятъ. Въ редки случаи обичайтъ се не испълнява. Въ града този обичай и да ставаше въ растояние на 10—15 години, взе малко по-малко да се пази точно, но все прошкитѣ ги има въ устата на хората и тѣ си ставатъ пакъ, съ тая разлика само, че толкозь на потьнкоститѣ се не гледа. Има йоще и такъвъ обичай, че кумътъ прѣзъ който день си иска въ годината въ него си крьщава вѣнчанитѣ, но въ кои именно лични дни не могж посочи сега, защото то ми е исщукнжло изъ умътъ.

Татаръ-Пазарджикско. — Побратимяваньето и посестримяваньето произлазя отъ любовь, но не произвожда никакво сродство.

Хасковско. — Побратимяванье и посестримяванье по насъ става така: когато двама се обичатъ и си иматъ приятелство, а пъкъ не сѫ роднина, тѣ като желаѭтъ да станѫтъ роднина и да имъ трае приятелството, се побратимяватъ.

Обрядътъ на побратимяваньето става така: кога дойде седмий януарий, Ивановъ-день, по-малкий побратимъ ще овие една хубава китка, ще туди на китката една пробита жълтица (алтѫнъ), вързана съ червенъ конецъ о китката и ще иде въ кѫщата на вторий и като му цѣлуне рѫката, ще му затикне китката на дѣсната страна на бузата (страната). Това сѫщото ще направи и другия нему. Послѣ това ще цѣлуватъ рѫцѣтѣ на старитѣ въ дома, подиръ което ще сѣднѫтъ да ѣдѫтъ и пиѭтъ. Тоя цѣлъ день тѣ ще носѭтъ китките за да ги видѭтъ хората, че сѫ вече побратими. Така сѫщо става и посестримяваньето.

Йоще посестримяванье става когато нѣкои станѫтъ деверъ и зълва на младоженци и сѫ стоѭтъ наедно на вѣнчанието имъ; поради това, тѣ сѫ вече побратимъ и посестрима.

На другата година, кога дойде Ивановъ-день единия побратимъ се приготвя добрѣ и поканва побратимътъ си съ всичкитѣ му домашни на госте и цѣлъ день ще ги гощава и ще ги надари всички: побратима съ риза, а другитѣ, нѣкого съ забунъ, нѣкого съ кърпа и пр. споредъ силата си.

На третята година пъкъ другий побратимъ ще му отвърне по сѫщий обрядъ.

Хисарско.—Освѣнь роднинитѣ по кръвь, сватовщина и по кумство, има и роднинство чрѣзъ побратимяванье. Азъ бѣхъ много любопитенъ да издирѭ тоя „народенъ обичаенъ институтъ“ и мнозина распитвахъ за него, но малко свѣдѣния можехъ да съберѫ въ Хисарско. Баба Мария ми расказа, че побратимяванье ставало когато двѣ дѣца се кръстѭтъ въ една и сѫща вода въ купела. Ако кръстенитѣ сѫ момичета, тѣ ставатъ посестрими. Така кръстени момче и момиче не можали да се вземѫтъ. Моитъ роднина попъ — казваше баба Мария — щомъ видѣше, че носѭтъ слѣдъ момчето да се кръсти момиче, казваше да излѣѭтъ по-скоро водата, за да се кръсти

съ друга, защото, думаше той: „ако нѣкога се поискатъ, тѣ не могжтъ се вве.“

14-й Въпросъ. *Какви прѣдания и вѣрвания има за ония, които се женѭтъ ближни роднини? — До кой поясъ споредъ народътъ може да се земжтъ роднини? — Храненицитѣ могжтъ ли се ожени съ тия, които сж ги прибрали, или съ чадата имъ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. – По насъ криво гледатъ на онѣзи, които веемжтъ роднини. Укоряватъ ги и казватъ за тѣхъ „като че ли се бѣхж кратили вредъ момине и юнощине, та се ввехж роднина.“ Народътъ вѣрва, че нѣма берекетъ въ тая кжща, гдѣто сж се взели роднини. И самитѣ тѣзи, които сж се взели роднина, не отказватъ, че щѣло да ги сполѣти нѣкаква проклетия, която съ равнодушие очакватъ, за да имъ се опрости грѣхътъ. Въ една стара пѣсень е казано:

„Алену моме, Алену!
„Синъ ми си пламенъ втоакнала
„Между бѣлу-ну сарчице;
„Ни щешь ли му го пригаси?
„—Пригаси гу ста пригаси,
„Ами сме близна роднина:
„Моя е майка и твоя
„Поарвичка двѣ братучоадки
„Ние сме съ тебе вторички.....“ (гледай Бъл. Иллюстр. год. I, св. V, стр. 117, кил. 2, пѣсень 10-та отъ запискитѣ въ Пятково).

Въ друга народна пѣсень е казано:

„Мари дѣвойку, дѣвойку
„Мари едничка на майка
„И петимничка на баща,
„Та защо ма ни пуглъоаднишь?
„—Какъ да те лудо погледнамъ,
„Ага сме пуста роднина:
„Моя е майка съсъ твоя
„Поарвички двѣ братовчедки,
„Ние сме съ тебе вторички...“ (не обнародвана йоще).

Отъ горнитѣ пѣсни и отъ приказванията на хората, се

види, съ какво око хората сж гледали и гледатъ на роднината и на женидбитѣ между роднини.

Относително до кой поясъ трѣбва да се не взиматъ роднинитѣ, сега хората се държжтъ о каноническитѣ правила. Въ села уединени отъ други християнски села и обиколени само отъ Ахрянски, каквото е напр. Дари-дере въ Дари-дерската кааза, хората безъ голѣмо прѣдпазвание се женжтъ за роднини, защото всички въ селото сж станжли роднини.

Посиненъ синъ и *посинена* дъщеря може да се ожени за дъщерята или синътъ на онзи, който ги е прибралъ. Тъй сжщо *посиненикъ* и *посиненица*, посинени отъ едно и сжщо лице, могжтъ да се оженжтъ единъ за другъ.

Храненикъ и храненица. Има единъ старъ обичай, че новороденото дѣте трѣбва слѣдъ като се задои отъ майка му, да го храни три или четири деня друга жена. Това дѣте се казва спрямо онъзи жена *храненикъ* или *храненица*. Храненикътъ става роднина на оная жена, която го е *хранила*. „Кой тя храни бре Христю, ага са си родилъ? – Чича Георгювица.“ — „Хоа та ти е като майка и ти трѣба да хи купишъ папуце ага нараснешь.“ Когато се углави (згоди) храненицата, главеникътъ ѝ е длъженъ да купи папуци на жената, която е хранила главеницата му.

Онъзи жена, която храни новородено дѣте казва се йоще *майка*. При кръщаваньето на дѣтето, тя шьта като вжтрѣшна и до едно врѣме, когато се четжтъ първитѣ молитви тя го държи. Послѣ попътъ казва: да дойде калманата или калтятата да вземе дѣтето отъ майката.

За *майка* викатъ повечето пжти роднина. Въ крайни случаи викатъ не роднини, а *комшийка* (съсѣдка). Една майка може да бжде майка на много дѣца роднини и не роднини. Храненицитѣ, ако не сж роднини, могжтъ да се женжтъ едни за други.

У Ахрянитѣ това не е тъй. Майка ако е захранила двѣ дѣца, тѣ сж като братья, сютъ-кардашларж, т. е. млѣчни братя. Такива не се взематъ у тѣхъ, когато роднина по кръвь и сватовщина се взематъ на нѣколко пояса нó-малко, отколкото християнскитѣ българи.

Добричь. — За ония, които се женжтъ за роднини има прѣдание, освѣнь че е грѣшно, ами йоще, че тѣхното семейство не ще сжществува, защото нито родителитѣ, нито дѣ-

цата ще живѣѭтъ: за туй отъ такива работи гледатъ да избѣгватъ. Отъ каквато стъпень и да било, по родство не се допускатъ да се женѭтъ, па ако ще би и най-далечна. Тоже не се допуща храненицата или храненикътъ на нѣкой родители да се ожени за синътъ или дъщерята на сѫщитѣ родители, защото, ако и да сѫ ги взели тѣ храненици, но тѣ сѫ ги отхранили и въспитали, та се броѭтъ тѣхна дъщеря или синъ; и въ нѣкой случай (почти повечето пѫти) храненика се бърка въ наслѣдственно право.

Евджилери.—Има прѣдание и се приказва за ония, които сѫ вземать близкни, че тѣмъ дѣцата не траяли, а умирали, ако ли не би умрѣли, тѣ щѣли да бѫдѫтъ мѫчени отъ нѣщо, ще бѫдѫтъ сакати, келяви и пр.

Храненици не могѫтъ да се женѭтъ за чадата на тия, които сѫ ги прибрали, защото тѣ вече се считатъ братъ и сестра. Това законътъ не допуща, казва баба Петровица.

Еленско. — Уженваньето за близки роднини се счита като *грѣхота*. Казватъ, че такива женени не прокопсвали, не виждали „хаиръ и берекетъ“ (доброденствие и изобилие), даже и умирали. Роденитѣ отъ такъвъ бракъ дѣца, или умирали или излазяли съ нѣкой голѣмъ кусуръ (чудовищни). Показватъ даже на живи примѣри, каквито има, а особно единъ всѣизвѣстенъ М. Ю. плодъ на незаконно оженванье на двама членове отъ най-богати фамилии въ Елена. Бракътъ не сѫ позволявали на роднини пó-близки отъ 7 пояса, а по сватовщина и на 5 се женѭтъ, особенно отъ десетина години насамъ, откакъ се е разрѣшило на едного, на двама.

Тъй като свещеницитѣ недозволяватъ такивато вѣнчавания, то се обрѫщатъ къмъ владици и пр. Това е било особенно въ врѣме на грьцкитѣ владици; за туй се разнасѭтъ много пари.

Грьцкитѣ владици сѫ оставили въ туй отношение много лошави примѣри за подражание. Въ днешно врѣме е най-обикновенното нѣщо да чуете: „ехъ роднина, нероднина, на ли се обичатъ; като искатъ ще се искупятъ, ще се вземѫтъ.“ По тоя начинъ възможностьта за искупванье е станѫла всеизвѣстна, защото примѣритѣ сѫ не единъ, не два. Разказватъ, че и нѣкои архиерейски намѣстници въ Търновско гледали прѣзъ пръсти на роднинскитѣ бракове. Но, разбира се, че коренътъ на злото е въ главата. Българската черква много е раз-

слабена и неуредена, а туй неуреждание се отзовава и на брачнитѣ въпроси.

Когато се касае да се узнае до кой поясъ могжтъ да се вземжтъ момъкъ и мома, рѣшава се отъ старитѣ хора, а най-много отъ попа, който се съвѣтва за това съ „кормчията“ или „номоканона.“

Храненацитѣ не могжтъ да се взематъ съ дѣцата и роднинитѣ на тия, които сж ги прибрали, ако сж прибрани за храненици и четене имъ е духовната за осиновление молитва. Ако не имъ е четена молитва, тѣ могжтъ да се женжтъ за дъщерята на тогозь, който ги е прибралъ. Свѣщ. Т. К. ми е расказвалъ, че при него често се явяватъ селени отъ околнитѣ на Елена села и искатъ да осиновжтъ нѣкое момче. — Защо и какво вие намѣрението, пита священникътъ. — Защото имамъ едно момиче и искамъ съ врѣме да си приберж чадо и зеть въ кжщи отговаря селенинътъ. — Добрѣ, ала хемъ чадо да ти е хемъ — и зеть не дава черковний законъ, обяснява священника: ако ти искашъ да го направишъ чадо, той не може да ти стане зеть. И обратно — ако щешъ да ти стане зеть, то не може да ти стане и чадо.

Селенинътъ се почеше въ тила па си отива. Той не разбира така въпроса. Той мисли, че таквазь комбинация може и върху нея той строи всичкий си бждащи животъ: 1) Чадозетьтъ ще наслѣди всичкото му имущество; 2) Ще поднови фамилията му; 3) Не ще иди на войска, защото е единъ синъ и пр.

Казанлжшко. — За ония, коитѣ се женжтъ ближни роднини има различни прѣдания: тѣ биватъ безплодни или раждатъ нищо и никакви дѣца, келеви, болни, слѣпи, хроми, чудновати и пр. йоще тѣ осиромашаватъ и ги стига „Божия проклетия.“ Роднини не се взематъ до десеть пояса. Храненицитѣ не могжтъ да се оженжтъ съ тѣзи, които съ ги прибрали. Силно се вѣрва, че кога този, който е ималъ храненици и ги е оженилъ съ своитѣ дъщери, и еднитѣ, и другитѣ (ожененний мжжъ — *шагъртинъ* и жена — дъщеря на майсторътъ) полудяватъ или измиратъ. Но много шагърти пакъ взематъ дъщеритѣ на господаритѣ си. Простолюдието казва, че непрѣменно таквизь ще ги постигне най-голѣмото зло.

Копривщица. — Народътъ вѣрва, че който се ожени роднина не ще живѣе много нито той, нито жена му; и дѣцата имъ ще бждатъ болни и сакати. Народътъ за това пита

номоканона. Храненици не могжтъ да се женжтъ съ възпитателитѣ си и съ дѣцата имъ.

Лѣсковецъ. — Бракътъ става споредъ черковнитѣ правила. Но владицитѣ дозволяватъ на по-близка роднина и, споредъ обстоятелствата, и народътъ одобрѣва това. За туй сжществува пословица:

„Дълбока вода бродъ нѣма,
„Хубава мома родъ нѣма."

Храненицитѣ могжтъ да се вземжтъ съ роднитѣ дѣца на побащима си и съ неговитѣ роднини изобщо.

Македония. — Храненицитѣ не могжтъ да се оженватъ за чадата на ония, които сж ги прибрали, тъй като еднитѣ и другитѣ слѣдъ усиновението се смятрятъ ближни роднини-братя.

Старо-Загорско. — По насъ нѣма никакви особенни прѣдания за ония, които се женжтъ роднина, само се говори, че не имъ върви напрѣдъ. Каквото хванжтъ все загубватъ, дѣцата не борадисватъ, т. е. не живѣжтъ. До седмий поясъ слушалъ сьмъ да се приказва, че могжтъ отъ свой роднина да вземжтъ. Но нѣкои роднини се вземахж и отъ шестий поясъ подъ името втори братовчеди (момче съ момиче). Макаръ на такъви и да се не позволяваше отъ законътъ, но много хитрости употрѣбихж и сполучиха, ако и съ голѣма мжка. За прим. Дѣдо Михалъ отъ Кършалии имаше дъщеря и му я взехж на 6-й поясъ отъ свои роднини. Работата бѣше на запрѣщаванье и недозволяванье, но старци ги научихж: „като ви не даватъ" — казвахж тѣ — побѣгнете скришната и идете на Каваклии, грьцко село, дайте на грьцкия попъ по нѣщо и работата ви е свършена." Тѣ направихж това и се върнахж въ селото, гдѣто хората ги изгледвахж малко на криво, но и то трая до тогазь, до гдѣто се заминж и забрави тѣхното родство.

Храненицитѣ по насъ, както и по селата, се вземжтъ отъ малки и ги отгледватъ и отхранватъ за свои; за това не се вземжтъ и женжтъ за тѣхъ никой отъ роднинитѣ. На храненика се прѣписва всичко иманье, кога родителитѣ му виджтъ че излѣзе добръ и гледа добрѣ да се поминжтъ. Иманьето остава връзъ него, и роднинитѣ му не искатъ да го закачатъ, т. е. не искатъ да му отниматъ наслѣдството, защото това имъ е извѣстно съ години на всички въ селото или градътъ,

гдѣто е станжла тая работа. А пъкъ когато такъвъ храненикъ или храненица излѣзе *хаирсжсъ*, както го тѣ наричатъ, отнема му се правото на наслѣдство, догдѣто йоще не се е оженилъ; а задоми ли се, има ли жена и дѣца, това мжчно могжтъ направи. Храненицата се гледа догдѣ се ожени и послѣ и ней се прѣписва половината отъ недвижимитѣ имущества, та че сетнѣ, ако излѣзе зетътъ добръ, дава ѝ се и другата половина. Въ противенъ случай, оставатъ се съ това само.

Татаръ-Пазарджикско. — Роднинството не дава да се женжтъ по кръвното родство, — до седмий поясъ, по женидбеното — до шестий, по природното — до четвъртий, а по крьстното — до седмо колѣно: това все по права линия,

Побратимяваньето, което става отъ приятелство не се брои за роднинство.

Много челяди прибиратъ мжжски и женски дѣца за *посиновяванье*, но това става безъ религиозенъ обрядъ и така тѣ се считатъ само като членове на челядьта, но не и като сродници.

Домакинътъ дава на такива по нѣщо отъ дохода на кжщата, оженва ги повечето пжти отъ сжщата челядь за членове, или на страна.

Хасковско. — За ония, които се женжтъ за ближна роднина има прѣдание и се приказва, че тѣ осиромашаватъ, че тѣмъ се раждатъ дѣца лихи (лишени отъ умъ) килави (истьрсени), слѣпи и пр. Тѣмъ нищо не напрѣдва до девета рода. Такива злини послѣдватъ и убийцитѣ, крадцитѣ, блудницитѣ. Така напр. попитатъ нѣкой старецъ: „дѣдо! Петко е добъръ човѣкъ и много се труди и работи, а защо ли не печели или защо има лихо или килаво дѣте!“ Старецътъ захване да приказва, че Петко или баща му или дѣдо му и прадѣдо му се оженилъ за ближна роднина, или безправда убилъ човѣкъ, или билъ разбойникъ и пр., та за това тѣхний родъ нѣма да види добро до девета рода.

Храненицитѣ не могжтъ да се женжтъ съ тия, кои сж ги прибрали, нито съ чадата имъ, защото се считатъ, като сжщи тѣхни чада, или братя и сестри.

15-й Въпросъ. — *Какъ живѣжтъ помежду си роднинитѣ? Какъ и кога се сбиратъ (на угощѣние, въ праздници, ходжтъ ли напр. на заговѣзни, на прошка)? Носжтъ ли едно име всички мжжски роднини отъ единъ*

родъ? Има ли нѣкое особенно название на всички роднини? (еди кои сж отъ хаджи Иванова родъ, отъ Доганова корень и пр.)

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Роднинитѣ живѣжтъ добрѣ помежду си, както прилича. Помагатъ си, заиматъ си хлѣбъ, брашно, соль и пр. На голѣми праздници си ходжтъ на гостье, а тъй сжщо и когато въ махалата на нѣкоя роднина има нѣкакъвъ сборъ и хоро. На сирнитѣ заговѣлки (за голѣмий постъ) пó-младитѣ роднини ходжтъ да искатъ прошка отъ пó-старитѣ. Роднинитѣ се събиратъ заедно да заговѣватъ и отговѣватъ, заедно да ходжтъ на черкова и момчетата имъ и момичетата имъ заедно отиватъ на хоро, на попрѣлка, на межа. Това се отнася само до роднинитѣ по кръвь; а на сватовскитѣ роднини, като живѣжтъ членоветѣ далечь, тѣ живѣжтъ тъй пакъ съ своитѣ роднино по кръвь.

Ако нѣма нѣкой роднини замѣстюва ги съ комшийтѣ си. Отъ това е останжла народната поговорка:

„Кой ти е братъ?

„— Комшията."

Роднинитѣ отъ единъ родъ носжтъ едно общо название. Напр. *Станювци, Инджовци, Ерумъ-боюковци, Велювци, Дойновци, Алиовци, Мемишовци* и пр.

Добричъ. — Роднинитѣ въ селата се много почитатъ; тѣмъ роднината не е просто само за едно отивание и дохождание; той имъ помага и въ нуждно врѣме; тъй щото въ случай че се нуждае нѣкой отъ парична или друга материална помощь, роднината му помага. Често всичкитѣ роднини се събиратъ на разговоръ, на гостье, на веселби или на заговѣлки. На угощение се събиратъ най-много отъ Коледа до мартъ мѣсецъ, а именно на Коледа, Св. Стефанъ, Богоявление, Ивановъ-день, Св. Василъ (суроваки) и пр. и все май вечерь, прѣзъ деньтъ си тъкмжтъ добитъкътъ, а вечерьта се нареджтъ, почнуватъ веселбитѣ, защото нѣма тогава що да имъ прѣчи. Веселбитѣ състожтъ въ яденье, пиенье и игранье. Това става особенно по Коледа, кога исколжтъ свинетата, и такъво угощение се нарича *„осмянка."* Ходжтъ на *заговѣлки* роднинитѣ та заговѣватъ наедно и тамъ става сжщето. По нѣкои мѣста вземжтъ халва и я закачватъ на тънко въже

и накарватъ дѣцата да скачатъ да я улавятъ съ устата само, като имъ вързватъ ръцѣтѣ изотзадъ. Въ това врѣме нѣкоя млада жена (буле) испѣва нѣкоя пѣсень и почнуватъ игранье хоро̀, което се продължава, до гдѣто се разнесѫтъ.

На тѣзи *заговѣлки* ходѭтъ всички, та се прощаватъ. Снахата съ мѫжътъ си отива у таткови си, или у дѣдови си, малкитѣ момченца вэематъ прошка отъ татка си и всички роднини, отъ какъвто и да билъ поясъ, първо по-младитѣ, послѣ по-старитѣ ходѭтъ и се прощаватъ. Това става вечерь, кога почне да захожда слънцето. Младата жена съ мѫжътъ си, тя, жената, му подава бъклица съ вино и, слѣдъ като направи единъ или повече поклона прѣдъ него, цѣлува му дѣсницата. Сѫщото прави и младия кумъ; послѣ тѣ се приканватъ да сѣднѫтъ, и тѣ да не откажѫтъ на кръстникътъ си, сѣдатъ и слѣдъ малко ставатъ и си отиватъ; всички ги испращатъ до пѫтната врата. Този обичай сѫществува отъ старо врѣме, както се знае, безъ да му сѫ измѣнили ни една малка часть. Които не извършватъ този обрядъ, мислѭтъ, че се лишаватъ отъ всички добрини и блага, засвидѣтелствувани или пожелани тѣмъ отъ роднини и кръстници; тъй щото едва ли ще се намѣри человѣкъ, който да не ходи на прошка.

Всичкитѣ роднини отъ едно колѣно носѭтъ едно име, като *сватанаци*, *свати*, *амуджаларъ* (братовчеди), *баджанаци* и пр.

Много пъкъ фамилии въ кѫщи носѭтъ своето название отъ дѣдитѣ си или отъ прадѣдитѣ си. Да идешъ въ едно село и да попиташъ едного познайника кѫдѣ сѣди и какво прави, ако не му кажешъ *прѣкора* или *джинсътъ* (потеклото) неможешъ го намѣри. Нѣкои отъ прѣкоритѣ: *Дели-Ивановци*, *Тюргюевци*, *Мъничетата*, *Маковци* и пр.

Евджилери. — Много пѫти тѣ се сбиратъ наедно да си помагатъ въ нѣкоя кърска работа; особенно, кога вземѫтъ да жънѫтъ, тогази тѣ се събиратъ и си пожънватъ помежду си.

Сѫщо се събиратъ да се поразвеселѭтъ на праздници, по свадби и по годежи.

Еленско. — Роднинитѣ живѣѭтъ помежду си въ миръ и любовь и тѣ сѫ длъжни да си помагатъ въ нужда. На нѣкои праздници, особенно прѣзъ коледнитѣ и прѣзъ маслянитѣ недѣли, обичай е по̀-младитѣ да канѭтъ по-старитѣ отъ рода.

Сѫщо така кумецътъ носи гозба у кума (вѣнчавший го) и му проси, казватъ, прошка.

Всички мѫжски роднини, происходящи отъ единъ дѣдо — носѭтъ едно фамилно име, *Хаджи*-Тодорогларъ, Хаджи-Михалогларъ, Фарашовци, Горбановци, Икономовци, Куручковци, Кумановци и пр.

Освѣнъ тѣзи фамилни имена, общеупотребителни сѫ йоще, прѣкоритѣ (прозвища), замѣняющи фамилнитѣ имена: Иванъ Ганата, Стойко Драскалото, Добри убий-булка, Стоянъ Крещелътъ, Янаки Балбозана и пр.

Казанлѫшко. — Роднинитѣ живѣѭтъ така помежду си, както въ Хасково (виждъ пó долу Хасковско).

Лѣсковецъ. — Роднинитѣ живѣѭтъ помежду си като родни братя; помагатъ си и единъ другиго учѫтъ на работа.

Копривщица. — Роднинитѣ се посѣщаватъ единъ съ други на голѣми праздници, на едноименни дни и когато си наумѭтъ. Това става и съ угощение и безъ угощение — както имъ е воля. Единъ родъ носи бащино и дѣдово име до вѣка. Всѣкой родъ има и своето название.

Названията иматъ повечето характеръ на прѣкоръ: Петко Доганътъ, Иванъ Крадлекътъ . . . .

Македония. — Роднинитѣ живѣѭтъ помежду си любовно, догдѣто не се яви нѣкоя причина за охладяванье. Тѣ се събиратъ на угощения и посѣщения: а) на свадбитѣ; б) на служение паметьта на нѣкой свѣтия; в) на велики или сирни поклади (заговѣлки) отиватъ еднитѣ у другитѣ да се прощаватъ. Въ послѣдний случай угощение нѣма, а само пиенье. Подобно отиватъ на посѣщение и на именний день всѣкому, йоще и на Господскитѣ праздници безразлично имали име или не.

Всичкитѣ роднини отъ мѫжската лоза носѭтъ едно общо прѣзиме, като: Робевци, Танчовци, Паунчовци и пр. По нѣкои родове родното имъ име се простира даже догдѣ да се съвсѣмъ изродѭтъ; както що сѫ въ Охридъ: *Кацкаровци*, *Дилчовци* и др., а въ Струга: *Чакъровци*, *Матовци*, *Евровци*, *Миладиновци*, *Хаджовци* и др.

Старо-Загорско. — Роднинитѣ си живѣѭтъ роднински, т. е. слушатъ се, почитатъ се, допитватъ се по нѣкога за нѣщо какъ да го направѭтъ за по-добро, помагатъ си за работата изобщо, било въ мѫжска, било въ женска работа,

като: кóпанъ, бранъ, вършидба, брание царевици, бѣленье кочани, прашидба, жътва и пр. Мѫжетѣ съ женитѣ наредко се събиратъ въ праздници на угощения роднински. Но само това съмъ срѣщалъ и виждалъ, че когато иди единъ братовчедъ у чича си и свари домашнитѣ на хлѣбъ, канѭтъ го на трапезата да вземе отъ хлѣбътъ, като му казватъ, че „не е отъ хлѣбътъ пó-голѣмъ.“

Мѫжетѣ правѭтъ угощение, само когато си заколѭтъ шопарьтъ (свинята) по Коледа и правѭтъ *осмянка* (единъ видъ гозба по праздницитѣ отъ прѣдницата и ребрата на свинята), тогава по край тѣхъ могѫтъ да ѣдѫтъ и чужди хора. На заговѣлки роднинитѣ си ходѭтъ да заговѣватъ у по-старитѣ, а особенно на велики заговѣлки. А колкото за коледнитѣ, то по-редко ставатъ събрания, а никога за Петрови и Богородични. По селата има обичай, когато заговѣватъ за Великъ-день, малкитѣ и възрастнитѣ си правѭтъ *бутурници, стрѣлки, хайдутки*, т. е. единъ видъ народни фейрверки (фишеци), които иматъ различни имена и въ всѣко село ги пазѭтъ скрити подъ стрѣхитѣ до заговѣлкитѣ. Вечерьта излазятъ голѣми и малки и накладѫтъ нѣкой голѣмъ огънь отъ рѫженица или дьрва, вгематъ една хубава дълга прьчка, наречена шишъ, и една кѫса тояга набиятъ бутурницата си на шишя, запалѭтъ ѝ ушитѣ на огъньтъ и казватъ нѣкои думи, които сега съмъ забравилъ и ги хвьрлѭтъ на далечь, като огненни звѣзди. До тая вечерь могѫтъ дѣцата да играѭтъ и възрастнитѣ момци сѫ тѣхъ, а отпослѣ не играѭтъ и не ги баратъ биля, защото който ги похване прѣзъ годината щѣлъ да има много бълхи. Този обичай го има и до сега йоще. А пъкъ въ тая вечерь младитѣ булки съ младоженцитѣ си ходѭтъ съ бъклици вино да се прощаватъ у роднинитѣ си съ описванитѣ здрависвания на рѫцѣ, гѫрди, брада и чело. Старитѣ тогазъ не ходѭтъ нийдѣ, а остаѭтъ въ кѫщитѣ си и чакатъ да имъ дойдѫтъ. Всички роднини носѭтъ едно общо име, напр.: Руссескитѣ, Донговитѣ, Велчовѣстковитѣ и пр.

Хасково. — Роднинитѣ живѣѭтъ помежду си така: помагатъ си едни други въ работа, защищаватъ се въ всѣкакви случаи, ходѭтъ си едни на други често и пр. „Кѫдѣ си ходилъ, Драгане? се питатъ. — Ходихъ у нашата роднина, у Стоянови. — Роднина сте, трѣбва да си ходите.“ Роднинитѣ се съвѣтватъ, сдружаватъ се за работа или за търговия, даватъ

си на заемъ, прѣгледватъ се и си ходятъ на гостье, като на годежъ, на свадба, на голѣми праздници, ходятъ си на прошка на Великитѣ заговѣзни. И така въ всѣки случай се събиратъ и си помагатъ, освѣнъ кога сѫ скарани.

Комуто не ходятъ роднини и ближни въ кѫщата, нему се прѣсмиватъ, укоряватъ го, че не билъ добръ человѣкъ и той става посраменъ и оскърбенъ. Роднинитѣ отъ единъ корень носятъ едно коренно или прѣкорно име, като: Стояновци, Поповци, Кара-Ивановци, Бѣлчиновци, Ушовци, Войниковци, Сърбиновци, Панделевци и много йоще други.

Годежъ и женидба.

16-й Въпросъ. — *Има ли много не оженени и по какви причини?—Какво се говори и вѣрва за умрѣлитѣ — не женени?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — По Ахѫ-Челебийско се намиратъ повече не женени отъ женский полъ, защото юнацитѣ по насъ се женятъ сами, а момитѣ — когато ги поискатъ. Всѣкой юнакъ щомъ се изучи на нѣкакъвъ занаятъ и си приготви живѣлище, за да може да основе *кѫща* земе, казватъ, да мисли за женьене. Отъ женский полъ има пó-много неоженени и прѣстарѣли моми, затова защото по нашитѣ мѣста женското население е пó-многочисленно отъ мѫжското. Причинитѣ сѫ:

а) Икономическитѣ условия на страната, която като неземледѣлческа, та да вземе участие при работението и женското население, излага повече мѫжското население да се труди за поминъкътъ.

б) Защото мѫжското население е принудено по икономическитѣ причини, да ходи на гурбетъ въ чужди страни при разни хора и климати. Като не могѫтъ да намѣрѫтъ всѣкѫдѣ води и климатъ като мѣстнитѣ, изложени сѫ на разни болѣсти при оклиматизираньето. На този периодъ ставатъ жъртви най-много момчета отъ 10—18 год. Това увеличава смъртностьта между мѫжското население.

в) Въ странство мѫжското население живѣе много просто, храни се и облича пестеливо, за да може отъ трудътъ му да остане нѣщо и за поддържаньето на кѫщата и

г) Икономическитѣ условия принуждаватъ мнозина отъ

онѣзи, които отиватъ въ странство, въ мѣста, въ които има пó-добри условия за животъ.

У Мохамеданскитѣ българе (охрянетѣ) пакъ женското население е повече, но между другитѣ причини е и тая, че мѫжкото население ходи да служи въ турската войска, което значително влияе за намалението на мѫжкото население въ страната, защото горцитѣ провождатъ въ полскитѣ гарнизони и по топлитѣ мѣста. По противоположни причини на горнитѣ, мѫжкото население въ севѣрнитѣ склони на Родопскитѣ бърда, а именно околиитѣ Конушка и Рупчуска, е пó-многочисленно отъ женското и за да могѫтъ се изжени всичкитѣ момичета и вдовици, тѣ прибѣгватъ въ нашата околность. По тоя начинъ двѣ мѣстни нужди се удовлетворяватъ. Наистина унизително счита всѣка мома да се ожени за Рупецъ (тъй казватъ по насъ жителитѣ въ Рупчоската и Конушката околии, населени съ *рупци)*, но прѣдъ унижението отъ безженството, скучния безжененъ животъ и мѫчния поминъкъ, всѣки прѣдпочита да се ожени и за рупецъ. Въ всѣки случай рупецътъ трѣбва да моли чрѣзъ посрѣдници.

Всѣка зима по Великденскитѣ заговѣлки и лѣтно врѣме по Петровъ-день, дохождатъ рупци момчета и вдовци и си зиматъ жени отъ нашитѣ моми.

Добричь.—Въ селата обикновенно нѣма много неженени; моми и момци се женѭтъ много отъ рано, защото имъ трѣбва помощь при домашната, а най-много при кърската работа. За това нежененъ, т. е. *лефтеръ**), когато умрѣ, той се счита за чистъ и непороченъ, тъй като той не влазялъ въ браченъ съюзъ.

Евджилери.—Въ нашето село не се намиратъ неженени.

А който умрѣ нежененъ, бабичкитѣ си казватъ: „язѫкъ отиде младъ и зеленъ безъ да се ожени; той отиде безъ грѣхъ, ами ний колкото пó-дълго живѣйми, толковь пó-много грѣхъ се натрупва надъ насъ.“

Еленско. — У насъ има твърдѣ малко и рѣдко неженени. И това се случва повечето съ мѫжскитѣ членове отъ челядьта, които по разни причини, особенно по сакатлъкъ (тѣлесни недостатъци) оставатъ неженени дълго врѣме или до животъ. Вижъ бѣлѣжката на 19-й въпросъ.

---

*) Отъ грьцката дума „елефтеросъ“ свободенъ, както казватъ йоще „невтаксанъ.“

Въ Македония, у Държиловцитѣ (племе, което живѣе въ Воденско, Мелнишко и пр.) не държѫтъ неоженени вдовецъ или вдовица, а гледатъ да ги вѣнчеѭтъ по-скоро, даже разнасятъ отъ общи пари за туй. (Вижъ у Верковича: „Описаніе Быта Македонск. Болгаръ").

Казанлѫшко. — По насъ нѣма много неженени, и колкото ги има, тѣ сѫ останѫли неженени просто, че не сѫ искали, не искатъ и не харесватъ фамилиарний животъ. На нежененитѣ въобще не се гледа съ добро око. Това за града. А колкото се отнася до селата, то и тамъ твърдѣ нарѣдко се срѣщатъ неженени и то по нѣкои тѣлесни поврѣди или недостатъци, или пъкъ ако нѣкои оставѭтъ мирский животъ и се посветѭтъ въ нѣкой мънастиръ — на духовний. За такива момъкъ или мома, които оставатъ свѣтский животъ, простий народъ вѣрва, че ще наслѣдѭтъ вѣчно блаженство. Обаче тая вѣра у нѣкои е почнѫла вече да ослабва прѣдъ видъ на безнравственний животъ на нѣкои недостойни, за да се не каже и развратни, калугери и калугерки. И все за това съчувствието къмъ монашеството и желанието да посветѭтъ дѣцата си на духовния животъ туко-рѣчи въ повечето отъ нашитѣ селени е съвсѣмъ ослабнѫло.

Копривщица. — У насъ нѣма неженени (?) нито се говори и вѣрва нѣщо за нежененъ човѣкъ *).

Лѣсковецъ. — За тѣзи, които се либели, не се ужениле а умрѣли, казватъ, че умирали „отъ меракъ." За оногози, който отива да се жени по друго село и за мюлкъ, казватъ: ако бѣше добръ, той щѣше да се ожени въ селото си. Върху туй сѫществува слѣдующата поговорка: Камъкътъ си тежи на мѣстото. Обаче въ новото врѣме не се дири: кокошка нѣма граници.

Македония. — По нашитѣ мѣста неженени момци или моми оставатъ твърдѣ малцина и то по уважителни причини на нѣкоя болесть, като напр. болесть, която не позволява да се женѭтъ или по причина на нѣкоя сестра неомѫжена йоще. А какво се говори за умрѣлитѣ неженени — нѣмамъ никакви свѣдѣния.

Забѣл. За годежа и женидбата (армосъ и свадба) въ Кукушъ и за въ Струга, вижъ подробно въ Сборника на братя Миладинови; а за строя и бракѫ въ Охридъ, вижъ Сборн. на К. А. Шапкаровъ.

---

*) Намъ се чини, че събирачътъ ни не си е далъ трудъ да испита по внимателно нѣщо върху тоя въпросъ.

Русенско (Русчукско). — Много неженени нѣма, защото бащата гледа да ожени сина си, ако и младъ, само да му прибере другарка, която да се намира всѣкога при него че тогава по-залягалъ на работата си.

Старо-Загорско. — Въобще въ града ергенитѣ едно врѣме рѣдко се женѣхѫ млади, а повечето стари и уходили; причината на това бѣше тогава, че нѣмаше работа, съ която да печелѭтъ пари лесно и да се задомѣватъ; за туй ходѣхѫ много, като се трудѣхѫ да спечелѭтъ, че тогава да се женѭтъ.

А въ селата прѣди 20 години хората си женѣхѫ синоветѣ по-възрастни, като по на: 30, 28, 25 год.; а сега женидбата у тѣхъ се въведе много рано и то 18 год. момчето, 16—17 години момичето. При все това обаче пакъ се срѣщатъ и сега тукъ-тамѣ момци, които се женѭтъ на по 20, 22 и 25 год., но тѣ или сѫ отдѣлни занаятчии или пъкъ сѫ не случили усигорено имущество.

По насъ за умрѣлитѣ неженени нѣма за какво друго да се говори, освѣнъ, че тѣ умрѣли съ по-малко грѣхове и за една глава щѣли да отговарятъ на Бога, т. е. само за себе си ще отговарятъ. А пъкъ жененитѣ освѣнь за себе си, но и за потомцитѣ си щѣли да отговарятъ. Чувалъ сьмь, че тѣ умирали като святии.

Хасковско. — По насъ нѣма много неженени людье; много нарѣдко ще остане нѣкой нежененъ и той въ такъвъ случай отива въ опрѣдѣленото за нежененитѣ мѣсто: въ Мънастиря. Тамъ той се посвещава да служи Богу и да си спаси душата отъ грѣхъ.

Такъвъ, ако остане до край въ ангелската си чистота, е блаженъ и народътъ го почита за святецъ при животъ и по смърть.

17-й Въпросъ. — *Кое кара момцитѣ да се женѭтъ? Само взаимното влѣчение на младоженцитѣ или има и други причини, като: да се прибере момчето, да се добие йоще една работница въ кѫщи?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — Причини за жененье.

Освѣнь естественнитѣ причини, които при развитостьта на населението сѫ и по-развити, но и хазяйственни причини каратъ

хората като станжтъ на 20—25 год. да имъ „влазя вългль подъ калеца,“ споредъ народната поговорка. Нашенский домашенъ животъ, като има за основа отдѣлностьта на ступанствата и плоденьето на кжщата, йоще при-живѣ на бащата изисква, щото новий основатель на новата кжща да се ожени, за да има кой да му чува (варди) кжщата и да я управлява въ отсжтствието му по чужбина. Друга причина е традиционната привьрзанность на населението къмъ фамилиарний животъ. Третя причина е нравственностьта, народната нравственность, която стои много по-високо, отъ колкото у полскитѣ населения у тракийскитѣ полета и при бѣломорскитѣ брѣгове, въ които мѣстности освѣнь български, има и други елементи, когато по Родопитѣ въобще и по коритото на рѣка Арда до Кжрджалий частно, нѣма никакъвъ другъ елементъ, освѣнь чисто-българский. По нашитѣ мѣста сж неизвѣстни идеитѣ за безженството, а йоще по-чудни и по-дивни всѣкиму половитѣ сношения вънъ отъ брака. Въобще прѣзрѣние, позорь и самосждъ ще постигнжтъ оногозь, който се улови въ безчестие въ тая смисъль.

Добричь. — За да се ожени, задоми по-скоро единъ *лефтеръ* (момъкъ или мома) го принуждаватъ самитѣ обстоятелства, каквото: случва се да е безъ баща или безъ майка, а въ такъвъ случай йоще и безъ сестра, или пъкъ има стара майка съ старъ баща; вжтрѣ, както въ всѣка кжща, трѣбватъ работници; добитъцитѣ трѣбва да се прибиратъ, кога иджтъ отъ полето, да се настаняватъ, да имъ се прибира млѣкото, да се испжждатъ сутрина рано на пáша и пр. Младий работникъ трѣбва да го огрѣе сутрина слънцето на нивата, т. е. до това врѣме да е извьршилъ много работа, догдѣ припече, т. е. догдѣ да стане горещина. Нуждно е да се направи нѣщо за яденье и да се занесе или проводи на нивата, дрѣхитѣ да се опержтъ и пр. и пр. Когато домочадието (кжщата) е богато, иматъ много говеда, свинчета и много други въ кжщи, тогазь имъ трѣбва и други помагачь, както се каза по-горѣ, за полската работа.

Да си уловжтъ (главжтъ) слуга—работникъ да имъ помага, жьне, пасе воловетѣ, вьршей, — токвозь нѣщо въ селата нѣма; и да има, но твърдѣ рѣдко, защото въ селата като всички земледѣлци, всѣкому трѣбва работникъ. Въ една кжща лѣтно врѣме, кога жьнжтъ и вършеятъ да има 30 души, на всички ще се намѣри работа, напр. защото ечмицитѣ, пшени-

цитѣ и др. т. не чакатъ, пригорявать царевицитѣ, та бързатъ да се прашатъ, воловетѣ искатъ да се поыжтъ отъ врѣме на врѣме; пакъ ако сж биволи да полежжтъ въ кальта и въ гьола, свинетѣ и др. трѣбва да се испждатъ на паша; едни да идхтъ на снопье, други за сѣно, трети по лозя; едни да вършеыжтъ и вѣыжтъ, а други да прѣобръщатъ насаденото на хармана (гумното) жито. Малкото дѣте ще трѣбва да се заиграва или пъкъ приспива, когато пъргавата му майка тича насамъ нататъкъ; ето ти и тютюнь за бранье, анасонъ за прашенье. Въ двора има нѣколко дървета плодовни и тѣ трѣбва да се оберхтъ и изсушхтъ, па да се стъкмыжтъ за зимата за готвенье и яденье. Всички тѣзи работи се струпулясватъ въ едно врѣме, та селенитѣ не могжтъ въ течението нито на деня нито на нощьта да си поотпочинхтъ. И за всѣка отъ тия работи трѣбва людье. Ето защо тѣ се женыжтъ и задомяватъ твърдѣ рано дъщеритѣ и синоветѣ.

Евджилери. — Младитѣ кара да се женыжтъ едно взаимното влечение и друго да се прибере момчето и да си сдобие работница въ кжщи.

Еленско. — „Момчето трѣбва да се прибере, трѣбва да влѣзе въ реда на хората,“ — казватъ за да прѣдставыжтъ главната причина на женьението. По селата оженваньето на момчето става главно за да се доведе йоще една работница въ кжщи повече. Това се доказва йоще отъ обстоятелството, че при избиранието на мома, особенно гледатъ да е „повече работна, отъ колкото имотна.“

Казанлжшко. — Въ града момцитѣ се женыжтъ по взаимно влечение. Но има и случаи гдѣто това става за да се прибере момъкътъ или пъкъ да си сдобие работница въ кжщи. Послѣднитѣ два случая сж обикновенни по нашитѣ села. Така напр. въ селата, освѣнь гдѣто взаимното влѣчение кара нѣкои млади да се женыжтъ, безъ обаче по нѣкой пжть да гледатъ и на състоянието, кара ги йоще и това, че ако нѣкой момъкъ е останжлъ безъ родители, неговитѣ роднини, слѣдъ като навърши 15 години, съвѣтватъ го да си намѣри „кжщовница и работница.“ Други пъкъ, като иматъ повече полска работа, родителитѣ оженватъ сина си, за да иматъ работница. Трети пъкъ, ако се случи нѣкоя мома съ наслѣдство отъ баща си, гледатъ да оженыжтъ сина си за нея, (макаръ и да е грозна малко), за да увеличхтъ имота си.

Въобще въ селата родителитѣ сж, които избиратъ своитѣ снахи и тѣ сами женьжтъ синоветѣ се, а рѣдкость е самостоятелно нѣкой да се ужени.

Копривщица. — Взаимната естественна любовь, голѣмитѣ въ общежитието нужди за помощь единъ на други и за добиванье дѣца сж причинитѣ, по които се женьжтъ момцитѣ.

Македония. — Причинитѣ, които каратъ момцитѣ да се женьжтъ сж, освѣнь естественний инстинктъ, да се прибере момъкътъ, ако е ситакъ, да отвори кжщата си или да се обоздае, ако е распустнжтъ. А по селата повечето за да се сдобие кжщата съ йоще една работница, по която причина много пжти се женьжтъ не възрастни йоще, както ще се каже по-долу.

Руссенско (Русчукско). — Момцитѣ се женьжтъ много млади 16—17 годишни, слѣдователно, не взаимното влечение ги кара да се женьжтъ, но просто да се добие работница въ кжщи. Минжлата година се ожени единъ момъкъ отъ 16—годишна възрасть за една 23—25 год. мома; слѣдъ шесть мѣсеченъ съпружески животъ поменжтий се поболя отъ гърдоболъ и слѣдъ една година умрѣ. Има и други примѣри като горний, но за излишно считамъ да ги описвамъ.

Старо-Загорско. — У градското население не е толкозь нуждна ранната женидба, защото всѣки младъ заедно или отдѣлно отъ баща си се труди да спечели, да се сдобие съ сермия (капиталъ) и като се види осигуренъ въ живота, почне да си търси жена. А, напротивъ, у селското население главната причина на ранната женидба е тъзи, че на ораческата кжща е потрѣбно млади сили отъ млади работници, които да оттоварятъ за честьта и името на ступанството, т. е. иска се много работници. Затова, щомъ младитѣ достигнжтъ именно 18—19 години отъ възрастьта си, пристжпватъ бащитѣ имъ да женьжтъ синоветѣ си и противъ волята имъ, като ги убѣждаватъ съ слѣдующата поговорка: „Или се младъ жени, или се младъ калугери.“ А най-много се придьржатъ селенитѣ у тая обща пословица: „ожени се младъ да имашъ синъ като братъ,“ съ която увѣщаватъ синоветѣ си да се женьжтъ. И мнозина, основающи се на тая поговорка оженватъ се млади и до гдѣ да се усѣтжтъ за младостьта си, застигатъ ги синоветѣ и дъщеритѣ имъ. И тъй една отъ главнитѣ причини за рантата женидба по селата е полската работа. Тукъ му е мѣ-

стото да забѣлѣжѫ, че въ селата младитѣ момчета щомъ стигнѫтъ на 14 години, почнѫтъ да се ергенѣятъ и много отъ тѣхъ се гордѣятъ съ това название и много често извършватъ безъ мѣсто работи, които голѣмитѣ едва ли би прѣдприели. Подобно и момичетата отъ 12—13 години почнѫтъ да се момѣѭтъ и сѫ много честолюбиви, ако момчетата на подобна възрасть не ги заставляватъ на хорото или другадѣ да имъ искатъ китки или да си приказватъ съ тѣхъ, кога ги срѣщатъ. За доказателство на това привождамъ примѣръ, който сьмь съ очитѣ си видѣлъ въ трьнково-махаленския съборъ и описалъ въ дописка въ в. „Народний гласъ“ подъ дата 19-й май 1882 г. Всичко тука казано се отнася и до всичкитѣ села въ Старо-Загорско.

Хасковско. — Младитѣ кара да се женѭтъ: едно взаимното влечение на половетѣ, а друго—да се прибере момчето, да се добие йоще една работница въ кѫщи, да родѭтъ и исхранѭтъ чада, както и тѣхъ сѫ отхранили: „да се плоди свѣтъ.“

18-й Въпросъ. — *Каква гледатъ да е годеницата (момата), отъ добръ родъ, богата, кадѫрна за работа само или кротка, добра?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — За главеницата (годеницата) гледатъ да е кѫщовница и отъ сой (родъ). За богатство не гледатъ твърдѣ много, защото казватъ, че „когато се съберѫтъ два късметя, Господь помага.“ Освѣнь това гледатъ да е хитра, человѣчна и „да знае да излѣзе упрѣжъ человѣцитѣ.“ „Земи си жена отъ ужакъ, пакъ не мой да те е страхъ; ако едно врѣме родътъ ѝ е билъ богатъ, а сега не, нищо не врѣди.“ „Дѣто е текла вода, пакъ ще тече“ — казватъ.

Добричь. — Кога ще избиратъ невѣста, нито на хубостьта гледатъ, нито на богатството твърдѣ, ала гледатъ дѣвицата да има добръ характеръ, скромность, да е научена на домашна и полска работа, т. е. да знае да прѣде, ткае, да жьне и пр.

Въ избиранието на невѣстата, родителитѣ се не мѣсѭтъ.

Евджилери. — Годеницата гледатъ да бѫде отъ добъръ родъ, кадърна за работа, да почита всички въ кѫщи, да е хубавица, добра, кротка и да е работна.

Еленско. — Годеницата се избира да е прѣди всичко работна и добра. Първото нѣщо, съ което се хвали една мома е нейната „шетня“ и работа. Които идѫтъ у момини, обрѫщатъ внимание да е пометено и раздигнато. Особенно внимание по насъ обрѫщатъ да не е пиянъ момъкътъ. Ако се знае че момъкътъ е пиеница, никоя мома не ще да го вземе. Въ тоя случай казватъ: „курвовство и влъховство дó-врѣме, а пиянство дó-гроба.“ За момата казватъ: „гледай да е шатърна,“ т. е. да умѣе да работи и „въ работата да е пъргава.“

Обрѫщатъ внимание на майката и на пó-старитѣ сестри. Отъ тѣхната работа и поведение заключаватъ за дѣвойчето, което се е „промомило.“ „Сестра – сестра жéни“ – казва една поговорка. „Крушката не пада пó-далечь отъ крушата,“ прилага друга.

Освѣнь това богатитѣ гледатъ да оженѭтъ своитѣ дѣца пакъ за хора отъ родъ, а сиромаситѣ гледатъ да се съберѫтъ съ хора отъ своята черга.

Казанлѫшко. — Въ града за годеницата гледатъ разно: едни да е богата, други — да е отъ добръ родъ и кротка, трети — да е хубавица и работна и пр. Въ селата обаче не е така. Тамъ гледатъ на нейний родъ, защото казватъ, „ако земешъ малко кученце, глѣдай соя му;“ гледатъ да бѫде здрава, кротка, добра (хрисима), кадѫрна за работа, хубавица, косеста и, при туй, не е злѣ, ако има и имотъ отъ родителитѣ си. Нѣкоя, ако притежава имотъ въ голѣмо количество, не гледатъ на горнитѣ качества, па даже и да е поврѣдена (слѣпа съ едното око или хрома), лесно се омѫжва.

Копривщица. — Въобще испитватъ да бѫде годеницата отъ добръ родъ, добрѣ въспитана, кротка, работна и добронравна; па да е и хубавичка. Най-послѣ кой какъ сполучи.

Лѣсковецъ. — Богатитѣ гледатъ да се сродѭтъ пакъ за такъви.

Търси си акрана.
Мѣри си сѣнката.
Хлопай, гдѣто ти отворѭтъ, тамъ влѣзъ.
Хубавата ябълка свинята я изяда.
Търси си равна лика прилика.
Гледай и котката ти да бѫде отъ сой.

Македония. — Обикновенно кжщнитѣ людье гледать годеницата да е не само отъ добъръ родъ и, ако е възможно отъ богата кжща, но йоще и кадхрна за работа кротка и почтенна; а момчето при тия качества, гледа да е, до колкото е възможно и по-коравичка.

Руссенско (Русчукско). — Твърдѣ малко внимание обръщать да е отъ родъ, богата, кротка и други такива. Найголѣмо внимание обръщатъ да е *работна* и *едра*. Да е богата не обръщать внимание затова, защото не дѣлжтъ дѣлъ отъ бащино имущество, даже и слѣдъ смъртьта му. Щомъ си излѣзе отъ бащиний си домъ тя взема само прикята (дрѣхитѣ и подаркитѣ си), и това ѝ е всичкий дѣлъ отъ бащино и майчино. Има случай щото, като умрѣлъ бащата и кадията като дѣлилъ дѣцата, отдѣлялъ дѣлъ и на момичетата. Но момичетата, слѣдъ като сж се оженили, харизватъ дѣла си на братията си и не дирнжтъ нищо. Азъ сьмь билъ на нѣколко такива дѣлежи. И тьй, наслѣдството отъ баща и майка се подѣля само между синоветѣ. Отъ това много сиромашки моми отиватъ въ богати домакинства и напротивъ.

Старо-Загорско. — Както въ града, тьй и въ селата най-първо гледатъ, както го казватъ тѣ, момата да е отъ „джинсъ“ (родъ), отъ сой (происхождение), защото се придържатъ на тая пословица: „Вземи куче и тó отъ сой да е.“ Всѣка голѣма чорбаджийска фамилия гледа да вземе за снаха момиче пакъ отъ чорбаджайски фамилии и то да е хубавица, работна, разбрана, умна, която да отбира всѣкаква работа: домашна и кжрска. Азъ до колко сьмь лично влазялъ въ сношение съ голѣмитѣ и богатитѣ селски фамилии (ступанства) почти у никого не сьмь видѣлъ грозна (?) и неразбрана снаха. При туй гледа се йоще и на нейната голѣма смиренность, кротость и тьнкость въ всичкитѣ ѝ женски обноски, похващание, правяние, редение, станенье, назначаванье, нареждание на кжрскитѣ и кжщни работи.

Пословицата казва: „жената, като е кжщница, на всичкото друго се намира колайтъ.“

Тия качества, като се изискватъ и търсжтъ отъ момата, тьй сжщо и момата изисква и търси подобни пакъ и у момъка. Така напр. тя гледа да не бжде бждящийтъ ѝ съпругъ: пиянъ, разсипникъ, некадхренъ, мързеливъ и распилянъ, а

трудолюбивъ, дѣятеленъ, смиренъ, кротъкъ и достоенъ за съпругъ.

Т.-Пазарджикско. — Людьетѣ отъ добри и богати фамилии гледатъ да оженѭтъ дѣцата си пакъ съ такъви и отъ такъви фамилии, освѣнь ако нѣкой момъкъ самъ си хареса и доведе мома, или нѣкоя мома пристане на нѣкой момъкъ.

Хасковско. — За годеница въ градоветѣ гледатъ да бѫде отъ богата кѫща, за да иматъ помощь и защита; а нѣкои за слава и честь, че се е сродилъ съ богата фамилия. А пъкъ по селата гледатъ да бѫде: хубавица, добра, кротка и работна.

19-й Въпросъ. — *Какъ мисли народътъ за женидбата съ мома отъ друго село? Допуща ли се отъ обичаитѣ жененьє за циганинъ—християнинъ, турчинъ, еврейнъ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Колкото и да сж голѣми селата, женидби ставатъ и отъ други села, т. е. взематъ се момичета отъ други села. Това става нѣкога, когато юнокътъ не може да си намѣри мома въ селото по приликата му и второ, кога нѣкому всички въ селото му сж роднини.

Мжжскитѣ не гледатъ на това съ лошо око, но на женскитѣ никакъ не е по волята да се женжтъ въ други села и страни. Това е йоще отъ стари врѣмена. Тъй и когато да се дава мома пакъ за „чуздо село“ или „чузда далечна страна,“ станвали сж фамилни съвѣти, както се види отъ слѣдующий откжслекъ на една стара пѣсень:

Хранила е майка	Майка я не дава.
Кутила е майка	Кустадинъ си майци
Сина Кустадина	Тихо одрумоне:
До͡ащеря Алена.	Дай я майчю, дай я,
До͡ащери Алени	Нахъ далечна страна,
Мумаре дойдоха.	Да си наяхаме, пусти боарзи конье
Кустадинъ я дава	И да се находимъ, далеко по гостье ....

Алена не рачила да се жени „нахъ далечна страна,“ ама по наставленията на брата ѝ Кустадина, майка ѝ я уженила и тя отъ тжги умрѣла въ „чуждата страна между чуждатѣ людьe.“

Момитѣ не сѫ обичали и сега не обичатъ да се женѭтъ по чузди страни. Тѣхнитѣ възрѣния по тоя въпросъ, или какъ гледатъ тѣ на работата, ясно се очъртава отъ слѣдующитѣ откѫслеци на родопски Български стари пѣсни:

I.

. . . .
Защо ми плачишь момне-ле?
Плачемь ми плачемь, юначе,—
Мене ще майка да даде,
Другему фафъ друго—селу....
. . . .

II.

Сините са, иоарите са,
Моминкини чоарни очи,
Да глйоадате щу зимате.
Ни зимайте чюзъ селенинъ,
Чузъ селенинъ, не знаенинъ,
Ямъ зимайте селенинъ-нь,
Селенинь-нь, знаенинь-нь,
Да си ходишъ нахъ майка ти,
Нахъ майка ти пу госте,
Юдъ година ду година,
И то да е с' измоленку,
С' измоленку, с' исплаканку.
Хайде либе да идиме
Нахъ майка ми пу госте.
— „Чакай либе ду гудина,
Ага рудишъ машку дяте,
Да гу носимъ за гиздалка.
— Ага родишъ машку дяте:
Хайде либе да идиме
Нахъ майка ми ну госте."—
— „Чакай либе ду гудина
Ага роди воарба грозде
Да наберемъ за армаганъ,
Да юднесемъ на майка ти.

Едно врѣме една мома, види се, противъ волята ѝ се е углавили за едного отъ чужда страна; той дошелъ на госте у тѣхъ, споредъ обичая, и работата била наредена между него и родителитѣ ѝ, на отиванье да си води и нея. Той я завелъ и тя въ пѫть кълнала баща си и майка си. Ето часть отъ тая стара народна пѣсень:

Цетли пѣйоатъ, соавнува се;
Юнакъ конче юседлава.
Мума йокулъ негу ходи,
Та си йоари дребни соалзи.
Юнакъ моми юдрумоне:
„Мари моме, малка моме,
„Не мой плака, малка моме,
„И за тебъ са конь сядлае
„Конь за тебе, другъ за мене.
Та станаха, та тоаргнаха
Та вървяха, какъ вървяха,
Изминоаха деветь гори,
Га влѣзоха фафъ десета,
Юнакъ моми юдрумоне:
„Мари моме, малка моме,
„Йобръни се, та погледай,
„Та погледай ваша земя,
„Ваша земя, че и наша.
„Въ наша земя слоанце грѣе,
„Слоанце грѣе, роса руси,

„Въ ваша земя вѣтръ дуе,
„Вѣтръ дуе, огань гури.
— „Ако гури, нека гури
„Да изгури моя майка,
„Моя майка, старъ бубайку,
„Чи имаше млогу моми,
„Млогу моми, деветь сестри —
„Я си ми бѣхъ най-маличка
„Най-маличка, нау-хубавка,
„Вритъ-хи дади въ наше село—
„Меня дади въ чюзду селу.....
. . . .

Женидба съ друговѣрецъ. Това е неприето по насъ. Прѣзъ периода на турчаньето българитѣ въ Родопитѣ, имало е случай мѫжьтъ да е билъ потурченъ, а жената да си е исповѣдвала християнството до края на живота си; но то сѫ били исключителни обстоятелства. Подиръ истурчваньето ахрянитѣ сѫ се залюбвали въ християнски момичета, но слѣдствията, споредъ народнитѣ пѣсни, сѫ били или самоубийството или избѣгваньето на братята имъ въ горитѣ, отъ гдѣто съ заплашванье къмъ потурченитѣ, сѫ вардили вѣрата на сестритѣ си. Съ какво око се е гледало на това, виждами отъ слѣдующитѣ откѫслеци на народ. пѣсни:

I.

Злати си друшки викаха:
„Злату лю, мари хубава,
Хаджи Милкова доащерю,
Хайде на хору да идимъ."
— Идите, друшки, идите,
Злата е турчинъ*) бендисалъ
Мехримчену — Хасанъ-ага...
. . . .
На хоро-ну са фатила,
Таманъ бѣше трижъ юбишла
И Хасанъ-ага са зададе.
Злата са пусна утъ хору
Чюздо е дяте плескала,
Чоарна е коарпа метнала.
. . . .
. . . .
Хасане чюздо чюжденче!
Подай ми чюфтеръ ножуве
Ебалка да си разряжемъ
Сърце-ну да си расквасимъ.
Га хи подаде ножуве
Ебалки си ни разряза
Ами си соарце разряза...
. . . ."

II.

Дѣлю си роаче пуроаче
Юзунъ Дерцкемнемъ Яхряне
„Яхряне каба-даие!
Въ селу-ну имашъ двѣ лелки
Лелкинье да ни потурчатъ
Че га са воарнемъ фафъ селу
Млогу ще майки расплака
И още дѣца въ курема-нъ
. . . ."

---

*) Турчинъ сѫ наричали помохамеданченитѣ българи, както и до днесь.

На жененьето съ друговѣрци и сега се гледа като найголѣмо беззаконие. Та и никакви други вѣроисповѣдания, освѣнъ християнското и мухамеданското нѣма по коритото на рѣка Арда. Прѣзъ най-голѣмий разгаръ на черковната распра по нашенско отъ 1873 — 1875 г. негърчающитѣ се българи нито вземахѫ, нито давахѫ момчета и момичета на и отъ гърчающитѣ се българи. Но сега това е вече изчезнѫло.

Добричь. — При избираньето момъкътъ и момата всеобщъ обичай е да вематъ отъ други села, отъ околии ближни или далечни. Това става лесно поради ходеньето по сѣденки, хорá и др. т. на момитѣ по Великъ-день и други праздници. Не е възможно жененьето на българка съ турчинъ, евреинъ, гръкъ или въобще отъ друга народность и вѣра. Турцитѣ или другитѣ народности не се допускатъ по сѣденкитѣ, по сбороветѣ; въ случай на такъво дохажданье, всичкото събрание се разотива и разбѣгва.

Евджилери.—За женидба съ мома отъ друго село нѣма никаква разлика, както сѫщото става и съ мома отъ сѫщото село; тъзь мома, която дойде отъ друго село и на нея гледатъ да бѫде работна и отъ добъръ родъ, хубавица, добра и кротка.

Женидбата съ друговѣрецъ, турчинъ или евреинъ, никакъ се не допуща, освѣнь ако друговѣреца пожелае да приеме християнството и всички православни християнски обичаи.

Еленско.—Въ Еленско живѣятъ исключително българи православни. Турци не сѫ живѣли никога. Има само нѣколко цигански челяди, но и тѣ сѫ християни отъ православно вѣроисповѣдание. Бракътъ съ друга вѣра не е възможенъ. Сѫщо до скоро е билъ забраненъ отъ обичая и бракътъ съ циганитѣ. Новото врѣме, което брои народътъ отъ Русската война (1877 — 1878) насамъ, отмѣни това обичайно запрѣщение. Когато распитвахъ въ Елена защо не сѫ допущали съ циганинъ бракъ, отговаряхѫ ми: „кой е съгласенъ да става роднина на миризливъ циганинъ! Хичь сѣдамъ ли ти азъ до нѣкой миризливъ сватъ?“ Приведохѫ ми за примѣръ, гдѣто единъ еленчанинъ ходилъ въ Търново при владиката грьцки, много отколѣ, да развали женидбата на единъ циганинъ за една негова роднина отъ 6 пояса. Когато отишелъ при владиката Григорий (Търновский Митрополитъ) еленчанинътъ взелъ да го кандардисва, че тъзи работа не ставала, както

не става отъ циганинъ попъ.—Ами кой ти каза, че не става отъ циганинъ попъ?—го попиталъ владиката.—Ний така сми запомнили отъ дѣдо и баба, отговорилъ еленчанинътъ.—Пакъ азъ ще ти кажѫ, че, ако ми докарате единъ способенъ циганинъ и единъ по-малко способенъ българинъ, ще прѣдпочетѫ да рѫкоположѫ циганина, отговорилъ владиката. Еленчанинътъ се прѣкрьстилъ и оставилъ владиката. — Замѣчателно е, че циганитѣ се много радватъ, като се сродѭтъ съ нѣкой българинъ.

Казанлѫшко. — За женидба съ мома отъ друго село нѣма никаква разлика; това е нѣщо като обикновенно. Женидба съ друговѣрецъ: турчинъ, евреинъ и пр. не може и да се мисли, освѣнь ако друговѣрецътъ е приелъ крьщение въ православната вѣра и народнитѣ български обичаи.

Копривщица.—Народътъ все еднакво уважение има и къмъ тукашний момъкъ и къмъ чуждестранната мома. У насъ не се допуща да се жени нѣкой за туркиня, еврейка и всѣкаква друга друговѣрка.

Лѣсковецъ. — Уженваньето става отъ което село е угодно. Но обикновенно въ своето село:

Съ двѣ котки ори въ Лѣсковецъ умри.

Въ Лѣсковецъ и околията живѣѭтъ само православни, но и да бѣхѫ неправославни — бракъ съ нѣкого е недозволенъ. На разлика по народность малко ґледатъ.

За мома отъ друго село въ старина твърдѣ не сѫ ходили, нито сѫ давали. Има случай да се мисли, че е и пó-хубаво и пó-лошаво. Въ послѣдньо врѣме този обичай се разширочи:

Добрата овца на леглото си лежи.
Кокошка сѫнжръ (прѣдѣлъ) има ли?

Македония. — Какъ мисли народътъ за женидба съ мома отъ друго село, каквито има много, не знаѭ. Но да се мѫжи мома за иновѣрецъ, турчинъ ли билъ той или евреинъ, не е възможно да се допустне отъ народа по никакъвъ начинъ, освѣнь когато стане съ насилие, каквито има безбройни примѣри и както всѣкиму е извѣстно, или когато бѫде послѣдствие на силно влюбванье въ нѣкой турчинъ помакъ:*) Но въ единий и въ другий случай момата принудена е да про-

*) Примѣри за моми влюбени въ турци има много, слѣдователно и пѣсни много; но за мома християнка, омѫжена за турчинъ примѣритѣ сѫ твърдѣ рѣдки.

мѣни вѣрата си. За двата случая има и пѣсни (вижь въ Сборника на К. А. Шапкаровъ). Ето началото на една:

Бисеро моме, Бисеро!" и пр.

а на конецъ:

Така ми било писано,
Турска невѣста да бѫдемъ,
Въ пусто село Коняри и пр.

Забѣлѣжка. Въ Охридъ малко прѣди наше врѣме тамошний управитель—Джелядинъ Бей ималъ жена християнка, гръкиня, жива и до днесь, която си упражнявала своята вѣра свободно.

А въ Кукушъ, казали ми сѫ, че въ едно село имало една християнка турска жена, водяща турчинъ мѫжь, безъ да бѫде принудена ни единъ пѫть да промѣни вѣрата си. Даже притурихѫ ми, че когато мѣсила зелникъ (пита) половината правяла блаженъ за турчина, мѫжа си, а половината постенъ, за себе-си; или пъкъ половината съ свинска мась за себе-си; а другата половина съ чисто масло за мѫжа си, като за турчинъ(?).

Руссенско (Русчукско). — Вообще жененията ставатъ така щото и момъкътъ и момата да сѫ отъ едно село; рѣдко се случва щото момъкътъ отъ едно село да вземе мома отъ друго; а никакъ се не случва щото мома да вземе друговѣрецъ. Това е бивало само въ турско врѣме и то съ сила, ако нѣкой турчинъ открадне нѣкоя мома. До колко крайдунавскитѣ българи гледатъ да се оженятъ за своитѣ си и гледатъ даже и на балканскитѣ българи на „друговѣрци" азъ ще приведѫ примѣри, селата Червена-вода, Черешево, Сарнабей, и др. сѫ населени отъ балканджии прѣди 20—25 години и нарѣдко се случва щото тукашенъ селенинъ (*кумалецъ*, тъй се наричатъ тукашнитѣ селени) да даде дъщеря си на балканджия, защото балканджията го считатъ не за българинъ, а друговѣрецъ. Прѣди нѣколко години дъщерята на единъ крайдунавски селенинъ се оженила за единъ учитель отъ Търновско. Бащата на послѣдний отъ доста богатичътъ и заможенъ. Слѣдъ напущанието на учителствуванието си, той взелъ жена си и отишалъ да живѣе у дома си. Слѣдъ нѣколно врѣме, бащата и майката на момата отишли на гости у зетя си. Като се върнали, съсѣдитѣ распитвали майката на момата за едно друго, послѣдната отговорила: „всичко хубаво: и голѣми кѫщи,

и конье, и волове и овци, всичко имъ далъ Господь; но да не сж отъ тъзи пуста балканджийска вѣра!“

Старо-Загорско. — Народътъ не прави разлика помежду момата отъ сжщо село съ момата отъ друго село. Както се иматъ момитѣ въ едно и сжщо село, така се иматъ и почитатъ и въ другото. Почти по́-голѣмитѣ и по́-богатитѣ селски кжщи сж задомени и уженени за моми отъ другитѣ села; не само тѣ, па дори и срѣдната ржка хора и най-долнитѣ, като видыжтъ че не имъ дохожда на смѣтката нѣкоя си мома изъ селото, веднага си подберыжтъ двама души съгледници и тръгнжтъ съ момъка въ друго село, гдѣто ходыжтъ и съгледватъ момата на хорото. Тукъ момъкътъ като съгледа и хареса нѣкоя мома, ходи и играе до неыж, приказва, иска ѝ китката, върти я, сучи я и най-послѣ ѝ открие намѣрението си, ча довечера щѣли да ѝ идыжтъ сгледници? — Тя му откаже, ако не е за жененье, ако ли е пакъ за жененье, каже му „заповѣдайте“ „елате“ „готова сьмь.“ И когато се смрькне и настане вечерь, като се струпатъ въ кжщата на баща ѝ, сѣдатъ тамъ, правыжтъ годежъ, че се връщатъ назадъ.

До колкото сьмь слушалъ и запомнилъ отъ стари дѣди и баби, не сьмь чулъ мома българка да се е оженила за турчинъ, че да не му е минавала на вѣрата; защото тѣ не я оставыжтъ безвѣрница (?!) въ кжщата си. Знаыж и това, че въ 1865/6 год. въ Срѣдня-гора, въ едно турско село *Алаганъ* или Сунгурларе, една българска мома се залюбила за единъ турчинъ противъ волята на баща си, защото той водилъ жена българка потурчена, взелъ я, държалъ я въ кжщата си; българката само въ рѣдки случаи му говорила на́двѣ на́три турски и дордѣ добие дѣте все стояла тъй; но послѣ турскитѣ ходжи настояли заедно съ баща му и я потурчили. До колко стоя туркиня тая жена, не знаыж, но отпослѣ тя се распустнж и развърза съ него. Това положително знае нашата Старо-Загорска община. А пъкъ инъкъ много български момичета влюбени, особенно въ града, по́-малко въ селата, въ турци хубавци, като живѣли българитѣ повечето въ тѣхни кжщи на защита и покровителство, сж ги вземали, придумвали и потурчвали.

А пъкъ никога не е ставало тъквозь нѣщо, щото турчинъ да се „побългари“ и да се ожени за мома християнка българка; нито пъкъ евреинъ безъ да си промѣни вѣрата, да

се ожени за българка. Тука говоря не за тѣзи, що се наричатъ *лехъ-чифуду**) но за тѣзи, що живѣѭтъ между българитѣ, едноврѣменно попаднѫли подъ турската власть и гнѣтъ. Чичо ми Тодоръ еднъжь приказваше, че въ дѣтинството си йоще слушалъ отъ дѣди и баби, какво българинътъ колкото и да ставалъ приятель съ евреина, той (евреинътъ) никога го не приемалъ въ кѫщата си да го тури подъ *сушина*, да го прибере и приеми като гостенинъ; нито пъкъ да го нагости, защото ужь споредъ еврейский законъ, никога евреинътъ не давалъ хлѣбъ на българина, когато евреитѣ напротивъ ходѭтъ и спѭтъ въ нашитѣ кѫщи. Чувахми въ дѣтинството си, че единъ евреинъ въ Сливенъ се покрьстилъ, станѫлъ християнинъ, а не българинъ, както го разбиратъ проститѣ хора, защото евреинъ никога не може да стане българинъ, та се оженилъ за християнка.

Никога не се е чуло българинъ да вземе еврейка и наопаки. Много се прѣзиратъ тѣзи, които напущатъ вѣрата си и се женѭтъ за турци, като се потурчватъ.

Въ смѣсени фамилии турски съ български дѣцата имъ знаѭтъ съвършенно български, както бѣше познатий ми приятель отъ Стара-Загора, Хасанъ, който отъ мене по́-добрѣ знаеше да говори български, а да чете по турски.

Бѣлѣжка. — За тоя въпросъ по-точенъ отговоръ може да се достави изъ Казанлѫшкото село *Гюсово* при южнитѣ поли на Стара-Планина, на сѣверо-истокъ отъ града, въ което село турцитѣ винѫги сѫ се женили насиломъ за българки, потурчени или не. Тѣ бѣхѫ се показали противници на турското царство, като потурнаци; отъ колѣ врѣме не искахѫ да му даватъ данъкъ и войска; но имъ се даде да разумѣѭтъ съ топове, че не е играчка человѣкъ да се бори съ асланъ, на който сами турцитѣ оприличаватъ властьта и силата Султанова.

Татаръ-Пазарджикско. — Момцитѣ могѫтъ да се женѭтъ за моми и отъ друго село, както и отъ сѫщото.

Жененьето за друга вѣра не се допуща, за друга народность се допуща и то въ градоветѣ, тъй като въ селата има само чисти българи.

Хасковско. — За женидба съ мома отъ друго село нѣма никаква разлика; и на нея гледатъ, както и на женид-

---

*) Лехъ-чифутъ. — Полски евреи сѫ — всички евреи, говорящи на развалень нѣмски езикъ. Мѣстнитѣ евреи говорѭтъ разволенъ испански езикъ.

ба отъ своето си село. А женидбата съ друговѣрецъ, като съ турчинъ, евреинъ и пр. никакъ не се позволява отъ народнитѣ обичаи, освѣнь ако друговѣрецътъ се кръсти и приеме всичкитѣ православни български обичаи.

20-й Въпросъ. — *Какъ става „сгледата“ (йоще инъкъ „огледъ,“ огледваньето, руски: смотрины), т. е. вижданьето и харесваньето на дѣвойката, за която иска да се жени единъ момъкъ? Гдѣ най-обикновенно се срѣщатъ залибенитѣ? Кои отива на сгледа? Какво се приказва и свършва?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Огледванье. Прѣди да загали (залиби) нѣкой нѣкоя, става огледъ или *огледванье*. Въ това си качество той се зве йогледникъ.

Нагу лю доѣщерю
Стани се прѣмени
Прѣмени воплети,
Чи са дошли Нагу

Райкуски юнаци
Твойне йогледници...
. . . .

Освѣнь юнакътъ, и родителитѣ му, когато ходѭтъ изъ селото, огледватъ момичетата, за да изберѫтъ и похвалѭтъ нѣкоя на тѣхния синъ. Когато нѣкой има синове за главенье, момичетата изъ селото и тѣхнитѣ родители му отдаватъ почеть и се показватъ *пѫтни*, умни, пъргави, спретни и кѫщовници.

Огледваньето и срѣщаньето на залибенитѣ става на *попрѣлка, мѫжа и хорá*. „Хайде синко, ти си веке на двадесеть години, трѣбва да ходишъ да бендисвашъ*) моми,“ и момчето се пуща свободно вече да ходи по попрѣлки, меджии и хорá. Вземе ли да се гизди, да избира мома, става вече *гальникъ***) и си бендисва *гальовница*. Момчето това не крие. Цѣло село знае кой коя гали или кой на коя е гальникъ. Това не крие нито гальникътъ, нито гальовницата и рѣдко пѫти се случва залюбенитѣ да се не вземѫтъ.

---

*) Бендисва е турска дума; по български—харесвамъ, обиквамъ, донада ми се, нрави ми се.

**) *Гальникъ* отговаря на думата „либе“ и „либовникъ“ въ Търновско която не е равнозначуща съ думата „amant“ по френски, а съ руската „дружокъ,“ „желанный;“ любовникътъ е обикновенно прѣходното название на „годеника.“ Гальовница—любовница. Р.

Огледваньето е прѣдоставено само на юнака. Родителитѣ му само могжтъ да се съвѣтватъ по това и да му прѣпоржчатъ нѣкоя, но не и да го прѣсилватъ.

Добричь. — Сгледваньето става въ всѣкой праздникъ и недѣлнитѣ дни, а най-много въ свѣтлата седмица. Мѣстата за сгледванье моми сж: седѣнкитѣ, меджиитѣ и хорáта. Когато момъкътъ хареса момата, той вече не се оставя отъ да я гледа и пита околнитѣ за нея, за качествата ѝ, за хубостьта ѝ, работата ѝ и пр. Мѣста за най-добро свижданье на двамата сж: 1) сѣдянката; 2) врьщаньето вечерь отъ вода съ котлитѣ отъ чушмата или кладенецътъ. За сглежданье не отива никой другъ, само момъка съ своитѣ „аратлици." Ако е въ сжщото село, момъкътъ самъ си дири момата, кога иди на нѣкой кладенецъ за вода и чака отъ гдѣ ще се върне. Ако е въ друго село, тогава го прѣпоржчватъ неговитѣ тамошни приятели и познайници. Момъкътъ обикновенно не се задоволява съ ходенье на хорó и седѣнки само въ едно село; напротивъ; той обидва най-малко десеть села, па тогава избира своята невѣста. Йоще отъ малъкъ той ходи по околнитѣ села и тамъ си добива познайници. Като иди съ побратима си въ селото, той ги завежда всички на нѣкоя сѣдянка и отъ тамъ ги оставя, кой при която мома иска. Като направжтъ въ праздникъ хорó, то момцитѣ, избирачитѣ, отиватъ на хорóто и игражтъ съ своитѣ любовници, а вечерьта, кога се развали хорóто, тий — съгледачитѣ, отиватъ всѣки при своята любима на кладенеца или чушмата. Тя, когато се връща отъ вода, той я запира по пжтя и почнжтъ да си приказватъ и да се запознаватъ.

Евджилере. — Сгледата обикновенно въ нашето врѣме ставаше въ селото, най-повече на хорóто, по сборищата, по седѣнкитѣ и пр., защото тамъ се събиратъ и момитѣ и момцитѣ.

Най-много се срѣщатъ залюбенитѣ по кладенцитѣ, по краищата, по нивята и по лозята.

На сгледата отива момъка и единъ отъ роднинитѣ му и то, ако е по селата; а, ако е въ сжщото село, тѣ всичкитѣ знажтъ момата, та нѣма нужда да отиватъ съ другъ человѣкъ.

Еленско. — Момъкътъ за да сгледа, т. е. намѣри за добра нѣкоя мома, има първа и главна възможность на „хорóто." Хорá ставатъ по селата всѣки праздникъ. И въ града Елена ставахж хора по-напрѣдъ. По едно врѣме бѣхж прѣ-

станжли; а сега се пакъ подновихж, ако и сравнително порѣдко. Освѣнь на хорото, момъкътъ има възможность да съгледва момата на тлъка (харь), на седѣнки, на бѣлянки, на чушмата, на полето, вредъ, гдѣто се дружно работи или има общи забавления.

Въ Миндя, три часа на С.-И. отъ Елена „формална сгледа“ или първата мѣна се свършва доволно оригинално. Така напр. бащата на момчето като хареса момата, ще иди у дома ѝ и като го посрѣщнжтъ добрѣ, той прѣдлага носимата си бъклица, отъ която като пие моминий баща, работата се разбира за свършена. Като се върне бащата, казва на женитѣ *да вървжтъ*; и наистина женитѣ тръгватъ; догдѣ едни навлѣзжтъ въ двора на момини, други сж на срѣдъ пжтя все къмъ сжщата кжща, а трети излазятъ отъ момкови. Това се казва *вървенье*. Подирь туй работата се счита за свършена. *Женитѣ вървѣхж* ще рече: сгледата е свършенъ фактъ.

По колибитѣ има обичай, който иди да сгледва у момковий баща, да си удари калпака край огнището срѣщу котката и да я подгони, за да може така да обиколи кжтоветѣ и да разбере, безъ да се сѣтжтъ другитѣ за наредбитѣ и чистотата въ кжщи.

При това има купъ вѣрвания. Ако напр. ржженътъ и дилафьтъ се случжтъ въ туй врѣме наедно, миссията на съгледницитѣ ще сполучи. — Сгледникътъ носи плоска и черпи моминий баща и я испиватъ до капка. На тръгванье, той нарочно забравя плоската и се връща да си я иска; ако му я дадать пълна, той знай, че и отъ момини вече се има потрѣбното съгласие; ако му я дадать празна, за свата, който е правилъ трудъ да идва, да си тупа калпака и да си хаби винцето, не остава, освѣнь да си отзема, т. е. миссията му се счита за пропаднжла.

Сжщинската *формална сгледа* въ градъ Елена става така приблизително, както е описана за Лѣсковецъ отъ г. Оджакова (вижь: Сборникъ Чолакова). Сжщо така ходи бабичка сгледница; сжщо така се разузнава работата; сжщо така се проваждатъ въ понедѣлникъ момкови хора, за да одуматъ за годежа и свадба. За това е излишно да се распространявамъ. Тия, които ходжтъ на сгледа, носжтъ название сгледници (ед. число сгледникъ и сгледница).

8*

Казанлжшко. — Въ градътъ Казанлжкъ сгледваньето става по хора́та или прѣзъ празднчнитѣ дни, по вратитѣ, гдѣто момитѣ нагиздени стоятъ, а момцитѣ тоже наконтени, като кръстосватъ улицитѣ, ги съгледватъ и харесватъ, или пъкъ по визититѣ, като момцитѣ ходятъ на визита у момини, кога у тѣхъ има именен денъ.

Въ селата обаче сгледата (сглежданьето) на нѣкоя мома бива твърдѣ лесно, тъй като ергенитѣ тамъ сж въ много близки сношения съ момитѣ. Момата да отиде на кладенеца или чушмата, ще види нѣкой ергенъ или либето си, което ще се разговаря съ нея твърдѣ на дълго и на раздѣла единъ отъ други, китката, която се намира закичена на момината глава и приготвена нарочно за туй, взема я любовникътъ. Често ергенитѣ държжтъ момитѣ за прѣстилкитѣ, когато послѣднитѣ не искатъ да се разговарятъ съ тѣхъ и догдѣ имъ не дадятъ пръстенчета, които момата има по нѣколко на ржцѣтѣ си (пръститѣ), не ги пущатъ. Да отидятъ момитѣ на хоро́ и тамъ сж ергенитѣ; да отидятъ на седѣнка и тѣ ще идятъ при тѣхъ. По-прѣди седѣнкитѣ се кладяхж на нѣкой мегданъ, но сега този обичай взе да се забравя и, ако се повтаря по нѣкой пжть, то това е твърдѣ на рѣдко. Най-често зимно врѣме прѣзъ дългитѣ нощи нѣколко съсѣдки моми се събиратъ въ кжщата на една отъ *хайкитѣ си* да предятъ вечерь. При тѣхъ дохождатъ и нѣколко ергени, които по пѣснитѣ, когато се пѣятъ или по нѣкакви други извѣстия се научватъ за седѣнката, похлопватъ на вратата и, ако момитѣ познаятъ кои сж, отварятъ имъ и ергенитѣ влазятъ при тѣхъ и насѣдватъ наредъ (или всѣкой при своето либе, ако се тъй случи) и момитѣ отъ своя страна имъ даватъ да ядятъ нѣщо, ако сж приготвили варенъ и пуканъ папуръ, картофи (влашка голия) и др.

Копривщица. — У насъ въ старо врѣме момцитѣ сж огледвали момитѣ или на хоро́то, което се е събирало всредъ селото, или при чешмитѣ, кога идятъ за вода. На хоро́то сж придружавали момцитѣ и тѣхни роднини за да имъ показватъ хубавото момиче. А днесь нѣма нужда отъ това, защото момчето свободно може да отиде съ приятели въ кжщата на момичето, когато си науми въ празднченъ день и да огледва момичето колкото ще, дори и да се разговори съ него.

Когато момчето залиби момичето, тогава роднинитѣ по

разни домове распитватъ за качеството на момичето. На конецъ, като се покаже згодно момичето, родителитѣ или ближний роднина, отхожда въ кжщата на момичето, и прѣдлага на родителитѣ му, че това и това момче иска момичето имъ за съпруга и увързва се сговоръ.

Лѣсковецъ. — Като играе момакътъ въ два три праздника на хорòто до тъзи или онъзи мома, той нѣма защо да пита, да ли ще го взѣме. . . . Като се допадне на момъкътъ еди коя мома, то на утрото, въ понедѣлникъ каже на майка си, майката обади на мжжа си, който ако удобри, позволява да се поиска любимата на сина му мома.

Сега намѣрватъ една стара жена, която провождатъ да разгледа, какъ е момата въ кжщи, да ли е добра кжщовница, какъ живѣжтъ нейнитѣ въ кжщи и пр. Вѣщата сватя (сгледницата) прѣдлага, че е испроводена отъ еди кое добро мѣсто да иска момичето за ступанка, съ много хвалби окича момчето и заключава, че е добро да не испущатъ това мѣсто. Майката на момичето казва на сгледницати: „Благодаримъ за гдѣто сте ни почели и на онѣзи, които сж те испроводили; но дойди сутрѣ; азъ ще попитамъ мжжа си, да видимъ какво ще рече.“ Вѣщата сватя познава да ли ще се сбждне сватовщината йоще отъ първий пжть. Като осѣти, че ще се сбждне или не, връща се и разсказва на момковата майка всичкитѣ разговорки и забѣлѣжки. Отива повторно и, ако ѝ се каже да дойде други пжть, то е знакъ, че ще се сбждне сватовщината. Момковитѣ въ единъ праздникъ отиватъ на хорòто и огледватъ момата на хубость, здравина и растъ. На утрото, въ понедѣлникъ, испровождатъ мжжь сватъ, който да приказва съ бащата на момичето. Ако се погоджтъ и се намѣржтъ сгодни отговоритѣ и наклонностьта на момичето, опрѣдѣлятъ часътъ за *одумванье* и *испитванье.*

Одумваньето става отъ нѣколко мжже и при моминий баща, отъ когото сж приети рѣшителни отговори. Казватъ и опрѣдѣлений день за испитваньето и си отиватъ у момкови и прѣдаватъ радостната вѣсть.

Испитваньето става така: момковитѣ отиватъ у момини съ шекеръ, ракия и пр. Тамъ се разговарятъ на дълго и широко, кой какво ще даде на момичето и бждящата снаха, та като се съгласжтъ, *напиватъ* за добръ часъ и благословение. Това, като се свърши, размѣняватъ пръстенитѣ. (По-

дробности върху всичко това вижь у Чолакова Сборникъ, стр. 64,65 изслѣд. отъ гдѣто е заетъ и горний отговоръ). На това испитванье или мѣна се говори, какво и какво ще се даде на момата. Момъкътъ, напр. ще даде обуща 15 - 20 чифта, разни, мѫжски, дѣтински и женски, или 500—1000 гр. въ брой вкупомъ и обуща. Послѣ бащата опрѣдѣлява нѣколко дюлюма цѣлина за лозье, или готово лозье, нива, бустанъ, а пари, ако обича скритомъ ще даде нѣколко. Приката се опрѣдѣлява нѣкоя кола възглавници, постелки, завивки, губери, ризи, котли и др. за момата, които да ги отнесе съ нея си, когато отива на вѣнчило.

Македония. — По селата, както и въ Кукушъ, който не е друго нищо, освѣнь едно голѣмо село, виждатъ се и се харесватъ всѣкждѣ, а особенно и по-свободно момцитѣ съ момитѣ на общитѣ хорá, които ставатъ всрѣдъ село прѣзъ голѣмитѣ праздници: Великъ-день, Гергьовъ-день и пр. Въ градоветѣ, кждѣто до скоро момитѣ се криехж като туркинитѣ, сгледката ставаше тайно и едвали можеше да се каже, че единъ момъкъ съ нѣкоя мома се аресвали и се влюбвали взаимно. Повечето се гледало момчето да хареса момата, която ще вземе, и то по мнѣнието на роднинитѣ му жени, които заключавали за нея отъ майка ѝ, или ако нѣкой пжть сж я виждали; а за момата нито се пита даже тя, ще ли ареса и тя бждящий си другарь или не, стига само родителитѣ ѝ да аресатъ както момчето, така и кжщата му.

А срѣщатъ се годеницитѣ или залюбенитѣ най-обикновенно или на работа чузда, както въ Кукушъ на жътва, или на чушма и хорó най-често. Въ градоветѣ срѣщата и вижданьето на годеници или влюбени, каквито сж редки, и то, ако се случи да заминва момчето край момината кжща, да я съзрѣ на прозореца. Тамъ въ градоветѣ на „съгледка“ отиватъ момковитѣ родители и роднини, или у момината кжща, или което е по-обикновенно, въ кжщата на нѣкоя роднина на момата, кждѣто и нарочито се довежда подъ нѣкой извѣтъ, така щото да не се усѣти тя за коя причина. На днешно врѣме обаче лесно се сѣщатъ защо биватъ довеждани. Съгледателитѣ като видятъ момата, отиватъ си безъ нищо повече да свършжтъ за това; а слѣдъ день, два откато се поразмислжтъ, поразискатъ и се посъвѣтватъ, обаждатъ на моминитѣ родители, че аресали момата имъ и че щѣли да я

годжтъ, и, като имъ опрѣдѣлжтъ врѣмето, отиватъ една или двѣ жени, заедно съ единъ мжжь отъ най-близкитѣ роднини, та правжтъ малката мѣна, „малъ строй“ у насъ наричана, или „малъ армосъ“ — у Кукушъ. А до това врѣме моминитѣ родители и роднини се намиратъ въ най-голѣмото безпокойствие поради неизвѣстностьта за расположението на момковитѣ родители и на момъка; да не би да не сж харесали момата; да не би да развали нѣкой! И правото си иматъ; защото често става, щото, въ това врѣме, да се намѣри нѣкой да имъ покуди момата, та, освѣнь що годежьтъ не става, ами йоще компрометира се и самата мома, като излѣзе гласъ, че еди-коя-си мома била съгледвана, а не харесана, слѣдователно, губи отъ тежината на достойнството си. Заради това на съгледкитѣ и годежитѣ голѣма грижа се полага да ставатъ, колкото е възможно, тайно. Ако се случи послѣдньото, т. е. ако се не хареса момата, тогава между еднитѣ и другитѣ нищо общо нѣма вече и едната и другата страна мълчжтъ си, като да „ни лукъ ѣли, ни на лукъ мирисали,“ а само моминитѣ родители негодуватъ и жалжтъ за несполуката.

Забѣл.—„Сгледки,“ разумѣва се, ставатъ не отъ всѣкоя и въ всѣка кжща, а тамъ, гдѣто момковитѣ мислжтъ, че нѣма да имъ се откаже и то слѣдъ прѣдварителни договори за годежь, слѣдователно, слѣдъ прѣдварително споразумѣние между двѣтѣ страни.

Руссенско (Русчукско). — Тлъката, буханкитѣ, седѣнкитѣ, хорáта и други събрания сж, гдѣто се срѣщатъ и отъ близу запознаватъ момитѣ и момцитѣ. Най-отблизо се запознаватъ на седѣнкитѣ, тъй като момъкътъ я съгледва работна ли е и му остава врѣме да сѣдне при нея и се поразговорятъ отблизо. Тѣзи разговори биватъ въ присжтствието на майката и се продължаватъ по цѣли нощи. Когато се залюбжтъ добрѣ, момъкътъ испроважда сгледници. Ето какъ става сгледата: двѣ жени, най-близки роднини на момъкътъ, отиватъ въ домътъ на момата, носжтъ съ себе си по една сурова прьчка, като отидатъ у момини, безъ да кажжтъ нѣщо, сѣдатъ до огнището, захващатъ да прожаряватъ прьчкитѣ и казватъ: „както тѣзи прьчки се распалватъ, тъй и на младитѣ сърдцата да се распалжтъ;“ и ний сми проводени отъ (имярекъ) свати за вашата мома; ще я дадете ли? Майката на момата ще прѣдлага нѣкои причини и послѣднитѣ си отиватъ безъ никакъвъ отговоръ. Втори и трети пжть отиватъ по сжщий начинъ и

ходжтъ до тогава, до гдѣто имъ кажжтъ да дойджтъ сватовеѣ че да видимъ, ако се упазаримъ ще стане работата.

Сватоветѣ биватъ: 2 — 3 мжжье най-близки роднини на момъка. Отиватъ въ дома на момата и слѣдъ дълги разговори съ баща ѝ, казватъ: ний сми дошли за еди коя си работа.—Послѣдний, като че ли нѣма извѣстие, казва, че „хичь бива ли я? азъ ще я държж да ми работи 2—3 години йоще, че тогава ще я дамъ."—Сватоветѣ захващатъ да го придумватъ, че каквото иска, ще му даджтъ и др. и слѣдъ дълги придумвания, бащата казва на момината майка да я пита, склонна ли е или не. Като взематъ мнѣнието и на момата, тогава почнуватъ да се пазарятъ.

Бащата на момата прѣдлага, че ако му даджтъ 100—200 гроша баба-хаккж (бащино право), една сакуля брашно, 5 — 10 ведра вино, 6—10 оки ракия, 5—10 оки риба, 10—20 оки бобъ, на всички домашни и най-ближни роднини: обувки, на момцитѣ ботуши, а на момитѣ катжри и кжси джубета, за себе си (бащата) каплама аба, за майката *зуфтъ* (скуршенка дългъ кожухъ подшитъ съ мишки отъ червенъ платъ) всичко отъ 1000—1500 гроша, тогава щѣлъ да я даде.

Ако послѣднитѣ се обѣщаятъ, повикватъ момата, каратъ я да цѣлува ржка, и за увѣрение, че е дадена, провожда на любовника си едно шито чевре (кърпичка), а сватоветѣ ѝ даватъ една златна или сребърна пара и си отиватъ. Щомъ се даде момата отъ нигдѣ вече не дохаждатъ да я искатъ. Като се свърши всичко това, сватоветѣ се съгласяватъ съ момина баща кога да се пие „малката бжклица."

Старо-Загорско. — Сгледата въ града става или на рѣдкитѣ годишни хорá, или на ония, които ставатъ по свадбитѣ вечерь или денѣ, или на Великденското тридневно хорó, на което ходятъ всички моми и момци, наречени ергени. Тукъ, въ града Стара-Загора, обичай е въ такива случаи, щото, който момъкъ хареса нѣкоя хубава мома, гледа да се извъртне хорóто и да дойде до него момата и той тогава се хваща до нея да играе хорó. Ако ли не ще и не го харесва, тя се пуща тозъ часъ и разваля цѣлото хорó. Подиръ момцитѣ изново се събиратъ около свирача (кеманеджия, кеменчеджия, кавалджия или гайдаджия), придумватъ го да свири изново пакъ и да се заправи хорóто. Тукъ влиятелнитѣ ергени му даватъ отъ себе си пари, наречени *пáрса* и той, като ги

прибере, засвирва и малко по малко се свиква и събере цѣлото хоро́.

Нова-Загора, която малко различава отъ село, има едно мѣсто за хоро́, казвано „Кабата“ за хорище. Тамъ всѣки недѣленъ день, слѣдъ пладнѣ, се събиратъ на хоро́ и служи на градско-селската публика за единъ видъ развлѣчение на врѣмето и за сглеждания и харесвания на момитѣ съ момцитѣ. Младитѣ се захванѫтъ на хоро́то, а старитѣ по край тѣхъ на околовръстъ стоѭтъ, та гледатъ наоколо и наредъ момитѣ, харесватъ тая или оная мома, а послѣ, кога си идѫтъ вечерь у тѣхъ, приказватъ си съ синоветѣ, споразумѣватъ се и послѣ подкачатъ да провождатъ нишанъ съ сгодежници и да искатъ момата.

Нѫ само тукъ е мѣстото за сгледванието. Има и работни мѣста, каквото напр. работеньето (копаньето) лозята, жетвата, гроздоберъ, зараваалката и отраваалката на царевици и пр. Тукъ по тѣзи споменѫти работни съгледалища, много пѫти момитѣ съ момцитѣ задружно, копаѭтъ, тепатъ, отравятъ, заравятъ и берѫтъ грозде наедно, гдѣто всѣки възрастенъ момъкъ, който е намислилъ да се жени, съглежда йоще отъ далечь всѣка една мома и нейната работа каква е; та отъ тукъ като му се хареса нѣкоя мома, тури я на очи, слѣди я, дири ѝ живота, фамилията, и най-послѣ праща хора да я питатъ ще ли го земе. Ако се даватъ съмнителни отговори, той не пропуска случай и постоянно ходи да я иска, както и домашнитѣ ѝ дири, догдѣто се сбѫдне работата имъ.

Сгледа става и по *седѣнкитѣ* вечерь, кога ги закладѫтъ есенно врѣме, отъ септемврий до края на октомврий, споредъ каквото е врѣмето. Тамъ момитѣ се наредѭтъ всичкитѣ околовръстъ: плетѫтъ, предѫтъ, сучѫтъ, прѣпридѫтъ, приказватъ съ момцитѣ и се залибватъ. Обичай и право на момцитѣ е и това, гдѣто единъ момъкъ като остане незадоволенъ отъ либовницата си, напуща я и послѣ се залибва за друга; това става извѣстно на всички моми и момци и тогава, когато той иска да залиби друга, тя испървомъ му се противи, не го ще, като му напомня неговата длъжность, че той, като не останѫлъ вѣренъ на първата си либовница, страхъ я е и съ нея да не направи така, затова го и не ще. Но, и слѣдъ тия съпротивления, той ходи подиръ нея, убѣждава я, догдѣ най-сетнѣ сполучи да го залиби. Тукъ се поражда

и това нѣщо, че напустнатий момъкъ отива при друга мома, която сѫщо е имала своя по-напрѣшенъ залибенъ момъкъ (любовникъ); този вторий дохожда насиломъ при нея връзъ правото на другий и се спрѣчкватъ и двамата за една и сѫща мома. Побѣдительтъ най-сетнѣ тукъ остава най-силний и най-який, а пъкъ това поражда страстна умраза и ненависть едни къмъ други, отъ което често ставатъ паления на плѣвни, домове, дори и на скрърбни убийства.

Меджии има два вида: единъ видъ по жьтва, а другий — по харманя, по бѣленьето кучанитѣ (мамулитѣ) на царевицитѣ. Тукъ залибванията не ставатъ толкозъ енергични, защото работата не позволява много врѣме да се размайватъ, а само го прѣкарватъ съ приказки и размѣнения на любовни думи, смѣхове и прѣплясканиия.

Попрѣлкитѣ прѣзъ дългитѣ коледни пости сѫ единъ видъ меджия: преде се за нѣкого отъ всички моми и жени. Тукъ се запалятъ свѣтилата, дадѫтъ пó-напрѣдъ на момичетата хуркитѣ съ вратената и кѫдѣлкитѣ, и запреждатъ най-напрѣдъ тия моми, на които имъ е лека рѫката и спорна работата, та подиръ тѣхъ и другитѣ. Прослѣ надойдѫтъ и другитѣ повикани, а покрай тѣхъ и момчетата съ момичетата. Като се събере цѣлата попрѣлка, по-напрѣдъ прѣдѫтъ до половинъ часъ или най-много до $^3/_4$, тогава имъ слагатъ трапезата да похапнѫтъ малко, т. е. да вечерятъ и като вдигнѫтъ трапезата, захване се вече сериозната работа — *попрѣлката*. Тя се продължава до срѣдъ нощь съ пѣсни и приказки на по-виднитѣ моми и момци. Момцитѣ не стоѭтъ на една страна, а ходѭтъ тó на една, тó на друга, тó при тъзи мома да си приказватъ, тó при онъзи, или се намиратъ съ любовницитѣ си или на приказка, или да приказватъ съ другаритѣ си на една страна и да слушатъ пѣснитѣ на момитѣ, или пъкъ най-подиръ да свирѭтъ съ свирки, кавали и др. орѫдия.

Всичко до тукъ хубаво; но най-подирньото на попрѣлкитѣ азъ не харесахъ, когато присѫтствувахъ на една (попрѣлка), по поканата на кѫщний ступанинъ, гдѣто на всичко внимавахъ и гледахъ какъ ще се преде и най-послѣ какъ ще се извърши тоя обичай. Когато дойде врѣме да се разпусне попрѣлката, както стояхми всички размѣсени, помежду, момитѣ съ момцитѣ, безъ да се угадѭ, когато си приказвахъ съ приятелитѣ, видѣхъ, че тѣзи момци, които бѣхѫ близо до свѣщьта,

духнахѫ изведнъжь всичкитѣ свѣтила въ стаята и настанѫ едно нѣмо мълчание. Азъ не можахъ да се стрaѭ отъ да не кажѫ на домовладиката да не допуща таквозь нѣщо да става у кѫщата му чифчи-башия, защото това малко различава отъ развратнитѣ домове, въ тьмнотата, кой каквото може да прави съ близната до него мома. Но ми се възрази: „Учителю, ти си страненъ и не трѣбва да се мѣсишъ въ нашитѣ народни обичаи; това си е наше право и намъ защо ни е тъзи попрѣлка, когато не си направимъ обичая. Дошелъ си на сеиръ тукъ, гледай си сеиря и нищо друго не ти трѣбва.“

Тукъ отъ тая нѣколко минутна тьмнина азъ разбрахъ, че нейната цѣль е била да могѫтъ момцитѣ да отправѭтъ нѣколко невидими цалувки на своитѣ умаломощени дѣви и да се простѭтъ и разотидѫтъ. Слѣдъ малко свѣщьта се запали изново, всички настанахѫ, момитѣ оставихѫ хуркитѣ, прѣждата, вратената и пр. на страна, опростиха се и най-подиръ се разотидохѫ. Това стана въ селото Кючюкъ-Хасанъ въ 1874 г. *)

Понеже най-важнитѣ видни мѣста бѣха и „селскитѣ сборове“ за съглеждание, то не ще бѫде излишно, ако споменѫ какъ ставатъ тѣ и отъ какво произлязятъ. *Сборъ* става въ именний день на селский храмъ. Напр. Кара-Бунарь имаше черкова Св. Димитръ и сборътъ му ставаше на Димитровъ-день. Като дойде означений день, всички се стичатъ въ черкова, отслужи се Божественната служба и слѣдъ отпуска, ктиторитѣ поканятъ въ училището, ако го има, надошлитѣ гостье и имъ прѣдложѫтъ да подарѭтъ нѣщо на черковата. Тогава присѫтствующитѣ гостье подаряватъ кой каквото обича: жито, овца, пари и пр. Всичко това се записва йоще въ сѫщата минута, заедно съ имената и селата на подарителитѣ, че послѣ, при благоприятни обстоятелства, ходѭтъ да ги събиратъ. Подиръ всичко туй, гоститѣ се разотидѫтъ по кѫщитѣ на селото, гдѣто имъ се слага трапеза съ изобилни ястия и пития. Това се протака почти цѣлъ день.

Сборътъ се придружава съ единъ видъ панаиръ, гдѣто търговци продаватъ разни дреболии като: прьстене, гривни, трѣпки, пепелици, кошашници, печаликъ, пера за моми, китки обуща; други пъкъ продаватъ: ябълки, круши, сливи; трети — орала съ кола, оралици, прьтье, дьрвета и пр.; четвьрти — вино, ракия и пр.

---

*) Този обичай напомнюва Русскитѣ вечерници.

А най-главното отъ всичко това е, че всрѣдъ село страшно хоро се извива, събрано и съставено отъ моми и момци, млади булки съ зетьове и пр.; стекли се все изъ околнитѣ села. Момитѣ и момцитѣ тукъ се сгледвать и си избирать любовници.

На друга страна въ селото ще погледнешъ купъ млади да сѫ се струпали на околовръстъ да гледатъ пехливани (борци) да се борѭтъ голи, само по едни гащи. По нататъкъ подъ стрѣхитѣ на дюкенитѣ, старци насѣдали ядѫтъ и пиѭтъ, зарѫчвать и черпѭтъ приятелитѣ си гостье, приказвать си, конущисвать се и се питатъ: засѣха ли или йоще не сѫ.

Т.-Пазарджикско. — Въ зимнитѣ нощи момцитѣ и дѣвойкитѣ отивать на седѣнки и тамъ се опознавать. Обикновенно любовьта имъ се подкача тукъ. Подиръ това момъкътъ отъ своя страна отива у домакина за да иска момата и като се споразумѣе съ родителитѣ ѝ, дава за знакъ на съизволение една *китка съ пенязи*. Слѣдъ това въ единъ опрѣдѣленъ день, родителитѣ и сродницитѣ на момъка идвать у момини съ гозби (прасе или агне или печена гѫска, хлѣбъ, вино, ракия и др. ястиета); дѣвойката тоя пѫть дава *китка съ една ботка*. Тогава се подкачатъ и договоритѣ, колко дарове искатъ момини за челядьта и на сродницитѣ на дѣвойката. колко трѣбва да даде младоженикътъ за *агарлъкъ*, който струва отъ 100 - 500 гр. и е особенъ даръ (имотъ) на роднинитѣ на дѣвойката. Като се съгласѭтъ и свършѫтъ свадбенитѣ договори, всички сѣдатъ на трапезата за да се веселѭтъ, а дѣвойката само трѣбва да служи. Когато назначѫтъ день за годежь, тогава момата цалува рѫка на всички, навижда се, а тѣ я даряватъ съ нѣкоя монета и си отиватъ.

Хасковско. — *Сгледата или харесваньето* на момитѣ и момцитѣ става така: въ града Хасково има обичай, та кога дойде праздникъ, момитѣ, като се прѣмѣнѭтъ и нагиздѭтъ добрѣ, стоѭтъ цѣлъ день на пѫтнитѣ врата. По нѣкога правѭтъ хоро и тамъ моми и момци играѭтъ. Йоще кога има въ нѣкоя кѫща имененъ день и ходѭтъ на честитяванье, тогава момакътъ ще забере нѣколко приятели, та ще идѫтъ и тѣ да честитѭтъ деня имъ и тамо се сгледвать и харесвать.

А по селата ставатъ често хора́, седѣнки, попрѣлки и много други. Тамо се сбиратъ моми и момци, та се сгледватъ и харесватъ.

21-й Въпросъ. — *Какъ става годежътъ (мѣната)? Става ли малка и голѣма мѣна? Какво даватъ (размѣняватъ) помежду си годенитѣ? На роднинитѣ на момата дава ли се нѣщо на годежътъ и какво?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — *Главежъ.* Когато се залюбжтъ юнакъ и мома и се галятъ като галници нѣколко врѣме, а нѣкой пжть и нѣколко години, се оглавяватъ. За да стане оглавяванье, ще трѣбва, споредъ обичая, да отиджтъ отъ юнакова страна нѣколко души да питатъ: да ли моминитѣ родители ще даджтъ момата. Това се казва „проважданье момаре.“ „Утрѣ вечерь ще провваждами момаре“ — казватъ юнакови, или „вчера вечерь ни бѣха дошли момаре да искатъ Злата“ — казватъ момини. За момаре ходжтъ или родителитѣ на юнака или най-ближнитѣ му роднини, ако нѣма родители. Момаритѣ вэематъ едно шише ракия и като отиджтъ у момината кжща, стъпжтъ най-напрѣдъ съ дѣснитѣ си новѣ вжтрѣ въ двора, за да не ги върнжтъ или да не имъ върнжтъ ракията. Сѣдатъ вжтрѣ и отъ дума на дума отварятъ разговоръ за работата, за която сж дошле. Родителитѣ отговарятъ: „Ехъ, вие, ага ни сте пуслагали, пакъ васъ Господь“ и, ако ще даджтъ момата на юнакътъ, тя излазя и целува ржка на всички, слѣдъ което родителитѣ и момаритѣ пижтъ рякия, славятъ и благословятъ; ако ли нѣма да даджтъ момата на искателитѣ, тогава казватъ или „че е малка.“ или „искатъ срокъ за помислюванье.“

Слѣдъ като пижтъ ракия, даряватъ момаритѣ съ бѣли аглъци (кърпи). Опрѣдѣля се день за главежатъ и момаритѣ си отиватъ.

Когато дойде опрѣдѣлений за главежь день, отъ юнакови провождатъ у момини прѣзъ деня яденье и пиенье, а вечерьта отиватъ родителитѣ съ всички роднини и комшии. Момини тоже калесватъ своитѣ роднини и комшии. Прѣди да заяджтъ и запижтъ, излазя отъ клета момата и дохожда прѣдъ момковата майка. Послѣдната дава на момата една нова кърпа, вжтрѣ въ която има обвити или завързани пръстень, пшеница, малко пазушно огледалце и нѣколко бѣли сребърни монети. Това се казва *нишанъ*. Момата вече става отъ тоя часъ *главеница* и дава пръстенъ на юнака, който отъ гал-

никъ, става на *главеникъ*. Слѣдъ това присѫтствующитѣ ядѫтъ, пиѭтъ и играѭтъ хоро до срѣдъ нощь. При *главежа*, момитѣ даряватъ юнаковитѣ родители: бащата съ риза и кърпа, майката — тестемелъ и кърпа, и всичкитѣ други даряватъ по една кърпа.

Гиздило. Подиръ нѣколко недѣли, главеникътъ заедно съ родителитѣ си, носи гиздило на главеницата. Гиздило по насъ наричатъ сребърнитѣ накити, които женитѣ носѭтъ на главитѣ, странитѣ, шиитѣ и пазухитѣ си. Тия накити сѫ: трепка и курешница за главата, синджиръ за подбрадка, монокеръ или кръстъ за шията, герданъ или синджире за пазухитѣ. Главеницата взема гиздилото и полюбва рѫка на всички. Тѣ пакъ даряватъ юнаковитѣ; ядѫтъ, пиѭтъ и си отиватъ.

Добричь. — Слѣдъ избиранието мома и се разберѫтъ, момъкътъ въ сѫщото врѣме и тя, обаждатъ на родителитѣ си да ги *углавятъ*. Родителитѣ на момъкътъ, ако я и тѣ харесатъ, взематъ да пущатъ думи за годяваньето на тѣхний синъ за Ивановата щерка напримѣръ. Слѣдъ дълги обмислювания най-сетнѣ тѣ провождатъ *момари* да искатъ момата. Тѣзи момари отиватъ у съсѣдната роднина на момата и отъ тамъ отиватъ у момини. Тѣ питатъ родителитѣ ѝ ще ли я дадѫтъ на този момъкъ? Ще я дадѫтъ, не ще я дадѫтъ, тъй бива, инъкъ бива и най-сетнѣ викватъ момичето и то като склони, тогава изваждатъ бъклица съ вино и пиѭтъ за „на здравье и добри сетнини.“ Въ това врѣме размѣнѭтъ и сребъренъ прѣстень съ чевре, т. е. бѣла, тънка и навѣзана съ китки кърпа. Отъ тамъ момаритѣ се връщатъ и обаждатъ на момковитѣ родители, които почватъ да се згадатъ за голѣмъ годежь. Срѣщо нѣкой голѣмъ или какъвъ да е праздникъ, отиватъ родителитѣ момкови съ разни ястия и пития у момини, за което прѣдварително се у момини приготвюватъ: заклаватъ едно яре или овца или овенъ или по нѣкога и теле, прѣчистятъ и наредятъ кѫщата съ тѣхнитѣ пъстри постелки, и като дойдѫтъ гостьетѣ, повикани за свидѣтели и отъ двѣтѣ страни, прѣнасятъ и почватъ да ядѫтъ (въ настояще врѣме присѫтствува и свещеникътъ); всички ядѫтъ и пиѭтъ само момата се не вижда; тя се радва скришомъ въ нѣкой кѫтъ въ задницата (зимника). Слѣдъ дълги наричания и напивания, повикватъ дѣвойката и ѝ подаватъ *нишанъ*, състоящъ въ чевре, въ което сѫ вързани 20—30 ирмилика (алтѫни), а нѣкои,

които сж по-заможни, даватъ ѝ до 50; йоще—пръстенъ сребъренъ, а рѣдко мѣденъ и туй е всичко. Дѣвойката, като цѣлуне ржка на новий си татко (понеже отъ тогази тя му зове вече „татко“), взема това и си отхожда въ другата стая. Слѣдъ това, като се свърши виното, улавятъ всички нѣкой отъ роднинитѣ на момъка, или братовчеда му или чичото му и като навржтъ бъклицата прѣзъ шията му, провождатъ го да намѣри вино. Той отива кждѣ да е, намѣрва и донася да пижтъ; никакво друго спиртливо питие не се употрѣбява тогава. Ако почерпжтъ нѣкого съ ракия, то ще е прѣди обѣда, а послѣ нѣма вече; все вино. Забравихъ да кажж, че йоще първо кога отиватъ момари, йоще тогазь занасятъ чевре съ пръстень. Тъй се свършва годежьтъ. Отпослѣ годенитѣ ходжтъ нѣколко врѣме, напр. година, двѣ, двѣ и половина, шесть мѣсеци; нѣкой пжть обаче не се продължава нито недѣля и често щомъ се углавжтъ, т. е. годжтъ, направжтъ и свадбата. Прѣзъ врѣмето на главеничеството си момъкътъ ѝ купува пуфти, гривни, пояси, разни нанизи, подбрадникъ, зашитникъ, редъ отъ сребърни стари пари и др.; купува ѝ йоще стафиди, та носи колкото пжти той ходи у тѣхъ на гостье, които стафиди тя разнася между съсѣдкитѣ си. Съ позволението на годеника си тя събира дружкитѣ си и прави *попрѣлка* (седѣнка), въ която начело присжтствува и годеникътъ ѝ.

Йоще въ това врѣме годеникъ и годеница отиватъ на хорóто заедно за да се покаже прѣдъ хората съ това що ѝ е далъ годеникътъ; по тая причина всѣкой годеникъ се труди да натруфи съ колкото му се може повече труфилки годеницата си. Ако хване годеника хорó, то момитѣ повежда и ги води годеницата му. Въ това врѣме майката на момата излазя и имъ залѣпя и на двамата на челата по парá или по петь или по двадесеть пари или по грошъ и т. н. Въ врѣме на годежа, на роднинитѣ се не дава нищо подаръкъ; дава се по свадбата.

Евджилере. — Въ нашето село правжтъ голѣмъ и малъкъ годежь и то именно така: ще пратжтъ двама годежници отъ момкова страна у момина, които носжтъ съ себе си нѣколко жьлтици алтъни отъ момъка. Тамъ ще подаджтъ аманетя на моминий баща или майка, като имъ цалунжтъ ржка, а момата ги дарява съ по една кърпа. Послѣ единий отъ годежницитѣ ще отиде да вземе ястие и питие отъ момъка и

ще принесе у момини и единъ фитъ (пуякъ); тамъ ще приканѭтъ нѣкои бащини роднини отъ момина страна, ще ядѫтъ и пиѭтъ. Това се казва „малъкъ годежь.“

А пъкъ голѣмий годежь става обикновенно въ праздникъ и то вечерь. Събиратъ се отъ къмъ момъка роднинитѣ му, впрѣгатъ кола и отиватъ у момини, като си носѭтъ всичко за яденье и пиенье, напр. за пиенье вино и ракия. Въ врѣме на годежьтъ всичкото ястие бива отъ момъка. Отъ момина страна и тя ще си повика роднинитѣ, тамъ ще наредѫтъ трапеза. Най-напрѣдъ ще си подарѭтъ *баба-хакѫ* (бащино право), което бива отъ 200—600 гроша и което се дава отъ момъка на моминий баща или майка. Послѣ ще ядѫтъ и пиѭтъ цѣла нощь, ще дарѭтъ момковитѣ годежници отъ момата съ по единъ месалъ или кърпа.

Еленско.—Въ Елена мѣна (годежьтъ) става малка и голѣма. На годежа главний обрядъ е цѣлувание отъ момата рѫка на всички дошли у дома ѝ гостье; сѫщо прави и момъкътъ.

Момата ще даде на всички присѫтствующи кърпа и варакосана китка. Момъкътъ донася него день нѣкои подаръци, между които обикновенно прьстень (съ пари тъкмежь съ прьстень годежь), за момата и за роднинитѣ ѝ, особенно на родителитѣ. На тия послѣднитѣ се дава особенно язми (басми), калпаци (едно врѣме—фесови), обуща и пр. На бащата на момата нѣкждѣ се дава баба-хакѫ (отцовско право) или се условва. Сега се измѣни всичко и староитѣ обичаи вече почти не се вардѭтъ.

Казанлѫшко. — Въ Казанлѫкъ годежьтъ става тъй: два, три или повече деня прѣди годежа отъ момкова страна отиватъ една или двѣ жени негови роднини да искатъ съгласието за сгодѣванье, както и да поговорѭтъ нѣщо за годежа — и тѣ се казватъ *сватовници*. Слѣдъ като се свърши този сговоръ за годежь, биватъ случаи гдѣто йоще въ това врѣме сватовницитѣ подаватъ една кърпа и единъ прьстенъ или нѣкаква жълтица на момата и насрѣща получватъ сѫщо една кърпа (язма) но таквазь, каквато момата забрадява на главата и единъ прьстень, който се праща въ замѣна на момъка, и това се казва *малъкъ годежь.* Но биватъ случаи, гдѣто този годежь става съ втори сватовщини. Така веднъжь направенъ годежьтъ, пристѫпя се, слѣдъ два, три или петь дни къмъ извършванье голѣмий годежь.

Забѣл. Забѣлѣжително е, че кърпитѣ, размѣнени между момъка и момата—сгодени, догдѣ дойде свадбата, трѣбва да ги носѭтъ по голо, опасани на крьста си.

Голѣмий годежъ. Момъкътъ приготвя своитѣ другари, священника, кума и всички роднини, които единъ день порано сѫ прѣдизвѣстени съ захарь, а това се казва *калеска.* За годежа момъкътъ приготвюва пакъ около двѣ оки разни шекери на тепсия и поставятъ въ нея една китка отъ клончето на зелената шикалка; китката е украсена съ жьлтъ варакъ, на която йоще прикачватъ единъ прьстенъ и нѣколко жьлтици (една, двѣ, три и повече), завьрзани съ червенъ коприненъ конецъ у китката. Тѣзи нѣща така: китката въ чашата, се тургатъ всредъ единъ дискосъ (тепсия), въ който е посипанъ шекерътъ. Освѣнь това има и втори дискосъ; въ този се турга, на единъ коприненъ платъ отъ два, три или петь лакти дългъ, другъ прьстенъ и други труфила, които момъка дава на годежьтъ, като: рубета, ирмилици, пиндаръ или ялмазена китка, споредъ състоянието на момъка. Въ сѫщий този дискосъ се носи и дарьтъ — платъ, що момъка праща на моминатa майка.

Ако момъка отиде съ годежницитѣ, извьршва се и обручаваньето — армаса.

Годежницитѣ у момини само се почерповатъ и раздаватъ отъ донесений шекеръ.

Годеницата тоже праща дискосъ, но само безъ шекеръ, и чаша китка съ прьстенъ и нѣкоя жьлтица. Отъ шикеря малко се врьща у момъка обратно отъ сѫщитѣ, които сѫ го носили пó-напрѣдъ. Годежницитѣ, завьрнати у момъка само се почерпватъ тоже.

Годежьтъ въ селата става *голѣмъ и малъкъ.*

Малкий: Бащата съ единъ-двама свои, или само своитѣ, носѭтъ отъ момъка единъ павуръ съ ракия. На павура има привьрзани съ червенъ конецъ, нѣколко жьлтици. Този павуръ стои скритъ у сватовницитѣ, които го изваждатъ и подаватъ на момииийтъ баща само тогава, когато се съгласи за годежь. Веднъжь съгласенъ годежьтъ, павура поданъ на бащата, поима се отъ момата сгоденица, която цѣлува рѫка на баща си, послѣ на сватоветѣ и послѣ всичко това послѣдва угощение у момини само между присѫтствующитѣ.

Голѣмий годежь става така: отъ момъка се приготви яденье и пиенье, обуща за всички домашни у момини; священникътъ и всички роднини и комшии. Така тѣ отиватъ у момини и стоятъ на двора, гдѣто гайдата (отъ момъка) свири.

Прѣди да захванжтъ да ядатъ вехматъ една малка пахорка, наливатъ въ нея малко вино отъ приготвеното за трапезата и всѣкой отъ гостьетѣ е длъженъ да пустне въ нея колкото желае пари, наречени „кръстъ" и ги даватъ на момата. Слѣдъ угощението наречено „чорба" съгласяватъ се кога да стане свадбата и какво трѣбва да се купи на момата напр. дрѣхи, кюркъ сукненъ и рокля, сжщо и какво да се даде на баща й *баба-хакж*. Нѣкои не искатъ отъ зетя си баба-хакж. Слѣдъ това се разотиватъ. На роднинитѣ на момата не се дава нищо на годежа.

Първата мѣна отъ страна на момъка състои въ двѣ лири или двѣ махмудий или пендарь, а отъ страна на момата — пръстенъ златенъ „зойдения" и кърпа.

Голѣмата мѣна на момъка състои отъ ялмазенъ пръстенъ, обици, китка, или само пръстенъ, обици, двѣ махмудии и пендарь; а отъ страна на момата — китка налѣпена съ варакъ и на нея окачена махмудия и пендарь и други двѣ малки китки за бждащитѣ свекърва и свекръ, на които има окачено по едно рубе.

Копривщица. Който иде да поиска момичето отъ страна на момчето, той носи съ себе си една стара жълтица. Ако прѣстанжтъ родителитѣ на момичето да го дадятъ на момчето, тогава пратенникътъ иска да излѣзе момичето да му цѣлува ржка. Това се свършва и той дава на момичето приготвената жълтица за пръвъ бѣлѣгъ на годѣвката. Тогава момичето направя една китка отъ цвѣтье и здравецъ и единъ стрькъ лукъ; връзва на китката една стара монета, придружва я съ единъ късъ хлѣбъ и дава ги на пратенника да ги занесе на момчето. Здравецътъ е символъ на здравье, а лукътъ — на добра сполука. Това се нарича *малкий годежъ*.

Подиръ нѣколко дни момчето, въ празниченъ день призовава роднини, ближни и приятели у дома си да направятъ *голѣмий годежъ*. Той става така: момчето приготовлява една пита чистъ хлѣбъ и около двѣ до три оки смокини, леблебий, резекий, хурми, бадеми, разни шарени шикери и пр.,

размѣсени и положени въ една голѣма кърпа. Направя и една голѣма китка отъ разни цвѣтя, придружени съ здравецъ, дукъ и на китката отъ десеть до двадесеть разни жълтици.

Шествието се начева. Напрѣдъ вървжтъ свирцитѣ; подиръ тѣхъ мжжетѣ и подиръ мжжетѣ женитѣ, при които и майката на момчето носи китката съ жълтицата и кърпата съ емиша. Едно момче носи хлѣба. Събранието достига кжщата на момичето и располага се въ стаитѣ. Врѣдъ стаята при мжжетѣ се поставя една маса и на нея полагатъ хлѣба, емиша и китката.

Прихожда момичето, покланя се ниско, цѣлува ржка на свекърва си и приема отъ нея китката. Майката на момичето приема хлѣба и емиша отъ нея и отхождатъ. Подиръ тъзи церемония, принасятъ на гестьетѣ сладко, кафе и ракия. [1]) Като се свърши това, момичето почнува да цѣлува ржка на родителитѣ си и на всичкитѣ роднини. При цѣлуваньето ржка, всѣкой подава на момичето пари, колкото си ще; напр. жълтици, грошчета и пр. Като се свърши и това, тогава майката дава единъ хлѣбъ, придруженъ съ подобенъ емишъ и нѣколко китки отъ цвѣтье, на които има вързани жълтички и грошчета, за да се дадмтъ на родители и роднини на момчето; това всичкото взема свекърьвата.

На тоя годежь нищо не даватъ на моминитѣ родители, а напротивъ тѣ подаряватъ на момата жълтици, когато имъ цѣлува ржка. Всичко, що се подарява на момичето сега счита се за нейно имущество. Съ това се свършва голѣмий годежь и отъ тамъ всѣкой отхожда дома си, или придружава момчето до дома му.

Лѣсковецъ. — За да се свърши единъ годежь, ставатъ четири събрания: *одумванье, испитванье, мѣнежь* и *годежь*. Годежьтъ бива обикновенно зимѣ прѣзъ коледнитѣ пости, а послѣ по коледа и отъ нова година до заговѣлки. За таквизь подробности се отговори по-горѣ.

На *годежа* се яде, пие и хоро̀ играе. Послѣ цѣтлено врѣме, ставатъ да си отиватъ; за на добръ часъ изигравать едно мжжско хоро̀, стари и млади съ варакосано стърче на чело, което имъ е дала момата при цѣлувание ржка. Момата

---

[1]) Въ старо врѣме вмѣсто това черпанье, слѣдвало е угощение на дошлитѣ на годежа, съ даванне китки съ пари.

провожда на момъка си *много здравье*, китка съ жълтички, нанизани и една кърпа шита. У момкови идѫтъ и тоже играѭтъ. Отъ сега момата се казва годеница, момъка — годеникъ. Нито момъка има вече право да погледне друга мома, нито момата — другъ ергенъ. Злѣ се наказва оня, който се би осмѣлилъ да приказува и играе или да вземе китката на чузда годеница. Той трѣбва да яде петдесеть тояги отъ общината или затворъ една седмица (Чолаковъ сборникъ).

Македония. — Годежътъ става по слѣдующий начинъ: както рекохми въ прѣдидущий въпросъ, слѣдъ като момата се хареса отъ съгледателитѣ и отъ домашний роднински съвѣтъ се рѣши да се годи, отиватъ единъ-двама мѫже и двѣ до три жени, слѣдъ прѣдварително извѣстие у момината кѫща, кѫдѣто, разумѣва се, биватъ приети най-любезно. Тамъ ставятъ имъ (слагатъ) трапеза съ пития и сладки мезета.

Отъ като се понапиѭтъ по нѣколко чашки ракия и помолитствуватъ, като наближѫтъ да си отидѫтъ, по-старий или по-ближний момковъ роднина отъ дошлитѣ „стройници“ извѣстява на моминитѣ родители или прямо или посрѣдствено, да прѣдставѭтъ, каквото иматъ да замѣнѭтъ за годежа — да донесѫтъ аманета; и като го донесѫтъ, момковий роднина става, прѣгрѫща се съ моминий баща или съ този, който се прѣдстави за такъвъ и замѣняватъ си първата мѣнка „моминий нишанъ“ по Охридски. Отъ момкова страна дава се тогава една жълтица само*) (рубия, мендухия или махмудия), а отъ момина страна — една копринѣна шамия. Въ по-старо врѣме, давало се, както и сега йоще по селата се дава, бѣла или вѣзена риза (кърпа). Слѣдъ размѣнката сѣдватъ и пакъ се напиватъ йоще по двѣ, три чаши, молитствующе съ по-голѣмо усърдие.

Священникъ и священнодѣйствие никакъ не вэематъ участие въ тозъ малъ строй, а въ голѣмий.

Това е формаленъ малъ строй. Често обаче такива мали строеве ставатъ и неформално, малко скришно, особито же когато мѫжътъ е вдовецъ; само чрѣзъ жената, която отъ начало била посрѣдница и която като иде, както казахми, у моминитѣ родители да имъ извѣсти за годежа, тъзи малка

*) По една рубия давали на по-старо отъ наше врѣме, а сега даватъ по двѣ, по три махмудий.

и първа мѣна. А пъкъ по нѣкога, но твърдѣ рѣдко, ставатъ йоще по-неофициално.

Утриньта слѣдъ годежа, като се расчуе, роднинитѣ и приятелитѣ и на двѣтѣ фамилии, отиватъ имъ на гостье (на честитяванье), кѫдѣто щомъ влѣзѫтъ, поздравляватъ ги съ молитствуванието: „Да ви е на добръ часъ.“

За „голѣмий строй“ въ Охридъ да се види подробно описано въ сборника на Ш.; а за „голѣмий армосъ“ въ Кукушъ, вижь въ Сборника на Бр. Миладинови; тукъ азъ ще приведѫ само началото на двѣ пѣсни, които се пѣѭтъ въ тоя случай.

а) Когато отиватъ на „строй:“

Долетялъ е сиви соколъ, и сбърсналъ
Долетялъ е сиви соколъ на Пирга;
Извикалъ е всемь граждани на имя:
Да ли стоитъ тая мома у татка
Донесълъ сумъ злати порстенъ за нея.

б) Когато се врьщатъ отъ „строй:“

Пиянъ идамъ отъ града (2)
Велико моме,
Стретофъ мома въ ливада (2)
Велико моме.

Руссенско (Русчукско). — При пиянието първата бъклица, не се върши друго нищо, освѣнь отиватъ 2-3 най-ближни роднини на момъка съ женитѣ си, съ ястие и питие, за да придумватъ моминътъ баща да намали отъ малко-малко каквото иска, ако сполучѫтъ, може да се намали, ако ли не, казватъ: да бѫде на добръ часъ; момата цѣлува рѫка на всички, послѣднитѣ ядѫтъ, пиѭтъ и си отиватъ.

Пиение втора бѫклица или годежътъ става както слѣдва.

Годежъ. Въ опрѣдѣлений день, който се опрѣдѣля обикновенно, когато се пие първа бѫклица, събиратъ се най-ближнитѣ роднини на момъка, между които е бащата и майката на момъка, взематъ ястие, хлѣбъ, вино, ракия и др., натоварватъ момъка съ ястието и отиватъ у момата съ гайди или цигулки. Тамъ тѣ стоѭтъ прави на крака, до гдѣто момкова баща брои на моминийтъ „баба-хаккѫ“ колкото е опрѣдѣлено,

послѣ „чапа-парасѫ“ 28—30 гроша, които като приеме, на часа ги дава на дъщеря си, като ѝ казва: „съ тѣзи пари ще си купишъ мотика, кога се оженишъ;“ послѣ прѣдлага на момковий баща да обрѣче мѣната на дъщеря му.

Мѣната се състои отъ 1—$1^1/_2$ дюлюма лозье, което момковийтъ баща обрича на момата прѣдъ всичкитѣ сватове, което е собственность на момата и мѫжьтъ: въ никакъвъ случай нѣма право да го продава. За този оброкъ не ставатъ никакви писма.

Като се свърши това всичко, поканва сватоветѣ да седнѫтъ. Щомъ насѣдѫтъ, донасѭтъ едно сито, прислано съ единъ пешкиръ, турятъ въ него обицитѣ на момата и пръстеня на момъка, завъртяватъ ги въ ситото три пѫти, даватъ обицитѣ на момъка, а пръстена на момата; тогава всички сватове хвърлятъ въ ситото по нѣкоя пара „Кръстъ Божи“ (Божий Кръстъ); моминийтъ баща взема паритѣ и ги подава на момата, тогава момъка и момата цѣлуватъ рѫка на всички и се исправятъ прави.

Като се свърши това, момина баща взема една чаша вино и я подава на момъка, а момкова баща взема друга и я подава на момата; послѣднитѣ ги испиватъ, слѣдъ това се исправятъ прави и стоѭтъ до тогава, до гдѣто се наѣдѫтъ сватоветѣ. Когато това се върши, вѫтрѣ нѣкои отъ сватинитѣ взематъ всичката прикя (дара) на момата и я нареждатъ на нѣколко рогозки на двора да я гледатъ всички роднини, комшии и сватини. Въ това сѫщото врѣме на момина дворъ играѭтъ хоро.

Старо-Загорско. — Въ града Стара-Загора годежътъ ставаше тъй: прѣди дордѣ не бѣше посѣтилъ епархията си покойний дѣдо владика Иларионъ бившій Макриополскій, сетнѣ Търновскій, единъ момъкъ като бѣлѣжеше една мома, ходѣше ѝ единъ два пѫти съ приятели, харесаше я и подиръ пращаше единъ двама души негови приятели да питатъ майка ѝ и баща ѝ: даватъ ли си момичето на еди кое-си момче. Тия двама опичахѫ работата и повиквахѫ на означената вечерь нѣколко момчета съ момъка и нѣколко момчета и женени отъ момината страна и като дойдѣха въ кѫщи, дадѣхѫ по едно сладко, кафе, ракия или вино и се питатъ за какво сѫ повикани тукъ тая вечерь на гости, какво има да приказватъ и др. таквизъ. Тогава годежницитѣ разяснявахѫ работата и

повикваха родителитѣ, заедно съ момата имъ, да се явжтъ прѣдъ тѣхъ (гостьетѣ), питаха ги за нея работа изново и ако удобряватъ, да направятъ годежа. Родителитѣ, като харесвахж и тѣ отъ своя страна момъка, скланяхж и даваха момата. Тогава за знакъ на приеманьето отъ двѣтѣ страни, размѣнявахж нишанъ: главеницата изнасяше една скжпоцѣнна бѣла или червена кърпа на четворта; въ нея имаше китка босилкова и до нея прьстенъ отъ булката и се оставаше на срѣдата. Сжщо тъй и момъкътъ прѣдлагаше една таквазь китка съ неговъ прьстенъ и турска жълтица махмудия, или друга голѣма или малка, споредъ състоянието, цѣлувахж си единъ други ржцѣтѣ, размѣняваха си прьстеньетѣ, подаръцитѣ, кърпитѣ и подиръ това изново сладко, кафе, вино, ракия и си отивахж. „Сватовницитѣ“ отъ едната страна оставяхж, похапняхж попийнехж и се повеселяхж. Тъй сжщо и въ момкови се извършваше това попийванье и утриньта се разгласяваше изъ цѣлата махала, че еди коя-си мома се годила за еди кой-си, тая вечерь. Така за това нѣщо се учи цѣлъ градъ на другий день.

Но когато посѣти епархията си дѣдо Иларионъ въ града се наредихж смѣсенитѣ съвѣти и се даде малко по друга форма на годежитѣ. Стана нуждно и присжтствието на попа. Отъ тогазь слѣдъ горньето, священникътъ пита бащата: дава ли дъщеря си на този и този момъкъ? — Той каже: давамъ я. Послѣ майката и тя сжщо отговаря, че я дава. Пита и момата три пжти: иска ли този момъкъ, и тя му се отговаря че го иска. Пита тоже и момъка три пжти, иска ли той тая мома отъ чисто сърдце. Отговаря и той че я иска. Тогава священника изново попитва моминитѣ родители три пжти, даватъ ли момата си отъ сърдце, а тѣ му се отговарятъ, че я даватъ. Послѣ всичко това священникътъ поиска да стане размѣнение на прьстенитѣ, които се изнасятъ по горѣописаний начинъ, размѣня ги на кутлетата имъ, благославя ги съ една кратка молитва и подиръ си седнжтъ на мѣстата, а годеницата цѣлува ржка на всички. Тукъ я подарява момъка половинъ жълтица или повече, споредъ състоянието си; сжщо цѣлува ржка и на присжтствующитѣ сватове, които я тоже подаряватъ, каквото има и каквото иска. Изново повторно сладко, кафе, вино и ракия и станжтъ тогава да си се разотидж.

Въ града пó-прѣди е ставало *голѣма* и *малка мѣна*

(нишанъ), но въ растояние на 20 години насамъ, взеха да се задоволяватъ само съ голѣмата мѣна и рѣдко правѭтъ и двѣтѣ.

Колкото се отнася специално до *селата*, то обичайтъ у тѣхъ въ това отношение е слѣдующийтъ:

Въ кое да е Старо-Загорско село обичайтъ е, че като наближи врѣмето на единъ момъкъ да се жени, най-напрѣдъ достави си нѣкои необходими нѣща, като похти, сребъренъ колань, ошитъ отъ мешинъ, нанизанъ съ малки срѣбърни съчленчета, исписани и изработени съ разни цвѣтя и шарилки по тѣхъ, пръстенъ съ високо отгорѣ и голѣмо търкало писано или врѣзано като челѣчета въ знакъ на двѣ любовни сърдца, гривни на ръката, тепелици, пелешка, кодрячь и други дребни. Тѣзи момъка ще ги купи най-малко за 600—800 гроша. Тогава момковитѣ повикватъ скришната нѣколко отъ тѣхнитѣ роднини, дадѫтъ имъ зимно цвѣтье, наречено „терфилъ,“ което бива червено, алено, жълто; ошиѭтъ една китка искусно съ тия трѣви и терфилчета наредъ, а наоколоврьсть зашиѭтъ нѣколко ирмиличета жълтици, именно у нѣкои 10 и 5—6 рубета, а у нѣкои до 20 и то рубета, заобиколени тукъ тамъ и съ босилекъ. Тая китка съ ошититѣ жълтици викатъ *нишанъ*, а у нѣкои *мѣна;* китката загъватъ въ нѣкоя купешка или селска тъкана, изработена съ цвѣтя и други украшения кърпа.

Въ селата годежитѣ ставатъ повечето отъ нарочно испратени хора, наречени *сватове* и то безъ попове. Сватоветѣ се натоварватъ отъ момкова страна съ една тава печена мисирка (фитка), кокошка или друга манджа съ цѣлъ самунъ хлѣбъ или пита, съ жълта бъклика, пълна съ червено или бѣло вино, каквото има по-добро, и отиватъ нѣкога съ момъка нѣкога безъ него, въ кѫщата на момата, поздравляватъ домашнитѣ и сложатъ си софрата при тѣхната. Ако сѫ ги сварили на хлѣба, принесѫтъ и тѣхната; тогава захващатъ да ядѫтъ и да се служѫтъ съ бъклицитѣ си съ вино, догдѣто си исприкажѫтъ. Домашнитѣ на момата като разумѣѭтъ отъ думитѣ имъ йоще по-добрѣ защо сѫ дошли, земѫтъ да ги питатъ: „Защо не ни кажете за какво идите?“ И тѣ най-сетнѣ открıѭтъ работата си, пращаньето си, „че сѫ били сватове на еди-кой-си момъкъ за тѣхната дъщеря, та ако обичатъ да я дадѫтъ, дошли сѫ тая вечерь да я главѭтъ.“ Тѣ, ако склонѭтъ да я дадѫтъ, размѣнятъ дума, оставятъ кър-

пата (дарьтъ) съ ошитата китка и си отиватъ назадъ весели. Това се казва малкий годежъ (мѣняванье, заглавянье).

Подиръ това означжтъ день, въ който изново ще дойджтъ всичкитѣ роднини на момъка съ момата, у която тъй сжщо ще заваржтъ моминитѣ, нейнитѣ роднини, а момковитѣ, като се съберхтъ съ тѣхъ, изново захванжтъ да разгледватъ тая работа, размѣнятъ пръстенитѣ и повърнжтъ нѣкакви дарове отъ момкова и момина страна, цѣлуватъ ржка на гоститѣ, които ги подаряватъ съ нѣкоя и друга пара, кой каквото си има. Като се извърши и това вземе да се приказва за кога ще става свадбата и подиръ колко дни ще зематъ булката?

Това най-главно нѣщо се разглѣдва и въ градското годѣванье, при присжтствието на священника, кога ще бжде вѣнчаваньето. Ако булката е готова съ даровѣтѣ си, дава се врѣме най-малко 20 деня, както въ града, тъй и по селата; ако не сж и до толковь готови даровѣтѣ — 30 деня. У нѣкои пъкъ сгодѣваньето се продължава отъ 2—3 и отъ 5—6 мѣсеци. Слушалъ съмъ въ града отъ мнозина, които ми сж приказвали, че били ходили сгодени съ ступанкитѣ си, кжщници, нѣкои по една, а нѣкои до двѣ и половинъ години и подиръ се вѣнчавали.

Тогава, като се опрѣдѣли врѣмето за вѣнчаваньето, послѣ ядхтъ, пижтъ и се веселжтъ цѣла нощь и на съмнуванье се разотиватъ. Слѣдъ това захванжтъ да се готвжтъ и двѣтѣ страни за свадба.

Т.-Пазарджикско. — На годежа, който обикновенно бива въ праздникъ, занася момъкътъ даровѣтѣ на дѣвойката, сребърни монети и нѣкои златни вещи, сетнѣ нѣколко ката дрѣхи и обуща, йоще повечето пжти на годежъ се донася и половината отъ погодената (уговорената) цѣна за *агърлжка* на родителитѣ. Когато момъкътъ дойде на годежа и всички поздрави, священникътъ повиква въ стаята и него и момата, па ги пита: постжпватъ ли тѣ споредъ волята си за оженванье, и като подтвърджтъ, обручава ги. Слѣдъ това сѣдатъ на трапезата, па се гощаватъ съ това, което е донесълъ момъка, но и отъ момини изваждатъ и туржтъ на трапезата яденье и пиенье. Подиръ угощението, момъка цѣлува ржка на всички и отъ момината кжща прѣдава донесенитѣ дарове. И момата цѣлува ржка на всички, които сж дошли съ мо-

мъка и ги дарява съ по китка и на нея пара́, тѣ пъкъ тоже я даряватъ съ по нѣщо и си отиватъ.

Подиръ това момкови идватъ йоще единъ пѫть да се договорѭтъ за свадбата и тогава пакъ се гощаватъ и извършватъ извѣстни обряди.

Отъ годежа до свадбата момата не смѣе да играе на хоро́ съ други момци, нито може да иде на тлака или сѣдѣнка, но се занимава у дома си съ кѫщни работи.

Хасковско. — *Годежь* (мѣна) въ града Хасково става нѣколко вида. Едни правѭтъ годежь съ обручение така: отъ момкова страна ще приготвѭтъ за момата жълтици (алтъне), пръстенъ и други украшения, ще приканѭтъ кума и нѣколко роднини, та ще идѫтъ у момата. Тамъ священникътъ прави обручение по закона, кумътъ размѣнява пръстенитѣ на младитѣ годеници. Послѣ ѣдѫтъ или почерпватъ се съ сладко, кафе и пр. дарѭтъ момковитѣ годежници отъ момата по една кърпа послѣ си отиватъ и се свършва годежа.

Други го правѭтъ безъ обручение, като пратѭтъ священника съ нѣколко души, безъ да отива момъкътъ и кума. Други пъкъ си се годѭтъ сами, както си щѫтъ, безъ да има священникъ и годежници.

По селата правѭтъ *малъкъ и голѣмъ годежь*, именно така: ще пратѭтъ двама годежници отъ момкова страна у момини; тѣ ще носѭтъ нѣколко жълтици (алтѫне) отъ момъка. Тамъ ще подадѫтъ мѣната (аманетя) на моминия баща или майка, като му цѣлуватъ рѫка, а момата дари годежницитѣ по една кърпа. Тогава по-младий годежникъ ще иде у момъка и като му удари една *плѣсница* на вратътъ или шапката о земята, ще каже „честита ти работа да бѫде.“ Послѣ ще вземе ястия и пития отъ момъка и ще принесе у момини, тамъ ще приканѭтъ нѣколко ближни момини, та ще ѣдѫтъ и пиѭтъ и това се казва малкия годежь.

Голѣмийтъ годежь става така: момковий баща натоварва една кола съ хлѣбъ, ястия, вино, ракия и пр., сетнѣ приканва нѣколко ближни роднини, засвири гайдата напрѣдъ колата и идѫтъ у момини. Отъ момина страна ще приканѭтъ всичкий родъ, роднини и ближни комшии. Тамъ ще наредѭтъ богата трапеза. И най-напрѣдъ ще оцѣнѭтъ (пазарѭтъ) агърлѫка (баба-хаккѫ), който бива отъ сто и двѣстѣ до петь и шесть-стотинъ гроша и се дава отъ момъка на моминий баща

или майка. Послѣ ще ядѫтъ и пиѭтъ цѣла нощь, ще дарѭтъ момковитѣ годежници отъ момата: съ ризи, кърпи и пр.

Хисарско.—Годежътъ става най-много въ праздникъ и вечерь. Събиратъ се момковитѣ роднини, поханиватъ и изѣдѫтъ пита и гозба, донесена отъ тѣхъ, *запиѭтъ годежа* и хайде. Помежду си твърдѣ не е прието да даватъ голѣми работи. Годеникътъ ще даде нѣкоя си монета (пара́), сладки работи; а нѣкои — чапрази, мингуши и това е то всичко.

При избиранието на мома гледа се всѣки да си избере кѫщница за въ кѫщи, защото като нѣма кой да работи, нѣма и домъ, нѣма кѫща. Отъ туй всѣки съ дъщеря само си привежда и зетъ.

Ако ли му умрѣ или си нѣма дъщеря, тогазъ той си привежда и дъщеря и зетъ.

Момата се гледа да е работна и рѫзеллийка. Момцитѣ ги сгледватъ най-много на хорьто, на сѣдѣнки, на кѫра. Като се харесатъ, взематъ се дору и скришомъ. Бащитѣ и майкитѣ се „погодяватъ." Какво ще сторѭтъ друго?

22-й Въпросъ.—*Ходи ли годеникътъ често у годеницата, приспива ли у дома ѝ или това се не дозволява отъ обичая? Нѣкои поговорки или пѣсни за това има ли и какви?*

Отговори.

Ахѫ-Челебийско.—*Поа̑рджено.* Слѣдъ заглавяванье-то, юнакътъ ходи по гостье у бабини си, но съ другарь. Момата не излазя на явѣ, тя стои въ „клета." Това ходенье се казва *поа̑рджено,* защото на юнака при всѣко такъво по гостье ходенье, пържѭтъ яйца въ масло за ѣденье. Отъ това е остала поговорката: „зетъ се храни съ пържени яйца."

Добричь. — Често прѣзъ недѣля или двѣ годеникътъ кога отиде у годеницата си приспива, ако той не е срамежливъ; а ако го е срамъ, то той рѣдко ходи и неостава нощѣ.

Евджилере.—Не ходи често, а само когато има хорό, тогава годеника отива у момата, взема я и я завожда на хорόто. Не се позволява да прѣспи у тѣхъ.

Еленско.—Годеникътъ ходи у годеницата доволно често; но да приспава у дома ѝ, това не се дозволява отъ обичая. Подобно нѣщо не се търпи както по селата, така ивъ града.

Казанлжшко.—Въ по-напрѣжно врѣме (до прѣди 10 — 15 год.) годеникъ рѣдко е ходилъ у годеницата си и се е срамувалъ, както и много рѣдко се разговарялъ съ нея. Въ сегашно врѣме, особенно въ града, годеника ходи до прѣкаляванье у годеницата си, а нѣкои си позволяватъ дори и да прѣспиватъ у нея. Народътъ гледа на това не съ добро око и осжжда поведението на такивато годеници. Прѣди една недѣля до свадбата, обаче, тѣ не го пущатъ да стжпи у нея, като му казватъ (бабини му), че „ще го накачжтъ съ кокали.“ Тия работи по селата сж съвсѣмъ забранени, нито пъкъ е позволено годеника да ходи често у годеницата си на гостье.

Копривщица. — Годеникътъ често ходи у годеницата си; тамъ му правжтъ угощение и той подарява по една жълтичка на годеницата.

Нѣма обичай да спи въ кжщата й. Такова поведение не се смятря за безчестно; но отъ кривоцивилизованитѣ въ сегашно врѣме нѣкои почнахж да развалятъ тоя обичай.

Македония. — Въ старо врѣме, въ Охридъ, слѣдъ годежа не само, че годеникътъ никакъ не стжпвалъ въ кжщата на згоденицата си или „свършеницата,“ както се казва тамъ, но и до толкозъ се срамувалъ, щото, ако случайно съгледалъ би, че ще се срѣщне пжтьомъ съ теста си или съ тъща си, той отбивалъ се и заобикалялъ по друга улица, за да го не срѣщнатъ. Но малко по малко този първобитенъ срамъ (свѣнъ) дигнж се, та днесь годенитѣ се виждатъ въ нѣкой голѣмъ господски праздникъ, когато родителитѣ или роднинитѣ му, братята напр. или братовчеди, посѣтжтъ момината кжща, като съ себе вʒематъ и годеника. При всичко това, обаче, пази се и тогава голѣма скромность, приличие и честность. Годеницата може да се прѣдстави прѣдъ новитѣ си или бждущи нейни роднини и да имъ цѣлува ржка, ако това тѣ пожелаятъ, или не, ако тѣ не настояватъ. Въ първий случай само годеникътъ ще види годеницата си, която очи не надига да види кои сж гостьетѣ, на които цѣлува ржка; когато приближи годеника си, тогазь само ще го види и отстранява се, исключвающемъ го отъ почестьта дадена на другитѣ съ цѣлуванието на ржката.

Съвсѣмъ инъкъ е въ Кукушъ?! Тамъ щомъ се армосатъ армосанитѣ, ето ти го годеникътъ, до скоро врѣме на всѣкоя седмица, а сега вече на всѣкой день, у годеницата си. Оста-

ватъ се годеницитѣ да се разговарятъ на самѣ. Ако ли една седмица годеникътъ (армосаникътъ) у годеницата (армосаницата) не дойде, то майка ѝ ще се стрѣсне, защо ли той не е дошълъ? До прѣди 10 – 15 години, макаръ и въпрѣки старий обичай, понѣкогашъ, годеникътъ и да останѣше да прѣспи у годеничната си кѫща нѣкоя нощь, но всѣкога пазѣше да отсѫтствува поне баща ѝ и то пакъ съ голѣма прѣдпазливость да не усѣти нѣкой та да му обади; но сега за жалость, безнадзорно отъ всѣкиго баща ли или майка, братъ или сестра, годеницитѣ момци, често-често приспиватъ си у годеницитѣ си моми, а много пѫти и въ една стая самички, а йоще пó-лошото е, че това става съ пристаяньето на майкитѣ имъ. Отъ това и толко развратность на послѣдньо врѣме въ Кукушъ, кѫдѣто до прѣди казанитѣ 10—15 години, нравитѣ бѣхѫ неосквернени, или поне безчестието бѣше рѣдкость. За този обичай по нашитѣ мѣста има и пѣсни. (Вижъ Сборникъ Шапкаровъ). Ето началото на двѣ такива:

«Дома ли си дѣвойче, сама ли си?
— «И сумъ дома, юначе, не сумъ сама» и пр.

Друга:

„Да ли си рада, дѣвойче, вечерь да доидамъ?
— „Рада сумъ рада, юначе, вечерь да доидешь.“ и пр.

Отъ това едва ли би се намѣрила между Кукушанскитѣ невѣсти нѣкоя запазивша дѣвството си. Много даже нѣкои отъ тѣхъ и на третий мѣсецъ слѣдъ вѣнчанието си ставатъ майки, а нѣкои пъкъ и прѣди да стѫпѭтъ у момковата си кѫща. А що правѭтъ съ рожбитѣ на прѣстѫплението си? Страшно е да се спомене!! — Убиватъ ги и ги заравятъ!! — Ставатъ чадоубийци!! — И какви йоще други послѣдствия ставатъ отъ тая безнравственность! Излишно е и срамно е да ги споменямъ!

Между многото причини, способствующи на това зло въ Кукушъ, една е и много-врѣменното на младитѣ момци и моми, годенье, та неоженети, както ще се рече пó-долу. Защото всѣкой момъкъ слѣдъ годежа си, принуденъ е да чака най-малко три години догдѣто да се ожени, а въ туй врѣме има свободенъ входъ у годеницата. На това тамошнитѣ се извиняватъ съ слѣдующий извѣтъ: „че трѣбвало безъ друго да се минѫтъ три години, да се поталадисатъ армосанитѣ; а

друго, до гдѣ момата си направи чеизътъ.“ И дѣйствително; защото тамъ прѣди това врѣме, т. е. прѣди годѣваньето си, момата не мисли да прави чеизъ, както става по другитѣ мѣста, кждѣто йоще отрано, на малката йоще възрасть на момата, майката почне да се грижи за прикя на щерка си, а, като порастне послѣднята, го довьрши. Но тукъ не става така, а единственната грижа, както на майката, така и на щерката е, какъ да се ареса на нѣкое момче и да се армоса, та послѣ за чеизъ „аллахъ керимъ,“ има врѣме три години.

С.-Загорско. — Въ града не ходи често годеникътъ у годеницата си на гостье; ако свадбата е за скоро, ще иде най-много два-три пжти да пита сгоденицата си, какви дрѣхи иска да ѝ направи за вѣнчанието, които се викатъ по турски *гелениkъ*, а по български — *булчени*. Ако свадбата е и за слѣдъ година или шесть мѣсеца, пакъ рѣдко ще ходи у тѣхъ на гостье. По насъ е много грозно зетьтъ да прѣспава у момата и се сърджтъ за това нѣщо, което е противъ обичаятъ; но напослѣдно врѣме взехж да привикнуватъ и да го нѣматъ за кусуръ. А таквозь нѣщо въ селата нито става, нито го знаjжтъ, напротивъ веднъжь направjжтъ ли годѣжь, селскийтъ годеникъ нито ходи у годеницита си, нито пъкъ прѣспава у тѣхъ. Той отива у нея само, когато да се вѣнчаватъ и послѣ правjжтъ *поврътки* прѣзъ недѣлята, „за да ги завари петъка срѣщо сжбботата“ и т. н. Не сьмь чулъ за това нѣщо нито особенни приказки, нито пъкъ пѣсни.

Хасковско.—Въ прѣдишни врѣмена годеникътъ имаше срамъ, не ходѣше често у годеницата и никакъ не прѣспиваше тамъ. Този обичай се варди йоще до нѣйдѣ въ селата и въ нѣкои кжщи въ града. А сега въ града повечето често ходjжтъ у годенищата, разполагатъ се тамъ свободно, даже прѣспаватъ, често се сърджть, намѣсто да се срамуватъ отъ родителитѣ и пó-старитѣ на годеницата си, които се срамуватъ стъ годеника и се чуджтъ какъ да му угоджтъ. Така е станжла клетва „да даде Господь три години да ти дохожда годеникъ въ кжщата.“

Хисарско. — Годеникътъ ходи у годеницата си, но да прѣспи у нея не може.

Годежь се продължава различно и зависи отъ волята на годенитѣ.

23-й Въпросъ. — *Кога и какъ се разваля годежа (жѣната)? Какъ и прѣдъ кого се разваля редовно? Плаща ли се нѣкому нѣщо, какво се плаща и поврьща между годенитѣ? Какъ гледа народътъ на разваляннието на годежъ? Ако стане сѫдба кой ѭ рѣшава?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Годежьтъ или главежьтъ може да се развали само по слѣдующитѣ причини: а) когато главеникътъ или главеницата страда отъ нѣкоя невидима душевна болесть, отсетнѣ станѫла извѣстна; б) когато и единътъ и другийтъ арнисатъ да се тачѫтъ като главеникъ и главеница; в) когато роднина на главеника или главеницата се улови въ кражба или позоренъ за всички роднини грѣхъ; г) когато едно лице се улови въ прѣстѫпление чрѣзъ залибванье другъ юнакъ или друга мома.

Главилката, ако не могѫтъ да развалѭтъ помежду себе си по миренъ начинъ, събиратъ комшийтѣ и, ако тѣ не могѫтъ да ги помирѭтъ, работата се отнася до поповетѣ и чорбаджиитѣ.

Когато се развали главилката, оная страна, която пожелае да я развали, трѣбва да плаща разноскитѣ на другата страна. Людьетѣ не гледатъ съ добро око на разглаgенитѣ; тѣ се прѣзиратъ отъ всички, защото главилката се брои като половинъ вѣнчило.

Добричь. — По този начинъ направенъ годежь се разваля само тогази, когато: 1) момъкътъ или момата се разболеѭтъ силно отъ нѣкоя болесть; 2) когато единий или другий се хване въ прѣлюбодѣяние, т. е. обхващанье (?) съ другъ; 3) ако момъкътъ излѣзе крадецъ, пиянецъ, лъжецъ (?) убийца и въобще лошъ; 4) когато нѣкой отъ згодѣнитѣ иде нѣгдѣ и отсѫтствува много врѣме безъ причини; 5) когато взематъ да укоряватъ момата по лошото ѝ поведение; 6) когато се разсьрди нѣкоя отъ странитѣ и т. н. За много малки причини става и развръщанье. Каквото е дало момчето всичкото си го взема назадъ: нанизи, пари и др. Тоже и момата взема своето. И такива *разоставяния* рѣдко се случватъ безъ крамола и сѫденье. Най-напрѣдъ тѣ се сѫдѭтъ прѣдъ общинский киетъ и старѣй на селото; ако сѫдбата обаче не се свърши тамъ, тогава отиватъ при священника (най-старий) въ града. Въ случай че момъка иска момата, а момата го не рачи, то-

гава момата плаща глоба отъ 300—1000 гроша и й се не дава да се жени нѣколко години, а на момъка, когато ще. Ако момъка я не рачи, тогава той плаща глобата и яде укоритѣ.

Еленско. — Годѣжьтъ се разваля много рѣдко. За разгодяванье се приказва като за една злина. Толковъ сж рѣдки въ Елена и по колибитѣ (т. е. малкитѣ села около Елена) „разгодяванията“ или „разврьщанията,“ както казватъ, щото за тѣхъ се приказва като за събития. Народа не гледа съ добро око на това и осжжда причинителитѣ му.

Причинитѣ за разгодѣванье сж или нѣкои кусури, узнати отпослѣ, или пакъ полакомяваньето за нѣкое по-добро мѣсто (по-богатъ момъкъ или по-добра мома).

Годежьтъ обикновенно се разваля безъ много шумъ. Рѣдко работата стига до владишкий намѣстникъ, който дава писмо *раздѣлно* или „разгодѣжно.“

Обикновенно който е причина на разгодѣванието, губи своитѣ подарки и поврьща чуздитѣ. Той плаща и глоба.

Азъ сьмь билъ много пжти свидѣтель на производството на разгодѣвание въ Пловдивъ, гдѣто сьмь присжтствувалъ въ епархиалний съвѣтъ въ качеството си на членъ — съвѣтникъ. Често пжти отъ околиитѣ се явявахж и повечето пжти момичета, които нещжтъ годеника си.

Единъ пжть една мома съ баба си и други роднини отъ едно близко село дойде въ Съвѣта съ тъзи цѣль. По обичаю най-напрѣдъ се прочете прошението на момъка, бившъ солдатинъ, и добръ и развитъ, съ което прошение той казваше че годеницата му не ще да го земе, а му държи „аманета.“

— Защо го не щешъ? Пита дѣдо владика. Сакатъ (хромъ) ли е, кьоравъ (слѣпъ) ли е, какъвъ косуръ (недостатъкъ) има?

— Ай така, не щж го, не ми е на сърдцето — отговаря момата.

— Ами когато си го не щѣла защо му си взела аманетя (подаркитѣ на годѣжа наедно съ нѣкои сладки работи, дадени отъ момъка).

— Много сьмь му погледвала аманетя. Нито сьмь го виждала.

— Ами гдѣ го?

— Тукъ една отъ роднинитѣ й извади чевре съ аманета. Единъ отъ присжтствующитѣ чненове го развьрза и пита момата: кой е ялъ отъ „стафидитѣ“ (сухогроздье) на момъ-

кътъ? Хемъ му яла стафидитѣ, хемъ го не ще? Какъ става то така?

— Не сьмь хапнала. Мишки сѫ ги ѣли.

Най-послѣ се узна, че тя се залибила за единъ овчарь и не ще да вземе момъкътъ, бившийй солдатъ.

Други пѫть се случи таквазь интересна сцена. Момъкътъ хубавецъ, свѣсенъ и доволно развитичъкъ. Момата грозна, дебелашка и неразвита. Тя го не ще, той я иска. Тя не може да обади защо. Ай-така, не ще го. А той заявлява, че отъ нея се неотдѣла, че той „на небето дупка ще направи, пакъ ще я вземе за жена".

— Защо не се възгечтисашъ (откажешъ) отъ тъзи мома, пита единъ епархиаленъ членъ, Д-ръ Чомаковъ. Не видишъ ли каква е грозотия; какво ѝ харесвашъ?

— Азъ не могѫ да я оставя. Утрѣ въ село ще рекѫтъ, че имамъ нѣкой кусуръ, че за туй ме не ще. Какъвъ кусуръ имамъ? Да ми кажи!

Най-послѣ, като се видѣ, че всичкий вопросъ, гдѣто момъкътъ не ще да се откаже отъ момата е, че тя го не щѣла безъ причина, единъ членъ му пошушна да измѣни тактиката си и „той да заяви, че я не ще." По тоя начинъ се издаде рѣшение за разгодяванье, като се повьрне на момъкътъ аманетътъ.

Казанлѫшко. — Годежьтъ се разваля: кога годеникътъ е пиянъ или има другъ подобенъ порокъ, кога за годѣницата се узнае, че не си е упазила дѣвственностьта или има други физически недостатъци. Развалата става йоще и отъ клѣветв и отъ разубѣждения. Въ тѣзи случаи, този който се отказва, повръща това що е зелъ безъ да вземе своето назадъ (по нѣгдѣ го зима), плаща обезщетение за разноскитѣ, що ставатъ по годежа и послѣ. Този процессъ се рѣшава прѣдъ церковната община или владиката, който тоже зема една глоба отъ тогози, който врьща. На такива разваляния народътъ гледа съ лошо око, освѣнъ, ако причинитѣ за тѣхъ сѫ оправдателни и вѣрни.

Въ селата, ако развалянього на годежь стане наскоро, врьщатъ само мѣната; ако момата врьща, ергеньтъ не ѝ врьща мѣната, а тъй сѫщо, ако ергеньтъ врьща, момата не му врьща мѣната. Но, ако се е изминѫло доста врѣме отъ згодѣваньето и ако момъкътъ е харчилъ за дрѣхи или за

друго на зглоденицата си, тя, ако връща, трѣбва да му заплати разноскитѣ. Връщаньето стая или прѣдъ сватовцитѣ, или прѣдъ свещенника или прѣдъ ближнитѣ роднини и съсѣди. Ако момата връща, момцитѣ съ ненависть гледатъ къмъ нея; сѫщо ако момъкътъ връща—момитѣ го ненавиждатъ.

Копривщица. — Рѣдко се разваля тука годежъ. Може да стане нѣкогажъ пó голѣма помежду умраза. Развалата става прѣдъ владишкий намѣстникъ, и която страна стане причина на развала, тя, като си вземе даденето, послѣ е длъжно да заплати на другата всичкитѣ разноски и едно количество за честьта ѝ. Развалата се не почита между народа.

Лѣсковецъ.—Причини за разгодѣванье могѫтъ да бѫдѫтъ много: най-много сплетнитѣ на завистници. Случва се и това, че нѣкой бива насиленъ, единъ другиго не харесватъ, откриѭтъ се у момата или у момъка недостатъци и пр. Но често причина бива лакомостьта за по-богатъ. Напр., ако други обѣщае или проводи 120 жълтици, а първий годеникъ далъ само 60 — 70, тогазъ тя, момата, оставя първия и отива за другия.

Ако рекохме не го отсѣкохме.
Хубавата ябълка свинята я изяда.
Не ѝ било прилика.

Народътъ не гледа съ добро око на тия разгодѣвания. Който безъ причина се откаже, губи даровeтѣ, що е далъ, а връща, които е взелъ. Глоба за годежнитѣ разноски не се взема, само ако сѫ скроени и ушити за свадбата дрѣхи, плаща ги кривата страна. Най-много напущатъ момцитѣ. Зарадъ това отиватъ до владиката, прѣдъ когото, ако тя каже, *че го не ще*, че не ѝ е на *сърдцето*, че ѝ *е черъ прѣдъ очитѣ*, вече не я уговарватъ, а кажѫтъ на момъка да си търси друга:

Хлопай до гдѣ ти отворѭтъ!
Търси си честьта на друго мѣсто.
Гдѣто ти отворѭтъ, тамъ влѣзъ.
На сила работа не става.

Ако момъкътъ обезчести момата народътъ обвинява и него и нея. Казва се, че ако момъкътъ не вземе такъва измамена мома, той не ще види никакво добро.

За момата казватъ:

Туй ти кучка отвлѣче.
Покачила си пюскюлче на главата.

Намѣрила кого търсила.
Искала намѣрила бача си.

Македония. — Годежътъ се разваля, когато едната отъ интересующитѣ се страни не устои на условията или на нѣкои обѣщания или посрѣдствува помежду тѣхъ нѣкоя горчевина или пъкъ като отпослѣ се разбере безчестностьта на едната отъ двѣтѣ страни, та истине другата, или най-послѣ, когато се вмъкнѣ нѣкой „спонецъ“ (клеветникъ), та ги остуди. Развалата на годежа става, като негодующата страна хвърли или върне нишанътъ (мѣната) назадъ чрѣзъ сжщий първобитний посрѣдственникъ или чрѣзъ родителитѣ непосрѣдственно. Ако отъ тукъ послѣдва распра и давия отъ другата страна, рѣшава я църковното началство.

Когато се свърши развалата на годежа, оная страна, която я е прѣдизвикала, длъжна е да плати обезщетение на другата, което се състои въ:

а) Поврьщание назадъ на всичко, щото е получила до тогава отъ другата страна, било като мѣна, било като подаръкъ.

б) Отказванье на всичко, каквото е дала на другата страна до тогава въ видъ на мѣна или подаръкъ отсетнѣ.

в) Въ плащанье на другата страна разноскитѣ и жертвитѣ, станжли по годежа.

Забѣл. Тия формалности и обезщетения днесь не се пазжтъ толкова точно.

На такива годежни развали народътъ не гледа съ добро око, нито пъкъ ги правжтъ почтеннитѣ людье, освѣнь въ въпиющи нужди.

Русчушко *(Руссенско).* — Годежь съвсѣмъ рѣдко се разваля, защото се счита отъ народа за грѣшно. Миняхлата година една мома се сгоди за едного. Годежьтъ станжлъ редовно прѣдъ всичкитѣ сватове, но не знаж по какви причини годеницата напустнжла първий си годеникъ и пристанжла (отишла за други) на други. Като се научилъ бащата на първий годеникъ, събира 5 — 6 отъ най-ближнитѣ си роднини, въоржжаватъ се и отиватъ да нападнжтъ дома на вторий момъкъ, комуто пристанжла годеницата и съ сила да я вематъ. Понеже годеницата заедно съ момъка избѣгнжли въ други домъ, то послѣднитѣ не можли да постигнжтъ цѣльта си. Сутриньта се състави съвѣтъ, състоящъ отъ свещенника, 5 — 6 старѣйшини, кметътъ, 6 сватове отъ двѣтѣ страни, по трима,

и учителя. Испитахѫ най-напрѣдъ годеницата, по кои причини е напустнѫла годеника си и е пристанѫла другиму. Тя отговори, че годеника, за когото я згодили „не й́ билъ на сърдце,“ йоще, че когато отивали на сборъ, по пѫтя като се разговаряли „не й́ паднѫлъ на сърдце“ за това го напустнѫла. Слѣдъ това привикахѫ момъка, на когото е пристанѫла, заедно съ баща му. Слѣдъ много мъмрѣние, за гдѣто е приелъ сгодена въ дома си, едни прѣдлагахѫ да го биѭтъ, за примѣръ на другитѣ, защото Богъ поради такива работи не давалъ берекетъ; втори прѣдлагахѫ да заплатѭтъ всичкий масрафъ, който е станѫлъ по годежа, тройно; трети прѣдлагахѫ да се вземе насила годеницата и да се прѣдаде на първий й́ годеникъ; четвърти прѣдлагахѫ на свещенника да ги не вѣнчава и много други. Най-послѣ привикахѫ първий годеникъ и баща му; распитвахѫ ги що искатъ. Тѣ отговорихѫ, че не искатъ нищо и че кръвь ще пролѣѭтъ пакъ ще си вземѫтъ годеницата. Слѣдъ като се съвѣщахѫ, старѣйшинитѣ рѣшихѫ: бащата на момата да заплати напълно разноскитѣ, които сѫ станѫли на годежа момата да повърне всичко, каквото е взела; момъкътъ, който е приелъ годеницата, да заплати двойно тѣзи разноски, ѣденье, пиенье и пр., отъ които половината отъ всичко да се даде на първий й́ годеникъ, а другата половина да се задържи за църквата.

Старо-Загорско. — Годежътъ се разваля и отъ двѣтѣ страни, т. е. и отъ момъкътъ и отъ момата. Причинитѣ сѫ тѣзи, че или момъкътъ е нѣкакъ измамenъ и излъганъ, или че момата го не ще. Въ селата рѣдко ставатъ разгодѣвания и, макаръ да сьмь живѣлъ 10 години постоянно и наредъ изъ тѣхъ, азъ нито сьмь видѣлъ, нито чулъ таквозь нѣщо, за да кажѫ кое какъ е станѫло. А пъкъ кога е законно разгодяванье повръщатъ се пръстенитѣ назадъ и отъ двѣтѣ страни, осѫжда се страната да заплати разноскитѣ и глобата на обидената страна и тогава изново дозволяватъ да се женѭтъ кой за която ще и коя за когото желае.

Въ Нова-Загора бѣше се случило, щото една мома годена, пъкъ другъ отива та я открадне и крадецътъ се осѫди: да вземе момата, да плати десеть лири, разноскитѣ на годений момъкъ и нѣщо около четири лири на общината зарадъ училището за подкопаванието имъ мирно и тихо. Народътъ гледа на това като че не било отъ Бога късметъ да

се вземать двамата, за това малко го е грижа за сполуката и несполуката на странитѣ. Кога се отнесе работата до сѫдъ, по-прѣди я сѫдеше: „миллетъ-одасѫ,“ а сега „Духовната община.“

Татаръ-Пазарджикско. — Ако годежьтъ се унищожи безъ законни причини, тогазь оная страна, която е крива, длъжна е да изгуби все що е дала на другата страна; освѣнь това длъжна е да даде нѣколко като прибавки за поврѣдата на оставената страна. Ако ли развръщаннето стане споредъ причини, независящи и отъ двѣтѣ страни, взетитѣ работи се повръщатъ. Ако се случи нѣкакъ, че годеникътъ обезчести годеницата и послѣ иска да я остави, ако се това докаже, народътъ насилственно го хваща и вѣнчава съ обезчестената отъ него мома. Сѫщото става и съ нѣкой момъкъ, обезчестилъ друго момиче, съ което не е бивалъ годенъ. Ако тя не иска да му направи нищо, тогава го прѣдадѫтъ на царский сѫдъ да се накаже споредъ закона.

Хасково. — По нѣкога се разваля годежа по причини, достойни за развалянье, като сакатлѫкъ, лоша и заразителна болесть, незапазванье дѣвственностьта, пиянство и пр. Развалянього става прѣдъ цьрковната община или прѣдъ владиката, като се плати нѣщо на цьрковната община. А по нѣкога то става поради малки и ничтожни причини, като отъ клевета или подстрекавание отъ лоши люди. Клеветници жени казватъ: „остави нея или него, азъ ти намѣрихъ по-хубавица или по-хубавецъ или по-богата, по-богатъ и пр.“ За такива и други нищожни причини законътъ (Б. на Р. Тукъ се разбира каноническото право) не позволява развалянието на годежа, но кога се види, че има лоши слѣдствия, тогава се позволява, като се наложи на виновний да плати разноскитѣ на годежа и честьта на оставената или оставения. На такова разваляние народътъ гледа съ лошо око и казва „той или тя не сѫ добри, че си оставихѫ годеницата или годеника“.

24-й въпросъ. — *Въ коя годишна възрасть се женѭтъ момцитѣ? А момитѣ? Знае ли се да се женѭтъ до гдѣ сѫ твърдѣ малки? Пази ли се, щото по-малката сестра (коританата) или по-малкий братъ да не испрѣварѭтъ (прѣженѭтъ) по-старитѣ (какинитѣ или батювцитѣ си)?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Юнацитѣ хванжтъ да галжтъ моми отъ 16-годишната си възрасть, а се женжтъ отъ 20 години нагорѣ. Главжтъ се и отъ 15 години. Момитѣ се женжтъ отъ 18 години нагорѣ. Пълната възрасть за главенье се счита 15-годишната възрасть.

Исхрани Пахунъ момиче
На петнадесете години
Та си му майка викаше:
«Пахуню пиле шарену
Ела та майка пупита
Кому да си та дадеми» и пр.

Да сж се женили твърдѣ малки едно врѣме, нито се приказва, нито отъ пѣснитѣ се вижда.

Прѣженванието братъ брата, сестра сестра си, се счита като грѣхъ и незачитание рода си. Сестра бива да прѣжени брата си. Даже братътъ е длъженъ да изжени всичкитѣ си сестри по 5—8 години по-малки отъ него. Прѣженванье на братъ се позволява, когато по-старий не рачи да се жени и прѣвиши 25 год. отъ възрастьта си; тогава по-малкий братъ казва: „ако съмъ го чакалъ да се роди, та не щж го чакамъ и да се жени.“ И прѣженва го. Прѣженванье става йоще съ прошката на по-старий братъ. Тая прошка се испросва съ молби и се дава прѣдъ хора съ цѣлуванье ржката на по-старий братъ. Прѣженвание на братъ или на сестра се позволява отъ обичаитѣ, ако братътъ или сестрата страдагжтъ отъ неисцѣрима явна или душевна болесть.

Най-голѣмий синъ или дъщеря се зове *първакъ*, а най-малкий — *мюзюлъ*.

Добричь. — Селскитѣ моми и момци се женжтъ обикновенно малки и всѣкога момитѣ биватъ по-възрастни отъ момцитѣ. Това тѣхно женение отъ рано е, както казахъ по-горѣ, да имъ помагатъ на работа. Мене ми бѣше за чудо, кога ги гледахъ тъй: „на колкото години е мжжътъ ми, на толкозъ години съмъ и я,“ казваше една жена. Този обичай за тѣхъ нѣма никакво значение и си е единъ отъ най-старитѣ.

Братья, кога иматъ нѣкоя сестра по-малка отъ тѣхъ да я главжтъ, оженватъ първо нея, послѣ тий се годѣватъ.

Еленско. — Момцитѣ въ града се женѭтъ отъ 20 — 25 години нагорѣ, а момичета отъ 15 – 16. По колибитѣ (селцата) момата се жени отъ 20 години и повече нагорѣ, а момъкътъ йоще по-малъкъ — отъ 15 години. Причината на това е, гдѣто всѣка селска челядь гледа йоще отъ рано да се сдобие съ работница. Който ѣде, трѣбва да работи, казватъ. По-малката сестра се казва *коритана*, защото била ужь подхлупена като подъ корито отъ по-голѣмата, която се зове *мома*. За това има приказка: какъ сѫщинската мома отъ мащиха си била скрита подъ корито, а по-малката нейна дъщеря си дала за мома, та отъ това излѣзло нещастие на тая за лъжлива мома прѣкарана коритана. По-голѣмата сестра се казва и „кака.“ Особенно домашнитѣ и вънншнитѣ хора, кога се обрьщатъ къмъ по-малката мома казватъ: „кака ти рече,“ или питатъ: „гдѣ е кака ти.“ По-малката сестра вика: „како“! на по-голѣмата, както по-малкий братъ вика на по-голѣмий „бакю“! отъ батю. Отъ тукъ и съкратеното: байно, байчо. бачо, бае, бай. Въ нѣкои мѣста казватъ и брайно, което, ми се чини, да е повече сърбизмъ. Въ село Руховци присѫтствувахъ на една сцена, която доказва колко много се пазѭтъ отношенията на коританата къмъ момата. Взело бѣше да се сдрезгава (смрачава). Трѣбваше да се донесе отъ кладенеца вода за въ кѫщи, пакъ момата бѣше задържана на работа; явявахѫ се нейни посестрими да я викатъ и като чухѫ че не може, поканихѫ по-малката (коританата), която отиде при момата, *кака си* испроси отъ нея позволение, че тогазь само отиде.

„У насъ адетя е такъзь,“ ми каза баба Миховица—Топалката, която распитвахъ за тая случка.

Нито по-малката сестра, нито по-малкий братъ могѫтъ да испрѣварѭтъ (прѣженѭтъ) по-старитѣ. Ако стане това, то трѣбва прѣдварително да се вземе позволението и съгласието на по-старитѣ.

Казанлѫшко. — Въ града момцитѣ се женѭтъ отъ 21—35 години, но срѣдньо е отъ 22—24 год., а момитѣ отъ 15—18 год. и братътъ чака да се ожени сестрата, че тогава той. Но въ днешно врѣме не се пази строго този обичай, и на това не се гледа съ добро око.

Въ селата момитѣ и момцитѣ не се женѭтъ пó-малки отъ 18 годишна възрасть. Има примѣри за момцитѣ, че сѫ се о-

женили на 15 год. Пó-малкийтъ братъ или пó-малката сестра не испрѣварѭтъ по-голѣмий братъ или сестра въ женидбата, освѣнь по уважителни причини и то твърдѣ рѣдко. Тамъ и сестра, която се е родила слѣдъ брата си не го преженва, както е обичай въ града да се изженѭтъ дъщеритѣ, па тогава синоветѣ. Има примѣри: 35 годишенъ ергенъ чака да се ожени 15 годишна сестра и тогава да се ожени тоя ергенъ-дѣдо. Много често се случва тукъ въ градътъ да се женѭтъ млади несъотвѣтствующи на възрастьта си; тъй напр. момъкътъ да е 35 годишенъ и до 40 годишенъ, а момата на 15—18 години.

Копривщица. — Момцитѣ се женѭтъ обикновенно отъ 20—30 години въ възрасть, а момитѣ — отъ 15—20 години. У насъ нѣма обичай да се женѭтъ малки; а всѣкогажь пó-старитѣ се женѭтъ пó-напрѣдъ, а пó-младитѣ — послѣ.

Лѣсковецъ. — Момитѣ зематъ да се женѭтъ отъ 14 години, а момцитѣ отъ 18, но обикновенно момитѣ отъ 18 —20 год., а момцитѣ отъ 20—25 год.

Въ Шопско и Поленскó момъкътъ всѣкога е по-малъкъ отъ момата, той има 15, а тя 25—30 години. Това бива поради двѣ причини: 1) Моминийтъ баша не рачи да испустне изъ дома щерка си, до гдѣ тя не му послужи и съ това *хлѣбътъ му да исплати;* 2) Бащата на момъка дири мома стара, ягка и приучена на всѣка работа и споредъ работата, която е показала у бащини си, избира си невѣста.

Земи жена да те носи на рѫцѣ.
Жененьето става по редъ.
Който е пó-старъ, той пó-напрѣдъ се жени.
Какъ се е добило, така ще се жени и по редъ.

Македония — По селата и по нѣкои градове, както въ Кукушъ, Воденъ, Ениджe, Гумендже и други, момцитѣ се женѭтъ твърдѣ млади, на пó-долу отъ 25 год. възрасть, и едва ли би могли да се види младоженецъ на по толкова или повече години. А и момитѣ горѣ-долу сѫ връстници, даже и нѣкога по-стари отъ тѣхъ. Мома едва ли можешъ намѣри омѫжена пó-малка отъ 22 или по крайнѣ мѣрѣ отъ 20 години; а често се срѣщатъ отъ 25 години по-стари. А пъкъ по селата, всѣкждѣ почти въ Македония, владѣе голѣма несъразмѣрность въ годинитѣ. Пѣснитѣ, които сѫществуватъ, потвърдяватъ думитѣ ми. Ето началото на една, колкото за примѣръ:

«Елено моме, Елено добро!
Тебе те майка свършила
Въ големо село Перово,*)
Во една кукя богатя,
Овци ми иматъ булуци,
За едно момче малово
Отъ дванадесеть години,
Со едно око кьораво
И една нога скършена!»
— «Огонь да горитъ кукята.
Волци да ядѫтъ овцитѣ,
Кога іе момче малово,
Малово та не хасално!
Станафъ си пойдофъ на пазарь,
Ето ми го кьоравото по мене,
Ето ми го кърши нога съ мене:
«Купи ми майче, бардаче, леле!»
— «Не ти сумъ майка, махнала те земя,
«Тукъ [1]) ти сумъ жена жельки ти въ гърло.»

(Продължение въ Сборн. Шапкаровъ)

Другъ очевиденъ примѣръ:

Въ наше врѣме, нѣщо прѣди 20—30, години, въ Охридската Митрополия прѣдстави се една млада невѣста съ цѣль да остави мѫжа си безъ никакви други причини освѣнь малолѣтството му. Тая бѣше едра, здрава, красива и прѣдставителна, омѫжена у една богата фамилия въ селото Горица, изобилствующа отъ всичко. Но момчето като да бѣше нейно чадо; когато я питаха за причинитѣ и я убѣждаваха да го не оставя, тя мълчеше, но когато видѣ, че съ мълчанието нищо не помага, принудена биде да остави срама и да раскрие и най-скритата си тайна прѣдъ владиката и да открие некадьрностьта му. Така се разостави отъ мѫжа си.

Въ Охридъ напротивъ и въ други градове става съвсѣмъ обратно. Тамъ момъкътъ трѣбва да бѫде най-малко 10 години или по крайнѣ мѣрѣ 5 години по-старъ отъ момата. Тамъ момцитѣ обикновенно се женѭтъ на възрасть между 25—35

***) Перово, голѣмо село въ Преспанската околия, въ Ресенската кааза. Дрѣхитѣ на женитѣ въ тамошнитѣ села сѫ чудновати; — освѣнь друго, тие на главата си носѭтъ нѣщо като рогове една дланъ дълги.**

[1]) Тукъ = туку = но.

години и едва ли нѣкой може да се намѣри оженень на по-малко отъ 25 годишна възрасть. А момитѣ обикновенно се мжжжтъ между 15 и 24 годишна възрасть. На по-долу отъ 15 годишна не знамъ да се е мжжила нѣкоя *) нито на по-горѣ отъ 25 години, освѣнь нѣкоя застарѣла по нѣкои причини и то омжжена за нѣкой вдовецъ.

У насъ, въ Охридъ, вдовецъ първъ, а по нѣкога и вторъ, ако е само младъ и малко състоятеленъ, може да вземе мома дѣвойка.

За гдѣто по селата момцитѣ се женжтъ много малки, както казахми, причината не е друга, освѣнь желание на момковитѣ домашни людье да се сдобие кжщата съ йоще една работница, макаръ я йоще безъ врѣме; та за това безъ да гледатъ на възрастьта момкова, стараятъ се момата да бжде възрастна (а пъкъ малка нито могжтъ да найджтъ, ако би и да искали, и нито имъ е потрѣбна). Сжщата причина е гдѣто и момитѣ отъ друга страна държжтъ неомжжени до таквазь прѣминала възрасть, щото принуждаватъ се да бѣгатъ по мжжь сами, както ще споменемъ по-долу.

Въобще, нито по градоветѣ, нито по селата е обичай да се бракосъчитаватъ два съвсѣмъ маловъзрастни члена. А колкото за годежи на невъзрастни, ставали сж, но твърдѣ рѣдко, и то не официални, а устно само между родителитѣ на едната и другата страна. Такивато обаче годежи нито сж много нито пъкъ траятъ до врѣмето на вѣнчаньето.

Въ Кукушъ голѣмата сестра се нарича „Дода,“ а по-малката — „Цеца.“

По всичкитѣ почти села и по много градове въ женидбата, кждѣто има братъ или сестра, пази се у тѣхъ редъ по възрасть; по-малъкъ братъ или сестра никога не прѣдваря по-голѣмий си братъ или сестра, освѣнь когато нѣкой отъ голѣмитѣ се откаже, по уважителни причини съвсѣмъ да не встжпи въ браченъ съюзъ. Не е обаче така и по всичкитѣ градове. Въ Охридъ напр. макаръ и по-малки да сж сестритѣ отъ братията, трѣбва всичкитѣ или поне нѣколко отъ сестритѣ да се измжжатъ по редъ, споредъ възрастьта си, а послѣ

*) Власитѣ — цинцаритѣ иматъ обичай да мжжатъ момитѣ си по-долу отъ 15 год. възрасть. Отъ това обаче често се случва отъ тѣхъ да избѣгватъ такивато невъзрастни невѣсти нощемъ отъ сопружеското лѣгло и да ходжтъ да се скитатъ по улицитѣ.

братията и тия на редъ споредъ възрастьта си. Рѣдко се случва когато братъ има непосрѣдственно по-малки сестри отъ него, да се жени прѣдъ тѣхъ; а йоще по-рѣдко по-малъкъ братъ прѣдъ по-голѣмий отъ него или по-малка сестра прѣдъ по-голѣмата и то не безъ уважителни причини и съ позволението отъ страна на прѣдваряемитѣ.

Русчушко (Руссенско). — Момцитѣ се женѭтъ 16 — 20 годишни; а момитѣ 20—25 годишни. Полската работа е която кара родителитѣ да женѭтъ синоветѣ си млади, защото, като ги оженѭтъ, добиватъ йоще една работница въ кѫщи. Момитѣ напротивъ се женѭтъ доста стари, защото на бащата му се свиди да испустне една работница. Отъ женска страна строго се пази да не прѣжени коритана по-голѣма сестра. Но по-малъкъ братъ прѣженя сестра си.

Старо-Загорско. — Въ града момцитѣ се женѭтъ въобще на по 25—30—40 години. Въ селата се женѭтъ най-млади отъ 25—28—30 години, послѣдньото число е по-рѣдко. Причинитѣ на това ранно жененье ги изложихъ по-горѣ, та излишно е втори пѫть да ги споменямъ. Момитѣ въ града се женѭтъ отъ 18—20—25 години най-кѫсно, а въ селата — отъ 17—18—19—20 години. Тукъ се поражда отъ само себе единъ въпросъ, който трѣбва да се обясни. Женѭтъ ли се малко много лишенитѣ отъ свясь моми? Азъ знамъ въ с. Гьопхала една мома, Митра, сестра на Василивъ-Донювитѣ, която въ моминството си не умѣеше да играе хорò, поради което се отритваше отъ момцитѣ за неумѣянието ѝ; но пакъ подиръ врѣме се ожени и задоми. Знамъ и таквазь мома въ Курбетито, дъщеря на попъ Дѣлча, мой приятель, която бѣше поврѣдена въ очитѣ и си остана неженена, а пъкъ съвсѣмъ лишенитѣ отъ умъ не ги женѭтъ както напр. нѣмитѣ и пр. Знамъ въ града и това, че единъ чоеѣкъ на име глухонѣмий Ради бѣше жененъ за една саката жена, т. е. бѣше куца и съ криво ходило, имахѫ дѣца и ги отгледвахѫ макаръ той да не знаяше да говори, съпругата му говорѣше и съ рѫцѣ и съ пръстье му расправяше и се споразумѣвахѫ.

Както въ града, тъй и въ селата се пази обичай, до гдѣ се не ожени по-старий братъ или сестра, по-младитѣ не могѫтъ да се женѭтъ по-напрѣдъ отъ тѣхъ. Въ града ставатъ исключения по слѣдующитѣ причини. Ако по-голѣмата сестра е грозна, а пъкъ по-малката я прѣвъсходствува съ ху-

стьта си, то въ такъвъ случай ергенитѣ всѣки пжть искатъ по-малката, а по-голѣмата отхвьргатъ. За уравнѣние на това, родителитѣ, като видятъ какъ стои работата, прѣдумватъ по-голѣмата да ѝ даде прошка, като ѝ цѣлува малката ржка и тъй се допуща да се жени тя, а голѣмата остане да чака йоще, и като видятъ че не ѝ излазя късметя, родителитѣ се принудятъ да я дадятъ на нѣкой прѣстарѣлъ момъкъ или пъкъ на нѣкой вдовецъ.

Въ селата рѣдко се случва „по-малката подъ корито мома,“ да прѣженва по-голѣмата и по-старата си сестра. Въ прѣбиваньето ми толкозъ години въ селата, азъ не сьмь ималъ случай да видя таквозъ нѣщо. Ставатъ таквизь женидби противъ обичаитѣ и противъ желанието на родителитѣ само съ пристанка, въ най-краенъ случай.

Т.-Пазарджикско. — Момцитѣ обикновенно се женятъ отъ 16—20 годишна възрасть, а момитѣ отъ 20—25 год. и това става по причина на селската имъ работа.

Но освѣнь 16 годишни, азъ сьмь видѣлъ (и това е твьрдѣ често, па и обикновенно дори у Т.-Пазарджикскитѣ села) момци, на които щомъ чукне 14-та коледа, т. е. 14 год. на възрастьта, родителитѣ ги оженватъ. Всѣкой може да си прѣдстави сега какво ще бжде положението на подобна двоица съ несъразмѣрность въ възрастьта! Ако въ селата хората женятъ челядьта си— момцитѣ на 14-та и момитѣ на 26—27-та имъ година, то въ града ще срѣщнете съвсѣмъ противното, а именно: момъкътъ се жени чакъ тогава, когато 40—45 или 50 лазарника лежатъ вече възъ бѣлитѣ му косми; и той се жени за мома, която не надминава 15—16-та година на възрастьта си; той се жени за мома, която, ако се бѣше оженилъ, както богъ далъ, ако той до тая си възрасть бѣ живѣлъ малко по-умѣренно и спестовно да може да гледа кжща, жена и дѣца, то тя му била дьщеря, а не сега жена. Впрочемъ такава женидба е рѣдкость, но все пакъ се случва, та затова заслужва да се спомене. Въ по-старо и настояще врѣме момцитѣ се женятъ като захванате отъ 25—35 год., на възрастьта си, за моми на 25—20 год., та най-вече до 21 - 22 години. Рѣдкость е да срѣщните момъкъ, ожененъ отъ 25 години надолу, или пакъ на 16—17 години. Причинитѣ за ненаврѣменната женидба момцитѣ оправдаватъ съ това, че тѣ отъ рано не можали да спечелятъ за това и кжсно се оженили.

Никога момъкъ на каквато възрасть и да е не взема мома, която има 25—26—27 и т. н. години, освѣнь въ рѣдки случаи. А причинитѣ, които сѫ принудили момата противъ волята ѝ да остане не оженена до тая си възрасть, сѫ били или неестественната ѝ хубость, или нѣкой тѣлесенъ недостатъкъ. По селата и въ града въобще момцитѣ гледатъ да се сродѭтъ съ нѣкоя богата, знатна и влиятелна фамилия, за да иматъ подпорка.

Въ старо врѣме непрѣженваньето се е пазило като законъ, както по настоящемъ по селата, освѣнь въ случай, когато по-голѣмий братъ или сестра сѫ болни отъ неисцѣрима болесть или сакати, което имъ прѣчи на скорошното оженванье или пъкъ съвсѣмъ не имъ позволява това по неспособность. Тогава въ присѫтствието на домашнитѣ и на нѣкои роднини, по-голѣмий братъ или сестра даватъ прошка на по-малкитѣ отъ тѣхъ братъ и сестра за да се женѭтъ, като тия послѣднитѣ имъ цѣлунѫтъ рѫка. Въ града обаче не е така съ сеститѣ. Двѣ или три сестри могѫтъ да прѣженѭтъ по-старий си братъ, който драговолно имъ отстѫпва това, като се старае, особенно когато той имъ е осталъ за баща, слѣдъ смъртьта на баща си, да имъ приготви, колкото му позволява състоянието потрѣбний за тѣхъ *чеизъ;* и слѣдъ като ги изжени, тогава той се задомява.

Хасковско. — Въ прѣдишно врѣме момцитѣ се женяха отъ 25-та година нагорѣ на възрастьта си, а момитѣ отъ 20-та, а сега момцитѣ се женѭтъ отъ 18-та, а момитѣ отъ 16-та.

Прѣженванье отъ по-малъкъ братъ по-голѣмъ или отъ по-малка сестра по-голѣма се пази, освѣнь ако даде прошка по-голѣмия, като му цѣлуне дѣсницата по-малкия. Въ града по-малка сестра прѣженва по-голѣмъ братъ, единъ, двама и повече, а по селата и това се не позволява, и — всѣкий на редътъ си казватъ по-старитѣ.

Хисарско. — Жененьето става и съ млади и съ стари. Едно врѣме се гледаше и момъкътъ и момата да бѫдѫтъ по-на възрасть отъ 20—25 години. Сега работата се измѣни заедно съ врѣмето. Идва ми на умъ, казваше баба Мария, приказката на чорбаджи Стояна (Чалѫки), която той казваше на мѫжь ми „ще дойде врѣме, казвалъ той, отъ желѣзо —

пжть, отъ бакъръ — пара и отъ пичъ — пичъ да се яви на свѣта. Тукъ думата пичъ[1]) трѣба да се разбира въ смисълъ на хлапакъ, младо, недозрѣло ергенче.

25-й Въпросъ. — *Счита ли се за необходимо позволението на бащата или майката за женидба? Счита ли се позволението на масторъ или господарь?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Позволението на бащата или бащината прошка е толкозъ необходима, колкото и майчината. Майсторътъ на юнакътъ тоже трѣбва да знае, защото като го е научилъ на занаятъ и го хранилъ нѣколко години, той му е като втори баща. Затова майсторътъ бива дарянанъ съ риза, а майсторката съ тестимелъ (бѣло покривало на главата и гърба) отъ страна на невѣстата при женидбата.

Добричь. — Правянието на свадбата зависи отъ родителитѣ или настоиницитѣ на момчето, или то, като се углави, прави всичко съ волята на родителитѣ си. Ако нѣкое момче е у нѣкого аргатинъ (ратай) слуга, то съ позволението на господаря си прави свадба, но не вече у тѣхъ, у господаря си, а у своитѣ роднини или познайници.

Еленско. — Позволението на бащата и майката е необходимо. Инъкъ сетнинитѣ сж лоши: благословията на родителитѣ се обръща на проклетия. Бащата има право да лиши сина или дьщеря си отъ наслѣдството имъ, кога не взематъ съгласието му.

Позволението на майсторъ или господарь и да се иска, не се счита толкозъ за задължително.

Прѣданието остало въ Марината пѣсень само свидѣтелствува, че „Мара, бѣла българка“ прѣди да даде дума на султанъ Мурада-бейко, че ще му стане жена, трѣбвало да земе съгласието на майка си, трѣбвало да я попита:

«Струва ли халалъ кърмата
Кърмата дѣть е сукала;
Струва ли халалъ шетнята
Шетнята дѣть ѝ й шетала.»

---

[1]) Пичъ по турски ще каже — незаконнорожденний, но се употрѣблява въ прѣносна смисълъ за момче. Бу кадаръ пичъ, ама евленмекъ истеоръ, т. е. такъво момче, а иска да се жени.

Казанлжшко. — Позволението на бащата и майката е необходимо нуждно за женењето; иначе женяющий се губи благоволението на баща си и се испжжда отъ кжщата, докогато баща му не му прости. Сжщо позволението на майката и господарьтъ е нуждно.

Въ селата позволението на родителитѣ е належащо, а въ града често се случва и безъ такова позволение да се женжтъ. Майсторитѣ и господаритѣ твърдѣ не се питатъ за позволение, освѣнь за удобрѣние изборътъ.

Копривщица. — Позволението на родителитѣ за женидба на челядьта имъ е необходима длъжность. А позволението отъ майсторъ или господарь не е нуждно.

Лѣсковецъ. — Съгласието и благословията на родителитѣ е необходимо, но въ нѣкой случай това бива прѣди вѣнчанието; ако родителитѣ не сж живи, тогава съгласието даватъ най-близкитѣ роднини.

Македония. — Въ Охридъ не само позволението на родителитѣ се счита за необходимо при женидбата, за да имъ се получи благословията, но се иска и съгласието и на братята и сестритѣ. Въ противенъ случай, плодоветѣ на това прѣстжпление сж горчиви; негодуванията, кавгитѣ въ кжщата съ разцѣплението ѝ, сж неизбѣжни. Примѣри изобилствуватъ. А позволението на майстора е нуждно само по право на почеть и признателность, а не и задължително.

Има примѣри на несполучливи женидби, станали безъ позволението на родителитѣ, послѣдвани отъ безчадия, смърть и др. злощастия, които народътъ отдава на непослушностьта на така жененитѣ синове и на проклятията на родителитѣ, прѣдизвикани отъ непослушанието на синоветѣ.

Русчушко. (Руссенско). — Кога момъкътъ ще се жени, по́-напрѣдъ взема позволение отъ родителитѣ си; но момата, когато иска да се жени, ако родителитѣ ѝ я не даватъ, тя пристава безъ позволението на родителитѣ си.

Ст.-Загорско. — Въобще, когато единъ момъкъ има родители живи, ако е станалъ за жененье и иска да се ожени, той нищо не може да направи безъ тѣхно позволение. Той като се споразумѣе съ момата, дордѣ не вземе позволение отъ родителитѣ си, не може се годи за нея. Това е право на родителитѣ му. Има обаче такъви случаи, че родителитѣ на момъка сж умрѣли, тогава това право пада на чичовитѣ

му; а, ако ги нѣма и тѣхъ, тогава на пó-близкитѣ роднини или комший. А пъкъ, когато нѣма само баща, синътъ вземе да дразни майка си и да я навиква, че тя не му давала позволение да се ожени, която като бактиса отъ натякванията му, каже му: „Синко врѣме ти е, която си мома избирешъ, нея си земи, но само гледай да не е нѣкоя разсипница, некадърна и нехфелита!“ Случва се много пѫти по градищата щото нѣкои момчета работятъ при едни майстори или господари нѣкой занаятъ, като дойдѫтъ на изискваната възрасть, нагласѭтъ си работата съ нѣкоя мома и най-подиръ идѫтъ при майстора, та му кажѫтъ цѣльта си, като го помолѭтъ въ сѫщото врѣме да имъ бѫде *бабалѫкъ* (на мѣсто баща), като ще се жени чиракътъ или калфата му. Той като види, че работата е узряла и отъ двѣтѣ страни, даде позволение и приеме да го наричатъ такъвъ младоженцитѣ; ако ли пъкъ прѣждеврѣменно му се поиска това, тъй като и знае, че момчето не е въ сила йоще за жененье, съвѣтва го да се остави отъ това нѣщо, да походи йоще нѣкоя годинка, догдѣ се сдобие съ имотецъ, съ пари и други потрѣбности. По нѣкога единъ сиракъ аргатинъ, ако се намѣри у господаря си и поиска да се жени, дозволява му се, ако е въ пълна възрасть, ако ли не е, съвѣтва го да се възвърне отъ женидбата за нѣколко години.

Т.-Пазарджишко. Отъ горнитѣ отговори се вижда, че позволението на баща и майка сѫ необходими.

Освѣнь позволението и съгласието на родителитѣ, по селата особенно искатъ момцитѣ или момитѣ поне съгласието на пó-старитѣ си братия и сестри, съ което тѣ доказватъ, че ги зачитатъ, като по-стари отъ тѣхъ.

Въ случай че нѣкой момъкъ нѣма родители позволението минава у най-ближний отъ роднинитѣ му. Когато обаче, момъкъ, нѣма никакви роднини нито родители и е на занаятъ при нѣкой майсторъ, тогава позволението и бабалѫка сѫ отъ майстора. Но това е само тогава когато, както казахъ, момъкътъ нѣма нито родители, нито роднини; а когато той ги има, то проси позволението на майстора си само за да му докаже че го почита и уважава, като човѣкъ който му е далъ хлѣбъ въ рѫцѣтѣ.

Хасковско. — Позволението за женидба отъ страна на баща или майка е необходимо нуждно. И ако се случи нѣкой

да се жени безъ родителско позволение, такъвъ се испъжда отъ бащиний си домъ и се лишава отъ наслѣдство, догдѣ го прости баща му или до край.

Така и позволението на майсторъ или господарь е необходимо нуждно.

Хисарско. — Позволението на майка и баща е добро; но ако не се получи, пакъ става свадба. Това позволение става отпослѣ, кога се погодатъ. Думата „погодяватъ“ играе важна роль въ домашний животъ. Покрайнѣй мѣрѣ това се разбира отъ думитѣ на баба Мария, която всичко домашно устройство завъртява около погодѣванието.

26-й Въпросъ. — *Ставатъ ли женидби съ побѣгвание скришомъ отъ моминитѣ или момковитѣ родители? Защо ставатъ бѣгания? Отпослѣ родителитѣ признаватъ ли тѣзи бракове или се сѫдятъ съ момъкътъ и лишаватъ дъщеря си отъ наслѣдието?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Когато родителитѣ на единъ юнакъ не рачѫтъ да го оглавѭтъ за залюбената отъ него мома; или когато родителитѣ на една мома не я даватъ на залюбений отъ нея момъкъ, то става женидба безъ главилка—*прислѣдванье.* Това сѫ рѣдки случаи, когато момата и юнакътъ се любятъ страстно. Въ повечето случаи момата и юнакътъ за да не губятъ благоволението на родителитѣ си, опрощаватъ се съ тѣхъ.

Прислѣдътъ или *прислѣдваньето* е най-хубавата гаранция противъ злоупотрѣбленията на родителитѣ да женѭтъ рожбитѣ си гдѣто и за които не щѫтъ тия послѣднитѣ. „Прислѣдила го е,“ казватъ, или „прислѣдили сѫ се, кой знае, какъ ще имъ се свърши работата.“ „Ехъ,“ отговарятъ други, „никутра (никоя) са ни е воарнала отъ прислѣдъ.“

Прислѣдванье става кога една мома углавятъ за негаленъ юнакъ. Тогава тя жертвува благоволението на родителитѣ си, сдумва се съ лежащий на сърдцето ѝ любовникъ и въ едно опрѣдѣлено врѣме се прислѣдватъ.

Но отъ друга страна, съ прислѣдваньето ставатъ злоупотрѣбления, като по нѣкога се прислѣдватъ и роднини. Но това бива твърдѣ рѣдко. Прѣзъ 1872 год. се прислѣдихѫ

роднини отъ 5 пояса по права линия. Родителитѣ на прислѣдницитѣ се сърдятъ за нѣколко врѣме, па послѣ се умиряватъ и прощаватъ погрѣшкитѣ на младитѣ, като си имъ дадятъ приготвенитѣ отъ тѣхъ напрѣдъ подаръци и спапове.

Съ прислѣдванье въ старо врѣме сѫ ставали вѣроломства отъ страна на юнацитѣ и мѫжетѣ. Това се види отъ долнята пѣсень:

Керана на дворъ сидяше,
Дребна си барна цяпеше
Стуянъ си призъ дворъ варвяше,
Сиву си стадо мамяше
И Керани си викаше:
«Керану, Кара-урманку!
Та ни щешъ ли ма присляди!»
— «Присляди та ща Стуяне,
Ако си нѣмашъ и другу
И другу поарво любовье
И други дребни дечинки.»
— «Немамъ ми, нема Керану.»
Та гу Керана присляди,
Варвяха колко варвяха,
Влязяха въ гора зелена,
Найдяха вода студена
И още сянка дебела,
Сиоаднаха малу да пуздиоатъ.
Стуянъ Керани викаше:
«Керану момне ле хубава!
Видишь ли или нивидишь?
Де има дарвѐ високу
И още море длибòку.
Тамъ имамъ още и другу
И другу поарву любовье
И още дребни дечинки.»
Пакъ му Керана викаше:
«Стуяне, гиди Стуяне
Та немашь ли си Стуяне
Е брата е братучйоада
Та нему да ма юдведешь?»
— «Немамъ ми, немамъ Керану.»
Стуяне чуждо чужденче!

«Ляву ми оку извади
Десна ми роака отсячи,
Та ми я метни въ бялъ Дунавъ,
Бялъ Дунавъ тече призъ дворе,
Роака ми ще на дворъ юдне,
Да си я найде майка ми,
Да си са сяти майка ми,
Чи ма е Стуянъ измамилъ.»

II.

«Иоа дуйни, лйоахни бялъ вятрецъ,
Та раздуй Ради бялъ дюлбенъ
Да си хи видимъ лице-ну
Лице-ну йоще ючинки.
Ючинки чоарни ли хи са,
Лице-ну бялу ли хи е?
И Госпудъ си го послуша
Та дуйна, лиоахна бялъ вѣтрецъ,
Та разду Ради бялъ дюлбенъ.
Та си хи видѣлъ лице-ну,
Лице-ну йоще ючинки,
Ючинки били чоарнички,
Лице хи билу бяличку.
Стуянъ си Ради викаше:
«Раду лю, мари хубава!
Та ни щешъ ли ма присляди.»
— «Присляди та ща Стуяне,
Ку са Стуяне прикалнешъ
Въ майка ти и бубайка ти
Да немашъ любе и другу.»
— Прикална са ща Радице.» и пр.

Прикълналъ се и прислѣдила го, а като наближили неговата родина, той се исказалъ, че билъ женетъ.

Прислѣдваньето много пѫти е свързано съ неприятни сѣтнини, особенно ако момата е била главеница. Въ такъвъ случай, прѣди вѣнчаваньето на прислѣденитѣ, трѣбва да стане истъкмяванье и помиряванье съ стария годеникъ, който тогава иска по-много разноски, тъй като момата е показала вѣроломство къмъ него. Старий ѝ главеникъ се кани да убива прислѣденитѣ, да ги запали, да имъ принесе нѣкаква ло-

шевина и за отмьстяванье на вѣроломството той гледа да убѣди пакъ друга чужда главеница да го прислѣди, или ако това не може сполучи, той *украдва* нѣкоя главеница чрѣзъ завличанье. Прѣди 30 години една главеница прислѣдила другъ юнакъ и това станжло причина нейний главеникъ да украде друга главеница, а пакъ главеника на послѣдната — друга и тъй нататъкъ; тъй щото осьмь главеници се прислѣдили и размѣнили. Прѣзъ лѣтото въ 1879 год. това се повтори и четири главеници маловъзрастни се оженихѫ отъ родителитѣ имъ, защото послѣднитѣ се уплашихѫ отъ кражба на главеници.

За начинътъ, по който става прислѣдването, виждами отъ слѣдната не стара пѣсень, часть отъ която е записана отъ мене въ Карлуково:

Стуила каратъ ваорзанчекъ,
Воарзанчекъ и юкуванчекъ,
С' нови пазарски фортуми,
Баре да бяше за кражба,
Ами ми бяше за мума —
За Дйока Чилувичина.
Дйока си майци викаше:
«Мале ле, мила мале ле!
Намъ се е вода кратила,
Я ща на вода да идамъ
Нахъ пуляна-на на вода.»
— «Ни иди Дйоку доащерю,
Че сега Колю заминоа
И Колю и Шоповче-ну.»
— Дйока си майка ни слуша
Нарами бѣли харкуми,
Та ми на вода ютиде
Нахъ пуляна-на на вода.
Дйока си вода точаше,
Колю си конче пуяше
И Дйокици си викаше:
«Дйоку лю мари хубава
. . . .

Тая пѣсень за свършва съ прислѣдванието Коля Шоповчето отъ Дйока Чилувчина и протестацията отъ главеника ѝ Стоила, който искалъ самъ да рѣшава по незаконенъ начинъ дѣлото, вслѣдствие на което, както се вижда въ нача-

лото на пѣсеньта, старейшинитѣ го вързали и вързанъ карали „нахъ конакътъ.“ Това събитие е станжло около прѣди 20—25 год. въ с. Карлуково.

Добричь.—Случва се често у селата да ставатъ свадби съ откраднати моми, или пъкъ съ скришното бѣганье на момата отъ баща си и майка си. Такива бѣгания ставатъ когато на годенитѣ се додѣе да ходжтъ вече тъй, а пъкъ родителитѣ на едната страна не позволяватъ. Въ такъвъ случай родителитѣ, както и народа въобще не гледа на това като на беззаконно дѣло, а имъ си дава това, което имъ се пада въ дѣлбата на наслѣдието. Твърдѣ рѣдки исключения ставатъ.

Евджилере.—*Побѣгванията* ставатъ много скришомъ отъ момковитѣ и моминитѣ родители, когато иматъ голѣма любовь помежду си, младитѣ и не искатъ да се раздѣлжтъ единъ отъ други, за това побѣгванията ставатъ много често.

Родителитѣ безъ да се сърджтъ за подобни бѣгания или да се сждятъ съ момъка; тѣ припознаватъ този бракъ за законенъ, като думатъ: „когато се искатъ и двамата, нѣма да ги въспирами да се не вематъ; подирѣ, ако стане лошо помежду имъ, напр. несъгласие, нѣма да кажжтъ: „да сж проклети мама и тате, та ме дадохж на сила, сега да си оплаквамъ днитѣ.“

Еленско.—Побѣгнуванието на момата отъ бащината ѝ кжща и оженваньето ѝ за нѣкого момъка става въ Еленско особенно по колибитѣ. Причинитѣ на това побѣгнувание биватъ главно, кога момата се залюби съ нѣкого, а пъкъ баща ѝ и майка ѝ я не даватъ. Подиръ побѣгнуваньето, момъкътъ прави, струва, гледа да накара нѣкой попъ въ други колиби да ги вѣнчѣе.

Разбира се, много свади и крамоли послѣдватъ отъ това повѣдение на момата; баща ѝ се мжчи да я вземе назадъ, но слѣдъ вѣнчаванието прѣстанва. Погодяватъ ги по-кжсно. Рѣдко бащата лишава дъщеря си заради това отъ наслѣдието ѝ.

Забѣлѣжително е, че бѣганьето на мома бива по нѣкога въ родá, т. е. има кжща, гдѣто момитѣ ѝ все сж бѣгали. Примѣръ, Хаджи Михаиловата кжща. И четиритѣ му момичета—Мария, Донка, Дуса и Елена—сж бѣгали или, както по насъ казватъ, откраднжхж се. За краденьето или бѣганьето на моми пѣжтъ се много пѣсни. Ето една за помѣнатата Мария Хаджи Михаилова:

Йорги Марийки думаше:
«Кждѣ е, Мино, маму ти,
Мама ти йоще такю ти?»
—«Мама йутиди на черква
Свѣштица да си запали,
На Бога да се помоли.
Такю е на угеница.»
—«Моли се, Мино, на Бога
Черкова да се събори,
Майка ти тамъ да устани,
Ний двама да се вземими.»

Пѣсеньта се свършва съ туй, че Йорги открадва Марийка и я завожда въ своето родно мѣсто — Лѣсковецъ.

Прѣди около десетина години дъщерята на К. П. побѣгнж за единъ свой роднина. Причината на бѣгството бѣше, че не се разрѣшаваше законното имъ вѣнчаванье. Откраднжлитѣ си преживѣхж нѣколко дѣца, невѣнчани. Това обстоятелство станж причина да се търпжтъ и да не се иска распущанието имъ. Дѣцата имъ сж кръстени, но тѣмъ не имъ се дозволява да се прѣчистяватъ.

Казанлжшко. — Въ градъ Казанлжкъ голѣма рѣдкость е да стане *побѣгванье;* то става само тогава, когато родителитѣ на една мома не се съгласяватъ да я даджтъ на извѣстенъ момъкъ. Отпослѣ родителитѣ признаватъ женидбата и се сдобряватъ, както съ дъщеря си, тъй и съ зетя си.

Въ село, често пжти, когато родителитѣ на момата или момъкътъ по разни причини прѣчжтъ на женидбата, скришомъ отиватъ до друго село или градъ да се вѣнчеижтъ. Когато само моминитѣ родители не искатъ да дадятъ дъщеря си на тогова, когото тя отъ душа и сърдце желае, тя *пристава* на момъка и отиватъ другадѣ да се вѣнчеижтъ. На нея казватъ „*пристануша.*“ Отпослѣ родителитѣ признаватъ бракътъ и се сдобряватъ. Твърдѣ рѣдко нѣкои бащи и майки лишаватъ дъщеритѣ си отъ наслѣдство. Но твърдѣ често се случва синътъ да бжде лишенъ отъ наслѣдство, ако не попита баща си, че ще се ожени за еди-коя си. Въ такъвъ случай разгнѣвений баща прѣписва стоката си на другитѣ си синове, а непослушнийтъ и непокорнийтъ го испжжда изъ двора и кжщата си.

Копривщица. — У насъ нѣма обичай да бѣгатъ моми или момцитѣ да ги увличятъ силомъ. Това се счита по насъ за безчестно (Р. ?).

Лѣсковецъ. — Ставатъ и не се считатъ за срамотни. Причинитѣ сж главно, че роднинитѣ или родителитѣ на момата не рачжтъ да я дадятъ ономува, когото тя иска и който

я иска и обича. Тогава тѣ тайно се сговарятъ и тя побѣгне при него, или той я открадне. Слѣдъ това отиватъ при попа и като се увѣри той, че е насила грабнѫта и нѣма никакви канонически запрѣщения, вѣнчава ги. Баща ѝ много се сърди, отива при владиката и се сѫдѭтъ тамъ; но работата се свършва съ това, че владиката ги спогажда и кара бащата да даде благословението си, защото бащата нѣма сега право, противъ волята на дъщеря си, да я искара силомъ изъ мѫжовата ѝ кѫща.

По шопско има старъ обичай, щото едно село да краде на друго село момитѣ.

Момата, откраднѫта така, се зове: *откраднята, крадена мома.* Ако ли е съ нейното съгласие, тогазъ се наричa *пристанжла мома;* а кога сама побѣгне у момковата кѫща, тогазь казватъ *побѣгнжла мома.*

Македония. — По селата обичайтъ за женидба съ краденье и грабежь е твърдѣ честъ. Тамъ момитѣ често бѣгатъ отъ родителскитѣ си кѫщи по влюбенитѣ си момци и тий тогава се наричатъ: „*Бѣгалки.*“ Други биватъ откраднѫти отъ тѣзи послѣднитѣ, съ тѣхното обаче прѣдварително съгласие; трети пъкъ грабени и безъ съгласието имъ. Момитѣ отъ двата послѣдни случая наричатъ се „*грабелки*“ или „*грабежки.*“ За послѣдний случай има и пѣсни; ето началото на една:

„Немой, Нешо, немой, добро,
Немой спи подъ тремоть,
Ти се фалятъ Нешо, добро
До три луди млади,
До три аджемии“ и пр.

Причината на първитѣ два случая е една сѫщата, гдѣто както рекохми по-горѣ, родителитѣ, съ цѣль да работѭтъ у кѫщата имъ повече врѣме, безъ да мислѭтъ по-надълго, държѫтъ ги въ кѫщата си до прѣцъвтяла възрасть, до 25 — 30 год., а често и повече. Въ такъва безнадѣжность отъ родителска страна, момитѣ сами се загрижватъ за своето удомвание и бѫдѫще, като се споразумѣватъ съ момцитѣ, съ които се обичатъ и аресватъ взаимо, та извършватъ едното или другото отъ споменѫтитѣ, т. е. или сами момитѣ отиватъ дори у дома на момъка, или съ прѣдварителното споразу-

мѣние съ него, срѣщатъ се на едно опрѣдѣлено мѣсто, особенно по чешмитѣ, отъ кѫдѣто тръгватъ си заедно у дома.

Въ такъвъ случай, моминитѣ родители подигатъ давия у владиката, за да си искатъ момата; но тя испрѣчва се прѣдъ сѫдника въ присѫтствието на родителитѣ си и момъка и съ една рѣчь: „Мѫжь ми трѣбваше, мѫжь си зехъ,“ рѣшава процесса въ полза на любовника си мѫжь и вѣнчанието имъ непосрѣдственно послѣдва, слѣдъ прѣдварителна, разумѣва се, владичка глоба, споредъ закона (Р. ?) за „*бѣгалкитѣ и грабежкитѣ*.“ Ималъ сьмь случай да бѫдѫ очевидецъ на тѫжба за една подобна бѣгалка отъ околията Дебърца въ Охридската кааза и епархия. Доведена заедно съ ветхитѣ и новитѣ ѝ роднини, т. е. съ родителитѣ ѝ и съ родителитѣ на момъка, при когото побѣгнѫла, отидохъ самъ въ митрополията, та да се увѣрѭ въ горѣизложенитѣ си заключения. Момата бѣше на възрасть повече отъ 25—30 год., сложна, здрава и пълна съ живость, а такожде и момъкътъ, когото бѣ избрала, не бѣше по-доленъ отъ нея. Тоя се прѣдвождаше отъ татка си, комуто отправихми нѣколко питания и той ни отговори, както слѣдва:

Чия е тая мома, дѣдо?

— Е да „моя,“ отговори ни старецътъ.

Що си я донесѫлъ овде, повторихми му.

— Е да побѣгнѫла по мѫжь, каза дѣдото.

А защо до сега не си я мѫжилъ?

— Е да мала е, заключи бащата на момата.

Виждъ сега, мома 25—30 години, па може и повече, „сията буята,“ както казватъ у насъ, растнѫла въ свободенъ планински въздухъ, баща ѝ казва, че била малка за мѫженье, та пакъ да не бѣга!

Въ тѣзи случаи свадби не ставатъ у моминитѣ родители, а у момковитѣ чрезвичайно се веселѭтъ. Родителитѣ за дълго врѣме не щѫтъ да видѭтъ нито зетя си, нито щерка си. Слѣдъ врѣме обаче и малко по малко постепенно сближаватъ се, тъй като си помислѭтъ, че „стореното веднъжь не се повръща вече“ и „кръвьта вода не се чини (не става)“ споредъ пословицитѣ. Въ подобни обстоятелства става често, щото таквази мома лишава се отъ бащиното си наслѣдство, а йоще и отъ обикновенното прикe. Но това не бива и всѣкогашъ и отъ всѣкои родители, освѣнь отъ по-упорититѣ и отъ

по-честолюбивитѣ. Види се, такъвъ трѣбва да е билъ обичайтъ изъ начало, но послѣ по врѣмето и постъпенно взелъ да се умегчава.

За третий случай, за силомъ грабенитѣ ще говоримъ по-долу, въ въпросъ 28-й.

Русчушко (Руссенско). — Прѣзъ 1883 година въ едно отъ нашитѣ села сѫ станѫли 13 свадби отъ които седемь сѫ редовни, а шесть „приставуши;“ причината на това е, гдѣто родителитѣ на момитѣ искатъ при годежа много нѣща. — Ако момата „пристане“ никакви сѫдби отпослѣ не ставатъ. Само прикята ѝ остава у родителитѣ ѝ и тѣ не ѝ даватъ нищо.

Нѣкои моми, когато ще приставатъ, изваждатъ всичкитѣ си дрѣхи отъ дома, скришомъ, когато родителитѣ имъ спѭтъ и момъкътъ взема съ себе си 5-6 другари, които отнасятъ на гръбъ дрѣхитѣ ѝ; той повѣжда любовницата си и си отиватъ.

Момата, до гдѣто йоще е неженена, счита се като една приврѣменна работница въ кѫщи, която нѣма право на дѣлъ.

Старо-Загорско. — Много пѫти когато единъ момъкъ по селата иска една мома отъ тѣхнитѣ родители, тѣ не му я даватъ съ добромъ, принуждава се да ѝ прѣдложи да му пристане. Слѣдъ това прѣдложение, ако момата не ще испустне добрийтъ момъкъ, отива сама у него, ако ли не, не прѣстава на думитѣ му. Когато момъкъ развали дѣвството на нѣкоя мома по какъвъ и да е начинъ, само и само да накара момата да се признае за обидена за да го земе, а тя сама каже на родителитѣ си за това нѣщо, тогава бащата, като изслуша това нѣщо, принуждава се да я заведе самъ въ двора на момъка. Бащата не влиза въ кѫщи, а само я завида до кѫщната врата и се връща назадъ. А пъкъ тя, като влѣзе вътрѣ, цѣлува рѫка на кѫщнитѣ и отива право на нощовитѣ да отсѣва брашно за да мѣси хлѣбъ, щото, ако се приеме хлѣбътъ ѝ — значи че и тя се приема отъ свекъра и свекървата, ако не се приеме — и тя не се приема, нито отъ момъка, нито отъ родителитѣ му и се повръща назадъ.

Ако момковитѣ родители сѫ неблагодарни отъ откраднѫтата мома, та я повръщатъ, тогава тѣ плащатъ една глоба, която опрѣдѣля духовното началство; ако ли я пъкъ приематъ, тогава се помиряватъ помежду си, изваждатъ позволение за вѣнчаванье и направятъ свадбата.

Въ града нарѣдко ставатъ *пристанки* и *побѣгванье* на моми за ергени и то само по орачското население.

Сѫдението *по побѣгванье* или *пристанка* става отъ духовното началство и то само когато потрѣба. Духовното началство, слѣдъ като испита работата, наказва виновната страна.

Т.-Пазарджишко. — Много пѫти се случва, че нѣкой момъкъ се залюбва въ нѣкоя мома, и родителитѣ ѝ не му я даватъ. Тогазь той събира дружина и варди момата, кога е сама или съ жени по работа, та я открадвува и отвѣжда въ гората, гдѣто я държи до тогазь, до гдѣ се тя съгласи да се ожени за него.

Подиръ нейното съгласие, отиватъ въ нѣкое село и се вѣнчаватъ, безъ да питатъ родителитѣ ѝ. Народътъ гледа на такъвъ бракъ, като на срамотенъ.

Ако ли пъкъ момата рѣче, че насила сѫ я грабнѫли и обезчестили, тогазь момакътъ и съучастницитѣ му, ако сѫ хванѫти, прѣдаватъ се на сѫдъ и наказватъ се като злодѣи (Бѣл. споредъ турский законъ за наказанията) и отъ иманьето му се зема глоба за честьта на момата.

Случва се и това, че нѣкоя мома обича едного, а родителитѣ ѝ желаятъ да я дадѫтъ другиму, тя се сговори, събере своитѣ дрѣшки и побѣгне въ кѫщата на своя любовникъ. Като иде тамъ, *седне до огнището и бърка огъня* въ знакъ, че е дошла подъ защита на тая челядь и така чака отговоръ отъ домакина. Тоя всѣкога е готовъ да пристане, защото по тоя начинъ *никога не трѣбва да се плаща агърлѫкъ на моминий баща, нито дарове на родителитѣ ѝ.* На сватбата никой не присѫтствува отъ моминитѣ сродници, но ако излѣзе *нечестна* не могѫтъ да я повърнѫтъ. Подиръ, скаранитѣ се помиряватъ и заживяватъ като роднини.

Хасковско.—По нѣкога ставатъ женидби съ побѣгванье отъ моминитѣ и момковитѣ родители.

Бѣганията ставатъ по разни причини, напр.: двамина млади се залюбени единъ за другъ, а родителитѣ на единий или на другий не позволяватъ; или пъкъ прѣварѫтъ да ги годятъ за другъ или друга; тогава такива залюбени побѣгватъ и се оженватъ единъ за другъ. На такъви родителитѣ се сърдятъ и потъжватъ до нѣйдѣ и послѣ прощаватъ и си ги припознаватъ за чеда, а нѣкои си оставатъ сърдити до край и лишаватъ чедата си отъ наслѣдство.

Хисаръ-Киселерско. — Скришомъ женидба т. е. съ бѣганье (пристянванье) или открадванье става. Тоя обичай е доволно распространенъ въ тъзи мѣстность.

Обикновенно краденьето става така: момата иде на кѫра, а момъкътъ съ нѣколко другари дойде, улови я, откара я, вѣнчее се съ нея; и толкозь. Отпослѣ родителитѣ се погодѣватъ.

А пристанваньето става йоще по-често 1) когато искатъ да избѣгнѫтъ даванье подарки и *агърлѫкъ*; 2) когато въобще не щѫтъ да харчѫтъ разноски по „свадбата." Въ такъвъ случай родителитѣ и на двѣтѣ страни се увѣдомяватъ и момата си задига що има въ една богча, па хайде у дома на момъка. Най-напрѣдъ тя мълчи, само рови огъньтъ и чака да я простятъ родителитѣ ѝ, че тогазь.

27-й Въпросъ — *Каратъ ли родителитѣ* **на сила** *чадата да се женятъ единъ за други? Сполучватъ ли таквизи женидби или става нѣщо лошаво? Ако се откаже нѣкой синъ да послуша баща си, лишава ли го отъ наслѣдство? Биватъ ли случаи, щото самата община да пригоди за нѣкоя женидба?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — По нѣкога насила оглавяватъ, но на сила не могѫтъ да оженѭтъ родителитѣ. Ако ли главилката е станѫла насила, тогава често пѫти се послѣдва съ „прислѣдванье."

Добричь. — По нѣкой пѫть нѣкои родители искатъ да женятъ чадата си насила. Въ такъвъ случай, ако е момъкъ, като каже веднъжь „не щѫ я," не могѫтъ го кандардиса съ никакви срѣдства. Ако е пъкъ мома, тогава всички, родители и познайници, я молѭтъ, споредъ наставленията имъ отъ родителитѣ на момата, даземе тогова, когото ѝ прѣпорѫчѫтъ, а тя плачи и не рачи и кога види, че дойдѫтъ *момаре* за него, тя бѣга у роднинитѣ си, съсѣдитѣ си, а нѣкога у любовника си. А когато не може да избѣгне и я оженятъ насила, тя отпьрво ѝ лошо, плаче, оплаква се отъ него и най-послѣ навиква.

На свадбата на такъва мома пѣятъ ѝ цигуляритѣ слѣдующата пѣсень, кога я изваждатъ отъ кѫщата на баща ѝ:

«Мълчи дѣвойко не плачи | И тамо баща и тука
И тука майка и тамо | И тука свекъръ и тамо.»

Ако нѣкой момъкъ не послуша родителитѣ си и безъ тѣхно позволение се ожени и въ сѫщото врѣме отиде да живѣе, лишава се отъ наслѣдство.

Да пригоди нѣкоя община за нѣкоя женидба по настоящемъ е изчезнало; имало е едно врѣме подобно нѣщо въ нѣкои общини, но понеже момци, които сѫ се женили по такъвъ начинъ не сѫ испълнявали задължението си прѣдъ общината — да ѝ слугуватъ едно опрѣдѣлено врѣме даромъ, то това се махнѫло вече.

Евджилере. — Родителитѣ не каратъ чадата си насила да се женѭтъ за моми, които не щѫтъ, защото и да имъ откажѫтъ нѣма да го лишѫтъ отъ наслѣдство. За да пригоди една община на нѣкоя женидба не е бивало.

Еленско. — Това се случва, особно по колибитѣ, но не е общо правило. Народътъ не удобрѣва тия насила оженвания. Насилственнитѣ женидби много пѫти обаче се послѣдватъ отъ сдобряванье.

По нѣкога, рѣдко, иматъ злочесть край.

Като мине вѣнчилото надъ главата имъ, всичко се свършва, казватъ.

Ако нѣкой-си се откаже да послуша баща си, та се ожени за мома, която той не удобрѣвалъ, той го лишава отъ наслѣдието приврѣменно, рѣдко съвършенно и окончателно.

„Да му е харамъ хлѣба ми;“ казва бащата.

„Да му е харамъ млѣкото,“ казва майката.

Общината пригодѣва за сирашкитѣ момчета, както и за нѣкое добро странно момче за да се настанятъ.

Казанлѫшко. — Има случай гдѣто родителитѣ насила оженватъ чадата си за тогози илионогози, за тъзи или онъзи, но то нѣма добри сетнини, поражда плаканье, клетви, побѣгванье и развратъ.

Въ селата по нѣкога родителитѣ принуждаватъ чадата си насила да се женятъ, но въ такъвъ случай, ако се продължи годѣжьтъ, ставатъ връщания; ако не се продължи и годенитѣ се вѣнчѣятъ ставатъ парясвания (разоставяния). Има и случай, че ако синътъ не послуша бащата, тоя послѣдний го лишава отъ наслѣдство.

Самата община може да пригоди за нѣкоя женидба, въ случай че оженений се съгласи да ѝ бѫде за всѣкога свѣщеникъ, учитель или пъкъ въ друго полезенъ ней.

Копривщица. — Никогашь родителитѣ не женѭтъ чадата си насила. Всѣкогашь женидбата става съ съизволението на чадата.

Лѣсковецъ. — Има, но народътъ не удобрѣва. Обикновенно такиви женидби свършватъ се скоро и злочесто:

Който го искалъ нека го води.
Който го отбиралъ нека му се радва.
Да ми тегли грѣха, който ме зачерни.

Македония. — По селата както и въ Кукушъ, кѫдѣто младитѣ, женско или мѫжско, се наслаждаватъ на голѣма свобода. способствующа тѣмъ да се виждатъ и аресватъ е рѣдкость щото родителитѣ да накарватъ чадата си мѫжски били тѣ или моми, да се женятъ или мѫжятъ по родителско посочвиние, безъ собственно и взаимно аресванье на младитѣ. Тамъ момитѣ и момцитѣ като свободно шетѫтъ, свободни сѫ да си избиратъ бѫдѫщитѣ за живота си другари, да се аресатъ взаимно, та така послѣ да пристѫпятъ къмъ прѣговори за годѣжъ.

Въ Охридъ обаче и въ други градове и села, кѫдѣто тая свобода е ограничена или съвсѣмъ забранена; кѫдѣто взаимното свиждание па еднитѣ съ другитѣ е твърдѣ скѫпо, невъзможно или мѫчно, тамъ момъкътъ само не може да се насили да земе като коя да е, която не ще и която не е видѣлъ. А момата нито се пита за кого родителитѣ кроятъ да я дадѫтъ и да ли тя е рада или не, освѣнъ въ рѣдки случаи и то твърдѣ косвенно и посрѣдственно, колкото да подсѣтятъ расположенията ѝ.

За момцитѣ може да се притури, че дѣйствително, инициатива за женидбата я в228ематъ родителитѣ, но съ необходимото съгласие на момъка. Инъкъ когато се случи родителитѣ или по-добрѣ бащата да е нѣкой старецъ опърничавъ и осланящъ се на правото отъ абсолютна родителска власть къмъ сина, да постоянствува на своето искание да ожени сина си за нѣкоя, която послѣдний не ще, а отъ уважение къмъ баща си, не смѣе да му откаже, тогава послѣдватъ неприятни слѣдствия за тая женидба. Подобни примѣри не липсватъ.

Ако обаче нѣкой синъ би билъ по-опоритъ отъ родителитѣ си, непокоренъ на волята имъ та не ще да ги послуша

въ това отношение, такъвъ синъ бива изгоненъ отъ бащиний си домъ и се лишава отъ всичко родителско до живота имъ. А слѣдъ тѣхната смьрть обикновенно взема участие въ дѣлежа имъ споредъ дѣйствующитѣ закони на страната. Ако ли бащата на живота си йоще раздѣлилъ имота си на другитѣ си чада, а нему нищо или съвсѣмъ малко оставилъ, тогава унеправданий въ това отношение синъ прибѣгва при закона.

Не се помни у насъ случай въ който самата община да е пригодила нѣкоя женидба, освѣнъ въ врѣме на нѣкоя развала на годѣжъ.

Русчушко (Руссенско). — Никога родителитѣ не каратъ насила чадата си да се женятъ единъ за другъ.

Старо-Загорско. — Както въ града, тъй и въ селата, намиратъ се такъви родители, които, лакоми за много богатство, гледатъ и принуждаватъ, както синоветѣ си, тъй и дъщеритѣ си, да се женѧтъ противъ тѣхнитѣ искания, за таквизъ мѫже или жени, които никакъ не сѫ имъ по сърдце.

Биватъ и такъви случаи, щото една селска или градска община да пригоди за оженваньето на нѣкои сираци и то съ много убѣдявания на двѣтѣ страни,

Т.-Пазарджишко. — Има такива родители и народътъ ги исѫжда.

Хасково. — Има такъви родители, които каратъ чадата си насила да се женятъ за когото тѣ (чадата имъ) не щѫтъ, но то има лоши сетнини и несполука, като: плаканье, кълненье, побѣгванье, потурчванье и пр.

28-й Въпросъ. — *Има ли обичай момъкътъ да идва съ обрѫжена дружина и да открадва дѣвойката? Опишете, какъ става това открадванье?*

Отговори.

Ахѫ-челебийско. — Когато се пустне дума че главеницата щѣла да бѫде женена за другъ, главеникътъ отива събира дружина и отиватъ та съ измама вриематъ главеницата отъ дома ѝ. Нѣкой пѫть самитѣ родители пускатъ слухове, че тѣхната мома прислѣдвали да откраднѫтъ други момци или главеници, за да накаратъ главеника да се ожени и да не отлага за дълго врѣме свадбата. Ако измамата не помогне, т. е. ако родителитѣ не отворятъ вратата, тогава ги строша-

ватъ, растърсватъ къщата и като намѣрятъ момата, грабватъ я и завиждатъ въ къщата на юнака.

Добричь. — *Крадене на дѣвойката.* Това се прави и се има за обичай, тъй щото народа на него не гледа като на зло нѣщо, когато се открадне мома. *Краденьето на момата* става само когато родителитѣ ѝ я не даватъ на момъка, когото тя иска.

Това става така: влюбленийъ момъкъ въоружава една чета, състояща отъ негови аратлици и най-вѣрни приятели и нощно врѣме отиватъ у къщата на момата. Тѣ вардатъ кога ще излѣзе момата на двора и, щомъ излѣзе, улавятъ я и я завождатъ у дома на момъка. По нѣкога момъкътъ бива отъ друго село, тъй щото, като откраднатъ момата, качва я на коня си и бѣга съ нея, а другаритѣ му оставатъ назадъ, та посрѣщатъ и се расправятъ съ потерята, която често пѫти въ такива случаи е неминуема и която се свършва съ бой по между двѣтѣ страни, а по нѣкога и съ смъртьта на нѣколко души и отъ двата лагера.

Когато момата не излѣзе на двора, тогазь тѣ строшаватъ и влизатъ *насила* въ къщата, та я грабватъ.

Слѣдний день или другъ повикватъ свещенникътъ да ги вѣнчава. Азъ самичъкъ бѣхъ очевидецъ на единъ другъ видъ кражба.

Единъ момъкъ, овчарь, си вървѣше изъ пѫтя и срѣщо му иде мома, която била неговата любовница. Въ това врѣме, когато тя наближи къмъ него, той поиска да пие вода отъ котлитѣ ѝ, тя му подаде и той слѣдъ като пи, хванѫ я за рѫката и я потегли за къмъ дома си; тя обаче се теглѝ, дърпа́ и най-послѣ остави котлитѣ и се опѫти за къмъ дома му. Слѣдъ това повикахѫ свещенникътъ, та ги вѣнча въ понедѣлникъ вечерь, безъ да чакатъ обикновенний за тия работи день—Недѣля. Та и всѣкога краденитѣ моми се вѣнчаватъ, кога завърнѫтъ, защото момъкътъ прѣдъ видъ на страха, че ако ще трѣбва да чака вѣнчанието си слѣдъ три-четири дни, твърдѣ е възможно други хора въ растояние на това врѣме, посрѣдствомъ убѣждения да принудѭтъ момата да се повърне съ бѣганье обратно въ бащиний си домъ и отъ тамъ да подигне процессъ противъ тия насилия на момъка, тъй щото той непрѣменно ще бѫде наказанъ споредъ закона. За това всички, които крадѭтъ любовницитѣ си, въ жела-

нието си да избѣгнжтъ тия и други лошотии, тѣ се вѣнчаватъ въ който день завърнжтъ, въ която часть на денонощието се случи.

Отъ освобождението ни насамъ обаче кражбитѣ на моми се съвършенно значително намалихж, защото законътъ строго запрѣщава това, па и священника, до гдѣ не му донесжтъ свидѣтелство, че момковитѣ родители се съгласяватъ да се ожени и йоще догдѣ той се не увѣри, че за такъва сватба нѣма никакво каноническо припятствие отъ донесената нему „ула" (вула) (свидѣтелство отъ архиерейский намѣстникъ, съ което му се позволява да ги вѣнчѣе), той не вѣнчава.

Евджилере. — Да отиде момъкътъ съ обржжена дружина да открадва мома отъ бащиний ѝ домъ, тия работи ставахж по-често въ турско врѣме, а сега почти съвсѣмъ сж исчезнжли по насъ.

Еленско. — Когато момъкътъ залиби нѣкоя мома и тя него, а да побѣгне тя нѣма *колай*, тогазъ той се рѣшава на крайно срѣдство: да я открадне. За тая цѣль той си насъбере отборъ дружина, нѣкои отъ която въоржжени, отидатъ въ кжщата на момата нощѣ, или я заварятъ на полето и така я откаратъ. Рѣдко, но ставатъ и кръвопролития, вслѣдствие на силни сблъсквания.

Това краденье обаче лека-полека исчезнж и сега става съвършенно рѣдко, защото то се наказва строго споредъ турский наказателенъ кодексъ. Освѣнь това поповетѣ иматъ прѣдписание отъ владиката таквизъ бракове да не благославятъ.

Казанлжшко. — Въ селата много пжти се случва да отиде момъкътъ въ моминатa кжща съ нѣколко въоржжени свои другари, открадватъ насила момата отъ родителитѣ ѝ и отиватъ въ друго село, та се вѣнчаватъ. Крадението става и отъ улицата, отъ седѣнката и отъ кждѣто се случи. Крадената мома много се чествува и уважава отъ момъка и момковитѣ родители и роднини, па и отъ всичкитѣ селяни. Но много пжти се случва родителитѣ на момата да се сждятъ съ момъка, обаче въ края повечето се съгласяватъ и примиряватъ.

Копривщица. — Тоя обичай нѣма у насъ.

Лѣсковецъ. — Отъ отговоритѣ на въпросъ 26-й се разбира за сжществуванието на тоя обичай въ Лѣсковецъ.

Македония.—По селата обичайтъ да се грабатъ моми отъ момцитѣ съ въоружени дружини не е отъ рѣдкитѣ, както често се споменава и въ пѣснитѣ.

Грабежитѣ ставатъ по слѣдующий начинъ:

Кога единъ момъкъ залюби нѣкоя мома, а родителитѣ ѝ не рачѫтъ да му я дадѫтъ, ако двойката пристая, тогава, съ нейно прѣдварително споразумѣние, открадва се отъ дома ѝ, както казахми по-горѣ. Като извѣсти тя на момъка, той, или самъ, или съ дружината си дохожда на условното мѣсто, кѫдѣто въ сѫщото врѣме ще се намѣри и тя, та си я завижда съ него. Ако ли момата не пристая, тогава момъкътъ много врѣме ще я пази и дебне да я намѣри негдѣ вънъ отъ бащината ѝ кѫща сама, и като се научи мѣстото въ което често отива сама или макаръ съ друга мома, единъ день той тръгва съ въоружената си чета и я грабва. Грабежитѣ обикновенно ставатъ отъ чешмитѣ, отъ кѫдѣто момитѣ носѭтъ вода у дома си. Множеството моми не прѣчи на въоружената дружина да грабне която мома иска.

Когато една дружина нападне една мома, надѣнватъ ѝ въ пояса една тояга, дигватъ я двама отъ дружината на рамо, когато другитѣ отъ другаритѣ я съпровождатъ и първо я отвѣждатъ въ гората отъ кѫдѣто момъкътъ, пазенъ отъ дружината си, откато нѣколко вечери прѣспи съ нея наедно волно или насилственно, завожда я у дома си. Като чуѭтъ родителитѣ ѝ, подигатъ давия прѣдъ владиката, прѣдъ когото трѣбва да се сѫдѭтъ. Въ такъвъ случай, ако момата пристане за момчето нѣма друго наказание, освѣнь казаното въ 26-й въпросъ. Ако ли тя протестира, турѭтъ му наказание за грабенье и насилванье. Но въ всѣкой случай ще го вѣнчеѭтъ съ нея. тъй като отъ тогава на сетнѣ другъ я не ще, като не е вече дѣвойка.

Русчушко (Руссенско). — Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. — Въ града краденье на моми не съмъ чувалъ, нито пакъ срѣщалъ да става, но въ селата става и то тогава, когато момъкъ и мома се любѭтъ и искатъ да се взематъ, а пъкъ родителитѣ на момата прѣпятствуватъ на това.

Въ село Кючюкъ-Хасанъ единъ момъкъ искаше даземе момичето на едного съ добромъ, а той му го не даваше. Момъкътъ, резсърденъ отъ това, събра вѫоржена дружина и една

нощь даде условений гласъ при момината кѫща, която, като го чу, прибра по-неодходимитѣ си нови дрѣхи съ себе си и безъ да я усѣтѭтъ домашнитѣ ѝ, излѣзе изъ кѫщи и го послѣдва, безъ да знаѭтъ домашнитѣ ѝ за всичко това.

Грабваньето на момата обикновенно се съпровожда съ гърмванье съ пищовъ или пушка къмъ момината кѫща за да узнаятъ родителитѣ ѝ за станѫлото, ако не сѫ узнали.

Въ селото Кьокпала една вдовица жена имаше дъщеря. Една нощь нѣколко души въоружени нападатъ кѫщата счупватъ вратата и всрѣдъ ужасътъ, страхътъ и писъка на находящитѣ се тамъ, тѣ откарватъ момата.

Такива насилственни кражби у насъ се наричатъ *влѣканье, завлѣкванье*.

Както у еднитѣ тъй и у другитѣ моминитѣ родители често доста дълго врѣме се сърдятъ по-послѣ се помиряватъ. Нѣкои обаче отъ тѣхъ, особенно, когато самитѣ моми не рачѫтъ момцитѣ, които сѫ ги насила извлѣкли отъ тѣхъ и обезчестили, подигатъ процессъ, който се свършва съ наказание на похитителя, прѣдвидѣно въ мѣстнитѣ дѣйствующи закони. Но и тия случаи сѫ рѣдки, защото обезчестената мома никой я не ще, тъй щото прѣдъ видъ на туй, тя, тъй сѫщо и родителитѣ ѝ сѫ принудени да се помирѭтъ съ бѫдѫщий съпругъ и зеть.

Зеть като медъ
Синъ като ледъ.

Татаръ-Пазарджикско.—Отъ отговоритѣ на въпросъ 26-й се разбира за сѫществуванието на тоя обичай въ Т.-Пазарджикско.

Хасково. - Има такъвъ обичай, щото отива момъкътъ съ въоружена дружина и грабватъ дѣвойката на сила, като вардѭтъ да я намѣрѭтъ сама или като вържѫтъ домашнитѣ ѝ. Това нѣщо сѫщо нинѣ има лоши сетнини, като влачанье по сѫдилищата, затворъ и наказание на грабителитѣ, даванье скѫпа глоба и пр.

29-й Въпросъ. — *Какви подарки се даватъ на моминитѣ родители и роднини? Даватъ ли се нѣкакви пари или подаръци на моминий баща; защо и колко му се даватъ, и какъ се наричатъ паритѣ или подаръцитѣ?*

Нѣма ли обичай да се взема отъ годеникътъ платата, ако той е отъ друго село?

Отговори.

Ахж-Челебийско. — Когато се жени момата, отъ страна на главеника се даватъ слѣдующитѣ подарки и дарове:

а) На бащата, на майката, на братията и на сестритѣ по едни обуща.

б) Сжщо и на жената, която е хранила първитѣ денье главеницата, когато се е родила.

в) По единъ аглъкъ (бѣла кърпа) на *момини*, които съпровождатъ момата отъ дома ѝ до кжщата на главеника, присжтствуватъ при вѣнчанието и послѣ пакъ се повръщатъ у моминитѣ родители.

На момина баща се даватъ и пари за *спапътъ*. Опрѣдълено количество нѣма, но то не е по-малко отъ 20 и по-голѣмо отъ 500 гроша. Това дава зетътъ на дѣдо си срѣщу спатътъ (чеизъ), който той дава на дъщеря си. Нѣма никаква разлика, ако зетътъ е отъ сжщото или отъ друго село.

Добричь. — Въ врѣме на свадба родителитѣ на момъка подарявать разни вещи на родителитѣ на момата.

На моминий баща даватъ ентерия, папуци (чехли), шапка, поясъ; а на жена му пакъ — папуци, чемберъ (привръска), дълги горни, женски дрѣхи и пр.; а на роднинитѣ ѝ — други нѣща, на каинчето (шурей) — ботуши и пр.

Освѣнь това що се дава на моминий баща, плаща му се още и *„баба-хакж“* по причина, че се я отхранили тѣ. Този *„баба-хакж“* състои отъ 300 и стига до 600—800 гроша.

Когато нѣкой момъкъ отъ друго село вземе мома тоже отъ друго село, тогава общинскитѣ настоятели вземать отъ такъвъ момъкъ пари 20—50 гр. за черквата.

Евджилери. — На моминитѣ родители момъкътъ дава: на дѣдото едни постали (иминий), а на бабата — едни чехли. Освѣнь тѣзи подаръци на моминитѣ родители даватъ още пари, наречени „баба-хакж“ за дрѣхитѣ (чеиза), количеството, на които пари бива всѣкога споредъ чеиза, т. е. ако момата е направила 8—9 ката дрѣхи, тогава се дава отъ 700—800 гроша. Тѣзи грошове обаче се дѣлжтъ помежду момата и баща ѝ.

Еленско.—Въ Еленско подаркитѣ сѫ взаимни. Дава даръ момъкътъ на моминитѣ родители и роднини. Дава даръ и тя, момата, обратно. Подаркитѣ състоѭтъ въ дрѣхи, обуща, басми, ризи, кърпи, пошчета и пр. Ризи и кърпи дава обикновенно момата; тѣ трѣбва да бѫдѫтъ нейна работа. По колибитѣ момъкътъ дава прѣимущественно обуща.

На момина баща се дарява непрѣменно нѣщо, защото той има бащино право (баба-хакѫ). Пари му се даватъ по нѣкои отъ колибитѣ. Въ града му се дава палталонлъкъ (платъ за палталони) или за джюбе и пр. На подаръцитѣ въ еленско казватъ: *дарове*, въ пѣснитѣ се чува да́ри и дарове́.

Ако годеникътъ е отъ друго село, вауматъ му нѣщо повечко. Въ нѣкои общини, той плаща нѣщо за черковата или училището.*)

Казанлѫшко. — Въ града момъкътъ дава на момината майка платъ за фустанъ, на баща ѝ платъ за нѣкаква дрѣха, на шуреитѣ дава и не дава и ако даде, то ще е обуща.

Въ селата има обичай момъкътъ да дава на моминий баща опрѣдѣлено число грошове (споредъ състоянието момково) наречени *баба-хакѫ*, обичай имѣющъ за цѣль да се помогне за да се доисправи чеизътъ на дъщеря си, но и този обичай скоро ще *отживѣе вѣка си*, тъй като негдѣ вече го изоставихѫ.

Ако годеникътъ е отъ друго село, когато отидѫтъ за булка, тамкашнитѣ ергени, прѣпречватъ срѣщу колата, въ която се вози булката, едно дълго въже, което да стига до двѣтѣ страни на улицата и искатъ бакшишъ отъ младоженецътъ, който бакшишъ послѣ прогулряватъ. Разказватъ че ако младоженцитѣ другари се опрѫтъ и не искатъ да дадѫтъ „бакшиша,“ отваря се бой помежду имъ и се биѭтъ догдѣ измине булката

Копривщица. — Момчето подарява на моминитѣ родители или по три четири аршина сукно за по една дрѣха, или, който е по-сиромахъ, дава по единъ чифтъ обуща и на двамата. Пари се не даватъ никакъ, нито ако е момчето отъ друго село.

---

*) Тоя обичай е описанъ за с. Сусамъ (Хасковско) въ в. Марица отъ 1884 г. брой 588. Платата се иска отъ кметътъ и казва „топракъ-бастъна,“ т. е. плата́ за землището (Б. на Р.)

Лѣсковецъ. — Момъкътъ дава на моминий баща, споредъ състоянието на едногото и другигото отъ 200—1000 гроша.

Това даванье е за нови *обуща*.

Той дава сѫщо и на майката нѣколко жълтици. На братята и на сестритѣ на момата дава махрами, обици и др. Съ паритѣ, които момъкътъ дава на бѫдящий си тестъ, копуватъ обуща за роднинитѣ на момата.

Македония. — Какви подаръци се даватъ на моминитѣ и момкови роднини и родители въ врѣме на годежитѣ и да ли се даватъ или не по селата, точно не зная. Могѫ обаче положително да увѣрѭ, че въ врѣме на свадбитѣ даватъ се слѣдующитѣ подаръци:

а) Чехли и фесове на всичкитѣ домашни и ближни момини роднини отъ мѫжский полъ и кърпи (момии) чаршийски и чехли тоже на женский полъ.

б) Въ Струга, освѣнь тия обикновенни подаръци, зетътъ дава не теста си 10 гроша пари, отъ които единий грошъ му се повръща назадъ по нѣкакво суевѣрие: „хаиръ-парасѫ,“ та останватъ само 9 гроша.

в) Освѣнь това, по селата момъкътъ дава 200—300 гр. на дѣда си, споредъ прѣдварителнитѣ имъ на врѣме отъ годежътъ условия („баба-хакѫ“).

Всичко, що се дава на моминитѣ или момковитѣ родители и роднини, нарича се „дарове“ за които има и пѣсни.

Въ Охридъ въ врѣме на малкий годежь (малъ строй), освѣнь мѣната що се дава на зетя даряватъ се и дошлитѣ стройници, мѫжьетѣ — съ по една бѣла, шарена съ бѣлъ памукъ кърпа, наричана махрама; а женитѣ — съ по единъ бѣлъ тюлбенъ или както напослѣдно врѣме — съ шемия, калемкерия.

Забѣл. По селата кърпитѣ биватъ вѣзани съ телъ или клобданъ и съ разноцвѣтни коприни, както е било въ Охридъ и други градове въ по-старо врѣме. А четверожгълни кърпи даватъ се по селата на женитѣ; тия кърпи биватъ *вѣзани* и се наричатъ „убруси.“

Освѣнь поменѫтитѣ дарове, дадени на малий строй, въ Охридъ се даватъ и други на повечемина момкови роднини въ врѣме на голѣмий строй и на свадбата.

Русчушко (Руссенско). — На моминитѣ родители никакви други подарки не се даватъ освѣнь онѣзи, които се да-

вать и за които сж се съгласили на годежа, отъ които „баба-хакж“ „чапа парясж“ и „мѣната“ се даватъ и обричатъ на годежа, а другитѣ се даватъ на самата свадба: за ѣдение гдѣто е, дава се въ сжбботата; обущата и други се даватъ въ недѣлята.

Ако момъкътъ е отъ друго село, той, освѣнь като плати „баба-хакж,“ „обуща“ и всички други нѣща, длъженъ е още да даде на момцитѣ отъ което село е момата 20—30 гроша, 2 мѣри вино, 3 сомуня хлѣбъ, 2 оки пастарма и 2 свѣщи. Освѣнь това за църквата на селота той плаща 20—30 гр.

Старо-Загорско.—По свадбата на моминитѣ родители се даватъ: на мжжьетѣ—чизми, а на женитѣ — калеври, на синоветѣ се даватъ тоже чизми или калеври, а на роднинитѣ — ефтини момии или кърпи. Стойностьта на всичко това костува най-малко 5—600 та до 1000 гроша, които похарчватъ само богатитѣ; а по-сиромаситѣ—150—200 гроша.

Прѣди врѣме на моминий баща се давахж обуща и овенъ; тѣхъ прѣдварително той взимаше отъ момъка.

Баба-хакж богатитѣ даватъ до 1000 гроша, срѣднитѣ —800, а по-сиромаситѣ 500—600, които едно врѣме се четѣхж на дъски и тогава се рѣшаваше и даваньето на момата, като я считахж вече за годеница.

Колкото за това да ли отъ другоселский момъкъ вематъ нѣщо за общината отъ която е момата, не знаж.

Момцитѣ, които е повикалъ момъкътъ на свадбата си, слѣдъ вѣнчаньето, когато кумътъ и другитѣ седнжтъ на трапезата, тогава тѣ, момцитѣ, провождатъ двама отъ тѣхъ си при кума да му искатъ за гуляй 40 — 50 гроша пари, 2 — 3 оки ракия за това, че едина отъ тѣхъ (младоженекътъ) пращатъ вече въ числото на старитѣ хора. Кумътъ въ нѣкой случай имъ дава, колкото искатъ тѣ, а въ други обаче колкото изволи самъ. Тогава момцитѣ, като получжтъ даденото имъ отиватъ въ нарочно ангажирана отъ тѣхъ за гуляйтъ имъ кжща, приготвжтъ всичко и седнжтъ, та ѣджтъ, пиjжтъ почти цѣлата нощь.

Това азъ имахъ случай да видж въ с. Нова-Махала (Казанлжшка околия) прѣзъ 1882 год.

Хасково. – Въ градътъ има обичай да се дава за свадбата отъ годеникътъ подаръкъ на моминитѣ родители, братия и сестри: на бащата платъ за нѣкоя дрѣха; на майката

платъ за фустанъ; на братията и сестритѣ — кундури, чепици и пр.

По селата бащата взема по годежътъ агърлжкъ или „*баба-хакж,*“ а по свадбата на братията се даватъ ботуши, на сестритѣ прости обуща, на роднинитѣ кутийки съ огледала и пр. Кога годеникътъ е отъ друго село, въ старо врѣме му вземахж единъ овенъ, а сега му вематъ една или двѣ рубли за училищата.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

30-й Въпросъ. — *Даватъ ли моминитѣ родители нѣщо на дъщеря си, освѣнь дрѣхитѣ? Какъ се казватъ подаръцитѣ на годената (вестра, прикя, вѣно, чеизъ)? Не се ли дарява на младата отъ момъкътъ или родителитѣ му нѣщо прѣди или по самата свадба?*

Отговори.

Ахж-Челебийско. — Освѣнь дрѣхитѣ (нѣколко ката женски дрѣхи, много мжжски и женски ризи) родителитѣ даватъ на дъщеря си нѣколко халища *постилоци*, нѣколко завивки, ибрикъ, лихенъ, нѣколко парчета бакърени сждове, двѣ харкуми за носение вода, месали за софра, дълга кърпа за много гостье на софра, лъжичникъ съ лъжици, нѣкакъвъ столъ, тепсия за млинъ и просяникъ, сандждкъ, грибачь за печенье хлѣбъ, угрипка за стъргане нощови, угрипка за пепелъ, рудавъ (чекрждкъ), фурка и вретена, дилавъ и перостия. Тѣзи нѣща сж общитѣ, които всѣки баща и майка гледатъ да набавжтъ за момата си. Всички тѣзи нѣща, които се даватъ на момата отъ родителитѣ ѝ, се наричатъ *спапъ*. Даръ се казва онова, което е прѣдопрѣдѣлено за подарки на момковитѣ родители.

«Да ли дара нѣмашъ
Дара да дарувашъ
Спапя да товаришъ.»

Евджилери. — Освѣнь дрѣхитѣ, които даватъ родителитѣ на дѣвойката, кога се задоми, тѣ ѝ даватъ и другъ даръ, *чеизъ*, състоящъ въ 4—6 възглавници, постилки, завивки, килими и губери.

Освѣнь това, кога ги вѣнчежтъ и идժтъ у момкови, булката се застоява и единъ отъ моминитѣ съ брадва въ рж-

ка вика: „Дѣдо! какво ще подаришъ на младата булка?“ — На това дѣдото отговаря: „подарявамъ ѝ единъ овенъ!“ Държащий брадвата удря съ нея по гредата на кѫщата да „запише“ подаръка.

Послѣ вика: „бабо! какво ще подаришъ на младата булка?“ — „Едно агне,“ вика момковата майка. По тоя начинъ той извиква кумътъ, деверътъ и всичкитѣ роднини, отъ които всѣкой подари по нѣщо, като напр. саханъ, тепсия, бъкрачь (котелъ) и пр., което се записва съ брадвата на гредата, и слѣдъ всичкий тоя церемониалъ влѣзатъ въ кѫщи.

Еленско.—Освѣнь дрѣхитѣ, момините родители даватъ на булката споредъ *хала си*, покѫщнина, сѫдове, рѣдко пари и недвижимости. Това даванье се казва „зестра“ и „прикя.“

На самата свадба булката се дари отъ родителитѣ на момъкътъ съ нѣколко овци или съ жълтици. Булката цѣлува рѫка и тогава дареньето става.

Казанлѫшко.—Родителитѣ на момата ѝ даватъ освѣнь дрѣхитѣ, постилки, завивки, черщави, възглавници, лехенъ, ибрикъ, разни ризи, долни гащи, чорапи, кърпи, очкури и др.; обуща, сахани, тенджури, котли. Освѣнь горнитѣ нѣща моминитѣ родители приготвуватъ единъ кать дрѣхи на момата, които се наричатъ *вѣнчални*; сѫщо така приготвѫтъ ризи, долни гащи и чорапи за момъка, които тоже наричатъ *вѣнчални*.

По селата обаче, освѣнь чеиза, други подаръци не се даватъ на момитѣ, но ако нѣматъ дрѣхи (чеизъ) даватъ имъ едно опрѣдѣлено число грошове. Впрочемъ това е редкость.

При свадбата отъ страна на момковитѣ родители се дава на булката *прикия*, състояща отъ нива или лозье; отъ животнитѣ крава или биволица и овца съ агне, която се обагни най-напрѣдъ. Въ село слѣдъ вѣнчаньето като заведѫтъ булката съ кола у младоженеца, спрѫтъ колата до дома и побащима, напомнѭ дългътъ на родителитѣ, които отъ своя страна подаряватъ, а той бѣлѣжи съ голѣма тояга подареното по керемидитѣ (?) на кѫщата.

Копривщица.—Моминитѣ родители даватъ на дъщеря си само дрѣхи и кѫщни постилки и завивки и нищо повече. Това всичкото наричатъ *премяна*.

Момъкътъ и родителитѣ му подаряватъ прѣди и въ врѣме на свадбата по нѣкоя жълтица на невѣстата.

Лѣсковецъ. — Дава се освѣнъ дрѣхи и накитъ още: овце, земя, пари и други нѣща.

На дрѣхитѣ съ сандъка, постелката и пр. се казва *прикя* или *прикье*. При опрѣдѣляванието прикята бива священникътъ или учительтъ, който всичко записва. Прикята се дава обикновенно на годежа.

Тия нѣща (дрѣхи, обуща) златни и сребърни украшения, покѫщнина, като: два медни котла, ибрикъ, лихенъ и пр. се прѣвозва обикновенно съ дѣвойката на особни кола.

Македония. — По селата, когато момата се мѫжи, родителитѣ ѝ даватъ твърдѣ малко дрѣхи и дребни нѣща, натрупани въ единъ селски ковчегъ; при него още единъ вълненъ покровъ *ложникъ* наричанъ и нищо повече. Това е всичкото невѣстино *„прике.“* Когато дойдѫтъ сватоветѣ да я взематъ, натоварватъ на конь прикето и ложникътъ отъ едната страна, а отъ другата понеже нѣма сѫщо да застранѭтъ и уравновѣсѭтъ товарътъ, гуждатъ и единъ дървенъ пѫнь — *пенушка*, за да била ужъ невѣстата здрава като пенушка.

А въ Охридъ и други градове на невѣстата (момата си) родителитѣ даватъ освѣнъ единъ ковчегъ, пъленъ съ дрѣхи всѣкакви: едри, дребни, бѣли (долни), горни и още една двѣ постилки съ толкози юрганя и три перници (възглавници) за младоженцитѣ; при това (въ Охридъ само) единъ такъмъ цѣла покѫщнина отъ дървени, желѣзни и мѣдни потрѣби се даватъ на невѣстата.

На младата невѣста момъкътъ дарява кундури, а свекървата—пръстене, а пъкъ кумътъ въ врѣме на вѣнчанието — единъ топъ нѣкакъвъ кумашъ.

Русчушко (Руссенско). — Нищо друго не даватъ на момата, освѣнъ дрѣхитѣ, които се състоѭтъ отъ единъ „хашелъ“ (юрганъ мѣстно издѣлие), единъ дюшекъ, 10—12 възглавници, 10—12 ризи, 5—6 кърлѣнки (кърлянка се казва на една дрѣха въ видъ на сукманъ, която нѣма предни поли и е обшита съ червени и жълти конци) и единъ сандъкъ или ракла.

Отъ страна на момковитѣ родители на момата се дава мѣна (1—1$^1/_2$ дюлюма лозье), която се обрича още на годежа и отъ когато я вѣнчеѭтъ, още при дворнитѣ врата ѝ даряватъ нѣкоя телица или овца. И тъй една млада булка има мѣна 1 дюлюмъ лозье, една телица и една мотика.

Старо-Загорско. — Моминитѣ родители освѣнь *чеиза*, що сж направили за свадбата, даватъ или повръщатъ на момата и половината отъ „баба-хакж.“ Тая повърнжта часть се наричаше у женитѣ по селата *кебинь* (прикя), който пазяхж и давахж на мжжетѣ си да го умножаватъ отъ година на година. При туй ставахж и нѣкакви си частни подаръци, като: прасе, овца, теле, яре, пчела и др. обаче положително не могж утвърди сжществуватъ ли тѣзи подаръци още или сж отживѣли вѣка си.

Подаръцитѣ, състоящи отъ покжщнина, дрѣхи и други дреболии, у насъ, както въ града, тъй и въ селата се наричатъ *чеизъ*, който въ селата се заниса въ момковий домъ още при вѣнчаньето, освѣнь нѣкои подаръци въ животни, които се даватъ отъ страна на моминитѣ родители въ врѣме на *повръткитѣ*, или пъкъ когато отидатъ на гостье у тѣхъ.

Въ града има обичай, щото момъкътъ да направи единъ катъ дрѣхи съ единъ сукненъ (чохенъ) кюркъ, подплатенъ съ скжпи кожи и да купи нѣкои труфила, като: пръстенъ, обици, елмазени и златни украшения на сгоденицата си. Освѣнь тѣхъ, когато му цѣлува ржка, той ѝ дава една жълтица и родителитѣ му тоже по нѣкоя махмудия или половина жълтица. По селата слѣдъ вѣнчанието на булката и прѣди влазянието въ кжщи, на двора прѣдъ вратата, иматъ обичай, нѣкой отъ най-ближнитѣ роднини на момъка, да подаряватъ на момата разни нѣща, които се „засичатъ“ вънъ на дирека. Церемониалътъ най-напрѣдъ се подкача отъ бащата и майката на момъка. Обрѣченитѣ подаръци се засичатъ съ ножь въ дирека, като се сопровождатъ съ благословии, напр. ако подареното е животно, казва се: „да се плоджтъ отъ едно до хилядо, ако е отъ все сърдце; ако ли не е, вълци да ги ядатъ и ни едно да не остане отъ тѣхъ.“

Т.-Пазарджикско. — Рѣдко е нѣкоя мома да има нѣщо повече, освѣнь дрѣхи и накити.

Хасково. — Родителитѣ даватъ на дъщеритѣ си освѣнь дрѣхитѣ, въ града: постелки (дюшеци), покривки (юргани), чершави, възглавки, лихенъ, ибрикъ, тенджери, тепсия съ три капаклий сахани, единъ бакъръ или котелъ и то се казва *чеизъ*.

А по селата даватъ: постелки, черга, двѣ-три възглавки, бакъръ и се казва *прикия*. Годеникътъ на годежа дава на

годеницата жълтици или златъ кръсть, а родителитѣ му даватъ една или двѣ жълтици (алтъни). А за свадбата, годеникътъ ще сгоди единъ катъ дрѣхи на годеницата си, а родителитѣ му пакъ, по една или двѣ жълтици (алтъна).

Хисарско. — Освѣнь дрѣхитѣ: постелка, завивка, сукмани, кебета, ризи и пр. Тукъ прикя не даватъ родителитѣ на дъщеря си.

31-й Въпросъ. *Въ кое врѣме на годината и въ кой мѣсецъ ставатъ най-много свадби и защо? Колко врѣме се минава между годежътъ и свадбата?*

Отговори.

Ахж-Челебийско. — Ахж-Челебийска свадба става повече лѣтно врѣме прѣзъ юний и юлий, защото тогази се прибиратъ мжжскитѣ отъ чужбина. Ставатъ и зимно врѣме отъ Коледа до мѣсница (мѣсни заговѣлки), но малко.

Врѣмето между главилката и женидбата не е опрѣдѣлено. Нѣкои се главжтъ по нѣколко мѣсеца, а други—по нѣколко години. Въ послѣдно врѣме въ по-голѣмитѣ села се главжтъ по 5 - 6 години, но на това се не гледа съ добро око. Като най-умѣренно главянье трѣбва да трае отъ 1—2 години.

При главилката славятъ тъй: „сая година главенье, до година да вѣнчавами, по-сѣтната да кръщавами.“

Добричь. — По обичай нѣма опрѣдѣлено врѣме за правянье свадби по селата; но обикновенно правжтъ ги по мѣсецитѣ декемврий, януарий, февруарий и мартъ, т. е. прѣзъ зимата, когато се приберхтъ и стъкмжтъ всичката работа.

Годений ходи годеникъ една година или двѣ и слѣдъ това врѣме се прави свадба.

Евджилере. — Свадбитѣ ставатъ обикновенно есенно врѣме, защото тогава има всичко въ изобилие: вино, ракия и храна. Годенитѣ ходжтъ годени най-много 3—4 седмици, слѣдъ което врѣме става вѣнчанието. По нѣкой пжть свадбитѣ ставатъ и въ по-голѣмъ срокъ отъ тоя, защото случва се, та нѣкоя мома не е могла да приготви всичко за свадбата си.

Еленско.—Свадбитѣ ставатъ най-много отъ нова-година до заговѣзни и отъ Димитровъ-день до Коледа. Единъ русски дописникъ на *С.-П.-Вѣдомости* г. Масловский като бѣше ми-

нялъ по Ивановъ-день прѣзъ Еленскитѣ села, въ врѣме русската окупация и видѣлъ много свадби, прибързалъ бѣ да направи хитроумното заключение, че българитѣ бързали да се женѭтъ, за да не ги взиматъ за войници. Това ще каже въ единъ два дни да бързашъ да изучишъ българский край.

Причинитѣ, гдѣто свадбитѣ ставатъ прѣимуществено зиме сѫ хозяйственно-икономически. Тогава се връщатъ младитѣ отъ бахчии изъ Влашко, гдѣто сѫ спечелили нѣкоя пара; тогава е прибрано всичката; храна, огоени сѫ кокошки, патки, мисирки и пр. Тогава подкачятъ седѣнкитѣ, тлакитѣ и пр.

Между годежьтъ и свадбата дважь има не еднакво врѣме. Едни правѭтъ свадбата слѣдъ мѣсецъ, други слѣдъ година и дору двѣ.

Казанлѫшко. — Прѣзъ цѣлата година ставатъ свадби, както въ града, тъй и въ селата, но най-много и особенно прѣзъ мѣсецитѣ януарий, априлий, септемврий, октомврий и ноемврий.

Годенитѣ по селата ходѭтъ най-много до двѣ седмици, а въ града до 6 мѣсеци, 1 година, а по нѣкога и до двѣ.

Копривщица. — По насъ свадбитѣ ставатъ прѣзъ всичкото врѣме на годината. А обикновенно за по-лесно ги правѭтъ лѣтно врѣме. Между годежа и свадбата минава врѣме отъ 1 мѣсецъ до 5 обикновенно, а по нѣкога и повече.

Лѣсковецъ. – Отъ годежа до свадбата минаватъ отъ 15 деня до 2 мѣсеца.

Македония. — Свадбитѣ ставатъ въ Охридъ обикновенно прѣзъ октомврий и ноемврий (въ началото на послѣдний) а по селата — на Николовъ-день или Атанасовъ-день. Причината на това е, въ града, първо да се оберѫтъ лозята, та въ изобилно вино да стане свадбата, а по селата — да се освободѭтъ не само отъ събирание на полскитѣ плодове, но и отъ есеннитѣ сеидби. Но сега въ Охридъ не се пази толкози строго този обичай. Ставатъ свадбитѣ и прѣзъ друго врѣме на годината, споредъ удобствата на домакина.

Врѣмето между годежьтъ и свадбата е различно, споредъ мѣстата и мѣстнитѣ условия и обичай, или споредъ условията, станѫли въ врѣме на годежьтъ. Въ Охридъ напр. рѣдко ще срѣщните свадбата у нѣкого да се забави повече отъ една година слѣдъ годежьтъ. Обикновенното растояние е: 3—6—9—12 мѣсеци.

Въ Кукушъ напротивъ не можешъ срѣщна ни едни згоденици, които да се оженжтъ прѣди истичанието на три години отъ годежа имъ.

Русчушко (Руссенско). — Най-много свадби ставатъ прѣзъ коледнитѣ пости и отъ Ивановъ-день до сирница. Лѣтно врѣме никакъ не ставатъ свадби, тъй като населението е заловено за работа и е много утрудено.

Когато годината е плодородна тогава ставатъ и най-много свадби, защото гдѣто нѣма хлѣбъ тамъ нѣма и животъ. Никога между годежа и женидбата не се минува повече отъ 1—2 седмици.

Старо-Загорско. — Въ града свадбитѣ ставатъ най-много, кога годината е плодородна. Врѣмето, въ което ставатъ свадбитѣ прѣзъ годината сж всичкитѣ недѣли и дни, освѣнъ Великитѣ, Петровитѣ и Богородичнитѣ пости.

По селата обаче свадбитѣ ставатъ исключително прѣзъ есеньта и зимата, сир. растоянието отъ Димитровъ-день до Великитѣ пости. А най-много ставатъ прѣзъ коледнитѣ пости, защото тогава съ по-малко разноски се прѣкарватъ, както въ постъ.

По нѣкога, нѣкои, като наближжтъ великитѣ пости, сир. като останжтъ много късно, тѣ се вѣнчаватъ въ срѣда, четвъртъкъ или петъкъ.

Колкото се отнася до врѣмето въ което годеницитѣ ходжтъ годени, у насъ, както въ града, тъй и по селата, то не е по-късо отъ 1—3 седмици, а по-дълго отъ $1/2$—1—$1 1/2$ година. Въ старо врѣме тоя срокъ особенно въ градътъ се простиралъ до двѣ години, но сега вече не е тъй.

Т.-Пазарджикско.—Не е опрѣдѣлено колко врѣме да мине между годежа и свадбата. Съгласяватъ се у момкови, колкото е нуждно да се приготвжтъ дрѣхитѣ.

Прибавка. — Което село и да посѣтите въ Т.-Пазарджикский окржгъ, вий нѣма да намѣрите, нито да чуете, че еди-кои-си годеници се оженили двѣ или три години слѣдъ годежа си. А напротивъ ще узнаете че тамъ отъ единъ, та най-много до три мѣсеца сж ходили годенитѣ.

Сжщото това обаче не е така и въ града. Тамъ напр. годенитѣ ходжтъ три или четири години, или най-малко шесть мѣсеца.

Свадбитѣ обикновенно по селата ставатъ най-много прѣзъ зимата и есеньта, именно прѣзъ октомврий, ноемврий, декемврий, и януарий до великитѣ пости, а рѣдко послѣ Великъ-день.

Въ града това става всѣкога, когато пожелаѭтъ младитѣ, стига да не е прѣзъ Великитѣ, Богородичнитѣ и Петровитѣ пости.

Хасково. — Свадби се правѭтъ въ всѣко врѣме прѣзъ годината, освѣнъ прѣзъ Великий и Богородичний постъ; но най-много свадби се правѭтъ въ мѣсецитѣ: ноемврий и декемврий. Това става защото тогава, като е постъ, то свадбитѣ ставатъ по съ малко разноски. (?) Между годежа и свадбата нѣма едно опрѣдѣлено врѣме, но нѣкога бива малко: една недѣля или двѣ, три и пр., а по нѣкога година, двѣ до три.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

23-й Въпросъ. — *Расправете какъ става свадбата; отъ кой день се подкача и въ кой день свършва, какво се прави всѣки день? Отъ кога се счита за свършена свадбата? Колко разноски сж ставали и ставатъ? Какъ се наричатъ лицата, които взематъ участие въ свадбата, кой що прави и какъ се зове (деверъ, старисватъ, кумъ, валожникъ, зълва, калина, малина, драгинко и пр.)? Сутриньта слѣдъ свадбата, какви подаръци се даватъ на невѣстата и на нейнитѣ родители? Какво става, ако излѣзе, че невѣстата не е запазила дѣвственностьта (моминството) си? Връщатъ ли я на родителитѣ ѝ или само нѣщо се сърдятъ и правѭтъ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — За свадбата ще дамъ съвсѣмъ кратки свѣдения, защото на друго мѣсто интересующитѣ се ще намѣрѭтъ подробно и на широко, какъ сж ставали по нашенско свадбитѣ прѣди 20—30 години, съ пѣсни, пѣснопойки, байряци и пр.

Прѣди свадбата ставатъ споразумѣние между момкови и момини за деня, въ който трѣбва да стане вѣнчанието и който трѣбвало да бжде недѣленъ. За тая цѣль, нѣколко души отъ юнакови ходѭтъ у момини. Това взаимно споразумѣние за деня се казва *отсѣкъ* или *отсицание* за свадба. Отсѣкохми за свадба, казватъ юнакови.

Свадбата се захваща отъ четвъртъкъ прѣзъ недѣлята и се свършва чакъ другата недѣля, т. е. слѣдъ една седмица и половина.

Четвъртъкъ.

Замѣсванье. Юнакова майка прѣсява брашното, въ което пó-напрѣдъ хвърля нѣколко сребърни пари. Въ пресяванието вземать участие и двѣ малки момичета. Като оставѭтъ брашното по тоя начинъ въ нощовитѣ, сипвать вода и бръкнувать по три пѫти съ зелена дрѣнова пръчка и кантарова кокуда (токмакъ), та че бабата (юнакова майка) замѣсва кваса за хлѣбъ.

Петъкъ:

Пряпоръ. Деверътъ и четири пѣснопойки ще приготвѭтъ единъ видъ байракъ, пряпоръ, за дръжката на който отсичатъ зелена шипкова пръчка.

Ломянье. Като приготвѭтъ пряпорътъ и го окачатъ за нѣкое зелено дърво по дворътъ, изигравать хоро. Тогава бабата изнесе една пита, на която тури парче отъ бѣла аба и юзда конска. Излѣзе юнакътъ и се нагърбва на срѣдъ двора. Майка му му тури на гърба питата, а присѫтствующитѣ си отчеквитъ по едно залъче (залъгъ), а пѣснопойкитѣ пѣѭтъ пѣсеньта:

«Крагуй долетѣ дѣвойку;
—«Та питайте гу гиди» и пр.

. . . .

Тогава сривать пряпора и се разнисатъ.

Калесванье. Въ петъкъ деверътъ и едно момиче ходѭтъ да калесвать за свадба.

Сѫббота:

Готвянье.—У юнакови варѭтъ, пекѫтъ и правѭтъ всичко за свадба. Провождатъ и у момини нѣщо за вечерьта, когато юнакови ще идѫтъ да земѫтъ невѣстата.

Плаченье и нарежданье. — Момата се прощава съ дружки и приятелки. Тя плаче съ гласъ и нарежда особенно за това опрѣдѣлени жоловни стихове, които промѣня спорѣдъ обстоятелствата каквито е прѣкарала между окрѫжающитѣ я.

Воденье. Вечерьта отивать юнаковитѣ родители, роднини (сватове) и кумуветѣ и ядѫтъ госба у момини. Тая госба се казва *годежъ*. Въ това врѣме момата се облича въ невѣстна прѣмена. При това обличанье има разни стари церемониали. Изваднѫтъ невѣстата на двора,* натоварвѫтъ спапътъ и да-

роветѣ, откупва ги юнакътъ, невѣстата плаче на двора и нарежда жаловни стихове на баща си, майка си, братията си, сестритѣ си, всѣкому отдѣлно. Въ това врѣме гайдата свири особенна пиеса на много жаленъ гласъ. Невѣстата качватъ на конь, привързанъ съ бѣла кърпа прѣзъ врата, тръгватъ и пѣснопрѣкитѣ запѣватъ нарочната за тоя случай пѣсень:

«Приваляй, Русу, проваляй!
И назади се обръщай,
Майци ти нарочай» и пр.

Походътъ върви съ гайда, викотъ и гърмение на пушки. Цѣлото село се носи. Момицитѣ, които ще съпровааждатъ момата и ще я вардѫтъ дори до вѣнчаньето, въ пѫтя пѣѭтъ пѣсеньта!

„Русу мала моме!
Щу си юникнала
И юклала са си“ и пр.

Проварници. Като тръгне походътъ отъ невѣстата двама или трима отъ юнакови отиватъ по напрѣдъ у юнаковата кѫща, да приготватъ посрѣщаньето. Тѣзи, които отиватъ понапрѣдъ, казватъ се *приварници*.

Невѣстата водѭтъ не прѣзъ сѫщий пѫть отъ гдѣто бѣха дошли сватоветѣ. Като я отведѫтъ въ новий ѝ домъ, посрѣщатъ я роднинитѣ ѝ и дѣдото (на юнака бащата), или, ако нѣма такъвъ, старий сватъ я посрѣща и сваля отъ коньтъ. Невѣстата полюбва дѣдото му и бабетохи рѫка и колѣно, а на другитѣ роднини само рѫка. Като полюби рѫка на всички, невѣстата закланва се и пѣснопойкитѣ запѣѭтъ пѣсеньта:

«Та и весели се гиди,
Юнакова мале,
Че си ти водими
Млада изменница
Да та изменява
Лѣте ютъ пекуве
Зиме отъ студове.»

Кумътъ или кумицата завожда невѣстата вътрѣ прѣзъ послано по дюшемето и скалата (стълбата, мердевеня) бѣло платно. Една жена напрѣдъ постила платното, а друга върви слѣдъ невѣстата, та го сбира и свива.

Сватоветѣ (които сѫ ходили у момини и довѣли невѣстата) и моминитѣ (които сѫ дошли отъ страна на моминитѣ родители да съпровождатъ невѣстата и да я пазѭтъ до вѣнчаньето), ядѫтъ, пиятъ и се веселѭтъ. Гайдата свири цѣла нощь.

Недѣля.

Вѣнчанье. Въ недѣля слѣдъ черкова ги вѣнчаватъ. Гоститѣ завързватъ и донасятъ разни подаръци отъ покѫщнина на *младитѣ* и веселбата се продължава цѣлъ день. Гайдата посрѣща и испраща гоститѣ.

Гозба. Всичкитѣ, които дохождатъ калесани ядѫтъ, пиѭтъ и пѣѭтъ колкото искатъ. Гайдата свири цѣлъ день.

Подливъ. Прѣди да почнѫтъ да ядѫтъ, невѣстата сипва да се омиѭтъ кумоветѣ и сватоветѣ. Тогава кумътъ хвърля въ помивката срѣбърна монета. Невѣстата полюбва рѫка на сватоветѣ, кумоветѣ и момини и гѝ дарява.

Поклонъ. Около пладнина невѣстата поднася на кума единъ фурникъ хлѣбъ и на него парче месо отъ ягне или овца, или ако е пости една голѣма риба. Такова принася и прѣдъ моминитѣ. Тоя приносъ се казва *поклонъ.* Кумътъ носи послѣ поклона у дома си и гощава приятелитѣ си; а моминитѣ го занисатъ надвечерь у момината майка и тамъ го изядѫтъ.

Слѣдъ пладнина, кумоветѣ и моминитѣ си отиватъ. Гоститѣ—едни дохождатъ, други си отиватъ. Гозбата се продължава чакъ до вечерьта.

Понедѣлникъ.

Освидѣтелствуванье моминството. Още рано утриньта въ понедѣлникъ стари жени отиватъ при вратата на стаята, въ която сѫ спали младитѣ. Като отворятъ вратата, бабитѣ вземат женината риза и констатиратъ факта за дѣвството.

Блага ракия. Ако невѣстата е излѣзла мома, изведнъжъ правѭтъ блага ракия, сир. въ ракията смѣсватъ шикеръ или медъ, па носѭтъ та черпѭтъ цѣлата махала и роднинитѣ; провождатъ и у момини блага ракия за да черпѭтъ роднинитѣ и комшиитѣ.

Връщанье. Въ старо врѣме, ако невѣстата не е излазяла мома, връщали сѫ я обратно на родителитѣ ѝ. Въ по-сѣтно врѣме, както и сега, не я връщатъ, но нѣма никаква згода въ кѫщи между мѫжътъ и жената.

Плакеди. Въ понедѣлникъ утрина варѭтъ чорба отъ фасулъ или трахана (триеница) правѭтъ млинове (баници, бюрецн) и други гозби и свикватъ комшиитѣ на гозба, *плакеди.* Невѣстата полюбва рѫка на всичкитѣ.

Воденье на вода. Въ понедѣлникъ рано юнаковата сестра води невѣстата на вода за да ѝ я покаже. Съ донесената първа вода невѣстата полива да се омиіжтъ дѣдото и бабата и послѣ на всичкитѣ други находящи се по кжщи роднини.

Продумванье. Слѣдъ подливаньето невѣстата първи пжть продумва на дѣда, баба и родътъ; а на кумовете *говѣе* да не дума чакъ до ярето.

Миенье паници. Слѣдъ гозбата *плакеди*, невѣстата омива сждоветѣ и ги нарежда. Деверътъ на три пжти ги бута, а невѣстата ги събира и ги купясова.

Нарежданье спапътъ. Каквото е донела невѣстата изъ домътъ си, нарежда го изъ кжщи и комшиитѣ ходжтъ та го гледатъ.

Повратъ. Въ понедѣлникъ вечерь, роднинитѣ на юнака калесани дохождатъ на гозбата *повратъ.*

Вторникъ и срѣда.

По гостье. Прѣзъ двата тѣзи дни, младитѣ ходжтъ по гостье у роднини и комшии. Утрина ядятъ въ кжщи, пладнуватъ въ друга и вечерятъ въ третя.

Четвъртъкъ.

Запридаnье. На зелена дрѣнова клечка, невѣстата заприда съ такъво вретено бѣла вълна. Първитѣ три жици заприда деверътъ, който е приготвилъ зеленитѣ пръчки за хурка и вретено; вторитѣ запридва зълвата, та че тогазь запридва невѣстата.

Петъкъ.

Воавератки. Въ петъкъ младитѣ ходжтъ у невѣстината майка на гозба. Това се казва *поавератки.*

Сжббота.

Младитѣ ходжтъ въ три кжщи (невѣстини роднини) по гостье; но тѣзи три кжщи трѣбва да сж цѣли, т. е. да иматъ мжжь, жена и дѣца и да нѣма никакво умрѣло.

Недѣля.

На младитѣ се свалятъ вѣнчилата или вѣнцитѣ.

Яре.

Слѣдъ двѣ три недѣли отъ свадбата, кумътъ вика на гозба: кумцитѣ си и др., които обича. Тая гозба се казва *яре*, защото за нея кумцитѣ или младитѣ трѣбвало е, както е било въ старо врѣме, да донесжтъ на кума едно *яре.* Врясъкътъ на ярето сж отождествявали съ продумваньето на

младитѣ прѣдъ кума. При тая кумова гозба, младитѣ първи щжтъ продумватъ прѣдъ кумоветѣ имъ. До тогива имъ говѣнжтъ.

Разбраденье.

Невѣстата може да ходи забрадена съ ржченикъ, колкото врѣме иска, но не може по-малко отъ мѣсецъ и по-много отъ година. Деверътъ и́ сваля рачениктъ. Отъ тогава на сетнѣ не и́ казватъ невѣста, а жена.

Добричь. — Тя се почнува отъ сжббота така: прѣзъ цѣлий день момъкътъ си ходи на работа, а родителитѣ му тичатъ на самъ на татъкъ и натъкмяватъ всичко що е потрѣбно. Роднинитѣ на момъка дохождатъ у тѣхъ и миятъ, нареждатъ и каквото има недовършено, свършватъ го. Калесанитѣ (приканенитѣ) (това е било въ старо врѣме около прѣди 50 години, а сега е друго яче), донасятъ приносъ единъ колакъ (кравай отъ пшенично брашно), фасулъ несваренъ съ една бъклица вино или котле. Надвечерь часътъ около 11 по турски дохожда си младоженеца отъ полето да го бръснжтъ. Въ това врѣме дохожда и гайдарджията. Запрѣта си ржцѣтѣ единъ, който знае да бръсне и младоженеца сѣда на малко столче на срѣдъ двора, и почне да го бръсне, а около му сж нахвърлени пари. Бръсньенето се съпровожда подъ звуковетѣ на сладкогласната гайда съ друга, или слѣдующата пѣсень:

Хранила майка гледала
Едничъкъ сина Стувяна,
Поиска мама да гу углави
Углави още ужени
За назлъмъ Бойка хубава
. . . .

Въ това врѣме домашнитѣ му: родители, братья, сестри и други роднини плачжтъ. На едно таквозь бръсненье попитахъ посестримата на младоженеца защо рони сълзи, а тя ми отговори, че побратимътъ и́, като се ожени, не ще има кой да я защищава отъ момцитѣ по сборове̃тѣ, седянкитѣ, хората и свадбитѣ и че отъ сега нататъкъ нѣмала съ кого да се гордѣе кждѣто и да идѣла. Отъ това се познава, че забраната на момитѣ по горѣказанитѣ мѣста отъ момци, нейни съселени или другоселци, сж я показвали тѣхнитѣ побратими. Слѣдъ като обръснжтъ младоженеца, обръснуватъ и 5—6 души отъ неговитѣ аратлици, братовчеди и приятели. Слѣдъ това

гайдажията засвирва на хоро и присѫтствующитѣ моми и момци се налавятъ да играѭтъ. Хорото води, който завърне. Слѣдъ хорото разотиватъ се.

Часътъ по два всичкитѣ моми и момци се събиратъ (ако селото е голѣмо моми и момци се събиратъ само отъ една махала) на *медници*. *Медници* се събиратъ по селата: Мандра, Мусатлий, Идебекъ и околнитѣ, вечерь, а по селата Алмалий, Добричь, Каяджикъ и Ириндживъ — сутрина, прѣди разсъмнуване 3 часа и посѣтителитѣ по това врѣме се наричатъ *раненици*. Най-напрѣдъ се събиратъ близнитѣ моми и като запѣѭтъ пѣсни играѭтъ на околчесто хоро до гдѣто дойдѫтъ и другитѣ. Събрани всичкитѣ замѣсватъ хлѣбъ, слѣдъ което пакъ почватъ да играѭтъ, обаче около дръвника и подъ звука на свирка. Хорото се продължава до разсъмнованье и се води отъ младоженеца.

Въ това врѣме у момини нѣма нищо да става.

Като се съмне утриньта въ недѣля, едни отиватъ на черкова, а други оставатъ да печѫтъ хлѣбъ, готвѭтъ, нареждатъ, каквото трѣбва. Кѫдѣ пладнѣ нѣколко момци и мѫжье съ гайдата на чело отиватъ да забирѫтъ калтата (кумътъ); той ги посрѣща съ вино и се връщатъ у момкови. Отъ тамъ нѣкои отъ роднинитѣ заедно съ момкови родителитѣ тръгватъ за булката. Шествието отива тъй: най-напрѣдъ върви гайдата, подиръ нея мѫжьетѣ, а слѣдъ тѣхъ кола прикриена съ черга и на жеглитѣ на воловетѣ окачени кърпи. Отзатъ на колата стоѭтъ изправени двѣ моми, отъ които една е или сестрата на момъка или песестримата му, а другата — съсѣдка, пѣющицъ слѣдующата пѣсень:

Заглавилъ се бѣше
Заженилъ се бѣше
Марко Кралевити.
Деверче му бѣше
Момче гълѫбинче,
Калтата му бѣше
Филипъ Маджарина
Поддеверъ му бѣше
Братанецъ му Герги
Та че сѫ тръгнѫли
За младото булче
. . . .

Слѣдъ колата долѣпенъ до нея върви зетътъ, прикриенъ съ черно було (шалъ) и облѣченъ съ дълъгъ кюркъ (кожухъ), понеже било грѣшно да се вѣнчее младъ зетъ или булка безъ дълъгъ кюркъ. До него на сѫщи редъ върви братъ му, братовчедъ му, нѣкои отъ приятелитѣ му и деверътъ съ пряпорецъ

въ ржка, вѣзанъ съ пулове и най-подиръ вървжтъ женитѣ. Цигуларитѣ, па и нѣкои отъ мжжьетѣ, пѣжтъ тая пѣсень:

«Развивай, Коле, байрака,
Събирай, Коле, момчета,
Момчета все българчета
Та че ги, Коле, повѣди
Въ оная земя Сърбьянска.»
. . . .

пѣячитѣ пѣжтъ, а други гърмжтъ съ пищоли.

Когато наближжтъ момината кжща или пъкъ селото, ако невѣстата е другоселска, спущатъ се тичишкомъ *приварници* боси да обаджтъ на моминитѣ, че идхтъ сватоветѣ. Това като сторжтъ сжщитѣ връщатъ се тичишкомъ пакъ при сватоветѣ, съ бъклица вино, която сж зели отъ момини и имъ обаждатъ за извършваньето на миссията си, слѣдъ което втори пжть пакъ се връщатъ у момата за да посрѣщнатъ сватоветѣ. Съ кърпа на поясъ и съ бъклица въ ржцѣ, тѣ черпжтъ всѣкиго, когото срѣщнжтъ, а почерпений имъ дава бакшишъ 20—30—40 пари.

Като стигнжтъ у момата, спиратъ колата прѣдъ кжщата на пжтя, мжжьетѣ влазятъ вжтрѣ и насѣдатъ на трапеза, гдѣто ядхтъ и пижтъ до гдѣ се натъкми невѣстата, а момцитѣ, и момитѣ до това врѣме игражтъ хоро на двора.

Момата качватъ на колата и отпрѣдъ ѝ двѣ моми, стоящецъ, държжтъ я подъ мишницитѣ и съ сжщата процессия, както, когато дойдохж, завождатъ я на черковата. При черковний дворъ спиратъ колата и священника пѣящецъ черковната пѣсень: „Достойно есть“.... въвеждa младитѣ въ храма. Въ това врѣме множеството народъ отъ селото, който се е стекълъ, гледа какъ ще направжтъ свадбата; отъ друга страна отъ любопитство да виджтъ какъ е облѣченъ зетьтъ и какъ булката, тоже и ако има нѣкои измѣнения на обичайтъ да се смѣжтъ. На вѣнчанието присжтствуватъ само родителитѣ на момъка, деверьтъ, зълвата, близо до младоженцитѣ и единъ или два момини или момкови роднини. Всички други стожтъ по двора на черквата и по пжтя. Въ врѣме на вѣнчанието хвърлятъ жито (пшеница) съ орѣхи изъ панеръ около зетя и булката. На край кога цѣлуватъ Евангелието, цѣлуватъ и челата на младоженцитѣ, при което и скачатъ прѣдъ тѣхъ. Ако

вѣнчанието се извършва не въ черква, а въ кѫщата на момъка, обрядътъ си е пакъ сѫщий, само че тукъ не става тъй церемониаленъ.

Младата невѣста слага и качува на колата деверя или подъ-деверя. Слѣдъ това, като заплатѭтъ на попътъ двадесеть гроша (паритѣ дава калтата) тръгватъ за мошкови. Изъ пѫтя отиватъ съ пѣсни и завеждатъ „свадбата." Като стигнѫтъ кѫщата, младоженеца съ невѣстата влазятъ въ една стая, а всички други — въ друга.

Слѣдъ половина часъ отъ завръщанието отъ черквата, събиратъ се всички (калесани, прѣканени) съ кравая, вино, ястие, всичко тованазиваемо *месали* и насядватъ на постелки на гумното, което се намира у двора задъ кѫщи и почнуватъ да ядѫтъ и пиѭтъ. А кога е покрито съ снѣгъ гумното, то разриватъ снѣгътъ. Кога вали дъждъ, тогазь, разбира се само правѭтъ това въ кѫщи и на сачака (салонъ). Жени, мѫжье, прѣмѣнени, сѣдатъ едни срѣщо други, т. е. всѣка жена сѣда срѣщо своя мѫжь. Въ една кѫща (стая) насѣдватъ калтата, калманата съ своитѣ роднини и по-честни старци. Догдѣ да ядѫтъ цигуладжията имъ свири и пѣе разни староврѣменни юнашки пѣсни: за Кралевити Марка, за Инджe войвода, за младъ Стувяна и др. т. и слѣдъ всѣка пѣсень му се събира отъ присѫтствующитѣ бакшишъ, набоденъ на кѫсъ отрѣзка хлѣбъ.

Вънъ на гумното е събрано цѣлото село; момитѣ и момцитѣ играѭтъ. По едно врѣме става отъ трапезата най-старий и заводва хорото. Тогазь всички се улавятъ та играѭтъ; това се продължава до вечерьта, слѣдъ което всички се разотиватъ по дома си.

Прѣзъ вечерьта има пакъ джюмбюшъ (веселба).

По-прѣди забравихъ да споменѫ по кой начинъ ставатъ калескитѣ за свадбата. Вечерьта срѣщо недѣля, срѣщо самий день на свадбата ставатъ поканитѣ. Нѣкое момче аратликъ на момъкътъ или побратима на момата, ходи отъ кѫща на кѫща съ бѫклица въ рѫката, та калесва хората.

Въ недѣля вечерь всички играѭтъ и се веселѭтъ, но се има малко безпокойство. И ето защо: въ случай че дѣвойката излѣзе да не е запазила дѣвственностьта си, всичко се разваля, всичко се пръева, а тя съ бой се испровожда у татькови си. Споредъ думитѣ на старцитѣ такъво нѣщо безъ бой

между двѣтѣ страни не се свършвало. Въ случай обаче, че дѣвицата излѣзе непорочна и чиста, то тогазь подкачать веселбата съ по-голѣмъ ентусиазмъ.

Кога ѣде калтатата младоженцитѣ му свѣтжтъ съ свѣщи и, слѣдъ това, имъ се дава разрѣшение да се отдалечжтъ въ брачната стая. Въ понедѣлникъ сутриньта момата (младата булка) заедно и зълвата и подзълвата ходи у роднинитѣ на младоженецътъ та ги дарява съ кърпи. Като ѣджтъ, най-напрѣдъ тя, невѣстата, имъ дава котле съ вода, което държи зълвата и подлива имъ да си омиjжтъ ржцѣтѣ. Като се свърши и това невѣстата дарява кърпи на всичкитѣ роднини и на кръстникътъ *мисалъ*, като му се послѣ това цѣлува и ржка.

Сутриньта въ сжщий день отива една чета отъ момкова страна у момата съ гайда и хоро, съ което върви и „мечка." Единъ человѣкъ, който и да е става на мечка, очернюва си лицето, надѣва наопаки кожухъ, прѣвързува се съ вериги и ходи та гони кого гдѣ срѣщне; при когото иде, скача му, реве му, като мечка, догдѣ му даде нѣкой грошъ. Друга една жена отъ сжщата чета взема едно бурило (бутало) или едно корито (копаня) и като чука, вървейки съ хорсто пѣе:

Прела баба три години,
Та напрела три вратена
Продала ги на пазаря,
Та си купила старченце,
Старченце мустакатче,
Нито вижда, нито чуе.
Дотегнжло баби старче
Тя го прати на уденца
Та да го смачка камъка,
Дѣдо донелъ на гърба си
Воденичанъ камъкъ.
Проводи го баба на балкана
Да го йзяде люта мечка,
Па доведе дѣдо мечка за [ухото
Мечка за ухото, свиня за но- [гата и пр.

А въ недѣля вечерь, кога направжтъ женитѣ хоро, цигуларьтъ пѣе:

Жена мжжа продава
За лъжица масълце,
Мила ми Янке!
За лъжица масълце,
За паница брашенце,
Мила ми Янке! и пр.

Слѣдъ пладнѣ въ понедѣлникъ женитѣ, които сж шетали, правжтъ хоро. Майката на момъка го завожда и вси игражтъ. Въ срѣдъ хорото ржшето, обърнжто съ устата на долу, и на него стои знакътъ, отъ който сж познали, че невѣстата е чиста. Ако кумътъ е отъ сжщето село, то той си отива още въ

недѣля, а ако е отъ друго село и като е прѣседѣлъ у нѣкоя роднина на момъка, испращатъ го въ понедѣлникъ вечерь или въ вторникътъ утринь, всичкитѣ сватове и младоженцитѣ съ гайда на чело и съ хоро до отвънъ селото, слѣдъ като му кажатъ: „хатъ прощавай калтата, а той имъ отговори:

„Оставайте си съ здраве,“ раздѣлятъ се.

Всѣки кръстникъ въ такъвъ случай подарява на младоженцитѣ котелъ или тава, въ която разливатъ вино и всѣки пуска вжтрѣ пари. А когато дѣдото, бабата, девера и пр. обричатъ на зетя теле, крава, котелъ и пр., тогазь пъкъ зълвата се обрича при питанието на гайдажията: ти зълво какво ще подаришъ или какво ще се обрѣчешъ на младоженцитѣ? тя казва: една квачка (кокошка) съ 12 пиленца. Гайдажията слѣдъ това приглася: „ако не сж дадени съ сърдце, да дойде лисицата да ги изѣде,“ и много други такива наричания.

Въ срѣда взематъ женитѣ та скрижтъ прѣпора съ ябълката (знамето) на деверя и ако имъ даде 1 грошъ и 30 пари, даватъ му го.

Въ старо врѣме, споредъ приказкитѣ на нѣкои старци, е ставало и друго яче. Младоженецътъ е водѣлъ хоро въ понедѣлникъ, носящъ знакътъ на непорочностьта въ ржката си. Кога да замѣсвали сутриньта въ недѣля меденикъ (хлѣбъ), то духали на брашното съ камишъ, и, ако се разнасяло много и на всѣкждѣ, то и таквизь ще сж слѣдствията на сжпружеский животъ на брачнитѣ.

Въ понедѣлникъ деверътъ е игралъ прѣдъ всѣки сватъ и старосватъ „посѣдница“ съ пряпоръ въ ржката си.

Въ по-прѣжно врѣме свадбитѣ сж се свършвали съ по 300—400 гроша. А въ сегашно — отхождатъ за една свадба, освѣнъ годежа, 1000 гроша, а ако е богата, похарчватъ до 5000 и повече гроша.

Евджилери. — Свадбата по нашенско се подкача отъ четвъртъкъ. Въ този день у момини се приготвятъ китки, както и у момкови. Отъ тѣзи китки, що сж се приготвили у момини ще се прати една у момкови на кжщната зълва, а другитѣ ще се распратжтъ на моминитѣ роднини (зълви) да отидж тъ у тѣхъ въ петъкъ на *засѣвки.*

Китките, които сж се приготвили у момкови и тѣ се расправщатъ за калѣска и тѣхъ на *засѣвки.*

Въ петъкъ, като се съберѫтъ зълвитѣ у момкови, тѣ повикватъ моминитѣ зълви, за да отидѫтъ у момкови на *засѣвки* и тамъ избиратъ отъ помежду си засѣвачки и пѣвачки и като засѣѭтъ у момкови, отиватъ у момини за да засѣѭтъ и у тѣхъ. Слѣдъ туй отиватъ момковитѣ зълви у тѣхъ за да приготвѭтъ тритѣ хлѣба, отъ които единий, се нарича *кравайчи*, и като се опечѫтъ хлѣбоветѣ, помазватъ ги съ медъ или питмесъ (речелъ) и ги турятъ на една паралия единъ възъ другъ, а надъ тѣхъ отгорѣ забучатъ китка босилкова и гривнитѣ, които сѫ се приготвили отъ момковитѣ родители за момата; тогава изнасятъ на двора хлѣба съ паралията, турятъ го на рогозка, послана на земята и на нея бакъръ (менче), пълно съ вино; послѣ се събиратъ момковитѣ и моминитѣ зълви и подкачѫтъ да пѣѭтъ слѣдующата пѣсень:

Дони мари, либили са
Дони мари, двама млади,
Дони мари, отъ манънки
Дони мари, до голѣми и т. н.

Така като обиколѭтъ нѣколко пѫти съ пѣсни и като прѣстанѫтъ да пѣѭтъ, расчупватъ хлѣбоветѣ на женитѣ, дѣцата и на зълвитѣ.

Послѣ отиватъ у момини да извършѫтъ сѫщото, тогава зълвитѣ отъ къмъ момкова страна отиватъ у тѣхъ, а моминитѣ зълви оставатъ у момата, за да помогнѫтъ нѣщо на момата, т. е. да пошиѭтъ, поприготвѭтъ дарове и д. т.

Въ сѫббота отиватъ нѣколко души съ гайда у момкови *да го бричатъ*. Когато го обричатъ, захваща се игра и се продължава до 2—3 часа.

Въ недѣля рано ставатъ момковитѣ родители за да приготвѭтъ гозба и като пустне черква, събиратъ се зълвитѣ у момкови да обѣдватъ; като обѣдватъ, качватъ се на колата и захващатъ да пѣѭтъ слѣдующата пѣсень:

Тѣжка се й свадба вдигнѫла
Колко на море пѣсъка,
И на гората листата,
И на полето трѣвата и т. н.

Първата имъ работа е да идѫтъ да вдигатъ кума, старисвата съ пѣсни, свирни и отъ тамъ отиватъ у момини, гдѣто слѣзватъ зълвитѣ отъ колата, за да ги дари момината майка

по едни ржкави, а момъкътъ—една риза. Всички, които се даряватъ сж длъжни да поиграятъ, като приематъ даръть си, слѣдъ което въвеждатъ момъка въ кжщи, а когато да влѣзи удрятъ му по гърба единъ-два юмрука.

Като влѣзи момъкътъ въ кжщи, отива право при момата да я настжпи по краката, за да бжде подъ властьта на момъка. Нѣкои турятъ на краката ѝ възглавница, за да не настжпи момата, че щяли всички въ кжщи да я настжпватъ.

Слѣдъ това приканватъ момъка да захрани момата съ млинъ, направенъ съ сладко (питмесъ). Момъкътъ разрѣзва млинътъ, изважда срѣдата му, захваща да яде и послѣ подава и на момата отъ нея и тя да хапне до три пжти отъ хлѣба. Ако остане още, него скрива момъка въ една кърпа, което изядатъ на другата вечерь.

Като се свърши това, дохожда кумата, взема булото съ жиглитѣ на колата и го туря на булката на главата. Подиръ дохожда на момата братътъ или братовчедътъ съ свирачътъ и ги извождатъ на трапезата, за да целуни булката на всички ржка и да имъ даде по едно вино. Послѣ това тя се качва на колата и захваща да дарува всичкитѣ си роднини. Слѣдъ това поискватъ и сърпътъ и паламарката, съ които е жънала прѣзъ лѣтото и тогава тръгватъ къмъ църквата съ свирни, пѣсни, игри и подхвърлятъ паламарката нагорѣ, като я кълцатъ съ сърпътъ, до гдѣто ги счупятъ.

Като се вѣнчеятъ младитѣ, съ свирни отиватъ у кума, заедно съ неговитѣ хора, да го придружатъ и оставятъ у тѣхъ. Младоженцитѣ, като отидятъ у момкови, спиратъ прѣдъ вратата и тамъ на младата невѣста се даватъ подаръци отъ момковитѣ роднини и домашни.

Когато да се даватъ подаръцитѣ, свирачътъ или другъ нѣкой пита наредъ момковитѣ домашни и роднини: „Е, какво ще подарите на тъзи *плашилка*?" —А тий ще обѣщаятъ нѣщо като овца, свиня, крава и пр. Този, който пита кой какво ще подари, *записва го* на дирека съ брадвата и казва: „ако го подаряваш съ все сърдце, да се наплодятъ отъ едното хилядо; ако ли не е, то вълкъ да го яде" (кога е овца, а кога е свиня казва се: „гърлицата да я хване.")

Като се свършатъ подаръцитѣ, прѣпасватъ младитѣ съ канна и взема нѣкой копралята да ги въведатъ въ кжщи. Когато влѣзе булката взема ржжена и разравя огъня, което

по прѣданио, казвать, ставало за да били дѣцата на булката като жарьта.

Прѣзъ тъзи нощь *вѣстьта* ще бѫде или добра или не добра.

Въ понедѣлникъ рано ако вѣстьта е добра, то деверътъ ще си вземи прѣпора и, придруженъ съ нѣкои отъ момковитѣ роднини, ще идѫтъ у момини, отъ тамъ у кума и старий сватъ съ ракия, за да имъ извѣстѭтъ и да имъ полѣѭтъ съ топла вода и послужѫтъ съ блага ракия.

Кога се разсъмне, качва се нѣкой съ гайдаджията на кѫща или на лисникъ и отъ тамъ викатъ, играѭтъ, свирѭтъ, за да узнаѭтъ всички, че работата е добра.

Работата кога излѣзе не добра, гоститѣ у момкови се разбѣгватъ по дома си и нѣма нито радость, нито веселие, а само скърбь у момковитѣ домашни.

Въ вторникъ ходѭтъ у кума съ ракия и гайда; кога се завърнѫтъ испращатъ гоститѣ.

Въ срѣда се събиратъ зълвитѣ и тогава булката мете изъ кѫщи у момкови, а зълвитѣ пръскатъ смѣтътъ пакъ изъ кѫщи и принасятъ още отъ вънъ смѣтъ, та хвърлятъ изъ кѫщи; по нѣкждѣ прѣнасятъ кошови, камъни, дървета, пръскатъ огънь и др. т., тъй щото на булката дохожда на плачь.

Въ четвъртъкъ пакъ се събиратъ зълвитѣ и девера. Тогава той *заприда* на булката срѣщу слънцето; зълвитѣ го питать за какво прѣде и кому. А той отговаря, че на булка за поювъ, пелена и др. т. Послѣ отиватъ на *кладенеца* за да вади булката вода, а зълвитѣ я разливатъ и като се върнѫтъ, зълвитѣ обѣдватъ и тръгватъ послѣ изъ село за да раздаватъ *киселъ хлѣбъ — меденикъ* изъ роднинитѣ си. Въ този день се счита свадбата за свършена.

Еленско. По селцата и до сега свадбата трае по 3—4 дни, а по нѣкога и недѣля. Подкача се тя обикновенно въ *четвъртъкъ*. Въ тоя день едно врѣме правяли „годежьтъ голѣмийтъ." А сега нѣкждѣ въ четвъртъкъ годежь, въ недѣля вѣнчило, за по-скоро.

Въ петъкъ сѫ *засѣвкитѣ*. Засѣваньето става много тържественно. За това нѣколко момини акранки се обличатъ въ нейна примѣна, накитѭтъ се съ варакосани „цвѣкя." Засѣвачкитѣ се канѭтъ съ босилякъ; трѣбва да сѫ бащини-майчини и да не сѫ сирачета. Вземѫтъ се отъ три кѫщи нощовитѣ и се

ґуждатъ едни върху други кръстомъ. Всички моми държѫтъ ситото и каратъ тъй що да не подскача, (това за да не я бие мѫжъ ѝ). При това гледатъ ситото само да се движи и да пуща брашно само въ нощовитѣ. Въ туй врѣме главитѣ имъ сѫ закрити съ кърпа за да не виждатъ.

Въ врѣме на сѣянието засѣвачкитѣ мълчѫтъ за да не гълчала и дрънкала много булката. Съ брашното попръскуватъ и порѫсюватъ нѣкои близки и познати за да бѫдяли русси дѣцата на булката. Съ брашното напръскуватъ още и воловетѣ. Като мѣсѭтъ квасникътъ сѫщеврѣменно замѣсватъ и единъ *меденикъ*—голѣма пита намазана отъ горѣ съ медъ и самъ-тамъ варакосана. Меденикътъ се раздава на голѣма параля, обикновенно надробенъ на малки кѫсове и обикновенно надъ него турятъ едно кравайче, което ще грабне деверътъ и и ще бѣга. Раздаванието на меденика става въ срѣдъ хорото и сѫщеврѣменно даватъ и по чашка вино. Съ надпрѣварванье всѣки гледа да си грабне едно кѫсче. Освѣнь меденика въ старо врѣме въ Елена сѫ правяли и *виненикъ*—квасникъ много голѣмъ, като буговица. Тозъ меденикъ чупяли въ срѣдъ моста и тамъ го раздавали на момитѣ и на всички, които сѫ присѫтствували на засѣвкитѣ.

Калеска за разнитѣ обряди както и за присѫтствието на вѣнчаванието, въ най-старо врѣме е ставало така: единъ вземалъ плоската пълна съ вино, други дребенъ босилекъ и отъ кѫща на кѫща ходяли да калесватъ гости за свадбата като имъ давали по една кичица и ги черпяли отъ плоската. По-кѫсно калеската взела да става съ занасянието на каранфилче (сухо и миризливо зърно) като казвали: много здравье отъ еди кои си да заповѣдате на засѣвки, на свадба и пр.

По нѣкждѣ и по нѣкога въ петъкъ отдѣлятъ дрѣхитѣ на момата на стива и ги излагатъ на всички желающи да ходѭтъ да ги гледатъ. Сѫщо ходѭтъ да гледатъ дрѣхитѣ като ги принасятъ въ сѫбота у момкови. Прѣнасянието на дрѣхитѣ става съ особенна тържественность. Момковитѣ отиватъ съ подарки върху синии у момини и отъ тамъ прѣбиратъ отдѣленитѣ дрѣхи, които се товарѭтъ на коля. Сандѫкътъ на момата, въ който сѫ нейнитѣ собственни дрѣхи се искупува отъ момковитѣ, които плащатъ за обичай нѣщо и чакъ тогазь имъ отстѫпватъ съндѫкътъ.

Колата съ дрѣхитѣ тръгватъ. Напрѣдъ колата на синии носжтъ разни подарки отъ момата за момковитѣ (за младоженецътъ—бохчалъкъ т. е. риза, гащи бѣли, пошче и чорапи, за родителитѣ му, сестритѣ му, братята му, за кумътъ и пр. разни подходящи подарки, а обикновенно все бохчалъкъ). Когато дойдхтъ въ кжщи захванхтъ да стоварятъ дрѣхитѣ, оня, който е искупилъ у момини сандхка на момата не го дава догдѣто самъ момъкътъ не го искупи отъ него.

Въ *сжббота* се призовава кумътъ (кръстникътъ). Отиватъ у дома му, отъ момкови разбира се, носжтъ му гозба (печено прасе или пуйка) вино и „цвѣки.“ Цвѣкито се дава куму и кумици, ядхтъ и пиштъ дълго врѣме, а цигуларитѣ салтъ надуватъ зурнитѣ, пъкъ тхпанчето не дава и дума да се чуе. Обикновенно жеравненскитѣ гайди сж най-приети. Комуто не стига ржка стигатъ му една или двѣ мечкарски цигулки. Въ сжббота се прѣнасятъ въ града особенно дрѣхитѣ у момкови споредъ горѣописаната обрядность.

По селата, когато ще вэематъ булка отъ чуждо село, въ сжббота става слѣдующето: момъкътъ съ нѣколко другари и другарки момини пѣшъ, на конье или съ кола заминаватъ за моминото село. Заложникътъ обикновенно ѣзди и върви напрѣдъ, рѣдко сѣда въ кола, носи единъ петель, който има огърлье отъ патки (царивлчени пуканки) обикновенно варакосани. Сжщо бива варакосанъ и гребена на петела. Собственно заложникътъ играе въ селцата или както казватъ по насъ колибитѣ, най-голѣмата роля. Той е заповѣдникътъ и ржководительтъ на цѣлата верига свадбенни случки и обряди. Заложникътъ е старший зетъ на момковата кжща, т. е. зетя става заложникъ на шурейтъ си. Той калесва, той посрѣща, той пазари цигулари, той вика кумътъ, той показва мѣстата. До колкото ми се помни, въ нѣкои мѣста на заложникътъ казватъ побащимъ (въ Пирдопъ). За заложникътъ се говори че му принадлежала „едната кълка на булката.“ Между другитѣ му правдини, съ които го обсипва обичайний ретуалъ, една е че вечерьта прѣди да отидатъ въ брачната си стая младоженцитѣ, и нему развързватъ наущата и крачолитѣ, както това правжтъ съ старий сватъ и кръстникътъ—кумъ (който вѣнчава). Споредъ Раковски (Показалецъ. Одесса 59 год.) стари сватъ се избира и е нѣкой заслужившъ момку човѣкъ (масторътъ му, напр.) той е лице уважаемо и играе главна роль. Жена му стара

сватица. Споредъ него-же—заложникътъ е глумливъ човѣкъ (стр. 103—135, гдѣто сѫ описани брачнитѣ обичаи).

Когато наближи момъкътъ съ дружината до момини, тя взeме пръстена си и прѣзъ него поглeдва младоженецътъ. Това се правяло да се пръскатъ злинитѣ и душманитѣ. Нѣкои глeдатъ прѣзъ връхели (гривни).

Една мома отъ кумува страна ще сгъне булото и ще кръстоса съ него най-напрѣдъ младоженцитѣ, по сѫщий начинъ, по който ги кръстосватъ при вѣнчаньето съ вѣнцитѣ, и сетнѣ ще були булката. Момъкътъ ще се понаведе и булото ще го прѣхвърлятъ прѣзъ главата му и така ще го прѣкаратъ върху главата на булката. Така го станѫтъ върху нея.

Булото въ Елена е било нѣкога, като качулъ върху главата. Въ Килифарево става и до сега така. Въ послѣдно врѣме въ Елена червеното було вече се изхвърли. Въ града не употрѣбляватъ по-сиромаситѣ никакво було, а болѣритѣ — съ бѣло було. Бѣло було е нѣщо съвършенно противъ българскитѣ обичаи.

Като забулѭтъ булката, размѣнияватъ киткитѣ между младоженцитѣ, като зематъ нарочно приготвената за това момкова китка и я затъкватъ булки. И обратно.—Прѣди да изведѫтъ булката изъ бащини ѝ двори извършватъ се нѣкои обряди, които струватъ да се упоменѫтъ. Тя взема една саханка пълна съ просо, въ просото има затъкнатъ единъ босилковъ цвѣтъ; исправя се булката срѣщу слънцето или по направление отъ гдѣто то изгрѣва, пакъ хвърля прѣзъ гърбътъ си по шепа просо грабвано нѣколко пѫти изъ саханката; съ босилекътъ тя рѫси на дѣсно и на лѣво; най-подиръ хвърля и самата саханка, търтя да бѣга и се скрива. Слѣдъ това момина баща идва на двора, гдѣто има паралѝ, а на паралѝта — гърне съ вино и кравай; момина майка ще даде по една кърпа на младоженцитѣ, а моминъ баща ще ги поведе и на дворътъ, като сѣдне на единъ триножникъ, на едното си колѣно слага рѫка, а на другото гърне пълно съ вино. Тогазъ момъкътъ и момата ще се приближѫтъ до него, ще му цѣлуватъ три пѫти рѫка отъ колѣното и ще куснѫтъ отъ виното.

Овенътъ.—Единъ овенъ съ позлатени (варакосани) рога и чело и съ натъкнѫти на рогата варакосани ябълки или червени глави лукъ, е всѣкога отъ принадлежноститѣ на сватбата. Както ми сѫ расказвали стари хора едно врѣме между другитѣ

подарки на младоженцитѣ провеждали и единъ накитенъ овенъ. Подадителитѣ били всички по-заможнички калесани на свадбата. За да се прибере овенътъ отъ кжщата на подарителя изъ момкови отивали съ свирни и пѣсни. Пó-отсетнѣ, когато не вѣки ималъ възможность да дава овенъ обичайтъ взѣлъ други характеръ и се запазилъ въ слѣдующитѣ прѣживѣли остатки, който е калесанъ за свадбата и иска да помогне нѣщо за благополучното ѝ свършвание, провожда двайсетина гроша младоженцу или на баща му. Тия послѣднитѣ провождатъ овенътъ както е накитянъ и скришомъ у подарительтъ. Сетнѣ цигуларитѣ отиватъ тамъ, пѣжтъ, свирыжтъ, игражтъ и най-подиръ взематъ овенътъ като че той е подаръкъ отъ тая кжща.

Поздравления. — Прѣди вѣнчаваньето и на момкови и на момини казватъ въобще „честита ви радость“ на мѣсто всѣко друго привѣтствие. „Честити вѣнци“ се казва на младоженцитѣ слѣдъ вѣнчаванието. Когато се отива въ черкова казватъ на добъръ часъ; въ понедѣлникъ на момкови казватъ „честита снаха или булка,“ а на момини — „честитъ зетъ.“

Вѣнчание и обряди около него. — Въ *недѣля* става вѣнчаньето въ черкова. Въ тоя день става обрядътъ на бръсненьето, при което се пѣжтъ разни пѣсни, между другитѣ: „Изгрѣ ми ясно слънчице.“

Въ кжщи да се вѣнчаватъ е непознато. Булката се взема отъ майчини си отъ момъкътъ съ момковитѣ, които пó-напрѣдъ ходжтъ за кръстникътъ, който ще вѣнчава.

Счита се за много лошо напущаньето на кръстникътъ и замѣняваньето му съ другиго. „И циганинъ да е, казватъ, той е кръстника и нему се пада да вѣнчава.“ — „Голѣма клетва и неприкопсия постига тогозъ, който се отрѣче отъ кръстникътъ си.“—Азъ знамъ въ Елена случаи, въ които кръстника си е дарилъ другиму правото като такъвъ прѣдъ надлежното черковно началство. Много пжти сж идвали да питатъ: какво да направжтъ съ кумци, които искатъ да си оставжтъ кръстникътъ (кумъ). На таквизъ кумци народътъ гледа съ прѣзрѣние и то става твърдѣ рѣдко: особно това се появи отъ войната насамъ.

Кръстника се зове по нѣкждѣ и „сждячь“. Тая дума употрѣбляватъ и турцитѣ.

Слѣдъ вѣнчаваньето младоженцитѣ се връщатъ у момкови. На вратата ги посрѣщатъ домашнитѣ. Първий обрядъ, който

се извършва е цѣлуванието ржка на старитѣ момкови родители отъ страна на младоженцитѣ още при стжпванието имъ прѣзъ прагътъ въ кжща. Тукъ момковитѣ родители сж длъжни да обѣщаватъ или вручатъ булки извѣстни подарки. Обикновенно даряватъ пари, добиче (крава, волъ, овца, агнило) или нѣкое бакраче (менче), голѣмъ медникъ и пр. Тукъ трѣбва да забѣлѣжж, че „подареното на вратата" се счита безповратно дадено и то е неотемлема собственность на младата булка. Азъ знамъ въ Елена случаи, гдѣто за отнеманието на такъвъ подаръкъ жената е ходила да се давосва и да си дири правото защото „то ѝ било дарено на врата отъ свекъръ или свекърва и него никой не можалъ да ѝ го отнеме." При извършвание обрядътъ на дареньето на вратата, свекру се подава медникътъ съ виното „да сръбне и благослови."

Когато обѣдва първий пжть слѣдъ вѣнчанието младоженеца дава кисята на булката си. Тоя день угощението става у момкови и се гощаватъ всички канени на свадбата. Въ старо врѣме гощавали цѣлото село.

Вечерьта, прѣди младоженцитѣ да идатъ въ стаята си, развръзватъ се наущата и крачолитѣ на стария сватъ (свекърътъ) на кръстника и заложника. Този обичай ми се вижда да е равносиленъ съ вземанието позволение отъ кума (у Мияцитѣ въ Македания). По нѣкога и въ нѣкои мѣста въ брачний чертогъ спи и деверътъ. Въ Дебърско деверитѣ чакатъ на вратата, а въ Воденско и Вардарско взематъ позволение отъ кума и тогазь младоженцитѣ отиватъ въ стаята си.

Въ Еленско сжществува обичай на *отстояваньето*, който се състои въ слѣдующето: булката дойде при кумътъ и му „отстоява" до толкозь, до колкото ще той; само кога му скимне той ще позволи да иде тя при младоженецътъ и да се прибератъ въ брачната стая. Въ нѣкои колиби прѣди отиванието да лѣгатъ, подъ политѣ на булката хвърлятъ нѣщо направено като дѣте отъ калчища, което запалватъ прѣдварително, за да видятъ до колко булката е чевръста, ще успѣе ли да угаси запаленото и ще ли поне убѣгне.

Въ брачната стая, гдѣто е постлано за младитѣ, се гуждатъ вощенитѣ свѣщи що имъ е държалъ кумътъ въ черкова въ кринче съ жито или въ пшеница съ брашно. Тѣзи свѣщи горятъ догдѣ вече ще заспятъ младитѣ. Отъ воська на тия свѣщи се задържа и се маже кога отпадне пжпътъ на

новородено дѣтенце. Щомъ излѣзе булката „чиста“ младоженецътъ я дарява, много пѫти още въ лѣглото. Сетнѣ ризата на булката се изнася съ накървавени пятна като веществено доказателство на чистотата и върху нея хвърлятъ по нѣщо даръ всички домашни, роднини и присѫтствующи, начиная отъ деверътъ. Споредъ едно разказвание свекърътъ не трѣбвало да види ризата. Въ случая необходимо е вижданието ѝ отъ деверя и момковитѣ сестри. По нѣкждѣ въ Еленско даряватъ и пó-важни и пó-голѣми нѣща и тоя даръ въобще се казва: за „честьта на булката,“ за „моминството ѝ,“ за „намѫзътъ ѝ.“

Понедѣлникъ. Сутриньта рано цигуларитѣ съ нѣкои отъ момкови отиватъ на „червена или сладка ракия“ — знакъ на радость. Ракията се носи въ шишета или особни за това кáляни сѫдове върху една тепсия, на която има сладки нѣща и варакосани цвѣтя. Най-напрѣдъ отиватъ у моминитѣ родители, за да вєматъ „муждулука,“ да ги поканѭтъ съ червена ракия и да я „честитѭтъ вече зетъ.“ По пѫтимъ и въ кѫщата на моминитѣ родители пѣѭтъ:

Хубава й момина мама,
Хубаво й чедо хранила,
Хранила не засрамила
Прѣдъ свекъръ, ни прѣдъ свекърва
Нито прѣдъ малко деверче.

Съ тая сѫщата пѣсень и церемония ходѭтъ и по другитѣ роднински и близки кѫщя и черпѭтъ съ „червена ракия.“

Въ случай на нежелателенъ исходъ на работата, свадбата взема най-скърбний видъ. Въ кѫщата на младоженцитѣ се захващатъ шушукания. Дървений господь зема своето първо мѣсто; булката биѭтъ наредъ и мѫжь, и свекъръ, и деверъ, и искатъ отъ нея прѣди всичко да обади: отъ кого е злото? До като не обади не я оставятъ на мира. У бащини ѝ отиватъ вече не съ червена ракия, а съ нѣкоя пробита плоска и му даватъ да пие и той вижда, че е праздна; но повечето пѫти той узнава туй прѣдварително. Въ кѫщата му—общо смутение. Много пѫти му повръщатъ „стоката,“ че била „калпава,“ „да я трие“ на главата си, и тукъ слѣдъ повръщанието дървенъ господь играе на поравия. Работата се свършва съ даванье пари, съ молба, съ обѣщания и пр. Счита се едно нещастие да срѣщнешъ цигуларитѣ или свадбаритѣ, които носѭтъ тоя хаберъ. Такъвзи злочестъ ще пострада нѣщо прѣзъ

годината. Въ Килифарово вмѣсто ракия и червенъ пошъ заложникътъ или деверътъ носи бѣлъ пошъ и вино съ бжклица. Отъ далечъ още се разбира каква е работата. У българитѣ тукъ червеното е радостьта, ржзътъ, а бѣлото — то е знакъ на прѣминжлото, не младото, узрѣлото.

Въ такъвъ нещастенъ случай въ Еленско цигуларитѣ пѣжтъ:

Кичици ле, буйно лободо,
Дай ми ножь да се прободж
Зарадъ вашата махала,
Имате моми хубави,
Пъкъ момцитѣ ви глупави
Не знаjжтъ моми да либjжтъ.

При пѣянието всѣки стихъ се повтаря по два пжти. Или тая:

— Кичици ле, буйно лобода,
Йотъ Бога ли си хубава,
Или отъ бѣло бѣлило,
Или отъ турско червило.
Момичи дума мами си;
— Когато бѣхъ си мъничка
Съ прѣсначецъ си ма кжпала,
Съсъ руйно вино поила,
Съ квасничецъ си ма хранила—
На прѣснака*) съмъ бѣличка,
На винцето съмъ кравена,
А на квасника пълничка.

Въ понедѣлникъ става угощение у булката. Идватъ именно при нея акранкитѣ ѝ да я гощаватъ и канjжтъ за испроводякъ.

Вторникъ.—У момкови тоя день става угощение. Безъ пита и точено не бива. Ястье донасятъ отъ момини.

Въ тоя день булката водjжтъ за вода така: една майчина-бащина мома върви напрѣдъ и носи кобилицата. Булката, безъ младоженецъ, обиколена съ свои акранки, върви подиръ и се кланя на всички стари по пжтя, като се доближава и имъ цѣлува ржка, а тѣ я даряватъ съ по нѣщо. Друга мома носи кърпа съ разни сладка и овошки и ги раздава на дѣцата за радость.

---

*) Прѣснакъ, прѣсначецъ—прѣсно млѣко, не квасено още.

На връщанье — сжщото.

Дома прѣдъ вратата я чака мжжь ѝ, и тукъ той взема отъ нея кобилицата съ мѣнцитѣ като ѝ повръща кобилицата прѣзъ прага и сжщо така прѣзъ прагътъ я цѣлуне по челото.

Хвърлянье булото. — Отколѣ булото се носяло баремъ по една недѣля. Сега се хвърля въ вторникътъ. То става слѣдъ връщанье отъ вода. Отиватъ въ градината и обикновенно край нѣкоя ябълка или ако има трѫндафилъ. Главна роля играе въ това деверътъ. Той и още единъ момъкъ зематъ съ двѣ сурови прѫчки изотзадъ булото, като помагатъ при откачваньето малко отъ страна и го мѣтатъ върху пола. Сжщеврѣменно прѣдъ младоженцитѣ стои единъ бакрачь пъленъ съ вода, който тѣ ритватъ и побѣгватъ. При това се гледа щото булката да не вижда булото, защото щѣла да се повтори, т. е. пакъ да се вѣнчава.

Слѣдъ това произлазя така нариченото *омиванье на роднинитѣ на момъка* отъ страна на момата. Туй става на двора или на сайвана срѣщу слънцето. При тоя случай се употрѣблява единъ лиенъ и ибрикъ, обикновенно мѣдни. Единъ полива съ ибрика, а булката сама съ ржка поема водата и мие очитѣ на свекъръ, свекърва, деверъ. батювцитѣ (драгинко) и пр. Въ туй врѣме нѣкои си закачатъ мититѣ като ги брашненжтъ и пр. Мититѣ даватъ на булката по нѣщо награда срѣщу дадената отъ нея за отриванье по случая кърпа.

На ѣденьето става слѣдующий обрядъ: булката и булчикътъ чупжтъ съ по една ржка питата и гледатъ у кого ще остане по-голѣмата часть. Той щѣлъ да храни челядьта. Сжщеврѣменно булката подава ключоветѣ си младоженецу, а той ней кисията си.

Слѣдъ това, отъ тая пита булчекътъ дава единъ насоленъ съ множко соль залъкъ; тя му отврыща сжщото.

Казанлжшко. — Свадбата въ градъ Казанлжкъ става така:

Въ *недѣля* момъкътъ праща на момата захарь, разенъ, дъвка, връна. кына и 20—30 гроша пари дребни. които сж за баня на моминитѣ другарки и свои.

Въ *понедѣлникъ* моминитѣ се врънятъ и кынятъ.

Въ *вторникъ* моминитѣ свои и другарки отиватъ съ момата на баня и на завръщание момата ги гощава.

Въ *срѣда* и *четвъртъкъ* се събиратъ на увеселение моминитѣ другарки, или, ако въ вторникъ не сѫ водили сгоденицата на баня, отиватъ въ единъ отъ тѣзи два деня. Още въ четвъртътъ се изважда и нарежда (като манифактуренъ дюкянъ) чеизътъ на сгоденицата и всички роднини, комшии, които желаѭтъ, могѫтъ да гледатъ чеиза. Момъкътъ пъкъ този день свиква своитѣ другари на вечерно угощение у дома си.

Въ *петъкъ* момъкътъ ходи на баня съ другаритѣ си, роднинитѣ си и роднинитѣ мѫжье на сгоденицата, а надвечерь (часътъ 10 по турски) испраща 5-6 души отъ другаритѣ си съ една праздна кола, съ девера и съ свирни у момини, които ще принесѫтъ чеиза. Въ това врѣме у момини се събиратъ всички моми и роднини да събиратъ чеизъ, който послѣ дошлитѣ отъ момъкътъ момци натоварватъ надиплено на колата и занасятъ у момъка. Двама отъ тѣзи момци носѭтъ и приносѭтъ мѣдни вещи, събирани у момини, но въобще тѣ се носѭтъ отъ роднинитѣ — малки момини момчета. На колата се качватъ да крѣпѭтъ чеиза братчетата на момата, или ако нѣма такъви, най-близкитѣ ѝ роднински мѫжски дѣца. Колата като стигне у момкови, годеникътъ ги посрѣща, поема приносътъ мѣдни вещи и дава по 2—3 гроша пари на носителитѣ дѣца, а на това, което е крѣпило чеиза — една махрама, въ която вързва 15—20 гроша или едно рубе, или единъ ирмиликъ. Воловетѣ, които возѭтъ чеиза, иматъ вързани на рогитѣ си по една махрама отъ момата и по една отъ момъка и въ всички по единъ възелъ съ 5 - 6 гроша пари.

Въ *сѫббота* отъ момини дохождатъ нарочно двѣ жени отъ своитѣ, които нареждатъ чеиза. Слѣдъ нарежданьето му повикватъ сгоденикътъ да го види, но прѣди да влѣзе въ стаята, той ще плати нѣщо на тѣзи, що сѫ го редили, напр. 5—10 или 20 гроша, инъкъ не го пущатъ и това се казва „второ искупувание на чеиза" и послѣ вече дохождатъ другитѣ съсѣли и домашни да го гледатъ и честитятъ. Въ този день ставатъ и *засѣвкитѣ.*

Засѣвки: у момъка и момата приготвя се „тутманикъ" (опечено на хурна въ тава тѣсто съ сирене и масло) или засѣвникъ. Отъ момъка отиватъ нѣколко момци съ свирня у момата; тукъ правѭтъ хоро. Единъ отъ играчитѣ носи въ една рѫка засѣвникъ и играе, а слѣдъ като направи три крѫга

разкжсватъ го и раздаватъ вс̀ѣкому, както и отъ виното съ крундила, който тоже носи другъ момъкъ играчь. Така се свършва засѣвката у момата, така и у момъка, съ разлика че у момъка не ходжтъ всѣкога момини, а сами момковитѣ си засѣватъ. Днесь този обичай не се върши на всѣкждѣ.

Въ този день, надвечерь, момъкътъ испраща съ момци и съ свирня дрѣхитѣ на момата, които ѝ е направилъ за вѣнчавание. Още по-кжсно момъкътъ и момата се калесватъ така: отъ момата испращатъ съ едно малко момче едно шише съ вино, на което се нанизва чиста прѣсѣяна питка кравайче, намазана съ медъ, яйца и надупчена отгорѣ ситно. Слѣдъ това момъкътъ испраща подобно на момата. Тъзи сжщата вечерь момъкътъ дава пакъ угощение на приятелитѣ си и на роднинитѣ си; сжщото е и у момини. Момцитѣ повечето ѣджтъ като на закуска и слѣдъ малко съ една свирня (гайда, цигулка, музика или каквито има) отиватъ момцитѣ и сгоденикътъ у момата. Тукъ въ особна стая, до като се направи хорото, момата гощава момъкътъ и другаритѣ му и на трапезата непрѣменно ще има пържена кокошка, която ще раскжса момъкътъ. Отъ това често казватъ: *ходихъ на еди-коя си свадба да чупимъ кокошката.*

Слѣдъ момцитѣ, момъкътъ и момата отиватъ на хорото. Тукъ сгоденикътъ и сгоденицата ще играјжтъ хоро, слѣдъ развалянието на което всички се разотиватъ.

Отъ като се почне свадбата не е позволено момъкътъ да се види съ сгоденицата, освѣнь кога отиватъ да чупжтъ кокошката и на хорóто тогазь; инъкъ, казватъ, е грѣхота и нѣма прокопсия; но днесь този обичай малко се пази.

Въ *недѣля* момата прѣди да излѣзе изъ кжщи ще се пръсне оризъ или жито изъ кжщи и дворътъ, та така и съ плачь тръгва, послѣдвана съ кумътъ и съ момковитѣ жени, а момъкътъ съ другаритѣ отива въ църква и чака свадбата. Въ днешно врѣме момъкътъ отива съ момцитѣ у момата и заедно отиватъ въ църква. Тукъ ги армосватъ, ако по-напрѣдъ не сж били армосвани и сетнѣ вѣнчаватъ.

Отъ църква младоженцитѣ отиватъ у момъкътъ; тукъ се дава угощение и булката говѣй — не говори никому на момковитѣ.

Кога влазя въ стаята свекървата взема единъ прѣзржчникъ (месалъ) и здравкови китки. Закичва младоженцитѣ, де-

веръть, калината и бабалжкъть; опасва младоженцитѣ съ прѣзржчника и ги тегли въ стаята, но тѣ не влазять. Около стоящитѣ питать що имъ харизва или що харизва на булката; тогазь се намѣсва и сина-младоженецъ и иска да се хариже нѣщо на булката и слѣдъ харизмата: лозье, нива, кжща, кобила, овче или каквото е вече, младоженцитѣ влазять въ стаята при чеиза и тогазь се дава угощението. Даденото на булката така, се казва: *харизано на вратата* и то има по-голѣма сила отъ владало. Този обичай сега се не пази напълно и никакъ даже въ нѣкои кжщи.

Булката цѣлува ржка на трапезата на всички, а тѣ ѝ давать пари, носжть приноси: сахани, мѣдничета и пр. Събранитѣ тъй пари се казвать „Кръсть Божи́“ и булката си ги владѣй, или си купува нѣкое имущество съ тѣхъ. Слѣдъ обѣда става хоро, на което играять младоженцитѣ.

Днесь у по-богаташитѣ булката не цѣлува ржка.

На утрѣто, *понедѣлникъ*, ако момата е била непорочна, разнасять китки на роднинитѣ и пр. Така се свършва свадбата.

Забѣлѣжка. Много отъ горнитѣ обичаи не се пазжть сега, а до прѣди войната точно така сж били.

Още прѣди войната, въ петъкъ се пращаше телъ на момата, ходѣше на вѣнчание съ було. А въ понедѣлникъ слѣдъ раздаванието на кичкитѣ и пр. става хоро, на което булката дарява всички свои, а кумътъ по-послѣ въ единъ день прѣзъ недѣлята. Слѣдъ единъ, два мѣсеца деверътъ, калината, бабалжкътъ и кумътъ викать на *прошка* булката. *Прошката* става така: който ще прощава купува мѣдникъ, вика младоженцитѣ, гощава ги и имъ дава този втори приносъ, а въ замѣна булката пакъ ги дарява. Всѣки извършва въ особни дни въ своята кжща прошката. Бивать случаи и въ единъ день, но всѣки въ кжщата си ги призовава (т. е. младоженцитѣ съ майката на момъка).

Идущата недѣля слѣдъ вѣнчанието младоженцитѣ съ майката на момъка, бабалжкътъ и калината отивать на гости у момини още въ сжббота прѣзъ деня. Тукъ се дава угощение и на трапезата моминитѣ майка и баща харизвать нѣщо на зетя, което тоже става частно негово имущество. Това ходенье тъзи вечерь на гости се казва: *отвратки*, а слѣдъ нѣколко (двѣ или три) недѣли ходжть на угощение една вечерь у момкови и това се казва *повратки*. Този обичай се пази още.

Свадбата се счита свършена слѣдъ отвърткитѣ, въ който день — въ недѣля утринь водѫтъ за пръвъ пѫть булката на черква.

Слѣдъ отвърткитѣ деверьтъ купува на булката хурка, занася ѝ я и на пръга на кѫщи деверътъ държи хурката, а булката ще източи една жица; деверътъ стои отвънъ вратата, а булката отвѫтрѣ, хурката пъкъ на прага.

На булката булото се снема въ срѣда, слѣдъ вѣнчанието. И то, ето какъ: булката, деверьтъ калината, помайчимата и други роднини завождатъ булката на най-ближната чушма, кладенецъ или изворъ, като носѫтъ и едно мѣдниче, въ което наливатъ вода и деверьтъ пуска въ него пари. Булката заобикаля три пѫти мѣдничето и най-послѣ го ритнува, та го качурка; това се казва качуркание вода; тогавъ вече отниматъ булото на булката, (по насъ) съ триндафелови пръчки. Този обичай се пазѣше до прѣди войната.

Копривщица. — Въ старо врѣме у насъ свадбата е ставала съ много обичаи, угощения и разноски, но сега обрядитѣ и разноскитѣ се смалихѫ. Въ старо врѣме свадбата почнуваше отъ *четвъртъкъ* и свършваше се една седмица подиръ вѣнчаньето. Въ четвъртъкъ се правѣше *квасъ*. Събиратъ се момчета и момичета, мѣсѫтъ единъ тутманикъ, поставятъ го на столъ на срѣдъ дворътъ, играѭтъ хоро около него, и послѣ го раскѫсватъ и даватъ всѣкиму по единъ кѫсъ съ медъ натопенъ. Това се прави напрѣдъ у момчето и послѣ сѫщото у момата отъ едното събрание. Майката на момата е длъжна да даде на всичкитѣ лица дошли отъ момъкътъ, по една китка цвѣте, и на китката по една монета. Въ *петъкъ* у момата простиратъ дрѣхитѣ, които родителитѣ щѫтъ ѝ подарѭтъ за да ги гледатъ посѣтителитѣ. Въ това врѣме и всѣкой отъ роднинитѣ подарява на момата по нѣщо — кърпа, пошь, пешкиръ и пр. Въ сѫщия този день отъ страна на момъка калесватъ два девера и единъ побащимъ. Деверитѣ водѭтъ невѣстата на вѣнчило, а побащимътъ (староико) носи надъ нея прѣпорецътъ.

Въ *сѫбота* се събиратъ моми и момци у момата вкупъ на дворътъ, пѣѭтъ пѣсни, и съшиватъ прѣпорецъ на единъ просторъ и староико го носеше надъ дѣвойката кога я водѭтъ на вѣнчило и връщатъ отъ тамъ. Това е единъ сиромашки бѣлѣгъ, останалъ отъ нашето царство. Въ сѫщия този

день вечерьта ставаше голѣмо събрание отъ мжжье и жени у момъка и отъ тамъ отивахж у момата да занесжтъ подаръцитѣ на родители и ближни роднини. Това всичкото бѣше обуща, и да даджтъ на момата пръстенъ, обици и гривни. Родителитѣ на момата бѣхж длъжни да гостжтъ всичкитѣ дошли и да имъ дадкжтъ по една китка съ монета. Това се нарича *мѣна*.

Въ *недѣля* сутриньта роднинитѣ се събиратъ у момата, украшаватъ я и чакатъ сватоветѣ. А пъкъ у момъка се събиратъ тия: деверитѣ, староикото и кумътъ. Прѣдварително тѣ събиратъ у домътъ си всѣки отъ 50 до 100 души мжжье и жени (роднини и ближни), което наричахж *иорда*, и всѣки отъ тѣхъ привождаше събранитѣ у момковий дворъ и ставахж 4 *иорди*. Деверитѣ изваждахж момата на двора прѣдъ кума; той ѝ полагаше було на лицето и събранието се отправяше къмъ черквата съ свирци прѣди тѣхъ. Когато извождатъ момата изъ двора, майката хвъргаше подиръ нея надробенъ хлѣбъ. Подиръ изважданьето на момата дохождахж нѣколко момчета съ конь и вземахж прѣмѣната ѝ.

Въ черквата се свършва вѣнчанието по обичая. Отъ тамъ всичкото събрание съ невѣстата се отправятъ у момкови. Свекървата чака младоженцитѣ на двора съ хлѣбъ и здравецъ въ ржка. Кога пристигнжтъ до нея, тя имъ дава здравецъ и хлѣбъ и послѣ ги опасва съ пояса си и така ги въвожда въ кжщата. Когато щжтъ влѣзнжтъ въ стаята, момъкътъ си туряше малко соль на колѣното отъ която момата трѣбваше да лизне малко. Това означава взаимна любовь. Послѣ момъкътъ вдигаше високо дѣсната си нога, и момата трѣбваше да замине подъ ногата му. Това пъкъ означава покорность. Подиръ тия церемонии почерпвахж всичкото събрание и тогава всѣкой вземаше своята иорда и завождаше я у домътъ си. Тамъ ставаше малко черпенье и игранье и всѣкой отхождаше у домътъ си. При испращанието имъ събирателитѣ ги умолявахж да дойджтъ довечера да ги придружжтъ за да иджтъ на угощение у момъкътъ.

Прѣзъ деня отъ страна на деверя, староико и кума се испровождахж калесачи (призователи) да ходжтъ по всички роднини и познайници изъ селото и да ги калесватъ да дойджтъ у домътъ имъ за да ги придружжтъ да отиджтъ вечерьта у момъка на угощение. Това се правѣше и отъ стра-

на на момините родители. Момъкътъ бѣше длъженъ да приготви ястия, пития и слуги, които да сж доволни да удовлетворжтъ отъ 300—500 души гостье — мжжье и жени. Трапезитѣ се нареждахж по цѣлия дворъ.

Вечерьта въ тоя день по 10 часа по турски всѣкой отъ горнитѣ прѣдводители вземаше събранитѣ у дома му придружници и завождаше ги на момковий дворъ, гдѣто се располагахж на приготвенитѣ трапези. Отъ деверь, староико, кумъ и момини по единъ „полкъ“ ставахж петь особни трапези по двора у момъка, на които се нареждахж призованитѣ. Но тукъ трѣбва да се забѣлѣжи, че всѣко семейство отъ призованитѣ носѣше съ себе си по единъ хлѣбъ и по една бжклица вино. Ядението се начеваше на $10^1/_2$ часа и се свършваше до 12 часа по турски. Подиръ това всѣкой съ прѣдводителя си отхождаше на кжщата му и отъ тамъ у дома. Вечерьта момъкътъ правѣше угощение на роднини и приятели; ядение, пиение и играние се простираше цѣла нощь.

Въ *понедѣлникъ* сутриньта момъкътъ испровождаше на момини родители едно овне, *ракия* и много емишъ и шикеръ. Това е бѣлѣгъ, че момичето се показало „честно.“ Десетина души момчета, занасяхж тая пратка и отъ тамъ ги подарявахж по единъ пошъ. Тоя день вечерьта се събирахж у момъка въ кжщата калесанитѣ вчера роднини и познайници отъ 100 —200 души мжжье и жени и отъ тамъ съ великолѣпие отхождахж у момини родители да ги гостжтъ. Това се е наричало *отвръткu*. И туй угощение ставаше съ много разноски. По-рано, по пладнѣ, завождахж невѣстата на чешмата за вода, гдѣто я придружавахж много момци, невѣсти и момичета.

Въ *вторникъ* на обѣдъ момъкътъ правѣше общо угощение, на което присжтствувахж недошлитѣ другъ пжть гостье. Въ тоя день се гощаватъ и слугитѣ и се даряватъ съ ризи или пошове. Угощението се простираше до вечерьта.

Въ *срѣда* нѣмаше нищо. Въ *четвъртъкъ* момъкътъ калесваше пакъ роднини и приятели, които се събирахж вечерьта у дома му и завождаше ги на угощение у момини родители. Това се наричаше *омивка* по причина, че момата ходи тоя день у майка си да си омие главата.

Въ *недѣля* родителитѣ на момата се събирахж съ роднинитѣ си и отхождахж у момъка за обѣдъ на угощение и съ това се свършваше свадбата.

Дарове по между се давахѫ отъ страна на момъка на моминитѣ роднини това, което се каза горѣ. А момина страна подаряваше момковитѣ съ ризи и рѫкави.

Въ понедѣлникъ подиръ свадбата момъкътъ сега дарява невѣстата си съ фустанъ и нѣкоя жълтичка, или съ златно и елмазено украшение и нищо повече. По старому се не даваше нищо.

Ако излѣзе невѣстата *безчестна* не се връща, но ставатъ тайно много досаждения между двѣтѣ страни, които се умиряватъ съ нѣкоя глоба за откупувание.

Така ставаше свадбата тукъ въ старо врѣме. При толкова угощения всѣкой нека разбере до колко разноски ставахѫ за една свадба. А сега се вдигнахѫ тия обичаи, а особенно угощенията, които никакъ се не правѭтъ, нито се даватъ твърдѣ китки на гоститѣ.

Сега правѭтъ: малъкъ годежь, голѣмъ годежь, квасъ и мѣна безъ ястья. Въ недѣля става вѣнчанието съ голѣма слава и придружавание до черквата и до дома Подиръ това по едно сладко и всѣки по дома си.

Названията на роднини се казахѫ горѣ (§ 11).

Лѣсковецъ.—Прѣкрасно и съ най-голѣми подробности е описана Лѣсковската свадба отъ г. Оджакова въ Сборника на покойний В. Чолаковъ. (Вижъ Бълг. Сборникъ, Болградъ).

Македония. Свадбитѣ ставатъ различно споредъ мѣстата. Колкото за Охридъ, вижъ Сборникътъ на г. Шапкарова; а за Струга и Кукушъ—Сборникътъ на Бр. Миладинови.

Руссенско (Руссчукско).—Свадбата се подкача въ петъкъ и се свършва въ срѣда. Въ *петъкъ* ставатъ *засѣвки* у момъка. Събиратъ се моми и момци, отиватъ у момъка и играѭтъ хоро по цѣла нощь. Когато момитѣ и момцитѣ играѭтъ, три моми взематъ три сита, турятъ въ тѣхъ малко брашно и тритѣ моми изведнъжь отсѣватъ брашното надъ нощовитѣ, като пѣѭтъ:

Засѣвами, запѣвами,
Съ три сита коприняни,
У момкови равни двори и пр.

Като замѣсѭтъ брашното, опичатъ една голѣма пита, която намазватъ съ медъ, и се казва *медeникъ*. Тъзи пита я занася момъкътъ срѣдъ хорото, туря я на главата си и я държи за единий край; отива една мома улавя я и я рас-

чупва на двѣ: по-малката часть остава у момъка, който бѣга съ нея въ кѫщи безъ да се обърне назадъ; а по-голѣмата часть я расчупватъ на коматчета и я раздаватъ на играчитѣ.

Въ *сѫббота* ставатъ засѣвки у момата по сѫщий начинъ.

Въ *недѣля* става вѣнчаванието. Отъ момъкътъ впрѣгатъ едни кола, взематъ кръстника и отиватъ за момата. Момата прѣди да излѣзе отъ кѫщи, прощава се съ всички моми и приятелки; послѣ излазя на двора прѣдъ всичкитѣ сватове, изнасятъ ѝ единъ котелъ съ вода, едно блюдо съ просо и една китка. Най-напрѣдъ порѫсва всички сватове съ китката, послѣ взема отъ просото, хвърля на четири-тѣхъ страни и колкото остане хвърля го прѣзъ рамото си, ритне котела, излива го и бѣга въ кѫщи. (Този обрядъ се върши за да не се изнесе берекетя изъ кѫщи). Като влѣзе въ кѫщи прибулятъ я съ единъ каукъ (въ видъ на конусъ) отъ единъ непрозраченъ платъ и я извождатъ на двора. Баща ѝ я взема на рѫцѣ, повие се три пѫти около себе си, и я покача на колата (тислими я); на колата я поематъ зълвата, помайчимата и другитѣ сватини. Момъкътъ тръгне прѣдъ колата, булката на колата и потеглятъ къмъ черквата; когато се вѣнчава никой отъ моминитѣ не отива на черква или у момъка на свадба. Когато влазятъ въ дома на момъка, момковата майка излазя напрѣдъ тѣхъ да ги посрѣщне, въ рѫцѣ ѝ по една лояна свѣщь и босилекъ, на главя ѝ вѣнецъ отъ лукъ, играе заднишкомъ на рѫченици и ги въвожда въ кѫщи. Прѣди да влѣзатъ въ кѫщи на булката харизватъ нѣкоя телица или овца. Слѣдъ това слагатъ софра въ зимника и угощаватъ момковитѣ сватове; а моминитѣ се угощаватъ у моминий баща.

Въ *понедѣлникъ* ходятъ отъ кѫща въ кѫща съ ракия, ако момата си е запазила дѣвственностьта, разбира се.

Въ *вторникъ* правятъ угощение на кръстника.

Въ *срѣда* се събиратъ много моми и водятъ булката на вода и тогава се свършва свадбата.

Освѣнъ кръстникътъ, заложникътъ, деверътъ и др. има и *побащимъ* и *помайчима:* тѣ биватъ мѫжь и жена, ближни роднини на момъкътъ; тѣ *свеждатъ* на първий вечерь младитѣ и имъ даватъ нуждниtѣ наставления. Свеждането става тъй: постилатъ срѣдъ стаята единъ дюшекъ, запалятъ четири свѣщи, на четири-тѣхъ ѫгла на стаята, събличатъ мла-

дитѣ само по една риза и ги оставятъ. Въ това врѣме побащимътъ и помайчимата стоѭтъ до вратата и пазѭтъ.

Има вѣрвание, че по нѣкога на момъка му правяли магия и го *вързвали* тъй щото не можелъ да се сближи съ булката. За това, когато ще тръгватъ за момата, каратъ момъкътъ да прѣскача три пѫти една верига за да го не хваща магията.

Ако излѣзе, че момата е запазила дѣвственностьта си, най-напрѣдъ изявяватъ на кръстника, на родителитѣ ѝ и почнуватъ да свирѭтъ; ако ли не я е запазила, тогава я биѭтъ до като искаже отъ кого е; въ този случай употрѣбляватъ най-голѣми и нечути мѫки. Освѣнь това отиватъ при баща ѝ и взематъ назадъ всичко, каквото сѫ дали, като „баба-хаккѫ,“ обуща и др. Послѣдний е длъженъ да имъ ги прѣдаде, или да имъ брои толкова гроша за колкото сѫ нѣщата.

Ако ли самъ младоженецътъ е виновенъ въ прѣдварително нарушение дѣвственностьта, то тѣ сѫ длъжни, въ присѫтствието на побащимътъ и помайчимата да исповѣдатъ това и сами да надуѭтъ гайдата да засвири. Като надуѭтъ гайдата, ударѭтъ ги три пѫти съ нея и почнуватъ да свирѭтъ.

Старо-Загорско.—Свадбата се подкача отъ *четвъртъкъ* вечерь срѣщу петъкъ, когато се правѭтъ засѣвки, пѣяния, играния, веселия, хорá съ момитѣ и момцитѣ всѣка вечерь до гдѣто се свърши свадбата. Срѣщу недѣля веселбитѣ по-малко траѭтъ и по-малко се продължаватъ отъ колкото прѣднитѣ два вечера.

Въ село *Гьокпала* бѣхъ зритель на едни засѣвки прѣзъ 1860 г., гдѣто вечерьта когато дойдохѫ и се събрахѫ момковитѣ зълви, приготвихѫ „нощовитѣ“ три четири и като наближи врѣмето взехѫ да питатъ и дирѭтъ зълви, които сѫ първи на баща си и майка си, и който сѫ съ бащи и майки, но да не сѫ повторили вѣнчило. Нощовитѣ сѫ тъй сѫщо избиратъ и взематъ отъ цѣли кѫщи, т. е. кѫщникътъ и кѫщницата да сѫ на първо вѣнчило. Когато попитахъ за причината на това нѣщо защо се прави тъй, отговорихѫ ми: когато се оженѭтъ сгоденитѣ да не умиратъ, та да оставятъ дѣцата си сираци.

Като се намѣрихѫ тия зълви, донесохѫ брашното и взехѫ да засѣватъ, като запѣхѫ пѣсеньта: засѣвами, запѣвами и пр.

Въ *сѫббота* вечерь, часътъ на $10^1/_2$ по турски, надвечерь, взематъ та обръснѫтъ младоженецътъ съ кеменчеджия,

който му свири догдѣ го обръснжтъ, а въ това врѣме се наберѫтъ момци и моми, захванжтъ хоро съ зълвитѣ и играѭтъ около него. Свирачьтъ даряватъ съ една кърпа и съ нѣкой другъ ирмиликъ. Утриньта въ *недѣля*, когато отивахѫ за булката, приготвяхѫ колата, накачвахѫ се зълвитѣ, впрѣгахѫ воловетѣ. Видѣхъ и този обичай, когото не можахъ да си истълкувамъ и до сега, а остава други да обяснѭтъ значението му, че прѣди да тръгнѫтъ колата за булката взехѫ двѣ желѣзни вериги, скачихѫ ги една за друга, повдигнахѫ ги на два високи пръта на колата, а други сѫщо тъй двѣ, сложени на земята, приготвихѫ прѣдъ колата, която заминѫ прѣзъ тѣхъ държащи се отъ двама души; тъй и горнитѣ висяхѫ надъ колата до тръгвание. Булката дари каквото ще дари своитѣ родители, братътъ, сестри, чичове, вуйчове, зълви були, и близни роднини (кому риза, кому рѫкави, кого съ кърпа и други, споредъ обичайтъ на селото съ нейний чеизъ). Въ това врѣме още колата не потеглили съ булката товь-часъ двама души хукнѫтъ къмъ дворътъ на свекърътъ и свекървата да имъ извѣстѭтъ за нова снаха; отъ тѣхъ, който испрѣвари въ надтичанието си дарѭтъ го една кърпа и го черпѭтъ вино отъ бѫклицата си.

Въ едни села е обичай въ черковата да се вѣнчаватъ, а въ други—въ кѫщитѣ, каквото въ Чешнегиръ-Нова-Махала (конушка околия), въ които се боѭтъ да се вѣнчаватъ въ черквата, защото имъ отрѣзвали отъ косата лоши хора, та имъ правили магия за да ги свързвали да се не събиратъ помежду си колкото искатъ. За това нѣщо самъ синътъ на ктитора Иванъ на туй село ми расправя, че това нѣщо наистина се правяло отъ тѣхнитѣ много лоши хо́ра, когато ги било гнѣвъ за нѣщо на момъка или на момата, *та ги завързвали да не могѫтъ да се събиратъ* на първата вечерь до една и повече недѣли. Той самъ ми расказва за него си, че когато се вѣнчавалъ и съ него тъй направили, та теглилъ деветь години наредъ съ булката си и нѣмали дѣца; та се принудили да търсѭтъ „джанджията,“ когото намѣрили по селата на Доспатскитѣ поли покрай Кукленъ и други нѣкои села и той ги накаралъ да пишѫтъ имената си на една бѣла книга, да му я дадѫтъ и да стоѭтъ прѣдъ него на колѣнѣ съ една въ друга поставени на дланьта рѫцѣ до гдѣто той си исчетѣлъ „соломоникията“ и постоянно горѣлъ напрѣдѣ имъ

тамиянъ. Когато се приближило врѣмето на дохожданието на диаволитѣ, взело да се чува и слуша чаткание, пръщение и мѣркание на малки сѣнки, като на птички и ги питалъ за стореното отъ кого е. Дори имъ казалъ, че ако иска, може да му донесѫтъ диаволитѣ ей сега прѣдъ него, но ще убиѭтъ тогози, който имъ е направилъ магията, та ги съвѣтвалъ за по-добрѣ, за да се не разсърдятъ духоветѣ, да имъ иска само магията и тѣ на часа му я донесли и като повдигнѫлъ поставенитѣ книги съ написанитѣ имъ имена нѣмало ги, а на тѣхно мѣсто била принесена магията имъ, състояща се отъ единъ калъпъ сапунъ, набитъ съ различни ръждясали игли и разни части отъ животни: скрипи, щъркели, змии и др.

Вечерьта, като вѣнчеятъ младоженцитѣ завождатъ у тѣхъ и исправятъ ги на една страна да подрѣмятъ и послѣ да вечерятъ. Подиръ вечерята каратъ булката да мѣси хлѣбъ, да точи баница, а пъкъ едни отъ роднинитѣ ѝ, вземахѫ я на присмѣхъ, че тъй се не точало баница, ами ей така е и, като грабнѫтъ отъ рѫцѣтѣ ѝ още не расточената кора, изѣдѫтъ тестото сурово и пакъ я каратъ друго изново да захване. А пъкъ други съ момцитѣ захванѫтъ зетьтъ, държѫтъ му на крака нѣкой китюкъ съ синджиръ и го развеждатъ тукъ тамъ изъ кѫщи, изъ двора до гдѣто се наситѭтъ да го мѫчѫтъ и подиръ като се свършѫтъ лудуванията, легнѫтъ да си поспѭтъ и мирясатъ. Това подирното днесь се счита за отживѣло и у повечето села, което и да се прави сега, вѣрвамъ, рѣдко да е вече.

Въ града, срѣщу недѣля има обичай, младоженецътъ да свиква своитѣ близни комшии и приятели съ калеска отъ червенъ, бѣлъ шикеръ и съ малко леблебии и стафиди, да повика ергенитѣ за да го придружѫтъ да отиде съ тѣхъ на банята да се окѫпи, като ще я закупи, т. е. отиването имъ ще откупи изцѣло съ по-малко пари, на което хамамджиитѣ правѭтъ малко икрамъ (почегь). Срѣщу това омиване въ понедѣлникъ сутриньта, подиръ вѣнчаванието, момъка призовава пакъ приятелитѣ си *да заповѣдатъ на чорба,* да обѣдватъ у него. Тѣ обаче тогава не отиватъ праздни, т. е. съ съгласието на всички още прѣзъ вечерьта накупятъ подаръци за булката, турѭтъ ги на една голѣма тава, бакърена, върху ѝ сложѫтъ, лиенъ, ибрикъ, саханъ, тасъ, тепсия, тенжура, тиганъ, тавичка, кушене (единъ видъ мѣденъ сѫдъ тен-

жура) и др. Турятъ ги на главата на едного, винѫги най-малкий, който ги занася на кѫщата на младоженеца. Слагатъ ги послѣ на софрата, а булката имъ цѣлува рѫка, тѣ отъ своя страна я даряватъ съ нѣкои дребни пари, като двадесетачета, грошчета и др. Въ това врѣме ѣдѫтъ, піѭтъ, веселѭтъ се, поиграѭтъ малко и станѫтъ па си отидѫтъ, а които искатъ оставатъ и до вечерьта.

Свадбата се продължава до вторникъ вечерьта, а въ срѣдата утриньта всѣкой си отива вече по работата.

Разноскитѣ на една градска свадба, на срѣденъ човѣкъ, възлазятъ най-малко отъ 30—60 и повече лири турски. Свадбата става и съ по-малко: до 10 или 15 лири. Това зависи много отъ момъка; както той иска. Свадбата въ града става тъй: момъкътъ съ своитѣ си момци се облѣче у тѣхъ си въ недѣля рано, примѣни се, поприготви се добрѣ и чака да му се съберѫтъ всичкитѣ приятели, роднини и калесани. Като видѭтъ домашнитѣ, че ще останѭтъ кѫсно подканѭтъ и пратѭтъ една или едного отъ момкова страна да питатъ момини: готови ли сѫ да тръгнѫтъ и да отидѫтъ на черква или още не сѫ втасали? Като имъ се даде отговоръ, че сѫ готови, извѣстѭтъ на момъка и той тръгне отъ тѣхъ си сѫщеврѣменно, както и булката отъ кѫщи. Като отидѫтъ до външнитѣ черковни врата, ако булката не е пристигнѫла още, чакатъ я, ако ли пъкъ се срѣщнѫтъ едноврѣменно, доближѫтъ се единъ до другъ и тръгватъ единъ до другъ за въ черква. Единъ отъ свещеницитѣ ги придружи, въведе ги въ хартиката (женското отдѣление въ черквата), прави обрядътъ на обручението и като го свърши въвежда ги въ мѫжското отдѣление на черквата и веднага пристѫпва къмъ вѣнчаванието. По селата има обичай, когато ги вѣнчаватъ и обикалятъ около Евангелието, кумата държи единъ панеръ съ ячменъ, жито, рѫжъ, леблебии, грозде и шекеръ и хвърля по малко по малко до гдѣто се извършатъ тритѣ обикаляния; но въ града това не съмъ виждалъ и се счита за срамно да го правѭтъ. Въ дѣтинството ми въ града бѣше вече захванѫло да излазя изъ хода червеното було на булката, та го замѣнихѫ съ единъ видъ *телъ*, тънкъ, който спускахѫ подобно на було отпрѣдъ на булката за да ѝ се не види лицето; сега и тоя обичай исхвърлихѫ и се вѣнчаватъ открито тъй, както си сѫ примѣнени и облѣчени.

Слѣдъ като ги вѣнчеѭтъ, отправляватъ се всички отъ

черквата у момковитѣ, гдѣто имъ се дава по едно сладко, по едно кафе, ракия, пилинъ или вино и, слѣдъ като посѣдѫтъ малко, става кумътъ и си отива. Него испращатъ съ кеманче, гайда или кеманета до кѫщата му. Тамъ музиката му посвири и повесели неговитѣ другари, та най-подиръ стане и си иде пакъ у момковитѣ. Тъй се прави въ Стара и Нова-Загора.

По селата иматъ червено було, а момцитѣ съ сине платно, нарѣчено пищемалъ, накачулѭтъ главата му до половина и виси отъ двѣтѣ му страни съ рѣснитѣ си. Испращание на кумъ, завеждание на бабалъкъ, на побащимъ и на други, тѣ сѫ много, тъй щото иска се много врѣме за да се описватъ съ по-тънкоститѣ имъ. И въ селата правѭтъ ѣдения, пияния, гощавания, въ понедѣлникъ, вторникъ, а въ срѣда вече се приключва свадбата.

Прѣди 50 години сѫ се простирали дори и по цѣла недѣля, особно богатитѣ селски чифчии. Въ селата и въ градътъ до скоро имаше обичай въ сѫббота да се раздава отъ момкова страна единъ видъ храна отъ варено жито, наречено *кешкекъ,* а пъкъ отъ момина страна *мединикъ* прѣди свадбата, но сега и тѣзи обичаи се исхвърлихѫ. Нѣкѫдѣ ако и да сѫществуватъ, обаче рѣдко се прилагатъ точно въ испълнение.

Лицата, които вэематъ участие въ свадбата, се наричатъ; свекъръ, свекърва, снаха, етърва, зълва, калина, деверъ, сватъ, сватя (родителитѣ на булката), а братята ѝ сеститѣ ѝ, както и тѣзи послѣднитѣ спрямо братята и сеститѣ на новий си зетъ изцѣло се казватъ: сватанакъ, свати (свахи), бабалъкъ; въ случай когато нѣма баща, на мѣсто стари-сватъ, побащимъ: на деверътъ бащата, помайчима: жената на послѣдний; женски побащимъ, който дава зълвата съ помайчима; кумъ, подкумъ, подкума, лица, които замѣнятъ кумътъ и кумата само въ кѫщнитѣ нареждания и гощавания, а не и за друго. Още момковитѣ приятели, моминитѣ роднини, чичови, уйчови, чинени, уйневи, лелени, сватови и калекови, годежницитѣ и пр.

Сутрината въ *понедѣлникъ* невѣстата полива на зетя (мѫжа си), който изново ще я подари, послѣ на свекърътъ, на свекървата, на девердитѣ си (т. е. на мѫжовитѣ ѝ братя) и въобще на роднинитѣ си. А тѣ ще я подарѭтъ съ пари въ това врѣме, като имъ цѣлуне рѫка. А пъкъ по селата има обичай, както ходѭтъ съ ракия отъ кѫща въ кѫща, въ вторникъ или срѣда булката да ходи сама изъ кѫща въ кѫща да

омива ржцѣтѣ на всѣкиго, кждѣто го срѣщне и да му цѣлува ржка, а тѣ ѝ подаряватъ пари. Когато момата не излѣзе дѣвственна бащата ѝ откупува „срамътъ.“ А въ *селата* щомъ стане такъво нѣщо и се осѣти отъ сватоветѣ, свадбари, сутриньта прѣди изгрѣванието на слънцето, качватъ се на покрива на сламеннитѣ кжщи, забиватъ отъ мешове вършинки нагорѣ нѣщо като колиба, пробиватъ дъната на чашитѣ и се мжчатъ отъ тѣхъ да пиятъ ракия и пр. При това играятъ, викатъ, крябкатъ до тогазь до като опозорятъ нея и родителитѣ ѝ, които за да покриятъ срама си, като имъ се извѣсти, отиватъ тамъ, расправятъ работата съ подаряване на пари, лозе, нива или каквото друго има, до като се убѣди момъкътъ и приеме да я има за жена; инакъ, ако не го задоволятъ, той я връща на родителитѣ ѝ, които изново му я повръщатъ съ удовлетворение на момъкътъ. Когато седнатъ сватоветѣ съ кума и другитѣ присжтствующи да ядатъ и пиятъ, при здрависванието и при поканата кумътъ съ бъклицата да пие вино, или пъкъ ракия, той я взема въ ржцѣ и прави тъзи богословия: *хайде свато, наздрави и добро, отъ мома ребро, отъ булка кълка, отъ баба жаба, отъ момица устица; да даде Господь каквото хванятъ срѣбро да става, да имъ помогне Богъ хаиръ и берекетъ да видятъ, на насъ и на вси братя.*

Т.-Пазарджикско. — Кога приближи свадбата, момъкътъ избира за девери двѣ момчета изъ помежду роднинитѣ или приятелитѣ си. Въ знакъ на това избира на деверитѣ се дава вѣнецъ, бъклица съ вино накитена съ цвѣте и единъ шаренъ „кравай.“ Деверитѣ ходятъ да калесватъ за свадбата кума и сватоветѣ сжщо и нѣкои други близки и приятели.

Като се съберятъ всички въ кжщата на младоженеца, приготвятъ два чифта кола, впрѣгнатъ въ тѣхъ най-добритѣ волови, въ еднитѣ кола се качатъ всички моми, въ другитѣ — момцитѣ и така тръгватъ за момата. У момини вече сж събрани нейнитѣ приятелки и познайници. Щомъ дойдатъ момковитѣ, момата се затвори съ нѣколко свои дружки въ една стая. Като дойде врѣме деверитѣ идатъ да изведатъ булката, но моминитѣ другарки не я даватъ и викатъ:

Стой деверь не бий врата;
Още мома й не втасала и т. н.

Деверитѣ обѣщаватъ нѣщо за откупъ и тогазъ имъ се отварятъ вратата. Приближжтъ се тѣ до булката, хванжтъ я единъ за дѣсната, другъ за лѣвата ржка, па я изведжтъ вънъ прѣдъ кумъ и кума да цѣлува ржка. Кумата покрива лицето на булката съ червено було, а тя поклони се на всички до 12 пжти. Слѣдъ туй деверитѣ завождатъ булката на колата гдѣто сядятъ и нейнитѣ другарки и по пжтя пѣжтъ пѣсни. На другитѣ кола се стани прикята на булката. Отиватъ въ черква, гдѣто ги чака младоженецътъ и става вѣнчаньето.

У момкови за свадбаритѣ е настанена голѣма трапеза въ двора на кжщата. И снѣгъ да е пакъ трапезитѣ се слагатъ и свирнята не млъква. Младоженцитѣ идятъ отъ черкова и като приближжтъ до момкови, момата се исправя на колата и се кланя на лѣво и на дѣсно. До кжщнитѣ врата отъ колата я свалятъ деверитѣ. Младоженцитѣ се приближаватъ до домашнитѣ врата, гдѣто ги чакатъ домакинката или свекървата съ коматъ квасникъ, кривачь соль и бъклица вино въ ржка. Тя опасва булката съ червенъ поясъ, който държи за двата края, и я поведе въ кжщи. Булката не върви, догдѣ свекърьтъ не ѝ дари нѣщо: крава, овца, теле. Като ѝ се обѣщай даръ нѣкой добитъкъ, тя се поклони седемь пжти, цѣлуни ржка и, водена съ пояса, отива въ отредената за нея стая.

Когато гоститѣ си похапнжтъ и посръбнжтъ младоженецътъ отива въ собата, гдѣто е булката да хапне съ нея; но присжтствующитѣ момци, наредени на два реда, чакатъ го и ужь че не го пущатъ, почнжтъ да го тупятъ по гърбътъ; но нѣкои така тупватъ щото момъкътъ падне на земята въ полусвясъ, а случавали сж се и убийства.

Въ понедѣлникъ, ако излѣзе че булката е запазила дѣвственностьта си, младоженецътъ съ девери и свирци, като носжтъ шише съ ракия, отиватъ у момини гдѣто се додава а гърлъка. Невѣстенитѣ родители отъ своя страна събержтъ всички роднини, накитжтъ единъ овенъ, позлатжтъ рогата му съ варакъ, на върхътъ имъ забодятъ по една варакосана ябълка и така всички отиватъ у младоженеца. Единъ момъкъ носи на плещитѣ си и прѣдъ всички овенъ. Като дойдятъ у момкови, откриватъ булото на булката, ядятъ до срѣдъ нощь и се веселятъ. — Съ туй се свършва свадбата.

Ако излѣзе че булката е била обезчестена, връщатъ я на родителитѣ ѝ. Ако искатъ задържатъ я, но тогазъ една

стара жена ще се качи на единъ високъ ржтъ и отъ тамъ съ високъ гласъ ще вика да се чуе какво е станжло. Въ такъвъ случай не се диржтъ подарки и не се доплаща агърлъкъ на момини родители. Но това се случава много рѣдко.

Слѣдъ свадбата. Първий деверъ, който е и сжщинскийтъ деверъ — вторий му е помощникъ — длъжи да покани на повръткы зетя и булката. Това става въ петъкъ или сжббота. Младоженцитѣ занасятъ гозба и нѣкакъвъ даръ. Прѣди да се захване гощаванието, деверътъ донася на една медна тепсия, пълна съ сухо гроздье и леблибии — една хурка съ каделя и едно вретено. Невѣстата стане, поклони се три пжти деверю, той вземе хурката и вретеното подава ѝ ги и тя наприда, колкото да се завърти три пжти около вретеното. Сетнѣ поклони се три пжти, деверьтъ ѝ подаде тепсията даръ и тя я поема, като му цѣлува ржка.

Слѣдъ това, редътъ е булката да дари девера. Даровете сж: риза, яглъци съ разни накити и пр. Най-послѣ се гощаватъ и веселжтъ цѣла нощь. Младоженцитѣ прѣспиватъ у девера. За довършвание обряднитѣ длъжности на първий деверъ, първата година той трѣбва да заведе булката, именно на Ивановъ-день, на замръзналата рѣка, да пробий ледъ, а булката да се окъпи цѣла. Като излѣзе изъ водата, тя му се поклони три пжти и го дари яглъкъ, като му цѣлуне ржка, а той ѝ даде жълтица или друга монета, споредъ състоянието си. Подиръ туй девера завожда булката у дома ѝ. Ако ли въ селото нѣма рѣка, деверьтъ завожда булката на нѣкой кладенецъ и я полива съ студена вода изъ мѣдникъ. Така се свършва службата на девера и отъ тоя день той зове булката „снахо,“ а тя — „братъ.“

Както деверьтъ, така и кумътъ вика на гости младоженцитѣ. Обрядитѣ се различаватъ въ нѣкои подробности. У кумови на мѣсто хурка на тепсията се слагатъ двѣ саханки: едната съ медъ, а другата съ масло, и невѣстата като се поклони, кумътъ я благославя и ѝ казва:

«У дома ти да е все медено и маслено!
Да ти тече като по медъ и масло.“

Булката благодари и послѣ става гощаваньето.

По Ивановъ-день и Въскресение кумцитѣ т. е. вѣнчаванитѣ ходятъ на поздравление у кумитѣ.

15*

Обрядната работа и длъжноститѣ на старий сватъ се свършватъ още въ деня на свадбата.

Хасковско. — Въ старо врѣме свадбитѣ ставали еднакво, както въ градъ така и въ село, но сега има разлика, за това първо да кажѫ за градската свадба, а послѣ и за селската.

I. Градска свадба.

Градската свадба се захваща отъ петъкъ и се свършва до понедѣлникъ.

Въ *петъкъ* годеникътъ ще проводи на годеницата една млада невѣста съ едно шише ракия ще ходи и кани женитѣ да „дойдѫтъ на тель.“ Кога се съберѫтъ каненитѣ (калесанитѣ) жени, ще заведѫтъ годеницата „на баня“ (хамамъ).

Отъ тамъ, като се върнѫтъ у годеницата, ще ѝ направѭтъ тельтъ, съ който ще я прѣкаратъ въ недѣля. Въ тоя день, около 10 часътъ, ще занесѫтъ отъ годеника дрѣхитѣ на годеницата и даровѣтѣ на баща ѝ, майка ѝ, братя и сестри съ една церемония, именно така: ще наредѭтъ тия нѣща на тепсии (тави) за да се гледатъ, ще ги вземать и носѭтъ момчета на главитѣ си, ще а свирѭтъ напредъ кеменетата, ще вървятъ момчетата съ тепсиитѣ, по тѣхъ деверътъ и нѣкалко жени, и най-послѣ прикрита и праздна кола, съ която ще носѭтъ чеиза на годеницата.

Така като стигнѫтъ у годеницата, ще прѣдадѫтъ дрѣхитѣ и даровѣтѣ на майка ѝ.

Тамъ ще прѣканѭтъ приноситѣлитѣ и ще ги почерпѭтъ; въ това врѣме кеменетата свиришкомъ ще принесѫтъ дрѣхитѣ у зетя.

Въ *сѫббота* ще дохождатъ женитѣ и ще гледатъ чеиза. Въ тоя день часътъ около 10 ще раздаватъ призователнитѣ билети, ще бричѫтъ (бръснѫтъ) зетьтъ, ще миѭтъ и плетѫтъ невѣстата, ще се нареди деверъ, поддеверъ, зълва и под-зълва.

Въ *недѣля*, като се съберѫтъ призванитѣ свадбари, ще тръгнѫтъ като имъ свирятъ и пѣѭтъ напрѣдъ кеменетата, та ще идѫтъ и взематъ невѣстата. Отъ тамъ ще идѫтъ въ черква и ще вѣнчеѭтъ младоженцитѣ. Отъ черква съ сѫщата церемония ще заведѫтъ младоженцитѣ въ зетьовата кѫща. Тогава се прѣдлага трапеза, на която на първо мѣсто сѣда кумътъ

и послѣ всички сватове. Въ тоя день вечерьта ще си заведжтъ кума съ кеменетата. Въ тая нощь ще бжде или „благовѣсть“ или „злавѣсть“; сиречь, ако би невѣстата да си е опазила дѣвственностьта, то бива благовѣсть и радость голѣма, ако ли не, то бива злавѣсть и скърбь голѣма. Въ последний случай повечето се погаждатъ тайнимъ образомъ, а нѣкои искарватъ работата на явѣ, връщатъ невѣстата назадъ, сърдятъ се, каратъ се и най-сетнѣ нѣкои се погаждатъ, а нѣкои се парясватъ.

Въ *понедѣлникъ*, утринь, невѣстата налива вода и се свършва свадбата.

Идущий петъкъ вечерь младоженцитѣ ще идятъ у невѣстиний баща на госте; то се вика „повратки;“ тамъ ще стоятъ до въ недѣля, а въ недѣля ще си идятъ въ своя домъ. Третий понедѣлникъ отъ свадбата ще запреде деверьтъ на невѣстата и се свършватъ всички свадбенски обичаи.

II. Селска свадба.

Селската свадба се захваща отъ срѣда и се свършва до другата срѣда.

Въ срѣда най-напрѣдъ ще правятъ „замѣски,“ като се съберятъ момитѣ, ще си изберятъ измежду двѣ „мѣсячки“ и четири „пѣячки.“ Послѣ ще приготвятъ брашно съ нощовитѣ (т. е. нъщови), мѣсячкитѣ ще отсѣватъ брашното, пѣячкитѣ пѣятъ единъ видъ свадбенски пѣсни, напр.:

Идатъ бѣли ржки, керо, Тъмна магла падна,
Съ вѣзани ржкави, На момкови дòре, керо,
На момини дòре, керо, Двѣ слънца огрѣли и пр.

Кога отсѣятъ брашното, ще накаратъ едно хубавичко и ваклично момченце да разбърка напрѣдъ брашното съ свирка (за да бжде първото дѣте на младоженцитѣ мжжко и ваклично); послѣ това мѣсячкитѣ ще мѣсятъ хлѣбъ. Като омѣсятъ хлѣба, ще направятъ хоро около единъ часъ и се разидватъ.

Тоя день си опрѣдѣлятъ девери и зълви. Отъ тоя день младоженецътъ вече не излазя отъ селото на вънка и не бива да минува рѣка.

Въ *четвъртъкъ* вечерь, зетьтъ и девера ще идятъ съ замѣска у годеницата, тамъ ще ги гостятъ и, като посѣдятъ до два часа, на отиванье ще промѣнятъ замѣската (хлѣбовете) и си отиватъ.

Тая вечерь (четвъртъкъ) се събиратъ момитѣ и мѣлятъ бългуръ (булгуръ) за свадбата.

Въ *петъкъ* приготвятъ за свадбата и отреждатъ готвачки и гайдаджии.

Въ *сѫббота*, часътъ около 10, ще засвири гайдата, ще бричѫтъ зетьтъ, ще плетѫтъ невѣстата. По това, ще се съберѫтъ моми и момци и ще играѭтъ хоро до срѣдъ нощь.

Въ *недѣля* сутриньта най-първо момитѣ ще направѭтъ „прѣпоръ“ (прѣпорецъ) отъ момкова страна „червенъ,“ а отъ момина — „бѣлъ,“ по това ще се съберѫтъ сватоветѣ, като донесѫтъ по една крина жито на зетя, а сватитѣ — „кравай“ хлѣбъ; това се казва „приносъ.“ Зетьтъ ще стои правъ на двора да посрѣща сватоветѣ си и да поема приноса си.

Като се съберѫтъ сватоветѣ, ще засвирѭтъ гайдитѣ и ще тръгнѫтъ така за да взематъ невѣстата.

Кумътъ ще бѫде прѣдводитель и той ще заповѣдва за всичко: деверътъ носи прѣпореца по пѫтя, свиренье, пѣянье, игранье, всичко се върши по кумова заповѣдь.

Кога наближѫтъ момината кѫща, ще се приготвѭтъ нѣколко млади момци, които се казватъ „прѣварници“ и като цѣлуватъ рѫка на кума, ще тичатъ колкото пó-могѫтъ до кѫщата на момата да извѣстѭтъ, че идѫтъ сватоветѣ. Тогава моминитѣ сватове ще ги посрѣщнѫтъ и приканятъ на трапеза.

А зетьтъ, деверитѣ и зълвата ще идѫтъ и се спрѫтъ прѣдъ момината кѫща и тамъ ще чакатъ два-три часа, догдѣ прѣкриѭтъ невѣстата; тогава ги приканятъ, тѣ влазятъ въ кѫщи и сѣдатъ на трапеза. Така, като сѣдне зетьтъ съ дружината си, девери и зълви, пѣячкитѣ ще захванѫтъ и ще испѣятъ първо на зетя, послѣ и на дружината му по една пѣсень и ще положѫтъ всѣкому вѣнецъ на главата.

Послѣ ще идѫтъ пѣячкитѣ при сватоветѣ и тѣмъ ще испѣятъ по една пѣсня и тѣмъ ще положѫтъ по единъ вѣнецъ на главитѣ, най-първо на кума, послѣ на всички сватове.

Слѣдъ това, кумътъ ще извади невѣстата отъ кѫщи, ще я качатъ на кола и ще идѫтъ въ черква на вѣнчание. Отъ черквата ще заведѫтъ младоженцитѣ у момкови. Тогава гайдаджията ще вземе една брадва и като се изправи задъ вратата вика: „Куме! какво ще подаришъ на младата си кумица!“ Кумътъ ще обѣщае нѣщо, като: крава, теле, овца, свиня и пр. Гайдарьтъ казва „ако е отъ всичко сърдце, да

се наплодятъ отъ една до хилядо, ако ли не, вълкъ да го изѣде!“ и удари една рѣзка съ брадвата на горний прагъ, та го „записва.“ Така ще вика по редъ: баща, майка, родъ и роднини и всѣкой ще обѣщае по нѣщо и гайдаджията го записва съ брадвата.

Тая нощь ще бѫде или „благовѣсть“ или „злавѣсть“ и всичко както се каза по-горѣ.

Въ *понедѣлникъ* ранко, ако е работата чиста и добра, то деверътъ ще нарами прѣпора на рамо, а подъ-деверътъ шише съ блага ракия и ще идѫтъ да извѣстѭтъ и послужѫтъ момините родители и подслѣ кума, а най-послѣ и всичкото село.

Слѣдъ това гайдаджията ще се покачи на връхъ кѫщата и ще свири съ гайдата, за да чуѭтъ навредъ, че иматъ радость и веселие.

А кога работата излѣзе „не добра“ тогава нѣма блага ракия, ни гайда на кѫщата, ни радость, ни веселие, а има печаль и въздихание и пр.

Въ *вторникъ* испращатъ кума и гоститѣ.

Въ *срѣда* испращатъ гайдаджиитѣ и готвачкитѣ. Така се свършва свадбата.

Въ четвъртъкъ младий зеть ще иде на работа и кога се върне, домашнитѣ ще му скриѭтъ невѣстата, той ще ходи да я търси и пр. смѣхории.

Въ петъкъ вечерь младоженцитѣ ще идѫтъ на гостье у невѣстиний баща; то се казва „повратки“ и ще стоѭтъ тамъ до въ недѣля.

Въ недѣля, напрѣдъ слънце, ще си идѫтъ младоженцитѣ въ своята кѫща.

Третий понедѣлникъ отъ свадбата, деверътъ ще запреде на невѣстата. Така се свършватъ вситѣ свадбенски обичаи.

Хисарско. — Свадбата и сега става, но не както едно врѣме да трае една недѣля, ами се свършва въ единъ день. Едно врѣме подкачаше въ сѫббота и се свършваше пакъ въ сѫббота. Обикновенно вѣнчавахѫ сутрина, а сега и вечерь.

У момини идва да вземе булката побащимътъ; ако ли момъка нѣма побащимъ, той трѣбва да си избере. За свадбата момъка дава на момина баща до 400—500 гроша. Когато ще изведѫтъ момата изъ кѫщи, тя хвърля просо за берекетъ.

Подиръ вѣнчаванието, като се върне свадбата и когато младата булка ще влѣзе въ свекрови двори, бащата на мо-

мъка дари булката съ нѣщо: овца, овенъ и пр. Тогазъ на булката казватъ „да ти е честито," „да се стотѝ."

Въ *понедѣлникъ* се пие червена ракия. Ако булката не излезе *ржвеллийка*, наказватъ я злѣ домашно, и бащата плаща за откупъ и погодба.

Кога мжжьтъ, който се вѣнчава, е вдовецъ той е длъженъ да плати на момата за ергенликъ отъ 400—500 гроша.

Въпросъ 33-й. — *Какъ разбира народътъ прикята и какви сж названията ѝ (чеизъ, вѣно, зестра)? — Какви нѣща се даватъ за прикя? — Ставатъ ли и записки за тия подаръци? — Кога се принася прикята у момкови? Ставатъ ли за това недоразумѣния и гдѣ се рѣшаватъ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско.—По насъ разбиратъ че всѣки баща е длъженъ да *уготви* момата си. Подъ уготвюванье разбиратъ, да ѝ приготви нуждний *спапъ* (тъй казватъ по Ахж-Челебийско прикята) за да го отнесе момата въ новата си кжща, и даровете за даряванье при свадбата.

За спапъ трѣбва всѣки баща да приготви за дъщеря си освѣнь дрѣхи за нѣколко години, но и голѣма часть отъ покжщнината ѝ. (Гледай отговора на 30-о питание).

Спапътъ се закарва у юнакови въ сжщото врѣме, когато водятъ и невѣстата, но стои зашитъ въ торби и заключенъ въ сжндяци до понедѣлника, догдѣто се констатира моминството на невѣстата, и чакъ тогава се разшиватъ торбитѣ и растварятъ сжндяцитѣ и се излага спапа да го гледа всѣкой. До понедѣлника спапа стои не развързанъ за това, защото въ старо врѣме, ако невѣстата не е излизала мома, връщали се я назадъ, заедно съ спапа ѝ, та за това не развръзвали спапа за да си не правятъ трудъ изново да го зашиватъ и заключятъ въ сжндяци, въ случай, че потрѣба да се връща назадъ. За това и до сега спапътъ се изважда чакъ въ понедѣлникътъ.

Бел. Спапъ трѣбва да е отъ турски — еспапъ т. е. дрѣхи.

Добричь.—*Прикята* по тѣзи села наричатъ *впивание*. За прикя се даватъ, както казахми по-горѣ разни животни и издѣлея и при даванието имъ не сж се давали и не се даватъ записи. Прикята се прѣнася у момкови, кой когато ще. Деверътъ и зълвата прѣнасятъ своето обѣщано, именно нѣкой тасъ, чапчакъ и др. т. още въ първата недѣля, а другитѣ,

добитъцитѣ и пр. занасятъ когато щѫтъ. Че нѣкой отъ обѣщанитѣ не прѣнесълъ своето *вспивало* (прикята) не се забѣлѣжва нищо и отпослѣ не го търсѭтъ; па такива случаи рѣдко се срѣщатъ.

Евджилери. — Чеизътъ на булката въ нашето село, Евджилери, нѣма голѣмо значение. Прѣди години той си е ималъ значението, когато се е нареждалъ въ кѫщи и дажеповънъ, а женитѣ сѫ дохождали да го гледатъ. Сега почти нѣма никакво значение прикята, която по насъ се нарича чеизъ.

За чеизъ по нашенско се дава черга, козекъ котли, сахани, двѣ лъжици, една или двѣ възглавници и др. т.

Записки за чеиза не ставатъ.

Прѣнасянието на чеиза става въ недѣля заедно съ невѣстата.

Неспоразумѣния сѫ ставали и ставатъ, а се рѣшаватъ при кметството.

Еленско.—*Прикя* въ Еленско наричатъ дрѣхитѣ, покѫщнината (възглавници и пр.), които булката занася у мѫжови си.

Думата *зестра* се употрѣблява исключително за паритѣ, които отъ нѣколко врѣме насамъ нѣкои момци взехѫ да искатъ отъ момата. Народътъ не гледа съ добро око на зестрата. Тоя обичай е градски, а не селски. Въ селата старитѣ обичаи иматъ повече живучесть и постоянство.

Прикята състои отъ всичко необходимо за да се обзаведе единъ домъ; тукъ влазятъ и козяци, и губери, и губерчета, и възглавници, и платници, и торби, и месали, и кърпи, безъ да броимъ: дрѣхитѣ, фустани, ризи, кърпи, басми, прѣстилки принадлѣжащи на булката.

Прикята се прѣнася съ кола отъ момини у момкови. У момини тя се отдѣля въ петъкъ, дипли се, ходятъ да я гледатъ и честитятъ, благославятъ. Прѣнася се у момкови въ сѫбота, а нѣкѫдѣ и въ недѣля.

Неспоразумѣния обикновенно не ставатъ. Само това е забѣлѣжително, че момъкътъ трѣбва да откупува прикята, като плати ономува, който я е искупилъ у момини.

Казанлѫкско. — Прикята по насъ се нарича *чеизъ*. Прикята въ града се прѣнася у момъка въ петъкъ надвечерь, прѣдъ свадбата. Никакви записки не ставатъ. Случва се само, че момина майка, като не е успѣла да дотъкми нѣщо,

заема се съ чуждо, което и се повръща, когато достави друго на мѣстото му.

Копривщица. — У насъ нѣма *прикя.* На невѣстата се дава само *прѣмѣна,* и нишо повече.

Лѣсковецъ. – Прикя се зове онова, което донесе булката за дрѣхи и постелка съ сандъкъ и кола. Прикята се уговарва още въ врѣмето на годежа. По нѣкога единъ учитель или священникъ записва въ какво се състои тя.

Наедно съ дрѣхитѣ и украшенията си булката занася: два мѣдни котла, ибрикъ, синии, саханки и пр. Прѣвозването на прикята става наедно съ булката или сѫщий день когато отива булката у момкови.

Освѣнь тия даватъ се на момата отъ бащини ѝ и нѣкои недвижимости: цѣлина за ниви, малко отъ лозье, малко отъ градина, отъ черници за храненье буби и пр.

Македония. — Отговоръ нѣма.

Руссенско (Русчукско).—Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. – Народътъ разбира *прикята,* като единъ видъ право на момата, която е работила и се е трудила въ бащиното си стопанство съ всичкитѣ заедно и то ѝ се дава, като една награда, която въ града се казва *чеизъ,* а рѣдко въ селата казватъ *прикя* и *чеизъ.* Нѣща за чеизъ се даватъ на момата отъ страна на родителитѣ или вмѣсто тѣхъ отъ братята. Чеизътъ състои отъ нѣколко ризи, фустаня, салтамарки, кюрчета, чорапи, дюшекъ, възглавници, янове, плетени възглавници, сандѫкъ (ковчегъ), лиенъ, ибрикъ, тава, тенджера, сахани, мисали, нарѫчници (пешкири), пердета, чепици, чехли, шанданъ (свѣтилникъ), нѣкои кѫща за живѣение и то по-богатитѣ съ малко янове, интерий, бѣли гащи, ичлици (вътрѣшни дрѣхи), интешии, гривни, герданъ, обици, пръстени, редици, кошулници (единъ видъ низани пари), тепелици, прочело отъ алтѫне, похушки, пояси за селянкитѣ, калци, сукмани, кафтани, калеври и други. Въ градищата ставатъ и записки, какво ще дадѫтъ родителитѣ на дъщеря си, а въ селата това го нѣма никакъ за обичай и не съмъ срѣщалъ таквозь нѣщо да е ставало въ живѣнието ми по тѣхъ. Чеизътъ въ града се прѣнасяше въ петъкъ вечерь срѣщу сѫббота и въ сѫббота утриньта ходиха да го нареждатъ и гледатъ женитѣ; ако се не лѫжа нѣкои и въ четвъртъкъ, а нѣкои и въ сѫббота вечерь срещу недѣля го записахѫ. А въ

селата чеизътъ се занасяше заедно съ булката, когато я вземахж отъ кжщата ѝ заедно съ двѣ три коля слѣдъ нея, и зълвитѣ пѣяхж свадебни пѣсни. Когато се появжтъ несподразумѣния за чеиза, рѣшава се повечето отъ момковата страна и както искатъ тѣ тъй ставатъ и прѣписванията му.

Татаръ-Пазарджикско. — Прикята състои въ дрѣхи.

Недвижимо е възможно да донесе оная мома, която е получила такъво подиръ смъртьта на баща си въ миразъ (наслѣдство).

Хасковско. — *Прикята* има голѣмо значение: тя се нарежда въ една стая и женитѣ ще ходжтъ нѣколко дни да я изгледватъ. По насъ въ града прикята се казва: *чеизъ*, а по селата прикя.

За прикя въ града се дава: постелки, покривки (дюшеци, юргани), възглавки, бакърени сждове като: котли, тенджори, тави, сахани, лехенъ и ибрикъ и други кжщни потрѣби и потрѣбности.

По селата даватъ: черга, дюшекъ, котли, двѣ три възглавки. Богатитѣ още даватъ: овце, кози, крави и биволица. За прикята записки у насъ не ставатъ.

Въ града прикята се прѣнася у зетя въ петъкъ вечерь, около десять часа. А по селата въ недѣля заедно съ невѣстата.

Неспоразумѣния ставатъ по нѣкога за прикята и се рѣшаватъ при кмета и старѣитѣ.

Хисаръ-Киселерско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 34-й.—*Кому принадлѣжи прикята? Смѣта ли се все, че е на жената или влазя въ общий имотъ на домакинството? Може ли мжжътъ да се разполага съ прикята, както ще? Какво става съ прикята, ако умрѣ жената? Ако е съ дѣца? А безъ дѣца?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Донесений отъ невѣстата *спапъ* принадлѣжи на домакинството, но жената располага съ него като нейно притежание. Когато дѣца исхрани, тя може, да имъ го разпрѣдѣля. Мжжътъ не се мѣси въ това. За това мжжьетѣ казватъ „отъ женско иманье хаиръ нѣма“ и „жена сѣнка не държи.“ Ако умрѣ жената, догдѣ е млада, родите-

литѣ ѝ пребиратъ назадъ спапътъ и една часть раздаватъ за душа, друга оставятъ за другитѣ си дѣца. Ако умрѣлата жена има даже едно дѣте, спапътъ остава нему.

Добричь.—Прикята принадлѣжи къмъ общий имотъ на домакинството; нищо положително не се смѣта за собственность на мѫжьтъ или жената. Мѫжьтъ, като глава на домакинството, не може да се располага както ще съ прикята. Ако продаде нѣкоя часть отъ нея, то паритѣ влазятъ въ домашната кесия; а въ случай че умрѣ жената, то тя оставя на мѫжа и дѣцата ѝ, отъ която послѣ кога порастнатъ ще си дѣлѭтъ. А ако е безъ дѣца жената, то прикята остава на мѫжа ѝ.

Евджилери. — Чеизътъ принадлѣжи само на жената; другъ никой не може да ѝ се мѣси, освѣнъ мѫжьтъ, но и то ако е по волята на жената. Кога умрѣ жената и остави дѣца чеизътъ принадлѣжи на дѣцата, което се извършва съ записка въ присѫтствието на нѣколко человѣка, а въ нѣкои случаи дори и въ присѫтсвието на кмета и старѣитѣ. Но, ако жената е безъ дѣца, чеизътъ принадлѣжи на нейнитѣ родители, братя и сестри.

Еленско. — Прикята принадлѣжи на жената, която си я располага. Дѣйствително, тя като членъ или женска глава въ домакинството, я употрѣблява, но все пакъ характерътъ на нейната собственность се губи. Мѫжьтъ не може по своему да се располага съ прикята. Когато жената умрѣ бездѣткиня, прикята се прибира отъ бащини ѝ. Ако остави дѣца минава върху дѣцата.

Казанлѫшко. — Прикята принадлѣжи на жената, но се счита и въ общий имотъ; мѫжьтъ не може да се располага съ *чеиза*, но жената може, обаче повечето съ съгласието на мѫжа. Слѣдъ смъртьта на жената, която е оставила дребни дѣца, каквато часть има отъ прикята останѫла, както и това що е далъ годеникътъ, майката и бащата въ пари, жълтици и пр. се продава на търгъ и добитата сумма се дава подъ лихва за дѣцата. Майката на умрѣлата въ този случай има право да вземе едно участие *сюдъ-хакѫ*, но не го взема. Ако ли пакъ нѣма дѣца, прикята се дѣли между мѫжа и родителитѣ на покойната.

Копривщица. — Примѣната и събранитѣ жълтици и пари отъ невѣстата се почигатъ за нейнъ имотъ. Ако тя изволи, може да даде отъ тѣхъ на мѫжа си да ги употрѣби

въ търговия. Ако умрѣ, оставатъ на дѣцата ѝ. Ако нѣма дѣца, то родителитѣ ѝ вэематъ само що сѫ дали, а останѫлото взема мѫжьтъ.

Лѣсковецъ.—Слѣдъ смъртьта на жената всичко нейно остава за дѣцата ѝ, включително и прикята ѝ. Ако нѣма дѣца прикята ѝ се връща на родителитѣ ѝ. Ако ли сѫ умрѣли и тѣ, прикята само тогазь остава на мѫжа ѝ.

Македония. — Прикето женино никакъ не може да влѣзе въ общий имотъ на домакинството, а остава си всѣкога собственность на жената. Нито мѫжьтъ ѝ може да располага съ него както си ще.

Ако жената умрѣ, безъ да остави чада, прикето се повръща назадъ на родителитѣ ѝ, освѣнь малка часть ($^1/_8$ споредъ турский законъ); ако ли остави дѣца, тогава остава тѣмъ наслѣдие.

Руссенско (Русчукско). — Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. — Чеизътъ по насъ си принадлѣжи на булката и никой нѣма право да ѝ го освои; но нѣкои нейни нѣща се употрѣбляватъ само до тогава изобщо въ кѫщи, до когато сѫ всичкитѣ наедно. Щомъ се раздѣлятъ всѣкой си пребира своето и му става напълно господарь. Той се счита все на булката (жената) и не влазя въ общий имотъ на домакинството, макаръ и да се употрѣблява отъ всички когато сѫ наедно, но послѣ се остава отъ притѣжателитѣ си, Мѫжьтъ не може да се располага съ чеиза на жената си никога, освѣнь въ крайна сиромашия, кога испаднѫтъ двамата и вземе той отъ нѣмай-къдѣ да ѝ продава едно друго съ позволение и безъ позволение, догдѣто западнѫтъ и станѫтъ послѣдни сиромаси за единътъ хлѣбъ на хората. Когато умрѣ жената чеизътъ остава на мѫжа ѝ, ако ли пакъ има тя дѣца, минава връзъ него и връзъ дѣцата му, а той имъ прави дрѣхи отъ него, или пъкъ ако се ожени за втора дава ѝ го да го носи. Ако сѫ безъ дѣца, мѫжа и жената, чеизътъ остава пакъ връзъ мѫжа и за въ негова полза и употрѣбление.

Т.-Пазардкско.—Всички дарове, които е получила булката и прикята ѝ сѫ нейна собственность; но догдѣ е живъ мѫжь ѝ всичко е подъ негово управление, всичко е общо. Ако умрѣ жената пó-напрѣдъ мѫжьтъ взема отъ нейното $^1/_4$ дѣлъ, останѫлитѣ $^3/_4$ вэематъ дѣцата.*)

*) Това е споредъ турский законъ.

Ако умрѣ жената безъ дѣца половината отъ имуществото ѝ взема мжжьтъ, а другата половина—нейнитѣ родители.

Хасковско.—Прикята принадлѣжи само на жената и не може никой другъ да ѝ се мѣси въ нея. Мжжьтъ не може да се располага съ прикята на жена си, освѣнь съ нейно съгласие. Ако умрѣ жена съ дѣца, то прикята остава на дѣцата, ако ли е безъ дѣца, то принадлѣжи на нейнитѣ родители, братя и сестри.

Хисаръ-Киселерско.—Отговоръ нѣма.

Въпросъ 35-й. *Ставатъ ли често распущания (развождания, парясвания) въ селата и кои сж на това причинитѣ? Какъ гледа народътъ на тия распущания? Прѣдъ кого ставатъ распущанията? — Какви сж сѣтнинитѣ отъ распущанието, т. е. какво става съ прикята и съ дѣцата? Кой издържа подиръ това жената?—А случватъ ли се доброволни напущания, така щото безъ сждъ и владика, мжжьтъ да се раздѣли отъ жената.*

Отговори:

Ахж-Челебийско.—Парясвания почти никакъ не ставатъ. Каквито утегчителни причини и да има, никой и никоя не прибѣгва до това средство, което считатъ за най-голѣмъ грѣхъ. Въ цѣлата околность, отъ 30 години насамъ, само единъ случай за разводъ има, въ село Чокманово, и то пакъ слѣдъ като гръцкий Скеченски митрополитъ (покойний филиппополски Панаретъ) е взелъ 50 тур. лири глоба отъ мжжа. Товь разводъ се приказва отъ всички като за най-голѣмо беззаконие въ страната.

Нѣкои мжжье ходятъ въ странство по много години и нито писма пишатъ, нито пари провождатъ, но пакъ ги чакатъ. Споредъ старитѣ обичаи жената била длъжна *деветь години* да чака забѣгналий си мжжь и слѣдъ това врѣме *ѝ е просто* да се жени. Долнитѣ пѣсни очъртаватъ товь традиционенъ обичай.

„Мари Тудору тъанка Тудору
Щу̥ везму везешь и пясня пяешь
—„Йои пиле пиле, славейче пиле
Какъ да ни пяя-везму да веза,
Га сига има деветь години,

Какъ ми забягна поарвуту любе,
Ниту духода, ни хаберъ праща.
Сега самъ чула, чи си ми иде,
Пусадила самъ на дворъ калинка,
Излѣзамъ, влѣзамъ пѣсна хи пяямъ:
„Расти ми расти тйоанка калинку
Сосъ двѣста воарше, сасъ триста стоалби.
Чи си ми иди поарвуту любе
Сосъ двѣста момци, бой тюфеклие.
Куга ми дойдатъ на равни дворе
Да ми закачатъ шарени пушки,
Да ми наварзоатъ боарзи-не коне.“

II.

„Мари Маруду, Маруду!
Аку са менъ воарзали
Воарзали и пукарали,
Ями тебъ щу е Маруду,
Та слѣдъ менъ идишъ
Идишъ и плачишъ.
Ела близичку при менѣ
Поарстене да размѣниме
И кавулъ да си сториме
Да си ма чакашъ Маруду
Ду дванадесте гудини
Аку ти Стуянъ ни дойде
Тугава са глави и жени.“—
Чакала гу е Маруда,
Ду дванадесте гудини.
Вчера хи кавулъ примноа.
Днеска хи бѣше свадба-на.
Стуянъ е сйоадналъ да плаче
На царюви-не дворуве,
Дѣ гу видѣла царица,
Па си Стуяна пупита:
„Оти ми плачишъ Стуяне?“
—Плачемъ ми, плачемъ царице,
С' Маруда кавулъ правяхме:
Да си ма чака Маруда
Ду дванадесте гудини

Вчера е кавулъ заминоалъ
Днеска Маруди свадба-на.“
—„Още ли стуишъ Стуяне!
Та поди си ми Стуяне
Фавъ царюви-не хергеле,
Отбере конче хранену,
Юзда гу в' юзди Стуяне
Люти-на змия юсойна
И попрегни гу Стуяне,
Сасъ деветь чоарни смукове,
Та гу Стуяне воаседни,
Та си ми поди Стуяне
Дано Маруда зафтасашь,
Дуде я ни соа юдвели.
Та й аку я са юдвели,
Дуде я ни соа венчали.“ –
Яга ми Стуянъ ютиде
Таманъ ми дарье даряха,
Сичкемъ-немъ дарье мѣтаха
И негу дарье дариха
Тйоанка-на риза лйоанена
Той хи е впивалъ поарстенъ-нъ.
Баба гу даде Маруди,
Маруда баба питаше:
„Бабчю лю мила и драга
Кой ти е впивалъ поарстенъ-нъ?“
—„Поатникъ е дишоалъ снаху лю
И негу дари дарихме.
Тйоака-на риза лйоанена,
Той ми е вниvалъ поарстенъ-нъ.“
—„Бабчо лю мила и драга!
Халалъ да Ви са бабчю лю,
Мои-не тйоанки даруве,
Я ще с' поатникъ-нъ да ида
Той ми е поарву венчилу.“

(Чол. Сборникъ пѣсни изъ Ахъ-Челеби).

Ш.

Турчинъ дупадна, машка момлеле. турчинъ допадна
Юдъ Влашка земе. машка момлеле, юдъ Влашка земе

На равни дворе, машка момле ле, на равни дворе.
Ютъ конче слиза, машка момле ле, за тебя пита.
Главена ли си. машка момле ле, лефтера ли си?
— Ни соамъ главена, турчине леле, ни соамъ лефтера,
Парясица самъ, турчине леле, парясица съмъ.
Сига ми има. турчине леле, деветь гудини,
Какъ ми забягна, турчине леле, поарвуту любе,
Ниту духода, турчине леле, ни хаберъ праща
Сега самъ чула, турчине леле, да си ми иде. —
— Мари да си дойде, машка момнеле, позна ли гу щишъ,
Пузна ли гу, щешъ машка момлеле, пузна ли гу щишъ?
-- Пузна си гу ща, турчине леле, пузна си гу ща.
Той руба носи, турчене леле, ютъ синя чоха,
И конче яха, турчене леле, съ синю сѣдло.
— Руба са здира, машка момлеле, конь са прудава
Конь са продава, машка момлеле, я ти самъ любе.

Добричъ. — По селата ставатъ напущания и парясвания на съпрузитѣ. По нѣкой пѫть ставатъ врѣменни напущания твърдѣ за малки причини, като за сръдня, карания и др. т. и повечето безъ сѫдъ. Работата не идва прѣдъ стареитѣ; а распущание става когато жената се случи съ дѫхъ лошъ (?) и не миренъ характеръ, или се хване въ прелюбодѣяние, или пъкъ ако не се *ладятъ съ мѫжа си още отъ начало на встѫпването имъ въ сѫпружеский животъ.* Отъ друга страна мѫжътъ става причина за напущание, ако се случи да е крадецъ, пиянецъ, да бие жена си съ причина и безъ причина. (Въ случай че не е способенъ за брачно сѫжитие, то нѣма обичай да се распущатъ). Може да се случи да е неспособенъ за никоя работа или пъкъ мързеливъ и съ това си да достигне до лошо положение, па да не може да храни семейството си, и тогазъ ставатъ распущания. Ако причинитѣ на распущанието ги е извикала жената, то тя отива у майчини си, и ако има дѣца забира и тѣхъ съ нея си. Ако вината е у мѫжа тогазъ обикновенно той забѣгва. Това става особенно кога фамилията (домакинството) сѣди у дома на момини баща, а народътъ гледа на таквозъ нѣщо съ отвръщение. При сѫдението имъ прѣдъ селскитѣ старѣи присѫтствува и священникътъ. Сѫдбата се рѣшава така: мѫжътъ взема половината отъ домакинството и жената половината. А по-прѣди е било: мѫжътъ взема всичко това, което сѫ нему по-

дарили во врѣме на впиванието, като: кравата, коньтъ, нивата, нѣкоя часть и пр., а жената — само ней каквото се е дало—но защото въ такива дѣлежи, като се падало повечето на жената въ врѣме на обричанието, то тий сѫ ги спрѣли и ги дѣлятъ на половина. Когато жената е натоварена съ всичката вина, то тогазь си отива сама безъ нищо и никакво, а ако е имала дѣца тий оставатъ при баща си. Никой пѫть не сѫ се случавали доброволни напущания безъ сѫдъ и владика, и ако се ставали, то скоро сѫ се прѣмирявали и жената се е връщала при мѫжа си.

Евджилери.—Въ нѣкои случаи ставатъ и распущания, а причинитѣ сѫ тѣзи: сиромашия, пиянство, блудъ, карания, бияния и други такива.

Народътъ гледа на такива распущания, като на беззаконно нѣщо.

Распущанията ставатъ при владиката.

Подиръ распущанието, чеизътъ принадлѣжи на майката и на дѣцата; дѣцата ако сѫ мѫжски оставатъ при баща си, ако сѫ женски—отиватъ подиръ майка си у баща ѝ гдѣто работятъ и всички отъ тамъ се издържатъ.

Случватъ се и доброволни распущания; когато не милѣѭтъ единъ за другъ, распущатъ се безъ сѫдъ и безъ владика.

Напущанието въобще е рѣдкость.

Еленско. - „Напущание“ или „оставяние“ се казва кога мѫжьтъ или жената се раздѣлятъ за винаги. Въ Еленско употрѣбляватъ думата „оставянье.“ „Тѣ сѫ оставили.“

Това е голѣма рѣдкость въ Елена и въ цѣло Еленско могѫтъ да се наброѭтъ на пръсти подобни случки. — Причинитѣ за напущаньето сѫ разни. Пиянството и развратътъ на супругата или съпругътъ сѫ най-главната причина, слѣдъ която идѫтъ други, все отъ тѣзи причини произходящи, като: карания, бияния, харченье пари и пр. Въ такъвъ случай обичайно жената отива у бащини си и тя се храни у него. Дѣцата се дѣлѭтъ, а прикята взема майката назадъ. То е обикновенното правило.

„Раздѣлянието“ става окончателно отъ владиката. Инъкъ тó не е законно.

Казанлъшко.— Ставатъ по нѣкога распущания и причинитѣ на това сѫ: карания, бияния, пиянство, блудствование и сиромашия. Последнето (сиромашия) се разбира, кога

мѫжьтъ или жената сѫ живѣли раскошно безъ да му смѣтатъ за сетнѣ, така щото прахосватъ всичко що въ начало сѫ имали и пистовникътъ или пистовницата се принуждаватъ да се разоставятъ.

Распущанията се извършватъ прѣдъ владиката. Биватъ и доброволни, ако не се сѫдятъ прѣдъ владиката. Дѣцата, мѫжкитѣ — прибира мѫжьтъ, а женскитѣ — жената.

Народътъ гледа съ лошо око на подобна случка и укорява причинительтъ и вѣрва, че нѣма да има вече въ тѣхъ прокопсия и ги нарича: *парясници.*

Копривщица. — По насъ *напущания* не ставатъ нито доброволно, нито съ насилие. За голѣмо разногласие между мѫжьтъ и жената, случвало се е мѫжьтъ да остави жената и да отиде по далечни страни, гдѣто да го не чуе жената. А пъкъ тя седи въ притѣснение, доклѣ познае длъжностьта си.

Лѣсковецъ. — Народътъ мисли, че женидбата е не само до гробъ, но че и въ рай мѫжьтъ и жената заедно ще живѣѭтъ. Мѫжьтъ се освобождава отъ жената си, т. е. напуща я въ случай на нейно прѣлюбодѣяние, а жената отъ мѫжьтъ си отъ неговото жестоко отнасяние, т. е. кога я бие злѣ безъ вина; въ тоя случай и двамата трѣбва да се съгласѭтъ. (ами ако кривата страна не ще да се съгласи, тогава що?).

Ако е виновна жената тя не взема нищо отъ кѫщи; ако ли е виновенъ мѫжьтъ, не само дава всичко що е донесла въ дома му, ами ѝ плаща и за прѣхрана, доклѣ е жива. Мѫжкитѣ дѣца оставатъ при баща си, женскитѣ при майка си, но и послѣднитѣ мѫжьтъ е длъженъ да ги храни.

Македония. — Развождания по селата ставатъ чести. Причинитѣ на това сѫ: мѫжетѣ съ своята грубость или вироглавството, непокорностьта или нетърпѣнието на женитѣ. А по градоветѣ распущанията сѫ по-рѣдки.

Народътъ гледа на нихъ съ прѣзрение и неудобрѣние. Развожданията ставатъ прѣдъ черковното началство, а слѣдствията имъ сѫ:

Прикето си взема жената, а дѣцата оставатъ на мѫжьтъ. Ако мѫжьтъ распуща жената си, задължава се той до нѣкое врѣме да я издържа; а ако има и малко дѣте, цицайче, да ѝ плаща нѣщо и за него, до гдѣ стане то на седемь години. Въ това растояние жената може и да се прѣмѫжи, а и той да се прѣжени и тогава вече задълженията му изгубватъ си-

лата си. Доброволни распущания до сега не помнимъ.

Руссенско. (Руссчукско) — Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. — Както въ градътъ, тъй и по селата, ставатъ распущания които по насъ се казватъ *распарясвания*, но не твърдѣ много чести. Распущанията иматъ и своитѣ важни причини. Едни отъ главнитѣ причини въ градътъ сѫ: неспоразумѣнията помежду мѫжь и жена, отъ които или мѫжьтъ е съ слабъ характеръ или пъкъ жената е извънъ мѣрката лоша и злохарактерна, разсипница прахосница, за което мѫжьтъ се принуждава да я напуска или пъкъ наопаки, той е такъвъ и пияница, за което пъкъ тя се принуждава да го напуска. А въ селата распарясванията ставатъ много рѣдки и то само тогава жената си распуща мѫжьтъ, когато е лишенъ отъ дѣтороднитѣ си удове или е равноподобенъ (?) ней.*) Тя го търпи една двѣ години и като ѝ дотегне заяви на общината въ градътъ, че иска да си напустне мѫжьтъ, като го не ще „че билъ много лошъ" и „не е за нея." — Когато я попитатъ: защо си не щешъ мѫжьтъ? — Тя имъ отговаря: „не щѫ го, та го не щѫ." „Ами защо тъй си му се разсърдила та го не щешъ; що не кажешъ истинскитѣ причини"?— Тя отговаря: „какво да ви кажа, като го не щѫ, защото азъ жена и той жена; — защо ми е такъвъ мѫжь"? Тогава общината разбере истинската причина, нареди хора да испитатъ добрѣ работата и като намѣрятъ думитѣ на жената за справедливи, допускатъ распарясванието имъ; ако ли не сѫ прави не ги оставятъ да се распарясатъ.

Но само не сѫ тѣзи, има още много други причини за распущанието на мѫжь и жена, които не щемъ да излагами тукъ. Народътъ не гледа съ добро око на тѣхъ, като счита за не харно да се распущатъ и казва: „диаволътъ като е влѣзълъ помежду имъ, той до гдѣто ги не раздѣли, нѣма да патакса (миряса, да се пукне). Распущанията въ градътъ найнапрѣдъ ставатъ съ една кавга (скарвание) помежду съпрузитѣ и послѣ се раздѣлятъ тѣ сами, като не щѫтъ нито да се видѭтъ, нито да се чуѭтъ, до гдѣто най-послѣ единъ та единъ иде да се оплаче на духовната община въ града. Привикватъ ги сѣтнѣ тамъ за сдобрѣние или *врѣменно раздѣление* до едно окончателно расправяние работата имъ отъ

*) Хермафродитъ (?).

владиката и доклѣ имъ излѣзе законно разрѣшение за распущание или за едобрѣние.

А пъкъ въ селата това става съ побѣгвание на жената у тѣхъ си и като яви на тѣхнитѣ, си че „не ще да иде да му шета, слугува и да го гледа“ по тѣзи и тѣзи причини. Заяви се това на кметътъ и старѣитѣ въ селото, които като не можатъ да ги сдобрѭтъ и развърнѫтъ отъ намѣрението имъ „пишѫтъ имъ книга до общината“ въ града (до дѣдо владика): „като идите тамъ при него тогава се оправете, кога е тъй“ казватъ старѣитѣ.

Ако иматъ дѣца, бащата си прибира дѣцата и си ги отглежда на своя смѣтка, ако ли пъкъ иматъ дѣте на гърди да суче, жената побѣгва съ него и го задържа при себе-си, отгледва го да я има тó на старо врѣме; но ако е нѣкоя упорита и него му остава. Тъй напустната жена остава да живѣе винаги при родителитѣ, ако ли пъкъ нѣма такива, прибере си наслѣдието отъ баща си и живѣе сама. Ако ли пъкъ и наслѣдие нѣма, прибере се при родителитѣ си, живѣе при тѣхъ нѣколко години именно 7—8, прѣзъ което врѣме работи сама, храни се, гледа се и подиръ това взематъ да я подканятъ да се жени.

Въ града и въ селата е останѫло да се говори и приказва, че една оставена жена или напустната, като е навършила 7 години, свободна била да се ожени за другъ, когото си иска.

Т.-Пазарджикско. — **Цѣльта** на женидбата е бракътъ да трае до животъ. Много пѫти се случва да се распущатъ по тия причини: ако невѣстата прѣдъ вѣнчанието е била обезчестена, или се хване въ прѣлюбодѣйство; ако прави да помѣта дѣцата си; ако страда отъ падание или полуда. Тогазъ мѫжътъ я оставя и се жени за друга. По сѫщитѣ причини и жената може да напустне мѫжътъ си. Когато распущанието става по други причини мѫжътъ е длъженъ да храни напустнатата догдѣ е жива.

Хасковско. — По нѣкога ставатъ распущания и причинитѣ сѫ многовидни, напр. сиромашия (!), пиянство, блудъ, карания, бияния, невгода или, както казва поговорката, „два остри камъка не мелѭтъ брашно.“ Народътъ гледа на распущанията като безпѫтно и беззаконно нѣщо.

Распущанията ставатъ при владиката.

Слѣдъ распущанието, прикята си взема жената, а дѣцата, ако сѫ мѫжски оставатъ при бащата, ако сѫ женски — при майката. Ако има дѣте бозайниче или въ коремъ, то бащата храни майката догдѣ отбие дѣтето. Случватъ се и доброволни распущания, кога распустнатитѣ не се тѫжатъ (не правятъ давия единъ отъ другий).

Хисарско.—Отговоръ нѣма.

Въпросъ 36-й. — *Колко врѣме слѣдъ смъртьта другий може да се ожени? Вдовицата може ли слѣдъ смъртьта на мѫжътъ си да си иде у бащини си? Нѣма ли у народа нѣкои вѣрвания, поради които вдовицитѣ не бива да се женятъ втори пѫть?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско.— Въ старо врѣме е имало обичай когато умрѣ единътъ сѫпругъ, другий до три години да го тачи и да не постѫпва на второ вѣнчило до това врѣме. Този обичай сега е отживѣлъ врѣмето си, защото нуждата не оставя овдовѣлитѣ мѫжье да затворятъ кѫщитѣ си и да оставятъ отгледванието на дѣцата на други хора. Женитѣ безъ да щѫтъ тачатъ мѫжьетѣ си до животъ, защото по насъ вдовица твърдѣ мѫчно се оженва при днешното множество на женский полъ. Мѫжьтъ, ако овдовѣе, оженва се слѣдъ 3—6 мѣсеца. Овдовѣлата жена ако нѣма никакво дѣте се връща у дома си при родителитѣ си да живѣе. Вдовицата, когато се случи да се жени втори пѫть, не забрадва се съ раченикъ. Вдовецъ, ако се ожени за мома, послѣдната не носи тоже раченикъ.

Добричь. — Въ случай на смърть на едного отъ сѫпрузитѣ, останалий сѫпругъ се не жени до едно опрѣдѣлено врѣме. Мѫжьтъ слѣдъ смъртьта на жена си стои вдовецъ най-малко 40 дни; по-малко не може защото е отъ една страна срамъ отъ людитѣ, а отъ друга—грѣхъ прѣдъ Бога.

Жената може да се ожени послѣ 6 мѣсеца най-малко подиръ смъртьта на мѫжа си и то само за вдовецъ. Омѫжванието за момъкъ се брои за грѣхъ, и вдовицата може да си иде у бащини си подиръ смъртьта на мѫжа и то ако е само съ едно или двѣ маловъзрастни дѣчица, безъ да ѝ про-

тиворѣчи нѣкой; а ако е съ повече – то тя остава у дѣдови си, сир. не си отхожда у таткови си.

У народа има това прѣдание за вдовицитѣ, които се женятъ вторий пѫть: на онзи свѣтъ и двата ѝ мѫжа ще си я искатъ, а дѣцата, които сѫ отъ първий мѫжь, като не щѫтъ бѫдѫтъ приети отъ вторий, тѣ ще плачатъ „непокровни,“ безъ да ги погледне ни баща имъ, ни никой.

Евджилери.—Когато умрѣ жената, мѫжьтъ може да се ожени подиръ 40 дни, или подиръ 6 мѣсеца; а ако е мѫжьтъ умрѣлъ, жената може да се се ожени слѣдъ като се узнае, че не е трудна; ако ли пъкъ е трудна, то тя не може да се ожени доклѣ не роди или доклѣ не навърши дѣтето 40 дни.

Вдовицитѣ се женятъ по насъ вторий и третий пѫть и никакви вѣрвания нѣма противъ това женение.

Еленско. — Останалий живъ мѫжь може да се жени пакъ, само ако не е билъ жененъ трето вѣнчило. Обикновенно жената жалѣе година и се оженва, ако ѝ излѣзе кѫсметя; мѫжьтъ чака половинъ година най-много. Въ послѣдно врѣме женитѣ май почнахѫ сѫщо да не чакатъ година.

Ако ли пъкъ мѫжьтъ забѣгне нѣкѫдѣ и не се завърне 6—7 години, жената има право да се омѫжи. Така една жена на бахчуванина Х. неотколѣ се омѫжи слѣдъ 7 годишно отсѫтствие на мѫжьтъ ѝ. Така поне се приказва, че 7 годишно безизвѣстно отсѫтствие давало право за „напущание“ и за оженвание на оставений съпругъ.

По нѣкога причини за распущание може да стане майката (бабата). То произлазя отъ възможното съ нея съжителство на младий мѫжь, когато той е особенно на приводъ. Недѣля Доброва Убийбулку за туй напусна мѫжьтъ си. Убийбулку се казва защото дѣдо ѝ заклалъ сина си въ гората да опита може ли тъй да се сѣче глава, както дърва. – Добри пъкъ отъ Тиганци отровилъ жена си съ мѣдена питка за да вземе друга.

Но тия случки сѫ таквазъ голѣма рѣдкость въ Еленско (гдѣто има едно население отъ 10 – 15 хиляди душъ) щото се приказватъ, като твърдѣ рѣдки и исторически събития.

Казанлъшко. – Мѫжьтъ може да се ожени слѣдъ три мѣсеци отъ смъртьта на жена си, но днесь се женятъ следъ четиридесятъ дни и народътъ гледа съ лошо око на таквизъ мѫжье. Жената слѣдъ една година най-малко, а въобще слѣдъ

три години. Вдовицата ако има дѣца и може да се тъкми съ домашнитѣ остава у тѣхъ дълго врѣме, на ако не може, съ дѣца или безъ дѣца отива у родителитѣ си. Вдовицитѣ се женѭтъ до три пѫти и нѣма никакви прѣдания за това.

Копривщица.—Подиръ смъртьта на едного отъ съпружеството, другий се жени подиръ 40 дни, или когато поиска слѣдъ 40 дни до неопрѣдѣлено врѣме.

Лѣсковецъ. — Кога се жени вдовецъ и вдовица на свадбата не ставатъ никакви веселби.

Ако вдовица вземе момъкъ тя е длъжна да даде момку нѣкакви подарки и отъ имотъ повече отъ колкото кога би била мома.

Когато вдовицата нѣма дѣца слѣдъ смъртьта на мѫжа си, ако иска, може да напустне мѫжовата си кѫща и да отиде да живѣе у бащини си, или ако е умрѣлъ той — у братови си.

Когато има дѣца, жената обикновенно остава у мѫжовата си кѫща гдѣто работи обикновенно за общо и за дѣцата си. Отъ имотътъ на мѫжа си вдовицата получава $^1/_8$ ако има дѣца и $^1/_4$ — ако ли нѣма.*) Освѣнь това тя си добива всичката прикя и все що е имала нейно си като подаръкъ и пр. макаръ и да е добито било въ врѣме на съпружеството.

Македония. – Слѣдъ смъртьта на жената, ако не остави дѣца малки, мѫжьтъ обикновенно трѣбва и почтенно е да чака най-малко една година доклѣ се прѣжени вторий пѫть; ако ли има дѣца малки, нуждающи се за непосрѣдственно майчино гледание. може и по-рано да се ожени безъ да му забѣлѣжи нѣкой. Но има мѫжье вдовци, които, макаръ и безъ дѣца, не сѫ чакали да изминѫтъ нито 6 мѣсеци слѣдъ смъртьта на първитѣ си жени, а нѣкои и нито три мѣсецн и постѫпватъ въ новъ бракъ. На таквизъ народътъ не гледа съ добро око, мѫмри ги, не одобрѣва и осѫжда постѫпката имъ, която сѫ сторили безъ никаква нужда. Има обаче и таквизъ мѫжье, които слѣдъ смъртьта на първата си жена никакъ не се прѣженватъ.

А жената слѣдъ смъртьта на мѫжьтъ си задължава се, като почтенна, да стои не прѣмѫжена най-малко 3 години.

---

*) Както тука, така и другадѣ, гдѣто се говори за части на дѣлби, нашитѣ корреспонденти и събиратели на юридическитѣ обичаи сѫ мислили, че съобщаватъ както е прието у народътъ, а въ дѣйствителность тѣзи дѣлби сѫ споредъ турското шерийско право или спорѣдъ каноническото. Тѣ сѫ записани и не винаги вѣрно.

Прѣстѫплението не се одобрѣва отъ народа, но и прѣстѫпници жени рѣдко може да се намѣрѭтъ по нашенско, тъй като мѫжьетѣ сѫ пó-рѣдки отъ женитѣ.

Като овдовѣе една млада жена, тя до 40 дни волею неволею длъжна е да прѣседи у мѫжовата си кѫща. А пó-нататъшното ѝ сѣдение или връщание у бащината си кѫща зависи първо отъ расположението на родителитѣ или братьята на мѫжа ѝ, ако прѣдварително не били раздѣлени, отъ волята ѝ и отъ прѣжното нейно повѣдение. Ако тя прѣзъ живота на мѫжьтъ си е живѣла и поминавала добрѣ и любезно съ домашнитѣ, то и тѣзи послѣднитѣ желаѭтъ да я държѫтъ у себе си не вече като снаха, а като дъщеря или сестра. И още, ако тя сама желае да остане у тѣхъ, остава доклѣ я прѣмѫжѫтъ като своя, разбира се, ако е млада; ако ли е пъкъ старичка и съ дѣца — до гдѣто остарѣе и умрѣ като сѫща домакиня, когато има живъ домакинъ. Ако обаче прѣжното ѝ поминавание съ домашнитѣ не е било отъ приятнитѣ, а мѫжовитѣ ѝ братья или родители жалаѭтъ да се отървѫтъ отъ нея, то тя слѣдъ 40-дневното опѣло на мѫжьтъ ѝ, взема си все що е нейно и останѫло по наслѣдство и се завръща у баща си или братьята си; ако ли не ѝ даватъ съ добро нейното, отваря искъ за наслѣдство.

Вѣрвания за вдовицитѣ да оставатъ непрѣмѫжени не зная.

Руссенско (Русчукско). — Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. — Въ града слѣдъ смъртьта на жената трѣбва най-малко да чака 40 дни, а нѣкои до три, шесть и повече мѣсеци мѫжьтъ за да се ожени за друга; а пъкъ жената споредъ обстоятелствата, както ѝ се случи. Но въобще женитѣ пó-кѫсно се женѭтъ за втори мѫжь, отъ колкото мѫжьетѣ слѣдъ смъртьта на женитѣ. А колкото по селата, мѫжь било или жена вдовци, женението имъ бива, споредъ както имъ уйдиса. Вдовица жена, макаръ и подиръ смъртьта на мѫжьтъ си, не може да си иде у бащини си, ако и да нѣма дѣца, както се случи у Кючюкъ-Хасанъ съ дъщерята на дѣдо Хаджи Ангела, която ако и да бѣше безъ дѣца, подиръ смъртьта на мѫжа си, стоя при свекъра си дѣда Илча, до гдѣто се ожени втори пѫть за сина вдовецъ на дѣдо Танча.

Т.-Пазарджикско. — Кога умрѣ оженен човѣкъ и остави жена вдовица, послѣдната има право да остане при челядьта на мѫжьтъ си, има ли дѣца или нѣма все едно. Ней-

нитѣ права оставатъ сѫщитѣ като кога е живъ е мѫжътъ ѝ. Ако ли тя не ще да живѣе и пожелае да се върне у майчини си, може да направи това даже и когато е трудна.

Когато вдовицата се върне у бащини си или пакъ се ожени, и мѫжовитѣ ѝ родители сѫ живи, тя нѣма право да иска нито за дѣцата си нито за себе-си друго освѣнь дрѣхитѣ и нанизитѣ си. Тя може да си вземи всичко, което е донесла, което е спечелила или получила въ даръ. Ако щѫтъ дѣцата когато по-отрастѫтъ, могѫтъ да идатъ у майчини си.

Подиръ смъртьта на свекъра дѣцата на такъва вдовица получаватъ нѣщо отъ имота му.

Въ такъвъ случай не се гледа останѫли ли сѫ дѣцата у бащини си или сѫ отишле съ майка си.

Хасковско. — Слѣдъ смъртьта на единa, другий може да се ожени. Ако е мѫжь—слѣдъ три мѣсеца, ако е жена—догдѣ се познае че е празна; ако ли е непразна, не може да се ожени догдѣ не роди и догдѣ се не минѫтъ поне четеридесеть дни.

Вдовицитѣ се женѫтъ по насъ вторий и третий пѫть. Нѣма никакви вѣрвания противъ това.

Хисарско.—Отговоръ нѣма.

Взаимни отношения.

Въпросъ 37-й. — *Каква е властьта на мѫжа надъ жената: има ли право да иска отъ нея подчинение, да я бие и даже до осакатяване? Има ли нѣкое прѣдание или приказка щото нѣкога въ старина мѫжътъ да е можалъ да има повече отъ една жена, да я можалъ да я продава, залага като добитъкъ?*

Забѣлѣжка. На тоя послѣденъ въпросъ струва да се обърне особенно внимание. Той има голѣмо историческо и етнографическо значение.

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — Сегашното икономическо положение и хозяйственний строй въ Ахѫ-Челебийско не позволява на мѫжьетѣ да незачитатъ женитѣ си за нищо. Управлението на домакинството, като е ввѣрено повечето на жената, прѣдава ѝ значение прѣдъ домашнитѣ. Заради това за да мо-

гя да отговоря отчасти на 37-то питание, ще трѣбва да прибѣгна до старитѣ пѣсни, за въ старо врѣме, какъ е било.

Относително до незачитание правата на женитѣ и за наказанията, каквито сж могли да налагатъ мжжьетѣ въ старо врѣме, казва ни слѣдующата пѣсень:

„Сину Стуяне, Стуяне!
Ти си Пяткана вярувашъ
Яла я нимой вярува.
Тя дава житу за вину,
Два ката дава житу-ну
Адинъ катъ зима вину-ну.“—
Стуянъ хи никакъ ни рече
Га бѣ въ Пундѣлникъ утрина,
Стуянъ на йоранъ тоарнува
И си Пяткани викаше:
„Пяткану поарву любовье!
Рана прогимка*) да зготвишъ.
На йорань да я дунесешъ.“
Та си Пяткана пузготви
Рана-на прогимка,
Та я на йорань ютнесе.
Яга си таму юдиде,
Стуянъ бивулче расприоагна
Та си ми вприоагна Пяткана,
Та си хи Стуянъ викаше:
„Йори ми йори Пяткану,
Та многу да ми наюрешь
Да давашъ житу за вину и пр.
(Бълг. Ил., год. II, кн. V, стр. 118)

За продавание жената, има слѣдната пѣсень, записана въ Долно-Райково.

Стуянъ пу дворе ходяше,
Тйоанки си поарсте трушаше.
Де гу юварди Марийка,
Марийка поарву любовйе.
Марийка си гу питаше:
„Стуяне поарву любовье!

---

*) Прогимка—утренна закуска — е грьцка дума.

Що сипишъ йо͡аришь соалзи-не?“
—„Марийку по͡арву любовье!
Какъ да ни плачемъ, Марийку,
Га самъ Марийку забурчелъ
На Стамболъ града гуляма.
На Стамбоцки-не тарговци
Двадесте и петь хиляди.
—„Стуяне по͡арву любовье!
Ду толкуфъ ли са ни сяташъ;
Флези ми въ алто͡анъ кучийка,
Та поди въ Юзунъ чаршийка,
Скройни ми дрешки виненки,
Виненки и куприненки.
Та че ма тугавъ йодведи,
На Стамболъ града градена,
Та си са рюкумъ прикукай:
Машка Марийка за продань!“
И Стуянъ си я послуше
Та си Марийка югизди...

. . . .

Ни адинъ са е ни найо͡алу;
Бяла Марийка да купи,
Найо͡алу са е найо͡алу;
Ду адно малу тарговче,
Стуянъ му двеста пуиска,
Тарговче триста набруи,
Та че Марийка заведе.
Стуянъ са назатъ юбо͡арна
Да види прилика ли са
Че хи желничку ваздо͡ахна.

Добричъ. — По селата жената и мѫжьтъ въ кѫщно отношение сѫ равноправни, т. е. мѫжьтъ безъ съдѣйствието на жената не може почна нѣкоя работа. И на двамята се слуша гласътъ. По външна работа работи, тича и оправя мѫжьтъ, затова отъ друга страна се познава, че мѫжьтъ, като управникъ на всичко изобщо има пó-голѣма важность отъ жената, слѣдователно и власть, поради което той може да я мѫмре, да ѝ се кара и да я бие; а да я бие до осакатяване, туй по тѣзи села е ставало отъ по-напрѣдъ, но сега го нѣма. Случватъ се, но твърдѣ рѣдко и въ такъвъ случай жената

си отива у баща си. Тоже да има мжжьтъ повече прѣимущество въ кжщи отъ жената, да е бие до смърть, да я залага като добитъкъ или пъкъ да я продава, това, споредъ думитѣ на старци, не е ставало никой пжть по нашенско, нито пъкъ сега става.

Еленско. — Властьта на мжжа надъ жената въ пó-старо врѣме е била твърдѣ голѣма: Той е ималъ право да я сжди и наказва.

Въ Стара-Загора пѣятъ една пѣсень, отъ която изваждамъ тия откъслеци, слушани отъ баба Тодорица Кръчмарова:

Юрданъ Тодорка продаде
На Босненскитѣ хаджии,
Да било защо за какво,
За вино и за ракия
За тригодишенъ пелинашъ.

Ако и да не се казва тукъ, че Тодорка е била Юрданова жена, когато попитахъ отговори ми се, че: „ами тъй биле зеръ: мжжъ и жена.“

Казанлжшко. —Мжжьтъ има власть надъ жената и има право да иска отъ нея подчинение. Въ прѣдишно врѣме ималъ власть и да я бие, но сега тъзи власть се упражнява твърдѣ рѣдко и народътъ гледа съ лошо око на подобна тирания. Никакви поговорки или прѣдания нѣма щото мжжьтъ да е можалъ да продава или залага жената си.

Копривщица.—Мжжьтъ не може да бие токо тъй жената си. И да стане нѣщо за кабахатъ, то трѣбва да я тупне скришомъ.

Лѣсковецъ. — Освѣнъ естественнитѣ отношения между мжжь и жена и дългътъ на вѣрность, който отъ туй произлазя, жената стои къмъ мжжьтъ както сестра къмъ братъ или даже дъщеря къмъ баща. Тя трѣбва да е послушна мжжу си въ всичко. За жената народътъ казва: „дългокоса а плиткоума.“

Послушностьта на жената къмъ мжжьтъ се изразява въ много отношения. Той всѣкога е първийтъ въ всичко. Първи заяда, първи лѣга, по-кжсно става, първи върви напрѣдъ; тя го срѣща отъ пжть долу на вратнята и му казва „добрѣ дошелъ,“ омива му краката и пр.

Македония.—Мжжьтъ има абсолютна власть надъ же-

ната, но не и надъ имотътъ ѝ, донесенъ отъ баща ѝ. Мѫжьтъ ѝ има право да иска отъ нея пълно подчинение и абсолютна покорность, да я мѫмри и бие, но не и до осакатяване, защото тогазь било би цѣло тиранство. При всичко това, има и таквизь мѫжье, женитѣ на които отъ скромность прѣтърпявали сѫ боеве отъ тѣхъ и до осакатяване, безъ да се оплачатъ нѣкому. А има и таквизь жени, които никакъ не търпѭтъ даже и най-малкото почукване и се раздвояватъ съ мѫжьетѣ си.

Прѣдания или приказки за че единъ мѫжь водилъ двѣ жени у насъ не сѫществува; има обаче една пѣсень въ подобна смисълъ. Ето началото ѝ:

Залюбилъ юнакъ три дѣвоичини и пр.
(Вижъ въ Сборникътъ ми)*)

Прейдофъ рѣка Венети
Найдохъ делба кай се делитъ:
Юнакъ408 зематъ двѣ вдоици,
Старецъ вfocus зематъ двѣ дѣвоики.

За продаванье жената съ все дѣца или безъ дѣца за данъкъ или дългъ има нѣколко пѣсни, изложени сѫщо въ Сборникътъ ми; ето началото на три отъ тѣхъ:

I.

Отъ даанъ Проданъ продаатъ
Своята млада невеста.
Тежка вергия фърляетъ,
Защ' иматъ лепа невеста
Що Проданица остаатъ
До две-не деца малечки:
Петренце, та и Павленце и пр.
(Вижъ въ Сбор.)

II.

А Тодоре, а мили ступане
Веке ми се здодеало отъ тежко-во камато!
Единъ пойдвитъ, а двойца доидвесть!
Веке ми се здодеало, ступане!

---

*) Подобни пѣсни има и други.

Я ти мене, млада продайме!
Я ти мене, млада, паткс͡айме.
(Продължение вижъ въ Сбор.)

III.

Расфърлиле тежка-на living вергия:
Кому двеста, кому триста,
А сърбину хиляда дукати,
Защо ималъ уб͡оа невеста.
Туку биетъ ржци отъ колена
(Продължение въ Сбор.)

Руссенско (Русчукско). – Отговоръ нѣма.

Старо-Загорско. – Властьта на мжжьтъ надъ жената е безгранична. Той я сжди, управа, ржководи, настанява, нарежда, съ една дума каквото той иска, то трѣбва и да бжде. А пъкъ да му бжде покорна, послушна и на всички прищевки. угодлива той я приучва. Той има право жена му всѣкога да го слуша и да му е подчинена; ако му се противи и не испълнява заповѣдитѣ му, яде бой.

Както въ ґрада тъй и по селата не съмъ срѣщалъ нито приказка нито друго нѣкое прѣдание, което да расправя, че въ старо врѣме е имало обичай мжжьетѣ да водятъ повече отъ една жена и да се можали мжжьетѣ да ги продаватъ или залагатъ като добитъкъ.

Т.-Пазарджикско.—Отговоръ нѣма.

Хасково. — Мжжьтъ има власть надъ жената и има право да иска отъ нея подчинение; мжжьетѣ не бива да се отнасятъ тирански съ женитѣ си, а по християнски.

Поговорката казва: „който бие жената си безъ причина, той бие главата си.“

И така мжжь и жена трѣбва да живѣятъ въ миръ, любовъ и съгласие.

Въ македонскитѣ пѣсни отъ Миладиновци, въ 137 пѣсень се разказва, че на Стояна наложили тежъкъ данъкъ и жена му сама казала да я продаде, та да си плати данъкътъ. Въ 139 пѣсень (сжщо) се разказва какъ сиракъ Колю продалъ младата си невѣста съ мжжко дѣте, въ 141 пѣсень — Радичь юнакъ обложилъ (заложилъ) жената си Ангелина.

Това види се е ставало въ старо врѣме но християнството е искоренило отдавна такива варварства.

Хисарско. — Мжжьтъ е глава на домътъ; той и побийва жената и погълчава я — нѣма кой да му се сърди. За добро я бие. Нѣка не грѣши не ще я бие. Но нѣкога тя се и порасзърди, ще иде у майчини си, ама пакъ се връща.

Въпросъ 38-й. — *Какво правятъ женитѣ, когато мжжьетѣ имъ се обнасятъ съ тѣхъ така злѣ: отиватъ у бащини си, или се оплакватъ нѣкому и кому? Кой рѣшава такива оплаквания и сждби между мжжь и жена: старѣитѣ на селото или роднинитѣ на сжпрузитѣ?*

Отговори:

Ахъ-Челбийско — Когато мжжьтъ се отнася злѣ съ жената си, послѣднита търпи. Имало е случаи, че много обидени жени сж бѣгали при родителитѣ си, но послѣ скоро се погаждатъ отъ комшиитѣ, които не търпжтъ раздѣла, защото ги е страхъ да не испати цѣлото село отъ суша или наводненне заради грѣхътъ на двама. Спогаждането става отъ роднинитѣ и комшиитѣ.

Добричь. —Когато мжжьтъ е строгъ къмъ своята жена, бие я, пжди я, тогава тя побѣгва у бащини си. А родителитѣ ѝ събиратъ старѣитѣ на селото и по-вѣщитѣ хора и разгледватъ сждбата имъ. За таквизь сждби повечето търсжтъ селскитѣ старци нежели роднинитѣ. При послѣднитѣ ходжтъ само да ги молжтъ да иджтъ да умилостивжтъ или укротжтъ мжжьтъ или жената.

Еленско.—Изобщо не се оплакватъ никиму. „Ако Господь не я научи, ми казваше единъ Руховчаннинъ Д., хората хичъ. Какво да я наказвашъ и прѣдъ кого да се оплаквашъ. Ступанка ти е, ще я търпишъ.“ Но има и таквизь, които се оплакватъ, които се каратъ и бижтъ, но оплакватъ се обикновенно на роднинитѣ си. Нѣкои простиратъ оплакваниията си до старѣитѣ.

Казанлжшко. — Кога мжжьтъ се отнася злѣ къмъ жена си, кога я хока и псува за щяло и нещяло или да я бие, или пъкъ пиянствува и не си върши работата, жената се оплаква на родителитѣ си или на роднинитѣ си, които привикватъ мжжа или отиватъ у дома му, та рѣшаватъ распрята и ги прѣмиряватъ. Ако ли не успѣжтъ, работата отива

при попътъ, икономътъ или кметътъ. Така става и въ градътъ и въ селата.

Копривщица. — Тя има право да се потжжи на домашнитѣ си.

Лѣсковецъ — Отговоръ нѣма.

Македония. — Когато единъ мжжь се отнася къмъ жена си грубо и тирански, тя, споредъ степеньта скромностьта и срамливостьта си, търпи до нѣгдѣ; но като види, че поведението на мжжа е нетърпимо, оплаква се първо на родителитѣ си, които или сами прѣстжпватъ при зетя си да го прѣдуматъ съ съвѣтитѣ си къмъ по-човѣчно поведение или поставятъ посредници нѣкои негови роднини или приятели да го посъвѣтватъ. Когато никакви посрѣдничества и приятелски или роднински съвѣти не подѣйствуватъ и мжжьтъ слѣдва прѣжното къмъ жена си поведение, тогазъ призоваватъ се на помощь първенцитѣ махаленски или най-послѣ и владиката, прѣдъ когото въ противенъ случай става и развождание.

Старо-Загорско. = Въобще женитѣ въ града и въ селата, когато се отнасятъ мжжеьтѣ съ тѣхъ нечовѣшки, тѣ търпжтъ. Ако обаче прѣкалжтъ, сир. излѣзатъ извънъ мѣрката, тогава женитѣ бѣгатъ отъ тѣхъ и отиватъ за първий пжть или у нѣкои близни роднини или ако ги нѣматъ най-послѣ у баща си. Тамъ тѣ стоjжтъ мирно и омърлушени, нищо не говорjжтъ прѣдъ своитѣ си. Бащата или близкитѣ се опитватъ да ги помирятъ; ако не, работата пакъ отива до владиката.

Т.-Пазарджикско. · Отговоръ нѣма.

Хасково. – Кога мжжьтъ се отнася безпжтно къмъ жена си, тя отива у баща си; баша ѝ казва на кмета и старѣитѣ, тѣ повикватъ мжжа и жената и имъ рѣшаватъ сждбата. Ако ли не слушатъ, пращатъ ги при владиката.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 39-й.—*Еднакво ли селянитѣ гледатъ, кога мжжъ или жена нарушаватъ съпружеската си вѣрность? Какъ постжпватъ въ такива случаи съпрузитѣ?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Отговоръ нѣма.

Добричь. — Къмъ таквизъ нарушавания на съпружеската

вѣрность народътъ има голѣмо отвръщение и срамъ, а такива жени, напустнѫли своитѣ мѫжье или ходятъ слугини по село или пъкъ, за да ги не гледатъ въ селото си, оженвѫтъ се въ друго село.

Еленско. — Въ такива случаи или се напущѫтъ или има бой; голѣма рѣдкость е да стане измѣна и невѣрность.

Казанлѫшко. — Народътъ гледа съ лошо око, кога мѫжьтъ или жената нарушѫтъ съпружеската вѣрность. Ако жената е нарушительтъ, мѫжьтъ има право да я остави. Въ селата виновний се наказва, ако правийтъ се тѫжи и, освѣнь това виновний, се намразява отъ цѣлото село.

Копривщица. — Отговоръ нѣма.

Лѣсковецъ. – Мѫжьтъ се освобождава отъ брачнитѣ си връзки поради прѣлюбодѣянието на жената, а жената—кога е бие мъжътъ ѝ. Но за туй длъжни сѫ и двамата да се съгласятъ. Боятъ се взима въ уважение като причина за распущание, когато е безъ вина.

Македония. — Нарушението на съпружеската вѣрность отъ страна на мѫжа не бие толкова много въ очи, макаръ и подобенъ мѫжь да се счита отъ всѣкого нечестенъ; нарушението обаче на тая вѣрность отъ страна на жената твърдѣ много компромитира съпружеството, часть отъ което прави такавато жена, която се прѣзира отъ всѣкого и всѣкой бѣга отъ нея като отъ огънь. Ако мѫжьтъ я иска, щомъ я усѣти и се увѣри за сѫщностьта на прѣстѫплението ѝ незабавно пристѫпва до черковното началство съ искъ за развождание. Ако ли жената има сношение съ силни, напр. съ турци, та мѫжьтъ отъ страхъ не смѣе да я напустне официално, напуска я косвенно. Подъ извѣтъ, че отива на печалба, избѣгва си на чужбина, отъ кѫдѣто се не връща до живота на невѣрната си жена, безъ да ѝ прати нѣкогашъ нѣщо за издържанието ѝ, нито даже писмо или пъкъ, слѣдъ двѣ — три години, праща ѝ „патаксана книга“ (разводно писмо), като ѝ съобщи, че той се оженилъ вече за друга и че нѣма да се върне вече назадъ, слѣдователно, че и тя е свободна да си търси кѫсметя.

Въ по́-старо врѣме обаче е ставало инъкъ: когато мѫжьтъ се научавалъ за жениината си невѣрность, той не я распущалъ чрѣзъ черковното началство, а самъ си вършилъ работата

— наказвалъ я съ смъртно наказание[1]). Това поне потвърждаватъ съществующитѣ пѣсни.

Руссенско (Руссчукско). — Съ голѣмо прѣзрѣние гледатъ по нашенско на тия, които нарушаватъ съпружеската си вѣрность. Затова и нарѣдко се намѣрватъ такива. Ако се хванатъ такива, почти всички селяни въставатъ противъ тѣхъ, тъй като има вѣрвание отъ простолюдието, че Богъ отъ това давалъ безплодие, суша, киша, градъ, бури и много други злини.

Неотдавна въ Гагаля се хванахѫ такива. Още сутриньта нѣкои отъ селянитѣ заявихѫ на кмета за станѫлото и минутно се струпаха въ и около училището испълнихѫ цѣлий дворъ и настояваххѫ да се накажѫтъ. Едни прѣдлагахѫ да се развождатъ изъ селото съ гайди, други да ги изсѣлятъ съвсѣмъ изъ селото и да имъ развалятъ кѫщитѣ, трети пъкъ настоявахѫ да ги бижѫтъ. Най-послѣ се рѣши да ги бижѫтъ и ги извадѭтъ прѣдъ селото, гдѣто всички селяни изминуваха и ги плюяхѫ Това бѣше наказанието имъ.

Старо-Загорско. — Въ селата много съ криво око се гледатъ, когато жененитѣ жени си не упазватъ съпружеската вѣрность и го иматъ почти за такъвъ голѣмъ грѣхъ, който въобще мислѭтъ, че тежи на цѣлото село отгорѣ и частно на всѣкиго на гърба.

Развратътъ е неизвѣстно нѣщо у всички български села; жененитѣ всячески пазятъ да не нарушѫтъ съпружеската си вѣрность. Въ село, кога става такъво нѣщо, то се има за проклетия и търсѭтъ срѣдства, какъ да се хване злото и да го прѣмахнѫтъ отъ тѣхъ си. Знамъ въ село К.-Х. една „тримѫжна вдовица“ ходѣше скришната съ единъ вдовецъ и се искахѫ да се вземать, та дори ходи и се допитва до по-умни и учени хора да ѝ се допустне да се ожени, но не сполучи. Нея хората въ селото гледахѫ като на проклета отъ Бога и всѣкои се боеше да приказва съ нея и да ходи у тѣхъ, съ исключение на роднинитѣ ѝ. Знамъ и друга съ мѫжь въ село Г., която бѣше нарушила съпружеската си вѣрность и всички я имахѫ като най-проклета и лоша жена, дадена за наказание на селото съ градъ, бездъждие, суша, съ проклетия, съ небереketъ и пр.

[1]) И то мѫчително: съ изгорвание жива или избождание очитѣ и пр., както това се вижда въ нѣкои пѣсни.

Едно врѣме такива, като ги хваняли, наказвали ги съ качвание на магарица и оезденье гледащи къмъ задницата и ги водяли така да обиколѭтъ селото, каквото да ги види малко и голѣмо, но това сега не се испълнява.

Т.-Пазарджикско. — Отговоръ нѣма.

Хасковско. — Кога мѫжьтъ и жената нарушаватъ съпружеската вѣрность, то народътъ гледа лошаво на тѣхъ и наказва виновнийтъ, ако правийтъ се тѫжи.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 40-й. — *Какъ се дѣли работата между мѫжьтъ и жената? Мѫжьтъ длъженъ ли е да се грижи за прѣхраната и обличанието на жената? Ако тя е богата, а той сиромахъ, какви сѫ обнасянията имъ? Може ли мѫжовийтъ дългъ да се плаща съ пари на жената? Може ли мѫжьтъ да вземе и да не даде паритѣ на жена си?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — Мѫжьтъ се грижи за вънкашната работа споредъ занаятя му, а жената управлява вътрѣшнитѣ работи на кѫщата: да приготви зимовище и да готви ядение за кѫщнитѣ. Мѫжьтъ трѣбва да се грижи за прѣхраната на цѣлата кѫща, но и жената, което изработи влазя въ общата печала на кѫщата. Ако жената е по-богата отъ мѫжа взаимнитѣ отношения сѫ сѫщитѣ. „На ли е женско, пакъ си е женско, казватъ мѫжетѣ; женско иманье сѣнка не държи“.

Жената ако има свои особенни пари, не може никой да ѝ ги вземе за мѫжовъ борчь. Сѫщо и сребърното ѝ *гиздило*, (сребрнитѣ накити) дадено ней при главилката, е неприкосновенно. Самá може да го заложи за кѫщна нужда, догдѣто мѫжьтъ отплати борча.

Добричь. — Всичката работа била вънпна или вътрѣшна, относяща се до въртението на домакинството, се разполага между мѫжа и жената така: мѫжьтъ ходи, оре, сѣе, меле брашно на воденицата, поправя, ако има нѣщо строшено или разбито на колата и сѣчивата, той ходи на кирия (наемъ) да носи жито или каквото и да се товари; у него стоѭтъ паритѣ (кассата), грижи се за хранението и облачението на домочадието на жена си и пр. Това той работи и върши заедно съ

своитѣ синове, ако ги има; а жената е длъжна като омѣси хлѣба, опере, нахрани и испжди на паша всички добитъци, омие своитѣ сждове за ядение, напрѣде и натъче нуждното за облѣкло, да остави кжщи и да иде при мжжа си на работа на полето: да жжне, мжкни анасонъ, сусамъ и др. т., да пасе волове, да залива тютюнъ и разни сѣидби и, надвечерь, да се върне да направи и сготви вечеря, да прибере добитъцитѣ, свине, кокошки, да ги нахрани, притжкми и пр. и въ случай че нѣкой отъ добитъцитѣ не си е дошълъ, то тогава мжжьтъ ѝ отива пакъ да го търси.

Когато мжжьтъ е сиромахъ по-вече отъ жената, тогава той по-вече тича на работа, бива ѝ покоренъ и въобще всичкото стои въ нейни ржцѣ. Въ случай, че мжжьтъ има дългъ, то жената, ако има пари и ако обича, плаща му дълга, но ако се гледатъ криво или жената е нѣкоя изедница, то тогава само мжжьтъ си плаща дълга. А мжжьтъ да вземе паритѣ и да ги не даде на жена си (когато се нейни) то тогава става нужда излазжтъ на сждъ прѣдъ селскитѣ старѣи.

Еленско. — Въ ступанството мжжьтъ и жената се надварятъ да свършжтъ кой повече работа; прѣди всичко жената е длъжна да наготви, да прѣгледа дѣцата, да истъче, да исплете. Всички въ кжщи носжтъ дрѣхи, прѣдени и тъкани отъ домашнитѣ; освѣнь това женитѣ, жънжтъ вършѣятъ, берхтъ грозде, копажтъ мисири и пр. — Мжжьтъ е длъженъ да внася въ кжщи всичко, което е необходимо за поминъкъ; въ кжщи не трѣбва да иксилдиса (да се свършва): брашно, храна, облѣкло — когато е сиромашия казватъ: „сухъ хлѣбъ да ядешъ, като има любовь и сговоръ въ кжщи, обръща се на захарь.“

Мжжовийтъ дългъ се плаща съ женени пари, но съ туй условие, че той пакъ ще ѝ ги върне. — Толкозь голѣма е любовьта и солидарностьта въ кжщи, щото много пжти снахитѣ откъсватъ ремъчето отъ шията си и го даватъ за кжщна нужда: борчь, да се купи нѣкой мюлкъ и пр. — Мжжьтъ е длъженъ, кога и да било, да повърне паритѣ на жена си, особенно онѣзи, които е взела на вратата.

Казанлжшко. — Мжжьтъ е длъженъ да се грижи за прѣхраната и облѣклото на жената. Ако жената е богата, а мжжьтъ сиромахъ, тя му помага, като си иматъ любовьта и съгласието.

Жената ако ще, плаща дълга на мжжа си, ако не е тя длъжна. Мжжьтъ е длъженъ да плати това, що е взелъ отъ нея въ пари.

Лѣсковецъ. — Мжжьтъ въобще въ кжщи нищо не работи, а работи само въ полето или се занимава съ търговия и пр. Жената не работи на сграда и мжжьтъ не пече хлѣбъ и не готви ястье. Само тя пере, шие, готви и отглеждва дѣцата. Наедно редкжтъ виното и ракията.

Мжжьтъ гледа на женинитѣ си имущества като на свои и ги употрѣблява съ жена си и дѣцата; той само не може да ги отчужди (продаде, подари и пр.). Въ богатитѣ кжщи мжжьтъ има отдѣлно, жената отдѣлно имущество.

Жената може да си купи съ свои пари нѣщо особно, да си храни и поддържа крава, да храни буби и пр., да ходи по гостье, да посрѣща за много годинъ, може да откупи, ако мжжьтъ е продалъ нѣщо нейно безъ съгласието ѝ.

Македония. — По градоветѣ мжжьтъ върши всичката работа, търговия или занаятъ, а жената — домашната, т. е. готвенье, чистенье, преденье, тканье, шиянье, плетенье и пр. заедно съ отгледванието на дѣцата. У нашитѣ мѣста рѣдко се виждатъ слугинки, даже и у богатитѣ кжщи, освѣнь въ многолюднитѣ; жената е господарка въ кжщата, а съврѣменно и слугинка. Тя всичко домашно сама си върши.

Мжжьтъ е дълженъ да донесе въ кжщи освѣнь храната, още и материалъ за облѣкло на всички въ кжщата, което приготвува жената сама, а по-важнитѣ само дрѣхи сошива шивачь. Кжрски работи градскитѣ жени не работжтъ, съ исключение на нѣкои твърдѣ сиромашки жени и отъ долно съсловие.

При всичко това, женитѣ на сиромаситѣ домакини, освѣнь своята домашна работа, работжтъ и чужда, ткаятъ чужди платна, плетжтъ, везжтъ, шиjжтъ и пр., за да би извадили нѣкоя пара, съ която да помогнжтъ на сиромаситѣ си мжже въ нѣщо: въ правенето дрѣхи за себе и за дѣцата си поне. Такивато жени се считатъ въобще за другари на мжжетѣ си и съучастници тѣхни не само въ благосъстоянието и благополучието, но и въ злощастието, въ мжкитѣ и нещастията, слѣдователно, длъжни считатъ себе си да си раздѣлятъ грижитѣ и трудоветѣ съ мжжетѣ си, за да би могли да поддържатъ домакинството си.

По селата женитѣ освѣнь домашнитѣ си работи, помагатъ

още и на мжжетѣ въ полскитѣ имъ, на жетва, плевидба, вършенье, копанье лозе и въ градини, бранье гроздье, мисиръ, бобъ, ленъ, конопъ и пр.

Когато се случи жената да бжде отъ богатъ родъ, а още повече, ако е притѣжателка на нѣкое недвижимо имущество или пари, донесени отъ татка ѝ, а мжжьтъ да е по-сиромахъ, то, отъ само себе се разбира, че послѣдний ще бжде твърдѣ снисходителенъ къмъ нея и даже унизенъ въ нѣкои случаи, толко повече, ако жената е нѣкоя строптива, капризиозна и строга. Въ такъвъ случай мжжьтъ е принуденъ да пази страдателно положение, като има прѣдъ видъ народната поговорка:

Стани ти, да седнямъ азъ;
Мълчи ти, да сборвамъ азъ. --
По'ели, добрѣ си дошолъ!

която показва явно, че който мжжь се ожени за жена съ кжща, той въ дадени случаи, трѣбва да стане отъ мѣстото си, за да сѣдне жена му; който се ожени за богата съ пари, той принуденъ да мълчи прѣдъ жена си и да говори тя; а който пъкъ желае да му каже жената: „повели, мжжу, добрѣ си ми дошжлъ,“ той трѣбва да се жени за жена сиромашка.

За женитѣ отъ първитѣ двѣ категории има и пѣсни, както и пословици. Ето една:

Паритѣ въ долапъ-отъ,
Харото на кжтъ-отъ.

Ако ли жената, макаръ и богата, е дѣйствително благородна, честна, умна и кротка, то тя като не счита за голѣмо нѣщо богатството си прѣдъ взаимната любовь и сладкий животъ на съпружеството, не въсприима да се гордѣе и да се възнася по-горѣ отъ мжжа си, а да унижава него, макаръ и да е той сиромахъ, а отдава му приличната почесть. Примѣри сми видѣли и отъ двѣтѣ категории.

Колкото за употрѣблението на женени пари и да ли може да се располага съ тѣхъ мжжьтъ, то не зависи отъ никакво негово право, а само отъ настроението и волята на жената, освѣнь когато донесенитѣ пари, дадени сж нему, срѣщу нѣкой сакатлжкъ на жената, безъ които не би я взелъ никой. Видѣли сми мжже да се обогатяватъ върху основата на женини пари; а видѣли сми и такива, които, макаръ и да

киснжтъ до гуша въ дългове, гърлата обаче на женитѣ имъ облѣни сж съ жълтици и ковчезитѣ имъ — скривалища на обязателства за бащинитѣ имъ пари. Мжжетѣ имъ трѣпержтъ отъ заимодавцитѣ си, а женитѣ нито искатъ да знаıжтъ, да ги утѣшжтъ или облегчжтъ състоянието имъ съ помощьта си, а гордо, гордо натруфени отиватъ си по веселби.

Старо-Загорско. — Работата се дѣли по между мжжа и жената взаимно, т. е. ако е нѣкоя лека и да може отъ жена да се върши, опрѣдѣля се и се оставя жената да я свърши; ако ли е пъкъ трудна, сир. иде тежка за жена, то мжжьтъ я свършва. Тукъ е нуждно да се разбере, че работата бива и мжжка и женска, т. е. мжжьтъ си гледа повечето неговата мжжка работа, а жената нейната женска работа. Мжжска и женска работа бива извършвана само лѣтно врѣме, кога копаıжтъ царевица, лозя; кога жънжтъ, вързватъ, вършѣятъ, вѣятъ, отвѣватъ, мѣрятъ и носятъ жито за въ амбаря и пр. Мжжетѣ помагатъ на женската работа само въ тия случаи, кога се натоварятъ отъ тѣхна страна да имъ купıжтъ прежда, боя, памукъ и пр. отъ пазаря. Въ тия случаи мжжетѣ помагатъ и служжтъ по женската работа.

Мжжска работа бива: орань, копань, отравалка, цѣпенье, прѣобръщанье, сѣянье жито и др. подобни, като: сѣченье търнье, меленье брашно, каранье снопи, садение снопи на харманъ, прѣглежданье по срѣдъ нощь въобще всичкий добитъкъ, покриванье на плѣвни, домове, саи и пр., правенье (стяганье) на колата, шиенье калцуни, дрѣхи, кожуси (кюркове) отъ овчи кожи, плетенье съ пrътье, плѣвни, кошове малки за гръбъ, кошници, и др.

Женска работа бива: преденье, влаченье, пранье, мѣсенье хлѣбъ, паленье пещь, таканье на хаба, демии, прѣстилки, кафтани женски и мжжски пояси, пищимали черни за мжжетѣ и пищималъ синъ съ рѣсни за младоженекъ, (съ който го намѣтатъ и накачулıжтъ малко главата и гърба) шиенье, копанье, храненье на свини, телци и искарваньето на кравитѣ, подсирванье млѣко, биение и ваденье масло.

По насъ както въ града, тъй по селата мжжьтъ е длъженъ да се труди да прѣхрани и облича цѣлата кжща на домашнитѣ си, всичко отъ него се очаква да принесе той, а жената да го изработи, ако е то за работенье, или да му помогне въ нѣкои случаи.

Ако той е богатъ, а тя сиромахкиня тогава, обнасянията имъ сж по-добри и похвални защото сиромахкинята жена, като се сдобила съ мжжь, гледа го въ очитѣ и се труди да му бжде въ всичко послушна, покорна и угодлива. Ако той и тя сж богати, то тогава нѣма за какво да претендиратъ единъ другъ, а си живѣжтъ мирно и за примѣръ на хората.

Мжжовийтъ дългъ се плаща винаги отъ мжжовото имущество; никога не е било обичай въ народа да плаща жената дълга на мжжа си, но е ставало случай гдѣто жената за да запази името и честьта на мжжьтъ си, отстжпвала е осма, седма, шеста или най-много пета часть отъ имуществото си и е допускала да се продаде за исплащание дълга му.

Мжжьтъ и да вземе паритѣ на жената, тѣ се не губжтъ като се говори отъ страна на жената: „мойтѣ пари се не губжтъ никога;“ а мжжетѣ си съставили горнята пословица: женско иманье зьмски кокалъ, тó се ни яде, ни пие.

Т.-Пазарджикско. — Имуществото на мжжа и на жената е общо до гдѣто сж живи.

Хасковско. — Мжжьтъ е длъженъ да се грижи за прѣхрана и облѣкло на жена си, но ако жената е богата, а мжжьтъ сиромахъ, то тя му помага въ любовь и съгласие.

Жената, ако иска, плаща дълга на мжжа си, ако ли не ще, не ѝ се налага. Мжжьтъ, ако вземе пари или друго, което е собственно нейно, длъженъ е да го върне на жена си.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 41-й. — *Какви сж отношенията между родителитѣ и дѣцата? Каква власть иматъ бащата и майката надъ дѣцата: могжтъ ли да ги даватъ на работа, да ги принуждаватъ за женидба, да ги биѭтъ до осакатятвание? Туря ли народътъ ирѣдѣлъ на тъзи власть? Запазва ли се властьта и надъ ожененитѣ? Какъ се отнасятъ пастрокътъ или мащихата съ своитѣ не сжщи синове и дъщери!*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Бащата храни дѣцата, а майката ги възпитава догдѣ отрастнжтъ за да ги изучжтъ на нѣкоя работа, та по-скоро да взематъ да печелжтъ и да се грижжтъ за отварянието нова кжща, ако сж мжжски. Бащата мо-

же да дава мжжскитѣ си дѣца на масторъ, да ги пазарява, когато почнжтъ да веемжтъ *хакъ*.

Не могжтъ да ги принуждаватъ за женидба, тъй като поддържанието на новата кжща е оставено исключително на младий ступанъ.

Щомъ се ожени сина и отвори нова кжща, бащата не може вече никакъ да му заповѣда.

Мащихитѣ не обичатъ завареиитѣ дѣца толкова, колкото роденитѣ отъ тѣхъ. Много пжти тѣ сиръзяватъ бащата съ завареиитѣ дѣца. Мащихитѣ особенно мразятъ завареиитѣ момичета, когато нарастжтъ за жененье.

Добричъ. — Всѣкой баща е дълженъ да въспитава и отгледва своя синъ. Щомъ като достигне едно дѣте на възрасть да говори и разбира, родителитѣ му го накарватъ на работа споредъ възможностьта му. Едно 5 или 6 годишно селско дѣте почнува да пасе волове и да помага на нивата на татка си, т. е. да му носи вода, хлѣбъ, да пои воловетѣ и пр. Бащата му заповѣдва, дава му каква да е работа, може да му се кара, да го бие до осакатяванье, освень това момчето и да не ще то той го годява и оженва. Още бащата има власть и надъ ожененитѣ; до гдѣто седжтъ у дома му той имъ заповѣдва и ги отправя на работа, плаща имъ данъка, съ една рѣчь обхожда се като владѣтель съ тѣхъ.

Мащихата се отнася грубо съ своитѣ завареничета. Въ отсжтствието на мжжа си, тя ги наказва както си ще; принуждава ги на работа по-вече отъ силитѣ имъ, хока ги, бие ги, за прѣхранвание, не ги поглежда; въобще съ тѣхъ се отнася твърдѣ лошо. Ако има заварени вече възрастни синове тя по-вече ги накарва на работа отъ колкото нейнитѣ; ако сж момичета, то тя кара мжжь си щото двѣ години по-рано отъ обикновенния годежъ да ги годи и ожени. Въ такъвъ случай и момичетата се отърватъ.

Еленско. — Родителитѣ иматъ най-голѣмата власть на дѣцата: тѣ ги сждятъ и наказватъ и никой не може да имъ се мѣси. Да се убиватъ дѣца не се знае. Могжтъ обаче да ги даватъ на работа, да ги принуждаватъ за женидба.

Казанлжшко. — Отношенията между родителитѣ и дѣцата сж различни. Бащата и майката иматъ власть надъ чедата си, да ги биятъ, да ги даватъ принудително на занаятъ, на женидба и да ги бийтъ до осакатявание, но това е

рѣдкость и днесь не се упражнява. Народътъ ужъ туря прѣдѣлъ на властьта и не позволява биенето до осакатяванье. До нейдѣ само е запазена властьта на родителитѣ надъ ожененитѣ.

Пастрокътъ или мащихата не се отнасѫтъ добрѣ съ свойтѣ сѫщи дѣца. Много пѫти ако майката е мащиха, бащата се принуждава да поддържа отдѣлно въ своитѣ си или при родителитѣ на първата си жена таквизь дѣца.

Лѣсковецъ. — До гдѣ живѣѭтъ съ баща си дѣцата сѫ подъ неговата властъ, която е отъ морално естество. — Отеческата власть се запазва и надъ ожененитѣ синове и дѣцата имъ (разбира се—кога ожененийтъ синъ остане въ сѫщото съ баща си домакинство). — Надъ омѫжената дъщеря баща ѝ нѣма власть; но въ нужда може я защити прѣдъ общината.

Македония. — Отношенията на родителитѣ къмъ чедата въ старо врѣме сѫ били по-строги. Синоветѣ, често даже дори и жени, не смѣѭли да отворѭтъ уста прѣдъ родителитѣ си и да проговорѭтъ нѣщо. Родителитѣ имали абсолютна власть надъ дѣцата си; хокали ги и ги бияли; но въ сегашно врѣме тетивитѣ (струнитѣ) сѫ много по-раслабнѫти. И сега сѫществува сѫщата власть надъ дѣцата, но подчинението на послѣднитѣ, покорностьта имъ и зачитанието къмъ родителитѣ не сѫ сѫщитѣ, еднакви, както що сѫ били въ по-старо врѣме. И сега, както и тогава, родителитѣ могли и могѫтъ да ги даватъ на училище, на занаятъ или на каквато и да е работа, спорѣдъ състоянието имъ; но да ги принуждаватъ на женидба, не съмъ слушалъ никакъ, освѣнъ споредъ примѣритѣ показани въ § 27.

Биенье до осакатяванье ставало до гдѣ сѫ дѣцата малки, а не и отъ какъ порастнѫтъ.

Противъ таковато поведение на родителитѣ къмъ чадата си гражданската власть не е помишлявала да тури нѣкакъвъ прѣдѣлъ.

Властьта на родителитѣ върху жененитѣ имъ синове може да се каже че сѫществувала въ по-старо врѣме, но не и сега, когато тя зависи отъ синовното само почитание и отъ умѣянието на родителитѣ да се обхождатъ съ синоветѣ.

Отчувътъ (пастрокътъ) и мащихата се отнасятъ къмъ *пасинцитѣ* и *пащеркитѣ* си съгласно съ естественнитѣ си нрави, т. е. ако единий или другата се случи да сѫ кротки

и човѣколюбиви, отнасятъ се къмъ тѣхъ като къмъ собствени свои чада; въ противенъ случай тежко на осиротенитѣ отъ майка или отъ татка; — послѣднитѣ бѫждатъ гледани като чужди, невавиждани, мразени, бияни и пр. Народътъ обикновенно мисли че отчувътъ и мащихата се отнасятъ къмъ пасинцитѣ и пащеркитѣ си, все споредъ послѣдний случай, макаръ и да не е това всѣкога истинно. За послѣдний случай има и приказка.

Старо-Загорско. — Родителитѣ винаги се отнасятъ добрѣ къмъ дѣцата си, когато се послушни; щомъ виждатъ че не испълняватъ волята на родителитѣ и заповѣдитѣ имъ, тѣзи послѣднитѣ първо ги смъмрятъ, носъвѣтватъ и ако отъ съвѣти не вяематъ, принуждаватъ се най-послѣ да ги накажѫтъ съ заплашвание че ще ги лишатъ отъ правото имъ на наслѣдство, т. е. ниви и имущество, щото съ това дано да ги вкаратъ въ пѫтя. Нѣкога, ако синоветѣ не сполучатъ въ прѣдприятията си, бащитѣ употрѣбяватъ средството отлъчвание отъ тѣхъ и то приврѣменно за да се стреснѫтъ и дойдѫтъ въ съзнание. Властьта на родителитѣ надъ дѣцата е голѣма доклѣ сѫ малки; щомъ синоветѣ достигатъ пълното си съвършеннолѣтие, подематъ родителската си работа и малко по малко взематъ да отниматъ властьта на родителитѣ си, като ги принуждаватъ да си гледатъ само старостьта и работата си, а малко иа се намисатъ въ тѣхнитѣ работи.

Когато единъ баща има нѣколко момчета, той е въ сила и въ власть, ако му не трѣбватъ, да ги дава и на чужда работа, като аргатинъ, на масторъ, на занаятъ, слуга и др. т. за да се посрѣщне нуждата въ кѫщи, особенно да се искарва нуждната прѣхрана на домашнитѣ.

Народътъ никакъвъ прѣдѣлъ не може да тури на родителската власть надъ синоветѣ на единъ баща, като припознаватъ правото на всѣки единъ такъвъ, защото всѣкой си е гооподаръ въ домътъ. Родителската власть на бащата се запазва и надъ ожененитѣ. Срѣщалъ съмъ К.—Х. и дѣдо Драганъ въ Сарѫсмаилъ, Чирпанско, които никакъ не давахѫ прѣднина на синоветѣ си и да знаяхѫ повече отъ тѣхъ, дори и по на 50 години да бѣхѫ синоветѣ имъ, а пъкъ въ нѣкои и други случаи ги смѫмрювахѫ и гълчаха.

Т.-Пазарджикско. — Родителитѣ на дѣвойка, като я омѫжатъ, губятъ всѣка` власть надъ нея. Върху оженената си

дъщеря бащата нѣма вече власть, но може да я защити ако мѫжъ ѝ или неговий родъ не се носи човѣшки съ нея.

Хасковско.—Отношенията между родители и чада сѫ различни споредъ характера и въспитанието.

Бащата и майката иматъ надъ чадата си такава власть: могѫтъ да ги даватъ на работа, могѫтъ да ги принуждаватъ за женидба, да ги биѭтъ, но не тирански до осакатявание, защото народътъ туря прѣдѣлъ на такава власть.

Има стара приказка че бащата ималъ власть да хване сина за ухото и да го продаде на пазаръ. Но християнството е искоренило отдавна такива тирански обичаи.

Родителската власть се запазва и надъ жененитѣ, но само до нейдѣ.

Пастрокъ или мащиха, кога сѫ добри, се обнасятъ съ своитѣ не сѫщи синове и дъщери като съ свои и сѫщи чада. А за злитѣ мащихи казватъ: „на куче да замахни, него ще удари, защото е мащиха."

Хисарско.—Бащата е длъженъ да храни и да облича дѣцата си и да ги настанява на работа. Сега май не е така, защото щомъ стане момчето за работа и вцематъ му го за солдатинъ.

Въпросъ 42-й. — *Какви обязанности иматъ родителитѣ къмъ дѣцата си (да ги хранятъ, учатъ и пр.)? А какви обязанности иматъ дѣцата къмъ родителитѣ си (да ги слушатъ, гледатъ на старость)? Какъ постѫпватъ родителитѣ, кога единъ синъ или дъщеря не ги слушатъ или не рачѫтъ да ги гледатъ на старость? Длъжни ли сѫ синоветѣ и дъщеритѣ да погребѫтъ родителитѣ си слѣдъ смъртьта и да имъ служатъ парастасъ? Какви вѣрвания и прѣдания има въ народа за родителската благословия или проклетия?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско.—Бащата е длъженъ да храни дѣцата; майката—да ги отгледва, чисти и да се грижи за тѣхъ много повече отъ самий баща, който по-голѣма часть отъ годината прѣкарва въ чужбина.

Дѣцата сѫ длъжни да слушатъ родителитѣ си, да помагатъ въ всичко на бащата и майката, когато иматъ нужда

отъ тѣхната помощь и да ги гледатъ на старость; да ги *отредятъ*, когато умрѫтъ; да имъ правѭтъ *одуша* и *колива* на третини, деветини, двадесетини и четиредесетини; да ги изваджтъ изъ гроба слѣдъ три години и да ги споминатъ съ даванио милости за „бубайкова и майчина“ душа.

Когато синъ или дъщеря, слѣдъ оженванието и настаняванието имъ въ нови кѫщи, не искатъ да знаятъ за родителитѣ си, което се случва твърдѣ рѣдко по нашенско тѣ ги кълнѫтъ. Отъ майчина клетва повече се боѭтъ синоветѣ и дъщеритѣ отъ колкото отъ бащина. „Майчина клетва прѣзъ деветь рѣки стига.“

Добричъ. — Освѣнъ гдѣто родителитѣ сѫ длъжни да отхранватъ своитѣ чада, тѣ сѫ длъжни по настояще врѣме да ги учѫтъ и въ училище, а въ напрѣдно врѣме, когато е нѣмало училище, то тогазь само сѫ пасли волове доръ да наякнѫтъ за да орѫтъ и жънѫтъ.

Синоветѣ отъ своя страна сѫ длъжни да гледатъ и хранѭтъ бащитѣ си на старость. За това много пѫти на животъ бащата прѣписва иманьето и всичко що има на най-голѣмия си синъ, защото другитѣ стоѭтъ не стоѭтъ, то той ще остане на бащиния си мюлкъ. Ако е едничъкъ сина и той не иска да остане на бащиния си мюлкъ или по-добрѣ да кажѫ не иска да остане при баща си, а му прави на инатъ, не иска да го слуша и тоже да го храни на старость, то тогава него го испъждатъ и взематъ друго момче за синъ. Всички чада, синове и дъщери, сѫ длъжни да правѭтъ помени и да отслужватъ парастаси на починѫлитѣ си родители, а за погребението имъ разноскитѣ тегли този отъ синоветѣ, който е останѫлъ въ бащината си кѫща.

Продавание или залагание отъ страна на родителитѣ синоветѣ си или синоветѣ да сѫ продавали своитѣ прѣстарѣли бащи, не се е случвало, нито въ старо врѣме, нито въ сегашно.

Защо у българитѣ е нѣмало този обичаи сѫществува едно предание: когато едно врѣме царь Константинъ (разбира се, римский Константинъ великий) прѣвзелъ тъзи земя и Цариградъ, то ний българитѣ сми подпаднѫли подъ негово робство и ний щѣли сми да бѫдемъ продавани и купувани като роби вече, но единъ арапинъ, като убилъ царъ Константина, то у арапитѣ се въвело това наказание, като се махнѫло отъ българитѣ.

Еленско. — Родителитѣ сѫ длъжни да хранѭтъ и обличатъ дѣцата си, а дѣцата да слушатъ, почитатъ и гледатъ родителитѣ си на старость; кога умрѫтъ да имъ отструватъ: третини, деветини, 40 дни, шесть мѣсеца и поне до годината.

Казанлѫшко. — Родителскитѣ длъжности къмъ чадата сѫ: да ги хранѭтъ, облачѫтъ, учѫтъ, даватъ на занаяти и, ако сѫ момичета, да имъ приготвюватъ прикя и да ги оженватъ.

Чадата сѫ длъжни да слушѫтъ и да се покоряватъ на родителитѣ си и да ги гледатъ на старость.

Ако синътъ или дъщерята не слушѫтъ, родителитѣ имъ ги испѫждатъ и даже лишаватъ отъ наслѣдство. Но това по насъ е много голѣма рѣдкость.

Синоветѣ сѫ длъжни да погребаватъ родителитѣ си и да имъ правѭтъ помени споредъ обичая.

Вѣрва се че родителската благословия или прокълнявание непрѣменно стига чадата.

Лѣсковецъ. — Всички членове на домакинството работѭтъ за него и се обличатъ и обуватъ отъ него. — За отношенията на младитѣ къмъ старитѣ пословицата казва: „гледай старо за да те гледатъ кога остарѣешъ.“

Македония. — Обязанноститѣ на родителитѣ къмъ дѣцата сѫ: да ги хранѭтъ, да ги порастѫтъ, да ги изучѫтъ на книга и занаятъ и най-послѣ да ги оженѭтъ, а, ако е възможно, да имъ оставѭтъ и малко стока (имоть).

За изучваньето дѣцата на книга и за женение има и пѣсни.

А Божеце, Божеце,
Имашь сина малего.
Облечи го цървено,
Опаши го зелено,
Клай му дивитъ на поясъ
Клай му книга въ пазуха и пр.

А обязанноститѣ на дѣцата къмъ родителитѣ имъ сѫ: да ги слушѫтъ, да ги гледатъ на старость, да ги погребѭтъ на смъртьта имъ и до три години слѣдъ смъртьта имъ извършватъ посмъртнитѣ християнски длъжности. Ако синъ не ще да слуша родителитѣ си, слѣдователно прѣдвижда се че и на старость той нѣма надѣжда да ги глѣда, то такъвъ синъ бива испѫжданъ отъ бащиний си домъ, па макаръ и единъ само да е. Въ послѣдний случай вмѣсто испѫдений синъ

взема се вмѣсто синъ *домазетъ* за дъщерята, ако иматъ такъва или, въ противенъ случай, единъ храненикъ, за да гледа старитѣ на старо врѣмо. Тѣзи случаи обаче сѫ много рѣдки.

Ако ли не послушното чадо е дъщеря, то тогава родителитѣ ѝ, грижатъ се какъ и какъ единъ часъ по-скоро да я махнѫтъ отъ дома си, като я омѫжатъ за какъвто и да е мѫжь, макаръ и най-никакъвъ, та да се отървѫтъ отъ нея.

Колкото за благословиитѣ и проклетиитѣ родителски върху чадата, народътъ вѣрва за производителни на добро първитѣ, а за зло — вторитѣ, та, заради това, всѣкой почтенъ синъ или дъщеря се старае да се удостои на бащинитѣ си молитви, а не да връхлѣте на проклетиитѣ имъ.

Никакво прѣдание, пѣсня или приказка не знаемъ за да ли нѣкога бащитѣ сѫ могли да убиватъ продаватъ и залагатъ дѣцата си, освѣнь горѣпоменѫтитѣ пѣсни за продаванье женитѣ. А за убиваньето на стари родители, казва се че имало нѣгога случай, когато синоветѣ убивали, заколвали прѣстарѣлитѣ си бащи.

Старо-Загорско — Обязаноститѣ и длъжноститѣ, както въ града тъй и поселата на родителитѣ сѫ тѣзи: да гледатъ първо и първо да настанѭтъ дѣцата си или на училище, на които рѫката стига, или на занаятъ, на масторъ или на своята си работа ги изучватъ. Това се старанѭтъ родителитѣ да направѭтъ на своитѣ дѣца за тѣхно добро.

Обязаноститѣ на дѣцата къмъ родителитѣ сѫ тѣзи: да ги слушатъ, да имъ испълняватъ волята, да работѭтъ въ тѣхно име и на старость да ги гледатъ така, както тѣ сѫ ги гледали и отхранили отъ малки, доклѣ порастнѫтъ. За това всички бащи се старанѭтъ да отгледватъ и отхранватъ дѣцата си, каквото на старость да има кой да ги гледа; дори и тѣ сами си казватъ: „ако нѣмами дѣца, на старость кой ще ни гледа“?

Прѣстарели родители, когато синоветѣ или дъщеритѣ имъ не искатъ да ги гледатъ, прибѣгватъ до черковна духовна община съ просба, като изложѫтъ причинитѣ, по които не искатъ да ги гледатъ, общината да се застѫпи за тѣхъ прѣдъ дѣцата имъ, или пъкъ въ краенъ случай да се вземе отъ тѣхъ даденото имъ наслѣдие, което да се продаде отъ общината или да се прѣдаде въ рѫцѣтѣ на другиго въ когото иматъ довѣрие, че ще ги гледа до животъ.

Синоветѣ е дъщеритѣ непрѣменно сѫ длъжни да погре-

бѫтъ умрѣлитѣ си родители и да имъ раздаватъ за душата парастасъ и др. до колкото срѣдствата имъ помагѫтъ.

Т.-Пазарджикско. — Домакинътъ доставя нуждното за въ кѫщи и за всичкитѣ. Синоветѣ сѫ длъжни да гледатъ и да хранѭтъ своитѣ родители доклѣ сѫ живи; така и става ако синоветѣ сѫ добри.

Хасковско. — Родителски обязаности или длъжности къмъ чеда сѫ: да ги хранѭтъ, обличатъ, учѫтъ, промишляватъ за бѫдгината имъ и прочее.

Обязанности на чедата къмъ родителитѣ сѫ: да ги слушатъ, да ги гледатъ на старость и пр.

Когато единъ синъ и дъщеря не слушатъ или не глѣдатъ родителитѣ си на старость, тогава тѣ ги испѫждатъ отъ дома и ги лишаватъ отъ наслѣдство.

Синоветѣ и дъщеритѣ сѫ длъжни да погребватъ родителитѣ си подиръ смъртьта имъ, да имъ служѫтъ парастасъ и да имъ правѭтъ поменъ споредъ мѣстний обичай.

Това народътъ го счита за голѣма длъжность на чадата къмъ родителитѣ. Вѣрва се още, че родителската благословия утвърждава дома, а проклетията го искоренява.

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 43-й. — *Иматъ ли бащитѣ право да продаватъ и даряватъ имота на дѣцата си, който имъ се е падналъ отъ подаръкъ, наслѣдие или тѣ сѫ спечелили? Или само тѣ могѫтъ да го располагатъ? Дѣцата доклѣ сѫ малки могѫтъ ли да продаватъ и купуватъ? Отъ кога тѣ могѫтъ да продаватъ и купуватъ? Отговаря ли бащата за синови дългове станѫли безъ негово съгласие или и наопаки? А за данъцитѣ?*

Отговори:

Ахѫ-Челебийско. — Иманье на дѣте паднѫло се нему отъ подаръкъ когато кихне на месната или сирната заговѣлка, или купенъ отъ подарки събирани на нова година, не може да се продаде отъ бащата безъ съизволението и съгласието на дѣтето. Дѣцата още отъ малки, могѫтъ да притѣжаватъ овци, кози, мулета и други домашни животни. Обаче тѣ не могѫтъ да купуватъ и продаватъ безъ да се допитатъ до бащата.

Еленско.—Бащитѣ сѫ били едно врѣме управители на имота на дѣцата си, а било е врѣме, когато никой въ кѫщи е нѣмалъ нѣщо свое, отдѣлно. Всичко било едно. Бащата може да проводи момчето си да продава и купува съ негово име; но когато го измамѭтъ не се смѣта, че извършеното е дѣйствително. Синовитѣ данъци ги плаща бащата, когато е общежитие, а когато не е—не ги плаща. Общежитие се разбиря, когато синътъ, каквото спечели занесе го и го предаде тейку си или както казватъ *кекьу* си. Така е било едно врѣме, но отъ когато сеститѣ взеха да искатъ „миразъ“ (наслѣдство), споредъ закона, туй общежитие се е развалило; сега никой синъ не дава на баща си пари, даже не му плаща борчоветѣ, и щомъ вземе да печели, държи си башка кисия.

Казанлѫшко. — Бащата може да располага съ имота, що е билъ даренъ и по наслѣдство даденъ на чадото или пъкъ спечеленъ, но не може да го продава.

Дѣцата, догдѣ сѫ малки, не могѫтъ да продаватъ и купуватъ освѣнь слѣдъ 15—16-та си година.

Бащата не отговаря за никакъвъ дългъ на сина си, станалъ безъ негово съгласие. Синътъ отговаря за бащиний си дългъ, ако бащата е умрѣлъ, за да запази наслѣдието си.

Ако бащата е умрѣлъ, а не оставилъ никакво наслѣдие и има дългъ, споредъ старитѣ народни обичаи и вѣрвания, синътъ или дъщерята длъжни сѫ да платѭтъ дълга. Народътъ казва: не оставай баща си да лѣжи борчлия и не ставай причина да се подигатъ коститѣ му т. е. да се говори за него, че оставилъ борчь, а никой не го плаща.

Бащата отговаря за данъцитѣ на сина си, ако синътъ не е отдѣленъ.

Лѣсковецъ.—Отговоръ нѣма.

Македония. — Както върху имота на женитѣ, така и върху имота на дѣцата, който имъ е останѫлъ наслѣдие отъ майка или отъ когото и да е, или си го спечелили сами, слѣдъ като сѫ били раздѣлени отъ бащитѣ си, родителитѣ нѣматъ право да упражняватъ никаква власть, отъ какъ разумѣва се, притѣжателитѣ на този имотъ достигнатъ на зрѣла възрасть. Слѣдъ смъртьта обаче на такива синове, ако не оставѭтъ чада, каквото би останало отъ тѣхъ, всичко наслѣдватъ родителитѣ имъ.

А онова що е спечелилъ единъ синъ или братъ, до гдѣто

не билъ раздѣленъ отъ татка си или отъ братята си, не се счита собственно притежание на оногова само, който го е спечелилъ, а се счита бащино му или общо на всички неразделени до тогава братя.

Дѣцата догдѣто сѫ малки, не могѫтъ нито да продаватъ нѣщо отъ имота си, нито да купуватъ.

Бащата не отговаря за дълговетѣ на сина си, ако по слѣдний е билъ отдѣленъ отъ баща си, когато се е задължилъ. А синътъ всѣкога отговаря за бащинитѣ си дългове слѣдъ неговата смърть, разбира се, билъ той отдѣленъ или заедно съ него, освѣнь ако прѣдварително е заявилъ официално, че, като се отдѣля отъ татка си, нѣма вече за напрѣдъ да се намиса въ нищо негово, нито въ имотъ, нито въ дългъ прѣзъ живота или слѣдъ бащината си смърть.

Старо-Загорско. — Бащитѣ никакъ нѣматъ право да продаватъ или да подаряватъ нито подарений имотъ на дѣцата си, нито тоя, що тѣ си сѫ спечелили или наслѣдили. Това не е обичай никакъ у народа и за това не съмъ срѣщналъ подобно нѣщо. Има имотъ на бащи, които нѣматъ сонове, съ който да се располага дъщеря имъ и то оженена, като че ли то си е вече нейно, сѫщинско иманье. Дѣцата догдѣ сѫ малки не могѫтъ да продаватъ и да купуватъ. Това бива въ рѣдки случаи, само съ запознатитѣ въ общитѣ работи и то пакъ когато станѫтъ възрастни 18—20 годишни; а които сѫ подъ ржководството на други, неопитни и малки, не могѫтъ нито да купуватъ, нито да продаватъ.

Колкото и да не отговаря бащата за синовъ дългъ, но най-послѣ той се принуждава за неговъ хатъръ и честь, за да не тегли синъ му затворъ и да го не принуди отъ това да загуби отъ работата си, заплаща му дълга и го освобождава.

Синоветѣ сѫ длъжни да плащатъ бащинитѣ си дългове, ако се докажѫтъ. Данъцитѣ се плащатъ отъ бащата доклѣ синоветѣ сѫ при него.

Т.-Пазарджикско. — Отговоръ нѣма.

Хасковско.—Бащитѣ нѣматъ право да продаватъ и да даряватъ имота на дѣцата си, който или имъ се е паднѫлъ отъ подаръкъ, наслѣдие, или тѣ сѫ, сами спечелили; само тѣ могѫтъ да го располагатъ.

Дѣцата, доклѣ сѫ малки, не могѫтъ да продаватъ и купувавъ, освѣнь кога мине петнайсета година.

Бащата не отговаря за синовитѣ дългове, станѫли безъ негово съгласие. А за данъцитѣ отговаря бащата догдѣ е при него синътъ; ако е отдѣленъ, той не отговаря.

Хисарско.—Отговоръ нѣма.

Въпросъ 44-й. — *На кои се радватъ повече селенитѣ на синоветѣ ли или на дъщеритѣ? Що думатъ кога се роди момче, а що—кога дѣвойче? Какви обичаи има при ражданието и какви подаръци се правятъ на новороденото или на родителката? Отъ какво се отличаватъ милкитѣ отъ голѣмитѣ момичета? Какво е* **коритана**? *Какъ се отнасятъ братията и сестритѣ още неженени?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — По насъ по-вече се радватъ ако се раждатъ момчета, защото женский полъ е по-многочисленъ и отгледванието, уготвюванието и оженванието имъ е свързано съ по-голѣми мѫки и трудове за родителитѣ.

Трудната жена се счита, като че едната ѝ нога е въ гроба; за това тя празднува най-добрѣ всички праздници, писва да ѝ пѣе попа параклезъ въ черквата и, отъ врѣме на врѣме, дава разни милостини въ името на св. Богородица. При ражданьето има разни староврѣмски обичаи. Старитѣ приказватъ, че щомъ падне дѣтето отъ майка си, Господь му написвалъ на челото, какво ще го сполѣти прѣзъ живота му. Ако майката ражда мѫчно, тя врича (обрича) нѣкои нѣща да извърши, като напр. да обуе сиромахъ, да отгледа сиракъ, да изучи дѣте да чете и пише или, най-послѣ, врича дѣтето когато порасте да служи нѣколко години въ черква или мънастирь.

Когато се роди дѣтето, до 40 дни нищо не изнасятъ изъ кѫщи, освѣнь ако е необходимо и отъ него, изнесеното, може да се остави бѣлѣгъ или кѫсче въ кѫщи. Това правятъ защото липсвало млѣкото на майката. Безъ огънь не бива да остава кѫщата никакъ. Когато ходи майката по двора, трѣбва да е съ нѣкого или съ нѣкоя друга и да носи (майката) съ

дилава вклетъ върленъ, защото я прѣслѣдвали нѣкакви нечисти, невидими сѫщества, та „урадисвала.“

Щомъ се роди дѣтето, испичатъ една пита мисирена и правѭтъ отъ нея *смидалъ*. Смидалътъ се прави, като здробѭтъ питата на залъци и трохи, наръсватъ ситна соль и накàпѭтъ дървено масло. Първий смидалъ се изяда отъ домашнитѣ при захранванието на дѣтето отъ майка му.

Около пладнѣ свикватъ роднинитѣ и комшиитѣ на смидалъ. Момчетата и момичетата, които отиватъ да казватъ за роденото и да поканватъ на смидалъ, приематъ подарки въ пари. Тѣзи подарки ги казватъ *междие*. На калтата или кръстника извѣстяватъ съ провожданье единъ саханъ смидалъ.

Когато дохождатъ гостье да посѣщаватъ родителката и новороденото, тѣ донасятъ на майката сладки работи: круши, орѣхи, шикеръ и печени съ масло кулаци; а маличкото подаряватъ съ парици. Маленкото бива дарявано съ аглъци, ризки и др. т. отъ роднинитѣ му, но на 40 день отъ рождението му, когато майка му първи пѫть ходи по гостье у роднинитѣ слѣдъ ражданието.

Новороденото се кръщава обикновенно слѣдъ недѣля. Калтата го държи при кръщението. Той му дава ризка, пелена, повой, шапка и плаща на попътъ за кръщението. Срѣщу това, той получава подаръкъ ризи и аглъкъ, а калманата (кръстницата) — тестемелъ. Като стане дѣтето на година и половина или двѣ, калтата го *прѣменя*. Това прѣмѣнение се извършва при особенна гозба. Калтата занася на дѣтето цѣлъ катъ дѣтински дрѣхи и калманата го облича. Калтата и калманата пакъ биватъ дарявани както горѣ.

Първороденото въ кѫщи се казва *първакъ*, а най-малкото *мюзюль*. Първакътъ и мюзюльтъ обикновенно биватъ по разглѣзени отъ колкото срѣднитѣ дѣца.

Еленско. — Поговорки:

1) Ялова жена чехлитѣ си не плаща.
2) Сурва — Сурва година
Живо здраво до година
Мѫжко дѣте въ люлчица!
3) Тъзь година булка
До година люлка.

Пó-се радватъ на момчетата и все за мѫжко благославятъ. Въ Копр. кога се роди момче, викатъ: „роди ни се

момченце," а кога момиче: *ехъ, имами си дѣтенце*! Обичаитѣ при раждането сѫ: 1) Първий день има *богородникъ*, угощение на близкитѣ, които идвать и давать на *кушля* кръсть подъ възглавьето; 2) на третий день къпѭтъ лихусата и ѝ дава мѫжъ ѝ кръсть; сѫщо така давать кръсть на бабата и дѣтето; 3) сѫщий день ставать *понуди* — угощение отъ страна на родни и близки за родилката, като донесѫтъ пити, отъ които бабата взема една третя. Вижъ подобно въ моето „Описание на Елена."

По-голѣмитѣ момичета сѫ *моми*, по малкитѣ — *коритани*. „Дигна ѝ коритото," казвать, кога се жени една мома и оставя по-малката да момува. Догдѣ има една мома въ кѫщи другата се умърлушва, т. е. не ходи на хоро твърдѣ, или, ако отива, малко играе, не ходи на кладенецъ, освѣнь кога ѝ позволи момата и пр. Да прѣвари коританата се счита за голѣмъ грѣхъ и прѣстѫпление. Сѫщо и по-голѣмий брать трѣбва да прѣдшествува въ оженванието си, освѣнь ако той разрѣши и благослови женидбата на по-малкий.

Казанлѫшко. — Гражданитѣ и селенитѣ повече се радвать на мѫжскитѣ дѣца, отколкото на женскитѣ.

Кога се роди момче викать: *момче, момче!* а кога е момиче: *ехъ момиченце . . да е живо де и жена трѣбва въ кѫщи*. — Още. Кога е момче увеселението бива пó-голѣмо, пó-раскошно, а кога—момиче, кое бива увеселение, кое не.—Родителката се казва: *лахуса*; слѣдъ раждането на дѣтето, събирать се домашнитѣ жени, майката и сестритѣ на родителката и правѭтъ малко едно набързо приготвено угощение, което се нарича: *малка пита*. На третий день се прави *голѣма пита*, на която се привикватъ всички роднини, приятелки и съсѣдки.

Бабата (въ всѣка махала има по една или двѣ стари баби — доморасли акушерки — които служѫтъ и подреждать лахусата и отчасти я лѣкувать) връзва пѫпчето на дѣтето, завива огледалото да се не вижда лахусата и връзва на главата ѝ една жълтица, пръстень и синьо синчице, нарочно пó-отрано приготвено отъ домашнитѣ.

На бабата се дава награда пари, когато най-първий пѫть окѫпи новороденото и паритѣ се хвърлять въ коритото, отъ гдѣто послѣ бабата си ги прибира.

На дѣтето се давать отъ домашнитѣ и близскитѣ род-

нини рубета, кръстчета, шапчици и пр., а на лахусата всички роднини, приятелки и съсѣдки пращатъ софри ястие, шише съ вино и хлѣбъ, това се казва *готвение на лахуса* и то се счита като длъжность.

На третий день отъ ражданието, дѣтето се соли като пастарма съ бѣла соль; роднинитѣ и близкитѣ ходѭтъ да го посипватъ съ по-малко соль за да ги обича. По-голѣмата сестра отъ по-малката се отличава по това, че първата се облича и прѣмѣня по-често, а по-малката ходи просто. Братята и сестритѣ се отнасѭтъ честно и работѭтъ задружно; братьята защищаватъ сестритѣ на всѣкждѣ по хората, сѣдѣнкитѣ и пр.

Когато по-голѣмата мома се сгоди, казватъ на по-малката че е отлупила *коритото*. Сѫщото е и за момчетата. У насъ на коританата казватъ *подѣвка и подъвецъ*.

Лѣсковецъ. — Отговоръ нѣма.

Македония. — Селенитѣ повече се радватъ за ражданието на женскитѣ нежели на мѫжскитѣ си чеда; а напротивъ гражданитѣ се радватъ повече на мѫжскитѣ, нежели на женскитѣ. По градоветѣ, когато се роди нѣкому дѣвойче казватъ: „и стрѣхитѣ плачатъ,“ а когато се роди мѫжско — „и керемидитѣ се радватъ.“ Причинитѣ на тая противоположность между расположенията на еднитѣ и на другитѣ сѫ явни: по селата се радватъ повечето на момитѣ отъ колкото на мѫжскитѣ, по това, че тѣ ще имъ работѭтъ до 30 години даромъ, като робье, а, и когато ще ги омѫжатъ, нищо почти прикe не даватъ, а още и 200 — 300 гр. ще взематъ отъ зетьоветѣ за тѣхъ и толкова други дарове за всички домашни. А синътъ е по-иждивителенъ отъ колкото щерката и когато ще се ожени, трѣбва да похарчи толкова пари до гдѣ вземе жената; та заради това и не до толкова се радватъ родителитѣ му при ражданьето му.

Въ градоветѣ, напротивъ, отъ моминското ражданье плачатъ и право си иматъ; защото, освѣнь че до гдѣто една мома порастне и достигне на възрасть за мѫжьене, родителитѣ ѝ нѣматъ отъ неѭ никаква полза, тъй като тя отъ малка още ще се занимава съ приготвяние прикето си, а още, когато дойде врѣме за мѫженье, освѣнь че нѣма да вземѫтъ никакво възнаграждение за неѭ отъ зетьтъ, а напротивъ и много нѣща отъ кѫщата ще имъ забере съ себе за прике, та отъ това е произлѣзлои слѣдующето изречение: „Керка кукьоберка,“

което значи щерка кящоберница. За синътъ се радватъ повече, защото отъ началото и до край той все за кящата печели и когато се ожени ще донесе жена съ много прике, а може би и съ пари, безъ той да даде нѣщо.

За обхожданието на братията към сестритѣ и обратно, не трѣбва да се каже друго, освѣнъ, че първитѣ държжтъ по-горньо мѣсто въ домакинството, нежели вторитѣ. Братията обичатъ сестритѣ си и заедно съ родителитѣ се грижжтъ за тѣхното удомяванье, колкото е възможно на по-добро мѣсто, а сестритѣ почитатъ братията си на степень слѣдъ родителитѣ си като втори родители и послужватъ имъ въ домътъ съ всѣка готовность.

Коритана у насъ не се знае какво значи. Нито други различителни по възрасть названия сжществуватъ; въ Кукушъ само по-голѣмата сестра се нарича *Дода*, а по-малката — *Цеца*.

Старо-Загорско. — Както въ града, тъй и по селата, бащитѣ се радватъ повечето на синоветѣ, отъ колкото на дъщеритѣ, защото тѣхъ гледатъ като замѣстници и подкрѣпители на дѣдовото и бащиното име, отъ колкото на момичетата, които чрѣзъ женидбата, се прѣтопяватъ и заличаватъ кореня на единъ джинсъ (корень, родъ) и загубватъ родътъ на прародителитѣ си. Когато се роди момче, казватъ: „момче се роди,“ или „момъкъ ти се намѣри,“ или „имашъ помощникъ“ и други, споредъ занаята на бащата на новороденото дѣте; тъй си даватъ бабитѣ отговора, когато бащата на роденото дѣте ги попита какво му се е родило. Когато обаче роденото е момиче, съ половинъ уста го изговарятъ и бърже-бърже, безъ онова натъртвание на словото, което ще чуете, когато новороденото е „момченце.“ Въобще, когато се роди момиче, казватъ: „имами си момиченце,“ или „намѣри ни се мома,“ „хизметчийка,“ „жетварка,“ „масторица,“ и други, споредъ нуждата на родителитѣ.

Подирь ражданието, майката се туря на лѣглото, върва ѝ се на главата червено-синьо парцалче, на което има зашитъ чесновъ лукъ, поставя се при нея още и гребенъ; при главата ѝ се турять: пръстенитѣ, гривнитѣ, за да ѝ вардятъ млѣкото. Срѣщо вечерьта на третий день, бабитѣ турятъ при главата на дѣтето, кесията на бащата, каквото, когато дойджтъ вечерьта *орисницитѣ*, да ги заварятъ съ пари и да му прѣд-

рѣчѫтъ добро щастие. На лахусата се порѫчва много да не приказва, за да не оручаса какъ е родила толкова и толкова дѣца и пр. На третий день се прави *малка пита*, а послѣ правѭтъ и *голѣма пита*. Тамъ носѭтъ всѣкакви подаръци, кой каквото обича, особенно пилешка оризена чорба, сладки работи, мекичета, бадемена чорба, тѣстени работи, ячменна вода, сварена съ бѣла дъвка, бългуръ, жито и др. т. дреболии. Посѣтителитѣ взематъ дѣтето да го гледатъ, подсмърчатъ му, заплюватъ го, за да не „оручаса,“ нѣкои млади майки му даватъ да си посукне и подирь, кога да си отиватъ, оставатъ въ кѫщи по единъ нишанъ кърпа или каквото и да е, *за да не прѣхвъркне млѣкото на родителката*, а пъкъ то пакъ си се загубвало, защото имало, казватъ женитѣ, и таквизь, които го открадвали; за да го повърнѫтъ пращатъ повойтъ на дѣтето срѣщо говедата, кога си идатъ вечерь, за да го настѫпѭтъ и подирь го занасятъ въ кѫщи при майката. Освѣнь това, ако се не сполучи съ него, пращатъ още та спускатъ хлѣбъ въ кладенеца и го яде лахусата, за да ѝ дойде млѣко. Една жена ме увѣряваше, че като ѝ откраднѫли млѣкото, бабитѣ я накарали да направи тъй: да подари единъ или трима просяка съ хлѣбъ и да поиска три залага отъ неговийтъ хлѣбъ, да ги изяде; тя направила това, та ѝ се повърнѫло млѣкото.

Има и това, че една жена, щомъ роди, взематъ та я обиколѭтъ съ вѫжето, за да ѝ не бѣга млѣкото. Да имъ слазяло млѣкото, трѣбвало да ядѫтъ червенъ лукъ, потопенъ въ соль и пиперъ.

Бабитѣ прѣпорѫчватъ на непразднитѣ жени да се вардѭтъ да не прѣскачватъ мѫжово си нѣщо, като: поясъ, ремикъ, очкуръ, навой, вѫже, дрѣха и пр., защото когато раждали, дѣцата имъ бивали обвити около врата съ единъ видъ тънко черво отъ утробата на майката, което прѣчало най-много при ражданието и одушавало дѣцата.

По насъ думата „коритана,“ както въ града, тъй и по селата, се говори и разбира друго яче, т. е. не казватъ мома „коритана,“ а „мома подъ корито.“ Тъй говорѭтъ за нѣкоя мома въ града и селата: „тя е още *подѣвка* или подъ корито,“ тя не може да се жени още, ако и да се момѣе.

Братята и нежененитѣ сестри се отнасятъ едни къмъ други братски съ почеть и уважение. Всѣки пѫть по-малкитѣ братчета и сэстричета сѫ задължени да отдаватъ почеть и по-

корность на по-голѣмитѣ си, както и на бащата и майката, къмъ братя и сестри съ думитѣ: бате, по-малъкъ бате, како, по-голѣма, по-малка. Това сж домашни титли, останжли отъ памтивѣка за домашно взаимно почитание и уважение.

Т.-Пазарджикско. — Отговоръ нѣма.

Хасковско. — Селенитѣ се радватъ повече на синове, а по-малко на дъщеритѣ.

Кога се роди момче бива радость и казватъ: „ооо! момче! браво," а кога момиче казватъ: „ехъ, момиче, да е живо де, и то трѣбва; свѣтътъ безъ женско не бива."

Да поменемъ и нѣкои обичаи при рождение на дѣте:

Кога се роди дѣте, една жена му върже пъпчето, тя се казва: *баба*, друга ще го закърми, тя се казва: *кърмачка* и *храначка;* когато тя кърми дѣтето, на главата ѝ турятъ едно сито, а въ ситото една чаша вино. Слѣдъ това въ сжщий день ще повикатъ нѣколко жени, та ги гощаватъ; това се казва: *пита*. Слѣдъ день или два ще съберхтъ по-много жени на гозба, това се казва: *молитва*.

Новороденото дѣте подаряватъ съ дребни парици, на майката принасятъ ястие (гозба).

На третий день отъ рождението, ще насолжтъ дѣтето като пастарма. Турцитѣ не солжтъ дѣцата си и за това тѣмъ казватъ: „не солена вѣра."

Малкитѣ момичета се отличаватъ отъ голѣмитѣ по това, че малкитѣ ходжтъ по-простичко. А голѣмитѣ по-чистичко и прѣмѣненко, гиздктъ се, кога срѣщнжтъ човѣкъ, гледатъ на долу, поздравляватъ съ „добръ день" или „добра вечерь." Братя и сестри неженени се отнасятъ братски, работжтъ сдружно, кога идватъ на хорó, сѣдѣнки и пр.; братята нагледватъ сестритѣ си и ги забранжтъ (защищаватъ) въ нужда.

Хисарско. — По-малкитѣ моми се казватъ подѣвки, както въ копривщенско.

Въпросъ 45-й. — *Какви сж правдинитѣ и обязаноститѣ на незаконнороденитѣ дѣца къмъ родителитѣ имъ? Кое име носжтъ, майчино или бащино; нѣматъ ли особни названия и какви? Кой е длъженъ да гледа такива дѣца?*

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Незаконни дѣца нѣма. Строгъ е самосждътъ противъ жената, която не вѣнчана или отъ другъ мжжь роди дѣте. За това и твърдѣ рѣдки сж случаитѣ за такива дѣца, които или още въ коремътъ се измжчватъ или слѣдъ ражданието се умъртвяватъ. Наказанието и общото прѣзрѣние е още по-голѣмо, ако се улови нѣкоя жена или мома, че е умъртвила дѣтето, родено незаконно.

Еленско. — Незаконнородени въ Еленско не е имало или то е било съвършенно исключителна рѣдкость; който си знае бащата, носи обикновенно неговото име, ако не — кръстниковото. Тѣ се зовжтъ „копилета.“

Подръжъ ми копилето
Да се посмѣя на курвата.

Таквизъ дѣца ги е гледала майката, която се е наказвала съ дѣтето си, а отъ войната насамъ взели да искатъ отхрана отъ бащата.

Казанлжшко. — Незаконнородени дѣца по насъ нѣма; но ако се случи подобно нѣщо, то често го погубватъ тайно, ако ли не, хвърлятъ го прѣдъ черквата и послѣ черквата го поддържа. Най-тежкий срамъ е раждание незаконни дѣца. Въ старо врѣме родителкитѣ на незаконни дѣца се убивали тъй: вcovered взематъ родителката и като я завържжтъ въ единъ човалъ, хвърляли я въ нѣкой кладенецъ, когото послѣ засипватъ, инъкъ, т. е. ако остане родителката, вѣрва се, че ще вали градъ, ще настане суша, нѣма да има берекетъ и пр. Незаконното дѣте се нарича: *пичъ*.

Лѣсковецъ.— Незаконнитѣ дѣца иматъ сжщитѣ права и обязанности, които и законнитѣ. (Ами ако не се знае кой е бащата Р.?)

Тѣ носжтъ прѣзимето на майка си, ако ли е познатъ баща имъ, то бащиното си.

Македония. — Незаконни дѣца у насъ сж твърдѣ рѣдки, а още по-рѣдко оставатъ живи, та за това не имъ се знаятъ правдинитѣ и длъжноститѣ.

Причинитѣ на първата рѣдкость сж тѣзи, че развратътъ не е развитъ. А на втората, че нѣма кой да се грижи за отхранванието на подобнороденитѣ дѣца. Когато се случи да се роди дѣте незаконно, майка му чрѣзъ бабата, която го изба-

била или чрѣзъ своята майка, остава го нощемъ на черковнитѣ врата. Ако има щастието да мине отъ тамъ нѣкой безчадникъ, взема го, кръщава го и си го заносва у дома да го гледа като свое чадо. Таковато дѣте послѣ не се знае да ли е било незаконнородено, нито чие е и отъ кого е било. Това дѣте ще носи прѣзимето на отхранительтъ си, а никакъ не на неизвѣстнитѣ му родители. Ако ли пъкъ оставеното на черковната врата не се намѣри човѣкъ да го вземе, тогава загрижватъ се за отхранванието му черковнитѣ настоятели: вэематъ го и го даватъ на нѣкоя сиромашка жена да го дои и гледа срѣщо нѣкое възнаграждение, плащано отъ черквата. При всичко това, и до сега незнаемъ да е останѫло живо и да е порастнѫло нѣкое такъво дѣте; защото и самата плащана наемница-доилка, като го знае, че е незаконнородено — копилче, прѣзира го и го отгледва безсърдечно, та и за това не могѫтъ таквизито дѣца да живѣѭтъ.

Старо-Загорско. — У насъ твърдѣ рѣдко има да сѫ се сдобивали незаконнораждани дѣца, и да останѫтъ живи и не убити отъ майката или бабата; та по тоя въпросъ никакви обяснения за таквизъ обязаности, които малко сѫществуватъ, не могѫ да́ за разяснение по тоя прѣдметъ; защото въ града, както и поселата незаконнороденитѣ нарѣдко ги оставатъ живи бабитѣ или майката. За това тоя отговоръ остава тъменъ. Въ селата и въ града единъ такъвъ обичай има гдѣто нѣкому си не траяли дѣцата, та сутринь рано бабата иде, па остави напрѣдъ дворнитѣ черковни врата повитото дѣте, скрий се нѣйдѣ и който го намири най-напрѣдъ, той ще не ще става кумъ и го кръщава съ цѣль да уживѣело. Въ тоя кривъ обичай азъ мисля, че се смѣкватъ и незаконнородени дѣца, които се отхранватъ или отглеждатъ отъ този, които ги намѣри, инъкъ тѣ си загинватъ още прѣди да видѭтъ бѣлъ свѣтъ. Таквизъ опазени дѣца се казватъ у народа *пичове* (безъ бащи, само съ майки).

Въ народа, като не е обичай да издирватъ явно бащата на незаконнороденото дѣте, то правото за хранение и гледание остава на майката; ако ли пъкъ бащата е извѣстенъ на майката, то тя се отнася затова съ право за оплакване и отъ него иска да ѝ праща той пари, а тя го отглежда; но всичко това е голѣма рѣдкость по насъ.

Т.-Пазарджикско. — Незаконни дѣца несѫществуватъ

защото като е забранено блудство, сгрѣшившата мома или удушва дѣтето, до гдѣто е още въ утробата ѝ, или ако се роди тайно го убива, па или го хвърля въ рѣка или го закопава въ земята. Ако се намѣри незаконно дѣте принуждава се незаконний баща да се ожени за майката на дѣтето, ако ли е жененъ трѣбва да ѝ плати възнаграждение за обезчестяване и колкото трѣбва доклѣ се отхрани дѣтето.

Ако такъвъ баща прибере дѣтето у себе, то носи и неговото име. Въобще такива дѣца се зовѫтъ — *копилета, изродица.*

Хасковско. — Незаконнородени дѣца по насъ нѣма; ако се случи нѣйдѣ незаконно дѣте да се роди, то тайнимъ образомъ на часътъ се погубва, защото е голѣмъ срамъ и укорение да има нѣкой незаконно дѣте. По селата, отъ старо останало прѣдание, безъ да търсѭтъ правителственъ сѫдъ, сами се сѫдѭтъ и наказватъ за това. Туй се прави, защото казватъ, че на цѣла околия послѣдвало Божий гнѣвъ и наказание, наводнение, голѣма суша, градъ, много скакълци и пр. Затова трѣбвало такъви безаконни родители да се хванѫтъ и *завържатъ въ чувалъ и да се хвърлѭтъ въ дълбока вода,* та да се удавѭтъ. Тогава вѣрватъ, че се спиралъ Божий гнѣвъ и наказание.

Незаконнитѣ дѣца носѭтъ името: *пичове.*

Хисарско. — Отговоръ нѣма.

Въпросъ 46-й. — *Ставатъ ли често усиновления (да вуематъ чуждо дѣте за свое) и кога? Само момчета или и дѣвойчета се усиновяватъ? Какво отношение става между усиновенний и тогова, що го е взелъ? Може ли да се усинови възрастенъ, женѣнъ човѣкъ? Гледа ли се усиновенитѣ да сѫ роднина? Какви названия има за усиновенийтъ (храникъ)?*

Какви обряди и обичаи ставатъ за усиновлението? Какво фамилно име зема усиновений? Какви правдини и длъжности се свързватъ между усиновенитѣ и усиновительтъ?

Какво ще каже зеть на **приводъ***? Какви сѫ неговитѣ правдини и длъжности въ кѫщата, гдѣто е той*

приведенъ? Правятъ ли се нѣкои книги, записки както за усиновлението, така сѫщо и за привеждането на зеть?

Отговори:

Ахж-Челебийско. — Когато нѣкому Господь не е далъ дѣца, той взема момче или момиче, но пакъ, да бѫдѫтъ отъ тѣхния родъ. Това се казва *посинюване*. Жененъ човѣкъ не може да се посини. Ако посиненото е момиче, уготвюватъ го и вcomponents зеть на *приведъ*, за да се не затваря кѫщата, подиръ смъртьта на старитѣ.

Посиновяването се извършва пакъ съ гозба. Бездѣтнитѣ повикватъ роднинитѣ, кумшиитѣ и приятелитѣ си на гостба. Много пѫти тая гостба трѣбва да е захванѫта съ тайнството на маслоосвящението. Като захванѫтъ, гоститѣ да ядѫтъ и да пиѭтъ *посиненикътъ* или *храненицата* излазя и цѣлува рѫка на всички присѫтствующи, които произнасятъ разни „слави" за старитѣ бездѣтни. Посиненийтъ взема фамилното име и прѣкора на посинительтъ си, който влазя съ посиненийтъ въ такива отношения, както баща спрямо чадо. За гаранция прѣписватъ нѣщо на *посиненийтъ*.

Когато нѣкой отиди и се ожени ~~за~~ мома, която има кѫща и се съгласява да живѣе до край въ тоя женинъ домъ, казватъ, отишълъ е или оженилъ се е на *приведъ*. За да не бѫде нѣкакъ изигранъ, прѣписва му дѣдото или бабата половинъ отъ кѫщата и нѣкоя градинка. На приведъ само крайно бѣднитѣ отиватъ, защото се счита това унижение на мѫжьтъ, който отива подъ женска сѣнка. Отъ това и народната пословица „Да те чува Господь отъ майка мащихѫ и жена отъ приведъ." На момчета, които се женѭтъ на приведъ, приказватъ приказката, че единъ като отишълъ на приведъ, жената му всѣкога окачвала гащитѣ си връхъ тюфекя му, защото се считала по-горна отъ него.

Та такива зетюве малко облагателствуватъ и онѣзи, които ги прѣбиратъ на приведъ. Отъ това има поговорка, че „отъ върбовъ огънь и зетювски пригледъ—хаиръ нѣма."

Еленско. — Усиновлението въ Елена е извѣстно подъ названието „храненичество." Забѣлѣжително е, че храненикъ въ Еленско се взема много пѫти не за синь, а съ цѣль да се приготви и ожени за едничката или едната дъщеря на до-

макина. Храненичеството до скоро не се свършвало съ намѣсата на черковата и за туй бракове между храненици и дъщери на сжщий баща домакинъ се разрѣшавали. Ако ли се четяла при храненичеството особната молитва за „чинъ синотворения,“ както се е захванжло особно въ послѣдно врѣме (отъ войната насамъ), бракътъ не може да се допустне.

Отецъ Теодоръ Калинкинъ, Еленски икономъ, ми расказваше че при него ходили много пжти и искатъ да си направжтъ за храненикъ нѣкого, но съ черковна молитва за да имъ бжде като сжщи синъ. Отецъ Калинкинъ обяснявалъ отношенията, които се пораждали слѣдъ тъзи молитва и прилагалъ, че дъщерята на осиновительтъ не може да се ужжжи за тогози храненика. Запитвачитѣ дълбоко се замислювали и си отивали.

Въ послѣдно врѣме храненичеството е подкачило да се развива много, защото всѣки отива за храненикъ като единственъ синъ при нѣкой гдѣдо тъй като се отърва отъ солдатлъкътъ.

Жененъ човѣкъ да се усинови е голѣма рѣдкость. — Върху вратътъ на храненикътъ обичай е да натисне усиновительтъ и да произнесе думитѣ: „сынъ мой еси ты, азъ днесь родихъ тя.“ Обикновенно слѣдъ тоя обрядъ ставатъ угощения и веселия както въ врѣме на понуда, слѣдъ раждание дѣте.

Усиновений чрѣзъ черковата взема мѣстото на синъ у новий си баща. Той му става наслѣдникъ като родно дѣте: ако е момиче оженва се съ прикя като свое дѣте. Но храненицитѣ не могжтъ да наслѣдятъ, освѣнь онова, което имъ е завѣщано или продадено; за туй храненицитѣ обикновенно се оженватъ за дъщеритѣ на усиновительтъ. Въ туй отношение тоя институтъ напомнюва другий — зетъ на приводъ.

Както ми е расказвала баба Груивица въ Копривщица винаги се давало въ такъвъ случай угощение и се размѣняваоли нѣкакви подарки.

Зетъ на приводъ се казва когато единъ баща ожени дъщеря си за нѣкого, когото прибира въ кжщата си, защото нѣма синъ кому да остави домъ и имотъ. Неговитѣ права и обязаности сж както на синъ и дъщеря.

Казанлъшко. — Усиновлението по насъ става тъй: тѣзи, които сж бездѣтни или пъкъ много имъ мржтъ дѣцата взематъ чуждо дѣте (най-повече взематъ дѣцата на бѣдни родители на кои-

то майката или бащата е умрѣлъ, прѣдпочитатъ се дѣца бозайничета или на 1, 2, 3, 4 до 5 год.) и ги усиновяватъ (бива момче и момиче храненичета). Усиновлението става прѣдъ свещеникътъ, старѣйтѣ и роднинитѣ. Усиновеното дѣте може да бѫде наслѣдникъ. Когато има опасность да не би роднинитѣ на усиновеното да иматъ отпослѣ нѣкакви прѣтенции, то за по здраво правѭтъ завѣщанието прѣдъ черковната община писменно.

Този, който е усиновилъ едно дѣте, малко или голѣмо, има къмъ него сѫщата длъжность, както ако ли бѣше негова пряма рожба.

Усиновеното дѣте може да бѫде и отъ роднинитѣ, но не е задължително нито пъкъ обичай щото непрѣменно да бѫде отъ своитѣ.

Усиновеното се нарича: *храненикъ* или *храненица*; сега не ставатъ никакви обряди при усиновлението. Не може и никой да ми каже да ли въ старо врѣме не е ставалъ нѣкакъвъ обрядъ или обичай.

Зеть на *приводъ* се казва кога нѣкои родители нѣматъ мѫжско чадо а само женско което, като се омѫжи, прибира зетьтъ у дома си, работи заедно съ него и той става прямъ наслѣдникъ, като се задължава обаче въ старость да глѣда старитѣ. Ако има страхъ отъ миразчиитѣ то му даватъ оздравително още на животътъ (прѣписва му се всичкото движимо и недвижимо имущество прѣдъ черковната община, — старѣи и пр.).

Лѣсковецъ. — Случва се нѣкой да усинови кога нѣма дѣца. Усиновений се зове *храненикъ*. — Могѫтъ да бѫдѫтъ усиновени и момчета и момичета безъ разлика.

Като символъ на усиновяванието е това, че усиновений хвърля старитѣ си дрѣхи, които оставя у баща си и облича онѣзъ, които купува усиновительтъ му. Отъ тогазь новитѣ родители се зовѭтъ татю и майка, а роднинитѣ — дѣдо и баба.

Въ кѫщи се приематъ сиромашки дѣца за отхранвание но то бива по-рѣдко и се счита за голѣмо благодѣяние. Отношенията сѫ сѫщитѣ както и съ усиновението. Усиновений става като родно дѣте на усиновительтъ; наслѣдва като синъ, ако е момиче дава му се прикя и се оженва като сѫща дъщеря. Колкото за наслѣднитѣ права отъ роднинитѣ отецъ и майка зависи отъ усиновений да се откаже или не.

Гледа се щото усиновительтъ да може да доживѣе да ожени свойтъ храненикъ. За туй стари хора вземать възрастни храненици. Може да се усинови и женень човѣкъ съ дѣца. Отношенията сж сжщитѣ.

На зеть на приводъ жената винаги е по-малко покорна. Пословицата казва за нѣкого, комуто не е добрѣ: „живѣе като зеть на приводъ." Обикновенно зеть на приводъ взема фамилията на жена си; неговата се загубва.

Македония. Усиновленията сж по-чести въ Кукушко, а въ Охридско — твърдѣ рѣдки; защото тукъ често си припомнятъ старата поговорка:

Турчинъ побратимъ не хващай,
На жена никога тайна не довѣрявай; и
Чуждо чедо не посинвай, или
Храненикъ не зимай,

като си прибавятъ и по една приказка, която расправя и тълкува причинитѣ на тия три запрѣщения.

Не само момчета, но и дѣвойчета се усиновяватъ; а роднински ли били тѣ или чужди то е все едно; прѣдпочитатъ се обаче първитѣ. Усиновители биватъ или такива, на които не тражтъ дѣцата или и съвсѣмъ ялови — безчадници. Между усиновителя и усиновения отношенията сж каквито и между родители и чада. Срѣщатъ се усиновени и възрастни, но много рѣдко. Наказанията на усиновенитѣ за погрѣшкитѣ имъ, непослушностьта имъ бива: испъждание — растуряние усиновлението. Но въ такива случаи усиновителитѣ, за да бждатъ прѣдпазени отъ исковетѣ и претенциитѣ на подобни усиновени, усигоряватъ се съ прѣдварителни мѣрки; така напр. прѣди да усиновятъ едно чуждо дѣте, взематъ та го теглжтъ на кантаръ. На колкото оки ще дойде то, толкова тежъкъ ще намѣрятъ и единъ камъкъ, като и него теглжтъ отдѣлно. Послѣ заравятъ камъка въ кжщи. Въ случай, че нѣкога, слѣдъ нѣколко години, станжло би нужда да се развали усиновлението и усиновений заяви искъ за възнаграждение или плата, за колкото години е работилъ у усиновителя, послѣдний прѣдставя на сждилището тегления камъкъ, тегли го повторно прѣдъ сждилището, поиска да се тегли и ищеца, слѣдователно иска да му се заплати отъ послѣдний прѣдварително толкова човѣшко мѣсо, колкото ще покаже раз-

ликата между тяжестьта на камъка и тяжестьта на тѣлото на порастнялий посинокъ. Послѣдний, като не може да плати недоплатимий искъ на усиновителя, принуждава се да оттегли иска си и, така, съ праздни ржцѣ, отива да си търси късметя. Този обичай види се да е турски.

Въ случай, обаче, че усиновительтъ не се е усигорилъ по изложений начинъ, ако стане нужда да развали усиновлението и да испжди усиновений, първий е длъженъ да даде на послѣдний отъ имуществото си толкова, колкото би му се паднжло като на сжщи синъ. Това става ако до тогава усиновительтъ не е оженилъ усиновений или не е омжжилъ „пощерчената мома;" ако ли е станжло послѣдното, то тогава усиновительтъ не се задължава да плати на усиновений друго, освѣнь колкото той самоволно благоволи да му даде.

Какви други обряди ставатъ при усиновлението не знаж. Усиновений взема прѣзимето на усиновителя.

Длъжноститѣ и правдинитѣ между усиновителитѣ и усиновенитѣ сж сжщитѣ онѣзи, които сж и между естественнитѣ родители и чадата имъ.

Зеть на приводъ у насъ се казва: „домазеть." Той не е нищо друго, освѣнь зеть за щерка, доведенъ у тестовий си домъ, вмѣсто синъ; но той не наслѣдва всичкий имотъ тестовъ си, ако послѣдний има и синъ и ако тестътъ не го е направилъ прѣдварително и официално цѣлъ наслѣдникъ на всичкото си имущество, или на каквато и да е часть отъ него. Домазети, обаче, много рѣдко ставатъ, когато би имало синове у теста. При всичко това, случва се по нѣкога щото, ако домазетътъ не може да живува съ теста си, поради своенравията на единий или на другий или и на двамата, домазетството се разваля и домазетътъ се оттегля отъ теста си, та си живѣе въ отдѣлна своя кжща.

Правдинитѣ и длъжноститѣ на домазетитѣ къмъ тестоветѣ и тещитѣ имъ сж и трѣбва да бждтъ каквито сж и на синоветѣ къмъ родителитѣ имъ. При всичко това има пословица, която показва недѣйствителностьта на това уподобление. Ето я: „Зето'а окрѣпа, върбо'а огрѣа," т. е. зетьтъ толкова крѣпи теста си и теща си, колкото може да огрѣе и стопли истиналия человѣкъ върбовото дърво горяще; и послѣднитѣ могжтъ да се надѣжтъ на първий за подкрѣпление въ старитѣ си години толкова, колкото замръзналъ человѣкъ

може да се надѣе на огненната сила на върбовото дърво, което малко гори, а скоро гаснѣе и почърнява, безъ да даде голѣма утоплителна сила.

Руссенско (Русчукско). — *Зеть на приводъ.* Когато родителитѣ иматъ само момичета, тогава оженѭтъ една отъ момитѣ си за нѣкой момъкъ, комуто прѣдварително е изявено, че ще бѫде на приводъ. И още когато се жени всичкитѣ разноски биватъ на момина баща. Освѣнь това, когато ги вѣнчеѭтъ и излѣзѭтъ изъ черква отиватъ направо у момата. Това се казва: *зеть на приводъ.*

Зетьтъ на приводъ нѣма право на дѣлъ отъ бащинитѣ си имущества. Слѣдъ смъртьта на баща си той се лишава отъ това право, но става наслѣдникъ на теста си. Въ извънредни случаи само, когато баща му нѣма други синове, тогава той наслѣдва и баща си. Но много случаи има щото бащата на момъка още приживѣ харизва имуществата си другиму, а за този си синъ не оставя нищо.

Ето що извършва моминий баща, когато заведѭтъ младитѣ у тѣхъ: прѣди още да насѣдатъ на трапезата, моминий баща прѣдъ всичкитѣ сватове, съсѣди и роднини казва, че всичкитѣ имущества, които той има и които ще стигнѭтъ за напрѣдъ, слѣдъ смъртьта му оставатъ за приведенникътъ му.*) и за това никакви записки не ставатъ. Тукъ изказаното отъ момина баща прѣдъ сватоветѣ, роднинитѣ и съсѣдитѣ е *законъ.* който се не успорва отъ роднинитѣ на момина баща, слѣдъ смъртьта му. Въ нашето село има нѣколко приведеника. Думата *приведеникъ* има сѫщата тяжесть като синъ. Освѣнь това другитѣ сестри не вeматъ никакъвъ дѣлъ отъ бащинитѣ си имущества, слѣдъ смъртьта му.

Старо-Загорско. — *Усиновлението или посиновяванието* у народа става нарѣдко и то само у тѣзи хора, които сѫ лишени отъ рожбица или и да си иматъ, пъкъ не могѫтъ да имъ траѭтъ. За това таквизъ родители се принуждаватъ да взематъ чужди сирачета дѣца, останѫли безъ баща и майка или още на нѣнка кърмачета или на година, на двѣ, на три, по нѣкога на 5 — 10 год. Но въобще гледатъ такивато дѣца да сѫ малки, да не помнѭтъ и незнаѭтъ ни-

*) Ако още приживѣ приведеникътъ напустне теста си, нѣма право да вземе нищо.

що за покойнитѣ си родители. Усиновление става още помежду свои роднини, когато нѣкоя епидемическа болѣсть умори родителитѣ на нѣкои дѣца и, доклѣ сж още малки, вземать ги и ги изглеждать като свои и, ако нѣмать наслѣдници, оставать ги на имуществата за таквизь подиръ смъртьта си. А пъкъ има и таквизь обичаи, гдѣто роднинитѣ вземать нѣкои сираци като свои, гледать ги до едно врѣме, послѣ ги давать на занаять и по тоя начинъ ставать полуусиновени, или като пастроци имъ се считать. И момчета, и момичета могжть да бждать усиновени.

Отношението бива това, че усиновительть се задължава да остави въ наслѣдство на усиновений всичкото си движимо и недвижимо имущество подиръ смъртьта си, безъ да има нѣкой право да му се мѣси на работата, като въ сжщото врѣме извѣстява това на комшиитѣ за знание, дори за още по-добрѣ и по-здраво става и писменно „прѣписвание" прѣдъ властитѣ (сждътъ). А пъкъ усиновений се задължава отъ своя страна на усиновителя, че ще му е вече като сжщи синъ, че ще го счита като свой баща и въ всичко ще му бжде покоренъ и послушенъ дори до смърть. Но най-главната причина за усиновлението, което става, е, че усиновений е длъженъ да гледа тѣзи нови свои родители до смъртьта имъ, да ги храни, облача, пои, погрѣбе честно, да имъ прави жито, парастасъ на тритѣ дни, на 40 дни, на шесть-тѣ мѣсеца, на 9-тѣ мѣсеца, на 1 год., на 3 год. и пр. На това отгорѣ е облѣгнжто всичкото усиновление и за това най-много се нрави на хората, каквото на нѣкои стари хорица, които правжть това за да могжть по край усиновений синъ да поминжть леко и не тъй кахърно останжлитѣ дни на живота си.

Не съмъ срѣщнжлъ никждѣ въ селата да е станжло нѣкакво си усиновление съ нѣкой ожененъ человѣкъ.

Усиновенитѣ по насъ въобще носжть названията: *храненикъ* и *храненица*, а въ кжщи имъ говоржть: *синко, дъще;* пъкъ тѣ отъ своя страна на усиновителитѣ си казвать: *тате, мамо*, ако и положително да знажть, че не имъ сж сжщи родители. Други названия по насъ нѣма за тѣхъ. Усиновений въ знакъ на почить и уважение трѣбва да стори нѣколко поклони прѣдъ мнимитѣ си родители, да имъ цѣлуне ржка и на двамата и да влѣзе въ кжщи, като ще пита за всѣко нѣщо прѣдварително старитѣ, до когато имъ се научи

на нравитѣ за да имъ угажда и слѣдъ, като узнае и научи редътъ на работата и на всичко друго, гледа си вече работата, за която е усиновенъ.

Усиновений взема името и прѣзимето на усиновителя, като се нарича отъ хората храненикъ на еди-кого си или синъ на еди-кого си. Неговото прѣзиме слѣдъ усиновлението му се загубва.

Въ града приведенъ зеть разбиратъ всичкитѣ хора и граждани слѣдующето: когато нѣкой си нѣма мѫжко чедо за да го наслѣди слѣдъ смъртьта му, а си има женско, та поради това взема та оженва момичето си за нѣкой момъкъ, който тѣмъ се харесва, съ условие, че той послѣ женидбата ще имъ остане въ кѫщата вмѣсто синъ и ще имъ гледа работата. Въ тоя случай бащата никакъ не е длъженъ да гледа домашнитѣ членове на приведений си зеть, както и този послѣдний не е длъженъ да гледа привелитѣ го родители, на това основание, че не му сѫ дали нищо отъ тѣхното движимо и недвижимо имущество. Още има въ града и това, че двама много стари мѫжь и жена иматъ едно момиче, но като много стари не могѫтъ да обработватъ имуществата си сами, тѣ си привеждатъ зеть, когото зачитатъ като свой синъ и зеть. Нему тѣ прѣписватъ и струпватъ всичкото си имущество, съ задължение да го работи вмѣсто тѣхъ и, слѣдователно, да ги гледа до като сѫ живи.

А пъкъ въ селата привождание зеть става тъй равноподобно, както и усиновлението, съ тая разлика само, че на приведений зеть се казва още въ началото, какво на всичкото иманье ще остане наслѣдникъ само подиръ смъртьта на приведившаго, когато напротивъ, на усиновений това се прави още пó съ врѣме за уздравяване и на двѣтѣ страни. Неговитѣ права и длъжности сѫ да работи въобще цѣлото имущество на дѣда си като свое и да се прѣхранватъ наравно както дѣдови му, т. е. бащата и майката на жената му, сѫщо и той заедно съ жена си и дѣцата си, да испълнява всички длъжности като усиновений, да ги гледа до старость, да ги прѣхранва и облача, да ги погрѣбе честно и да имъ прави продължителни пóмѣни по задушници и други раздавания по óдушитѣ. Тѣзи му сѫ длъжноститѣ. За свое усигоряване зетя на приводъ гледа дѣдо му да му прѣпише $^3/_4$ или по-малко отъ имуществото. Тия прѣписвания сега ставатъ прѣдъ сѫдилищата.

Отъ само себе си се разбира, че при усиновението, сжщо както и при привежданието зеть, въ градътъ това не става толкова съ писменни обязателства; но въ селата като се чувствува тая нужда, никакъ не оставатъ работата на сурово, а си правжтъ по една книга, отъ двѣтѣ страни, прѣдъ чорбаджията (кметътъ и стареитѣ), въ която се забѣлѣзва, какво искатъ и двѣтѣ страни и какво се задължаватъ да вършжтъ една къмъ друга. Всичко това става прѣдъ селѐнитѣ за всеобщо знание. Въобще тѣзи книги сж само напишжтъ и не подпечатватъ отъ селскитѣ кметове; а по нѣкога ги уздравяватъ съ подписитѣ си и печатитѣ си. Въобще селенитѣ много точно се придържатъ тия си взаимно изложени задължения и условия, но когато се намѣсжтъ въ работата имъ хитри и лукави човѣци, па развалжтъ работата и я оставжтъ подписана само, а не и отъ селскитѣ стареи подпечатана, та съ това искарватъ и двѣтѣ страни отъ разноски.

Т.-Пазарджикско.—Усиновение става или кога домакинътъ нѣма дѣца или кога пъкъ отъ милость къмъ нѣкои сирачета пожелае да направи това.

Повече се вематъ мжжски дѣца, но и женски може, споредъ обичая. — Усиновенитѣ казватъ на усиновителитѣ *татю* и *мама*, като на свои истински родители.

Сиромашки дѣца приематъ се такодже на отхрана; тѣ сж други видъ храненици, които не наслѣдватъ, а получаватъ само даръ отъ иманьето на своя благодѣтель. Отношенията между усиновений и усиновитель сж сжщитѣ, както между баща и синь.

Храненикъ се взема отъ малъкъ като се захване отъ 40 дни до 5 — 6 години. Гледа се да не е още порасло дѣтето.

Зетьтъ на приводъ има много слаба власть надъ жената. Той взема фамилията на жена си и гледа се като членъ на тъзи челядь.

Хасковско. Усиновението става така: които сж бездѣтни или имъ сж измрѣли дѣцата, та си нѣматъ кой да ги гледа на старость и да имъ стане наслѣдникъ, тѣ взематъ чуждо дѣте (голѣмо или малко) усиновяватъ го като сжщо свое чедо, исхранжтъ, оженватъ го и го направжтъ наслѣдникъ подиръ смъртьта си на всичкото си иманье. Ако има страхъ, че меразчиитѣ роднини на усиновителя ще се тъжжтъ противъ усиновлението, той му дава (на усиновений) *оздравително*

писмо отъ правителството, че го прави пълномощенъ наслѣдникъ на всичкото си иманье.

И ожененъ може да се усинови: напр. дѣдо Славчо отъ с. Кара-Орманъ, като останѫ безъ дѣца прибра Тодя Геневъ ожененъ и го осинови. Дѣдо Славчо попита за това по-стари хора въ селото: дѣда Момчила, дѣда Тодора, дѣдо Петка и пр. и тѣ му дадохѫ право, че е бивало въ старо врѣме такова усиновление и той го направи. Усиновенитѣ повече се гледа да бѫдѫтъ роднина и носѭтъ името на усиновителя. Тѣ носѭтъ още име: *усиновенъ, храненикъ* и *оллукъ*. Обряди и обичаи за усиновлението по насъ нѣма, или азъ не знамъ. Усиновений има фамилиярното име на усиновителя.

Правдинитѣ и длъжноститѣ между усиновительтъ и усиновений сѫ горѣ-долѣ както между баща и синъ. Усиновительтъ ще храни и облича усиновений си синь, ще го ожени и ще се грижи за бѫднината му, а той ще му работи и на старость ще го гледа добрѣ, като сѫщи баща.

Зеть на приводъ се казва: когато нѣкой човѣкъ нѣма мѫжско чадо, а само женско, той като ожени момичето си прибира и зетьтъ у дома си, работѭтъ заедно и на старость прѣдава всичко на зетя и дъщеря си и тѣ гледатъ добрѣ старитѣ си баща и майка и подиръ смъртьта ставатъ имъ наслѣдници на всичко. Ако има близни наслѣдници (меразчии), тогава се дава оздравително писмо, както на усиновенъ, така и на зеть приведенъ.

Хисарско. — Храненици сѫ ония момчета, които ги взематъ нѣкои за синове, а тѣ да имъ сѫ чужди или само близки роднини. Усиновительтъ обикновенно оженва храненика си и му приписва имота си.

Зеть на приводъ е туку кажи сѫщото. Разницата е, че зетьтъ се довежда отъ вънъ, а синътъ се оженва въ кѫщи.

Настойничество (опека).

Въпросъ 47. — *Кой бере грижа и настоява за сирацитѣ подиръ смъртьта на баща имъ? Какъ наричатъ тогова настойника? Кой прибира тѣхнитѣ пари и кой управлява имота на дѣцата? Все едно ли е ако е жива или умрѣла майката?*

Отговори:

Еленско. — Старѣитѣ се грижжтъ за *етимитѣ* (сирачетата), когато останжтъ безъ майка и баща. Роднинитѣ пригодѣватъ за настаняванието на сирачетата; много пжти тѣ ги прибиратъ при себе си. Ако остане само майка, тя ги пази доклѣ поотраснжтъ, ако не мисли да се жени; ако ли ще се жени — избира се *васия* (настойникъ, опекунъ).

Бѣлѣжка.— Думитѣ *етими* и *васия* сж турски. Тѣ сж употрѣбяватъ въ повечето мѣста въ България.

Казанлжшко. — Когато умрѣ нѣкой и остави малки дѣца — сирачета, тогазь отъ общината или пъкъ отъ роднинитѣ отряждатъ нѣкой честенъ за *васия* на сирачетата. Той се нарича: *настойникъ* или *васия*.

Настойника прибира паритѣ на сирацитѣ, управлява имотитѣ имъ, харчи съ смѣтка слѣдъ тѣхъ догдѣ порастнжтъ, ако и да е жива или умрѣла майката - то е все едно.

Лѣсковецъ. — Кога е голѣма челядьта, домакинътъ се грижи за сирачетата. Въ малкитѣ — избира се отъ общината нѣкой добъръ човѣкъ, изъ срѣдъ роднинитѣ на сирачето за да се грижи за него и иманьето му.

Такъвъ се казва *ктиторъ* или *васия*.

Нагледватъ настойницитѣ, роднинитѣ на сирачетата или общината. На тѣхъ се дава смѣтка, ако потрѣбва; ако не — смѣтка се дава на сиракътъ когато порасте и му се дава управлението на имота.

Македония. — Слѣдъ смъртьта на единъ баща, грижата за сирацитѣ обикновенно и естественно има:

а) Ако не е билъ умрѣлий раздѣленъ отъ братията си, тѣзи послѣднитѣ се старажтъ за сирацитѣ, като за свои собственни чада;

б) Ако ли умрѣлий братъ билъ прѣдварително раздѣленъ отъ братията си, то тогава грижата за дѣцата има майка имъ.

в) Ако ли послѣдната е умрѣла по-прѣди, грижата за нихъ взематъ най-ближнитѣ имъ роднини: стриковци, вуйчовци, дѣдо, баба и пр.

Настойникътъ (опекунътъ) у насъ се нарича *васия*.

Старо-Загорско. — Въобще, както въ града, тъй и но селата, грижата за сирацитѣ подиръ смъртьта на тѣхнитѣ родители, винжги взема единъ отъ по-първитѣ тѣхни чичове, който вмѣсто баща имъ осигорява тѣхното бждяще. Въ гра-

да тѣхното имущество се продаваше и правѣше все на пари, които се вземахѫ отъ тѣхний *настойникъ* (опекунъ)—*пестунъ* а по нѣкѫдѣ и *пастрокъ*, по турски *васия*, и се внасяхѫ въ *итимската касса* (сирашката) и той управляваше и ръководѣше сирацитѣ доклѣ достигнехѫ пълнолѣтието си. Отъ тия сираци едни той даваше на занаятъ, а други (по-малкитѣ) пращаше на училище заедно съ своитѣ дѣца, до едно врѣме и, като виждаше, че не отиватъ добрѣ, даваше ги на масторъ. Ако бѣхѫ момичета, тѣхното женение ставаше съ знанието и рѫководението на тѣхний чичо — настойникъ. Той каквото кажеше, това и ставаше; неговата дума все трѣбваше да се слуша на всѣко мѣсто.

А въ селата настойничеството става не толкова съ добра цѣль и грижа за сирацитѣ, отъ колкото за въ интереса и ползата на настойника, за да експлоатира имуществата имъ до когато сирацитѣ достигнѫтъ пълнолѣтието си и станѫтъ притежатели на имуществата си.

Азъ могѫ положително да кажѫ, че селскитѣ опекуни по никой начинъ не отговарятъ на званието си *васия*, защото цѣльта имъ не е да подигнѫтъ сирацитѣ, а да ги иматъ подъ своя рѫка, като единъ видъ робье, които не приличатъ нито на продадени, нито на купени, до тогава, до когато на тѣхний гръбъ спечелѭтъ и прѣпечелѭтъ всичко, което имъ трѣбва за домакинството си. Въобще таквизъ сираци съ *васии* чичове, до колкото съмъ срѣщалъ, никога не сѫ виждали бѣль день, макаръ бащитѣ имъ да сѫ били най-богатитѣ и да сѫ имали голѣми движими и недвижими имущества.

Имотътъ на сирацитѣ се управлява отъ васиитѣ (настойници), които прибиратъ доходитѣ на всичкитѣ имъ имущества. Тѣ сѫ грижѫтъ, както и по-горѣ забѣлѣжихъ, ужъ за сирацитѣ и все въ тѣхното име, а излазя все за въ тѣхний джебъ. Тѣ купуватъ и продаватъ въ тѣхно име всичко до 18-та година или най-много до 20-та имъ годишна възрасть.

Когато е жива майката на сирацитѣ, тя ходи всѣкога при васията кое съ молба, кое съ право, кое съ плачь да му се моли да спомогне и поправи тъзи или онъзи кѫщна работа. А пъкъ когато останѫтъ едни сираци безъ баща и майка, васията бива по право или най-голѣмий чичо или вторий и третий—споредъ обстоятелствата.

Т.-Пазарджикско. — На сирацитѣ се назначава *на-*

стойникъ изъ самитѣ роднини; ако нѣма таквизь — изъ мѣстнитѣ старѣи. — Настойникътъ се грижи и за сирачето, и за неговото имущество, както за своитѣ. — Настойникътъ работи подъ надзора на селскитѣ стареи. — Смѣтката дава, когато порастнжтъ дѣцата, прѣдъ селскитѣ старѣи.

Хасковско. — Кога умрѣ нѣкой и останжтъ дѣцата му малки сирачета, тогава се нарежда отъ общината единъ настойникъ отъ ближнитѣ роднини, достойни и кадърни.

Него наричатъ *настойникъ, васия* и по новому *опекунъ.*

Той прибира паритѣ на сирацитѣ и управлява имотътъ имъ догдѣ порастнжтъ, ако и да е жива или умрѣла майка имъ.

Хисарско. — Като умржтъ родителитѣ, за сирацитѣ обикновенно пригодяватъ роднинитѣ имъ: стрикови, вуйкови, и други. Тѣ ги отхранватъ, изучватъ и най-подиръ имъ теслимжтъ всичко.

Въпросъ 48-й. — *Общината намѣсва ли се кога види, че майката или настойникътъ пилѣжтъ имота на сирачетата? Какво прави: тегли ли ги на сждъ и прѣдъ кого? Настойникътъ само за имота ли се грижи или още за въспитанието на сирацитѣ? Плаща ли се нѣщо на настойника за неговий трудъ и какво? Кой гледа сирачетата, ако сж сѣтни сиромаси?*

Отговори:

Еленско. — Общината се намѣсва, старѣитѣ обаждатъ на прѣдни хора въ Елена или на владиката. Васията се намѣрва мунасипъ (добръ, способенъ) отъ общината и се утвърждава отъ „кадията“ сега отъ „мировий сждия.“ Кога сж сѣтни сиромаси сирачетата взематъ ги роднинитѣ имъ, а щомъ порастнжтъ даватъ ги на чужди порти да служжтъ или на занаятъ.

Казанлжшко. — Общината, когато види че или майката распилява много или пъкъ *опекунътъ* прави сжщото или не управлява добрѣ имота на дѣцата, намѣсва се и ги тегли на сждъ прѣдъ когото трѣбва и промѣня настойника.

Настойникътъ се грижи и за въспитанието на дѣцата — сираци. Той не взема никаква заплата за настойничеството си. Сирачетата на сиромаси ги гледатъ роднинитѣ, ако ли и тѣ

сж бѣдни, тогава ги харизватъ на бездѣтни хора, или пъкъ нѣкои милостиви хора ги прибиратъ и отхранватъ до нѣкога за *душата* си.

Лѣсковецъ. — Настойничеството става безплатно. Казватъ: за душата си прѣглядва сиромашьта, сирачетата. Въ прѣдньо врѣме (при турский режимъ) намѣсвахж се и кадиитѣ, съ цѣль да иматъ доходъ.

Сѣтнитѣ сиромаси — прѣбиратъ роднини, съсѣди, добри хора, черквата, общината.

Македония. — Не знамъ да се е намѣсила нѣкога общината въ такъвъ случай, освѣнь когато порастнжтъ сирацитѣ и отворили би искъ противъ опекуна си прѣдъ общината или прѣдъ сждилището за нѣкакви злоупотрѣбления на настойника противъ сирачеекий имъ имотъ.

Настойникътъ трѣбва да се грижи не само за имота на сирацитѣ, но и за тѣхното въспитание. Той не получава никакво възнаграждение за труда си, нито пъкъ нѣкой му търси смѣтка, освѣнь самитѣ сираци, когато дойджтъ на зрѣла възрасть, и то пакъ не всѣкога.

Ако пъкъ сирачетата сж крайно сиромашки, гледа ги най-ближний тѣхенъ роднина, ако иматъ такъвъ и може да ги гледа; инъкъ принуждаватъ се да просжтъ. Общинитѣ не взематъ никакви мѣрки за подобни сираци, освѣнь по великитѣ господски праздници, както е обикновенно на всѣкждѣ, помагатъ малко нѣщо на всичкитѣ сиромаси въобще.

Старо-Загорско. — До колкото зная и до колкото съмъ съ очитѣ си гледалъ на много примѣри, никога не се е извършвало отъ страна на общината или махалиотитѣ нѣкакво прѣслѣдване върху настойника или настойницата за че се е прахосало или злоупотрѣбило имуществото на еди-кои си сираци. Противъ злоупотрѣблението на настойника никой другъ не възстава, освѣнь въ рѣдки случаи по-ближнитѣ роднини на сирацитѣ или най-много сжщитѣ сираци.

Настойникътъ се грижи както за имота на сирацитѣ, състоящъ се отъ движимо и недвижимо, така и за паритѣ имъ да се даватъ или въ правителственната сирашка касса или въ нѣкоя черкова съ лихва, или кждѣто другадѣ се види за добрѣ. Освѣнь това, той трѣбва да се грижи, ако сж въ града, да ги даде въ училище или на занаятъ. А пъкъ селенитѣ, т. е. селскитѣ настойници прибиратъ сирацитѣ при себе

си до едно врѣме, до като омръзнѫтъ на женитѣ имъ. Тогава извадѭтъ ги и ги даватъ на чужди хора за аргатчета или воловарчета, а пъкъ момичетата за тай (бавачки) или халаици.

Колкото за заплата на настойницитѣ по тоя прѣдметъ положително не зная какво вземлтъ. Но мисдѭ, че тѣ си изваждатъ разноскитѣ за труда отъ сирашкото имущество съ тѣхно или майчино знание или по-нѣкога и безъ тѣхно знание, кога нѣматъ майка. Защото не имъ е наредена плата за това, и мислѭ, злоупотрѣбляватъ.

Т.-Пазарджикско. - Настойнику не се дава плата.

Сѣтнитѣ сиромаси прибиратъ се като храненици или настаняватъ ги на занаятъ или за слуги и пр. По нѣйдѣ, дордѣ сѫ малки таквизъ сирачета, отхранва ги общината догдѣ стигнѫтъ на възрасть, за да се настанѭтъ на работа. Ако е момиче общината пристоява да се ожени, като го снабдява съ нуждното *прике*.

Хасковско. — Общината кога види, че настойникътъ или майката пилѣѭтъ паритѣ на сирацитѣ, има право и се намѣсва, тегли ги на сѫдъ прѣдъ владиката или общината, промѣня настойника и оздравява имота на сирацитѣ.

Настойникътъ се грижи, както за имота, така и за въспитанието на сирацитѣ. Той не взема никаква заплата за настойничеството си.

Сирацитѣ, ако сѫ сиромаси, прѣбиратъ ги и отхранватъ роднинитѣ имъ. Ако ли нѣматъ нийдѣ никого или роднинитѣ имъ сѫ сиромаси, тогава общината приканва добри хора, които ги прѣбиратъ и отхранватъ за душата си.

Хисарско. — Ако стане споръ, водяхѫ се прѣди по кадии, а сега по сѫдовища.

Въпросъ 49-й. — *Кога и какъ ставатъ пълнолѣтни сирацитѣ, за да могѫтъ да си прибержтъ въ рѫцѣ всичко? На коя година момчето, а на коя дѣвойчето?*

Отговори:

Еленско. — Момичето е пълнолѣтно отъ 17—18 години, момчето — отъ 20 година.

Казанлѫшко. — Сирацитѣ, слѣдъ петнадесетата си година, могѫтъ вече да си прибержтъ имуществата, но днесь имъ се прѣдаватъ, когато ги видѭтъ вече, че сѫ кѫдърни

(т. е. на 15, 16, 17, 18—20 год.) сами да управляватъ бащиното си.

Лѣсковецъ. – Като се оженятъ или омжжатъ.

Македония. — За пълнолѣтието на дѣцата казахми другадѣ. Тѣ се считатъ пълнолѣтни споредъ турский законъ, мжжскитѣ слѣдъ 16-та или 18-та си годишна възрасть, а женскитѣ — слѣдъ 14-та.

Старо-Загорско. — Сирацитѣ ставатъ пълнолѣтни на 18 години или на 20; зависи повечето отъ тѣхното умствено и нравствено състояние. Ако сж хитри и умни, вfocusематъ си имуществото отъ настойника, като свършятъ 18-та си. година. Кога една мома се ожени напр. на 17 или 18 години, то тя като се омжжь мжжьтъ ѝ взема грижата и отиватъ двама да искатъ да имъ се даде смѣтка и да имъ се прѣдаде имота. Ако ли пъкъ на една таквазь мома дѣвойка, късметътъ (оженванието) остане по-наподиръ, напр. кждѣ 20—23 или 24 год., тогава тя още все бива подъ надзора на настойника си, който ѝ прѣдава имуществото подиръ оженванието или прѣди вѣнчаванието ѝ, споредъ нуждата и обстоятелствата. Въ селата въобще таквизито сираци, като ходятъ на чужди врати, едни отъ тѣхъ се изхуйлузватъ и ставатъ лоши хора, та си опропастяватъ отъ послѣ имуществото, а добритѣ, като се наситятъ на чуждата работа, захванятъ да задяватъ настойника си да имъ прѣдаде управлението на имотитѣ още по́-рано и прѣди 17 или 18 годишната си възрасть.

Т.-Пазарджикско. — Отговоръ нѣма.

Хасковско. — Сирацитѣ кога станятъ *петнайсегодишни* на възрасть, тѣ вече ако искатъ, могятъ да си прибиратъ всичко имущество на ржцѣтѣ.

Въпросъ 50-й. — *Кой избира настойницитѣ и непрѣменно ли се гледа да сж роднини или стига да сж каджрни и добри люде? Майката или вуйчото или чичото не се ли считатъ за естествении опекуни?*

Отговори:

Еленско. — Настойницитѣ могятъ и да не сж рода, стига да сж добри хора. Майката си е опекунка по право.

Казанлжшко. — Общината гледа да е роднина настойникътъ, но ако нѣма такива каджрни или по нѣкоя причина

отказватъ, тогазь избиратъ чуждъ, стига да е кадъренъ. Майката, вуйчото и чичото се считатъ за естественни настойници.

Лѣсковецъ. — Роднинитѣ или общината.

Македония. — Настойницитѣ отъ никого не се избиратъ. Тий се избрани сами по себе, най-ближнитѣ роднини, както пó-горѣ казахми, освѣнь като се намѣси сѫдилището официално, както отъ нѣкое врѣме насамъ става; тогава за настойникъ тó избира когото си ще.

Старо-Загорско. — Въобще настойницитѣ, както въ града тъй и по селата, се избиратъ повечето отъ роднинитѣ на сирацитѣ. Но какъ се избиратъ тѣзи настойници, да ли самата община или село настоява да иматъ еди-кои си сираци настойникъ или отъ правителственна сила се принуждаватъ първо общинитѣ или селото, че тогава се пристѫпва къмъ такъвъ изборъ на настойникъ по право на ближний роднина? Въобще въ народа не съмъ срѣщналъ настойничеството да става безъ правителственно намѣсвание.

Майката считатъ за настойница по право, само тогава, когато е добра, разумна и достойна ступанка да рѫководи и управлява останѫлото наслѣдство на сирацитѣ; ако ли е лишена отъ тѣзи качества, тогава отстѫпва правото си на другиго, като заявлява сама, че не може да отговори на тая тежка за нея работа. Тогава чичото, който е най-ближенъ до бащата, поема тая тежка отговорность. Ако сирацитѣ нѣматъ такъвъ, тогава дохожда редъ на вуйчовцитѣ или калековцитѣ, а пакъ когато сѫ лишени и отъ тѣхъ, възлагатъ се грижитѣ на вторитѣ братовчеди и т. н.

Т.-Пазарджикско. — Роднинитѣ или старѣйтѣ.

Хасковско. — Общината избира настойницитѣ и гледа непрѣмѣнно да сѫ роднини на сирацитѣ; но ако достойни и кадѫрни отъ роднинитѣ имъ нѣма, тогава бива и чуждъ, стига да е достоенъ и кадѫренъ. — Майката, вуйчото и чичото се считатъ за естественни настойници (опекуни).